

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

BİLECİK ŞEYH EDEBALI
ÜNİVERSİTESİ

T.C
BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI
PROTOHİSTORYA VE ÖNASYA ARKEOLOJİSİ ORTAK PROGRAMI

**BATI VE ORTA ANADOLU'DA İLK TUNÇ ÇAĞI'NDA SİYAH
AĞIZ KENARLI (BLACK-TOPPED) KASELER**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Osman DENGİZ

Tez Danışmanı

Dr. Öğr. Üyesi Deniz SARI

Bilecik, 2019

10140078

T.C
BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI
PROTOHİSTORYA VE ÖNASYA ARKEOLOJİSİ ORTAK
PROGRAMI

BATI VE ORTA ANADOLU'DA İLK TUNÇ ÇAĞI'NDA SİYAH
AĞIZ KENARLI (BLACK-TOPPED) KASELER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Osman DENGİZ

Tez Danışmanı

Dr. Öğr. Üyesi Deniz SARI

Bilecik, 2019

10140078

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS TEZ SAVUNMA SINAVI
JÜRİ ONAY FORMU

BŞEÜ-KAYSİS Belge No	DFR-172
İlk Yayın Tarihi/Sayısı	03.01.2017 / 28
Revizyon Tarihi	
Revizyon No'su	00
Toplam Sayfa	1

Öğrencinin Adı Soyadı: Osman DENGİZ
Anabilim Dalı : Protohistonya ve Önasya
Programı : Arkeoloji
Tez Danışmanı : Dr. Öğr. Üyesi Deniz SARI
Tezin Özgün Adı : Batı ve Orta Anadolu'da İlk Tunç Çağında
Siyah Ağız Kemeli Kaseles
Tezin İngilizce Adı : Black-Topped Bowls in the West and Central
Anatolian Early Bronze Age

Tez Savunma Sınavı Tarihi: 15 / 01 / 2015

Yukarıda bilgileri verilen tez çalışması ilgili EYK kararıyla oluşturulan jüri tarafından OY BİRLİĞİ /OY ÇOKLUĞU ile Arkeoloji Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

Tez Danışmanı: Deniz SARI (Dr. Öğr. Üyesi)

Üye Prof. Dr. Ayşe Gül Bulut

Üye: Doc. Dr. Murat Türktekeli

Üye :

Üye :

İmza

Deniz SARI
Prof. Dr. Ayşe Gül Bulut
Doc. Dr. Murat Türktekeli

ONAY

Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun / / 20.... tarih ve/..... sayılı kararı.

İMZA/MÜHÜR

BEYAN

“Batı ve Orta Anadolu'da İlk Tunç Çağı'nda Siyah Ağız Kenarlı (Black-Topped) Kaseler” adlı yüksek lisans tezinin hazırlık ve yazımı sırasında bilimsel ahlak kurallarına uyduğumu, başkalarının eserlerinden yararlandığım bölümlerde bilimsel kurallara uygun olarak atıfta bulunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, tezin herhangi bir kısmını Bilecik şeyh Edebalı niversitesi ve Anadolu niversitesi veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunmadığımı beyan ederim.

Osman DENGİZ

2019

ÖNSÖZ

Batı Anadolu'da iç kuzeybatı olarak bilinen bölgede Geç Kalkolitik Çağ'da ortaya çıkan Siyah ağız kenarlı kaseler İlk Tunç Çağına geçilmesiyle beraber yoğunluk kazanmaktadır. Orta Anadolu bölgesinde eş zamanlı olarak görülen bu tür kaselere İç Kuzeybatı Anadolu'daki kadar yoğun rastlanmamaktadır. Yerel olarak üretilen bu kaseler yüzey uygulamaları dışında pişirme tekniği bağlamında bölgeler arasında çok farklılık göstermemektedir. Bu çalışmada Siyah ağız kenarlı kaselerin ortaya çıkışı ve gelişimi ulaşılabilen ve mevcut veriler ışığında detaylı bir şekilde ele alınmıştır.

Öncelikle tezin konusunun seçimi ve daha sonra da öneri ve fikirleri ile beni yönlendirerek bana her türlü kolaylığı sağlayan tez danışmanı Dr. Öğr. Üye. Deniz SARI hocama en içten teşekkürlerimi sunarım. Çalışmalarım sırasında bana karşı hoşgörülü davranan ve her türlü desteği esirgemeyen değerli hocalarımdan başta şuan emekli olan Prof. Dr. Turan EFE olmak üzere Bilecik Arkeoloji Bölümü öğretim üyeleri ve elemanlarından Doç. Dr. Murat TÜRKTEKİ, Doç. Dr. Erkan FİDAN, Dr. Öğr. Üye. Sinem TÜRKTEKİ, Dr. Öğr. Üye. Hüseyin ERPEHLİVAN, Öğr. Gör. Sezer SEÇER FİDAN, Arş. Gör. Sevingül BİLGİN, Arş. Gör. Haralambos NİKOLAYİDİS'e teşekkür ederim.

Tez aşamasında desteklerinden dolayı Dr. Michele MASSA'ya, Çukurova Üniversitesi arkeoloji bölümünde öğretim üyesi Dr. Öğr. Üye Fatma ŞAHİN'e, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Coğrafya bölümü Öğretim üyelerinden Dr. Öğr. Üye Levent UNCU ve Dr. Öğr. Üye. Taner KILIÇ hocalarıma yardımlarından dolayı teşekkür ederim. Ankara'da yaptığım araştırmalar sırasında bana depolarını inceleme ve tespit ettiğim Siyah ağız kenarlı kaseleri tez kapsamında kullanmama izin veren Ankara İngiliz Arkeoloji Enstitüsü (BIAA) müdürü Dr. Lutgarde Vandeput ve çalışanlarına, Çayyolu malzemesini incelememe izin veren ve bölge çanak çömleği ile ilgili bilgi aldığım ODTÜ öğretim üyesi Doç. Dr. J. K. Bertram'a ve yine depolarını incelememe izin veren ODTÜ Arkeoloji Müzesi müdürü Doç. Dr. Çiğdem ATAKUMAN'a, Kayseri Bileç Höyük malzemesini tez kapsamında kullanmama izin veren Doç. Dr. Serdar GİRGİNER'e, Doktora tezi kapsamında Eskişehir ilinde yüzey araştırması gerçekleştiren ve malzemesini tez kapsamında kullanmama izin veren Özlem ÇAKAR KILIÇ'a sonsuz teşekkür ederim.

Tezin hazırlanmasında yardımları ve değerli fikirleri ile her zaman yanımda olan arkeolog Ufuk ÖZDEMİR, Şemsettin AKYOL, Sümeyya DİNÇ, Yusuf TUNA, Fadime ARSLAN, Ebru İNCAMAN, Neslişah ÖZKAN ve ayrıca Hasan KARATAŞ ve kıymetli annesine ve yine desteklerini hep hissettiğim lisans öğrencilerinden Nursaç KAYA, İlknur BİNGÖL, Tuğba DOĞAN ve Serdar BİRSEN'e, Küllüoba kazısında yaptığım çalışmalar sırasında çok yardımı dokunan Osman SELÇUK'a, Kınık köyü çömlekçi ustası Osman MENTEŞ'e, lisans döneminde ev arkadaşarımdan Ersin TEMEL ve şu an Coğrafya bölümünde yüksek lisans yapan Şehmus KIZILKAN'a, ayrıca Osman NARİN'e ne kadar teşekkür etsem azdır.

Bilecik'te bulunduğum sürece maddi manevi desteklerini hiç esirgemeyen YAKMAZ inşaat ailesine, Vahdet YAKMAZ ve Önder YAKMAZ'a sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Son olarak, bugünlere gelmemde her türlü maddi ve manevi desteğini esirgemeyen, beni yalnız bırakmayan aileme ve özellikle moral kaynağım olan yeğenlerim; HİRA, KADİR, İBRAHİM ve yakın zamanda aramıza katılacak olan ailemizin yeni üyesi ARİN'e (☺) sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Osman DENGİZ

2019

ÖZET

Bu tez çalışmasında ilk kez Geç Kalkolitik'te ortaya çıkan Siyah ağız kenarlı kaselerin İlk Tunç Çağı'nda Batı ve Orta Anadolu bölgelerinde yayılımını ve gelişimini ortaya koymak hedeflenmiştir. Özellikle Batı Anadolu için önemli bir mal grubu olan Siyah ağız kenarlı kaseler Orta Anadolu'da da Alishar İlk Tunç Çağı I örnekleri haricinde bölgede bu mal grubu genellikle İlk Tunç Çağı II-III'te görülmektedir.

Özel bir fırınlama tekniği kullanılarak üretildiğini düşündüğümüz Siyah ağız kenarlı kaseler için kendine has pişirme teknikleri geliştirilmiş olmalıdır. İlk Tunç Çağı'nın önemli mal ve form gruplarını oluşturan Siyah ağız kenarlı kaseler bu dönemde ele geçirildiği bölge yerleşmelerinin stratigrafi oturtma ve çakıştırma çalışmalarında önemli bir konumda yer almaktadır.

Siyah ağız kenarlı kaseler özellikle Maraş-Elbistan ovası başta olmak üzere Doğu Anadolu bölgesinde İlk Tunç Çağı I-II de ele geçirilirken Orta Anadolu bölgesinde yoğun olmamakla beraber görülen mal gruplarından bir tanesidir. Bu mal grubunun en yoğun olarak görüldüğü bölge ise İç Kuzeybatı Anadolu'dur. Söz konusu bölgede, Siyah ağız kenarlı kaselerin gelişimi kapsamlı bir şekilde Demircihöyük çanak çömlek grubuna ismini veren Demircihöyük yerleşmesinde izlenebilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Siyah ağız kenarlı kaseler, İlk Tunç Çağı

ABSTRACT

The purpose of the thesis is to put forward the development and spread of the Black topped-bowls during the Early Bronze Age in Western and Central Anatolia. Black-topped bowls, occurring for the first time in Late Chalcolithic period and being an important ware group for Western Anatolia as from the EBA I are generally seen in EBA II-III in Central Anatolia, except in Alişar as from the EBA I.

Black –topped bowls are produced by a special firing technique developed as its own. These bowls have an important role in order to establish as well as compare the stratigraphies of the sites that they have found.

While Black-topped bowls occur in Eastern Anatolia, especially on Maraş-Elbistan plains in the Early Bronze Age I-II, they are not very widespread in Central Anatolia. Inland Northwestern Anatolia is the region that they are most common. The development of black-topped bowls can be seen in a comprehensive and detailed manner in the region at the site of Demircihöyük which also gave its name to the Demircihöyük pottery zone.

KeyWords: Black-topped Bowls, Early Bronze Age

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
KISALTMALAR LİSTESİ.....	ix
LEVHALAR LİSTESİ.....	x
ÇİZİM LİSTESİ.....	xiii
RESİM LİSTESİ.....	xiv
TABLOLAR LİSTESİ.....	xv
GRAFİKLER LİSTESİ.....	xvi
HARİTALAR LİSTESİ.....	xvii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

BATI VE ORTA ANADOLU

1.1. COĞRAFİ ÖZELLİKLER.....	4
1.2. İLK TUNÇ ÇAĞI KRONOLOJİSİ.....	8
1. 3. BATI VE ORTA ANADOLU İLK TUNÇ ÇAĞI KÜLTÜRLERİ.....	10

İKİNCİ BÖLÜM

SİYAH AĞIZ KENARLI KÂSELER (BLACK-TOPPED)

2. 1. SİYAH AĞIZ KENARLI KASELERİN TANIMLANMASI.....	16
2. 2. KİL ÖZELLİKLERİ.....	19
2. 3. YAPIM TEKNİĞİ VE YÜZEY İŞLEMLERİ.....	22
2. 3. 1. Deneysel Uygulama (Siyah Ağız Kenarlı Kase Yapımı ve Pişirimi).....	23

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BATI VE ORTA ANADOLU'DA GÖRÜLEN SİYAH AĞIZ KENARLI KASELERİN YERLEŞMELERE GÖRE DAĞILIMI

3. 1. BATI ANADOLU.....	27
3. 1. 1. İznik Bölgesi.....	27
3. 1. 2. Bilecik Merkez ve çevresi ile Bozüyük ve Gölpaazarı ovaları.....	28
3. 1. 2. 1. Demircihöyük.....	28
3. 1. 2. 2. Aharköy.....	31

3. 1. 2. 3. Bozüyük.....	32
3. 1. 2. 4. Bahçehisar.....	32
3. 1. 2. 5. Küçükhöyük.....	33
3. 1. 2. 6. Hüsümler.....	33
3. 1. 2. 7. Oluklu.....	34
3. 1. 2. 8. Gavurtepesi.....	34
3. 1. 2. 9. Killi.....	34
3. 1. 2. 10. Kınık.....	35
3. 1. 2. 11. Pazaryeri I.....	35
3. 1. 2. 12. Demirköy.....	35
3. 1. 2. 13. Yeniköy.....	36
3. 1. 2. 14. Meydantepe (Madandor).....	36
3. 1. 2. 15. Beşpınar.....	36
3. 1. 2. 16. Suluk Höyük.....	36
3. 1. 2. 17. Çakıllarası (Çiftlik Höyük).....	37
3. 1. 3. Eskişehir ve Yukarı Sakarya Ovaları.....	37
3. 1. 3. 1. Küllüoba.....	37
3. 1. 3. 2. Karapazar.....	39
3. 1. 3. 3. Şarhöyük.....	39
3. 1. 3. 4. Aşağı Kartal.....	40
3. 1. 3. 5. Avdan.....	40
3. 1. 3. 6. Ada Höyük.....	41
3. 1. 3. 7. Dutluca.....	41
3. 1. 3. 8. Kanlıpınar.....	41
3. 1. 3. 9. Kavaközü.....	41
3. 1. 3. 10. İtburnu.....	42
3. 1. 3. 11. Kurtlar Höyük.....	42
3. 1. 3. 12. Nemli.....	42
3. 1. 3. 13. Sarı Kavak.....	42
3. 1. 3. 14. Selekarı.....	43
3. 1. 3. 15. Taşlık.....	43
3. 1. 3. 16. Yukarı Söğütönü I.....	43

3. 1. 3. 17. Yukarı Söğütönu II.....	43
3. 1. 3. 17. Yazır Höyük.....	44
3. 1. 4. Kütahya Tavşanlı Bölgesi.....	44
3. 1. 4. 1. Seyitömer.....	44
3. 1. 4. 2. Höyüktepe (Kureyşler).....	45
3. 1. 4. 3. İkizhöyük.....	46
3. 1. 4. 4. Karaköy.....	46
3. 1. 4. 5. Kocahöyük (Gazelyakup).....	46
3. 1. 4. 6. Köprüören.....	46
3. 1. 4. 7. Tepecik.....	47
3. 2. ORTA ANADOLU.....	47
3. 2. 1. Ankara Bölgesi.....	47
3. 2. 1. 1. Ahlatlıbel.....	47
3. 2. 1. 2. Asarcık-Ilıca.....	48
3. 2. 1. 3. Çayyolu.....	48
3. 2. 1. 4. Etiyokuşu.....	49
3. 2. 1. 5. Halkavun.....	50
3. 2. 1. 6. Karaoğlan.....	50
3. 2. 1. 7. Koçumbeli.....	51
3. 2. 1. 8. Polatlı.....	51
3. 2. 2. Çorum ve Çevresi.....	52
3. 2. 2. 1. Alacahöyük.....	52
3. 2. 2. 2. Alışar.....	53
3. 2. 3. Kayseri ve Çevresi.....	54
3. 2. 3. 1. Kültepe.....	55
3. 2. 3. 2. Bileç (Bileç Bağları).....	56

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BATI VE ORTA ANADOLU'DA GÖRÜLEN SİYAH AĞIZ KENARLI KÂSELERİN BİÇİMSEL ÖZLLİKLERİ

4. 1. FORM GRUPLARI.....	57
4. 1. 1. Dışa Açılan Kenarlı Kaseler (Form1).....	58

4. 1. 2. Basit Profilli Kaseler (Form 2a).....	60
4. 1. 3. Küresel Gövdeli Kaseler (Form 2b).....	62
4. 1. 4. İçe Dönük Dudaklı Kâseler (Form 3a).....	66
4. 1. 5. İçe Dönük Dudaklı Omurgalı Kaseler (Form 3b).....	68
4. 1. 6. Küresel Gövdeli Basit S Profilli Kaseler (Form 4a).....	69
4. 1. 7. Küresel Gövdeli Keskin Dışa Eğik Dudaklı S Profilli Kaseler (Form 4b).....	71
4. 1. 8. Dışa Eğik Ağızlı S Profilli Kaseler (Form 4c).....	73
4. 1. 9. Omurgalı Keskin S Profilli Kaseler (Form 4d).....	74
4. 1. 10. Düz Dipli S Profilli Sığ Kaseler (Form 4e).....	76
4. 1. 11. Boyunlu Çömlekler (Form 5).....	77
4. 2. Kulp ve Tutamaklar.....	79
4. 3. Bezemeler.....	83

BEŞİNCİ BÖLÜM

SİYAH AĞIZ KENARLI KASELERİN KARŞILAŞTIRILMASI

KARŞILAŞTIRMA.....	86
SONUÇ.....	91
KAYNAKÇA.....	97
EK 1 (HARİTALAR, TABLOLAR, LEVHALAR)	

KISALTMALAR

bkz	: Bakınız
cm	: Santimetre
fig.	: Figure
GKÇ	: Geç Kalkolitik Çağı
Graf	: Grafik
Har/Hr	: Harita
İTÇ	: İlk Tunç Çağı
OTÇ	: Orta Tunç Çağı
km	: Kilometre
m	: Metre
m²	: Metrekare
MÖ	: Milattan Önce
OTDÜ	:Orta Doğu Teknik Üniversitesi
BIAA	:British Institute At Ankara
s	: Sayı
ss	: Sayfa Sayısı
Tab	:Tablo
vd.	: Ve Diğerleri
vol	: Volume
yy	:Yüzyıl

LEVHA LİSTESİ

Levha 1: Form 1: 1,2,3,4; Küllüoba İTÇ I / 5; Küllüoba İTÇ II (IVB)

Levha 2: Form 1: 1; Killi, 2; Gavurtepesi, 3; Aharköy, 4; Demirtaş, 5; Pazaryeri I, 6; Yenişehir I

Levha 3: Form 1: 1-5; Karaoğlan, 2; Kültepe, 3-4; Halkavun

Levha 4: Form 2a: 1 (İ), 2 (K2), 3 (L), 4 (M), 5 (Q); Demircihöyük İTÇ II, 6; Küllüoba İTÇ II (IVB)

Levha 5: Form 2a: 1; Ilıcapınar, 2; Kınık, 3; Köprühisar, 4; Üyücek, 5; Hüsümler, 6-7; Killi

Levha 6: Form 2a: 1; Kavaközü, 2; Bahçehisar (Kandilli), 3; Oluklu

Levha 7: Form 2b: 1(D), 2-3-5(E1), 4(F3); Demircihöyük İTÇ I / 6(K2), 7(K1), 8(L), 9(M), 10(N-O); Demircihöyük İTÇ II

Levha 8: Form 2b: Küllüoba İTÇ II; 1-2-3-6 (IVE), 4 (IVD), 5 (IVC)

Levha 9: Form 2b: 1; Killi, 2-3-4; Oluklu, 5; Suluk Höyük

Levha 10: Form 2b: 1; Demirtaş, 2; Karadin, 3; Kınık, 4; Marmaracık, 5; Pazaryeri I, 6; Üyücek, 7; Yenişehir I

Levha 11: Form 2b: 1; Höyüktepe (Kureyşler), 2-3-4; Karapazar

Levha 12: Form 2b: 1; Aharköy, 2; Köpekköyler M., 3; Selekarı, 4-5; Aşağı Kartal, 6; Köprüören

Levha 13: Form 2b: 1; Halkavun, 2-3; Karaoğlan, 4; Koçumbeli, 5; Yazır Höyük (BIAA Arşivi)

Levha 14: Form 2b: 1-2; Ahlatlıbel, 3; Etiyokuşu, 4; Çayyolu / Form1: 5; Polatlı

Levha 15: Form 3a: 1; Demircihöyük İTÇ I (G), 2; Demircihöyük İTÇ II (İ), 3 (IVD) 4; Küllüoba İTÇ II

- Levha 16:** Form 3a: 1; Oluklu, 2; Kınık, 3; Karapazar, 4; Köprüören (BIAA Arşivi)
- Levha 17:** Form 3a: 1; Yazır Höyük (BIAA Arşivi), 2; Yeniköy (Orhangazi)
- Levha 18:** Form 3b: 1 (IVC)-2 (IVD); Küllüoba İTÇ II, 3; Yazır Höyük (BIAA Arşivi)
- Levha 19:** Form 4a: 1(L-M)-2; Demircihöyük İTÇ II, 3; Bozüyük (İTÇ IIIa), 4; Küllüoba İTÇ II (IVB)
- Levha 20:** Form 4a: 1; Demirköy, 2-3; Killi, 4; Küçükhöyük
- Levha 21:** Form 4a: 1; Şarhöyük, 2-3; Demirköy, 4; Kınık, 5; Pazaryeri I, 6; Aşağı Kartal
- Levha 22:** Form 4b: 1-2 (O), 3, 4 (Q); Demircihöyük İTÇ II
- Levha 23:** Form 4b: 1; Bozüyük, 2; Küçükhöyük, 3; Killi, 4; Demirköy, 5; Yalak
- Levha 24:** Form 4c: 1(L-M), 2(M-N), 3(O) Demircihöyük İTÇ II
- Levha 25:** Form 4d: 1(N-O), 2(O-P), 3(P-Q), 4(P), 5(P), 6(Q); Demircihöyük İTÇ II
- Levha 26:** Form 4d: 1; Aharköy, 2-3; Bozüyük, 4; Killi, 5; Küçükhöyük
- Levha 27:** Form 4d: 1-2-3-4 (IVB), 5 (IVC); Küllüoba İTÇ II
- Levha 28:** Form 4d: 1-2-3 (IVB), 4,5,6 (IVC); Küllüoba İTÇ II
- Levha 29:** Form 4d: 1; Aşağı Kartal, 2; Kanlıpınar, 3; Killi, 4; Tepecik
- Levha 30:** Form 4e: 1(N-O)-2 (N-P); Demircihöyük İTÇ II, 3; Küllüoba İTÇ II, 4; Küçükhöyük
- Levha 31:** Küllüoba: 1; Form 2b, 2; Form 3a/ 3; Yukarı Söğütönü I
- Levha 32:** Alacahöyük: 1; Form 3a, 2; Form 4b, 3-4; Form 4d, 5; Form 4e
- Levha 33:** Bileç Höyük: 1-2-4; Form 2a, 3-5-7; Form 1, 6-8-9; Form 2b
- Levha 34:** Asarcık (Ilıca): 1-2; Form 2b, 3; Form 3a
- Levha 35:** Çakılası: 1; Form 2a, 2; Form 2b, 3; Form 4b

Levha 36: Doğu Anadolu: 1; Arslantepe, 2; Kara Elbistan, 3; Emirilyas, 4; Malap

ÇİZİM LİSTESİ

Çizim 1: Küllüoba İTÇ I (3. Evre), form 1.....	59
Çizim 2: Küllüoba İTÇ I, form 1.....	59
Çizim 3: Demircihöyük İTÇ II (İ katı) form 2a	61
Çizim 4: Demircihöyük İTÇ I (D katı), form 2b.....	63
Çizim 5: Demircihöyük İTÇ II (K2 katı) form 2b	63
Çizim 6: Demircihöyük İTÇ II (İ veya K1 katı) form 3a	66
Çizim 7: Küllüoba İTÇ II (IVB) form 3b.....	68
Çizim 8: Demircihöyük İTÇ II (L-M katı) form 4a	70
Çizim 9: Küllüoba İTÇ II (IVB) Form 4a	70
Çizim 10: Demircihöyük İTÇ II (O Katı) Form 4b.....	72
Çizim 11: Demircihöyük İTÇ II (M Katı) Form 4c.....	73
Çizim 12: Demircihöyük İTÇ II (P Katı) Form 4d.....	75
Çizim 13: Demircihöyük İTÇ II (N-P Katı) Form 4e.....	76
Çizim 14: Demircihöyük İTÇ II (Q Katı) Form 5.....	77
Çizim 15: Demircihöyük Çanak Çömlek Grubu İTÇ I İlmik Kulp Gelişimi.....	80
Çizim 16: Demircihöyük Çanak Çömlek Grubu İTÇ II İlmik Kulp Gelişimi.....	81
Çizim 17: Demircihöyük İTÇ II, Yatay Tutamak, Kat K2.....	82
Çizim 18: Demircihöyük İTÇ I (F3G) Kabartma Düğme (memecik) Bezeme.....	83
Çizim 19: Demircihöyük İTÇ I (F3) memecik bezeme.....	84

RESİM LİSTESİ

Resim 1: Küllüoba İTÇ II Siyah Ağız Kenarlı Kaseleri

Resim 2: Küllüoba İTÇ II Siyah Ağız Kenarlı Kaseleri

Resim 3: a;Demircihöyük, b;Köpekköyler Mevkii, c;Tepecik, d;Çakılası

Resim 4: a; Killi, b; Gavurtepesi, c; Demirköy, d; Hüsümler (Bilecik Ş.E. Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü Laboratuvarı, Deniz Sarı Arşivi)

Resim 5: a; Kınık, b; Oluklu, c; Aharköy, d;Suluk Höyük, e; Beşpınar, f; Bahçehisar (Bilecik Ş.E. Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü Laboratuvarı, Deniz Sarı Arşivi)

Resim 6: a; Koçumbeli, b; Karaoğlan, c; Halkavun, d; Yazır Höyük, e; İnegöl II, f; Yenişehir I, g; Köprüören, i; Y. Söğütünü I, j; Üyücek, k; Pazaryeri I, l; Bahçehisar (Kandilli) (BIAA Çanak Çömlek Arşivi)

Resim 7: a; Aşağı Kartal, b; Y. Söğütünü I, c; Kanlıpınar, d; Kavaközü, e;Selakarı, f; Y. Söğütünü II, g; Dutluca, i; Nemli, j; Ada Höyük, k; İtburnu, l; Avdan, m; Sarı Kavak, n; Kurtlar Tepesi (Özlem Çakar Kılıç Tarafından Doktora Tezi Kapsamında Toplanan Malzeme)

Resim 8: Bileç (Bileç Bağları) höyük (Serdar Girginer Çanak Çömlek Arşivi)

Resim 9: Deneysel fırın yapımı aşamaları.....25

Resim 10: Deneysel Pişirme Uygulamaları.....26

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Küllüoba Form Gruplarının Evrelere Dağılımı.....	39
Tablo 2: Form Cetveli.....	57
Tablo 3: Siyah Ağız Kenarlı Kase Formlarının Yerleşmelerdeki Sayısal Dağılımı.....	78
Tablo 4: Karşılaştırmalı Kronoloji Tablosu	
Tablo 5: Resim ve Levhaları Eşleştirme	
Tablo 6: Tez Kapsamında Tanıtılan Yerleşmelerin Tablo Görünümü	
Tablo 7: Tez Kapsamında Tanıtılan Yerleşmelerin Tablo Görünümü	
Tablo 8: Tez Kapsamında Tanıtılan Yerleşmelerin Tablo Görünümü	
Tablo 9: Tez Kapsamında Tanıtılan Yerleşmelerin Tablo Görünümü	
Tablo 10: Tez Kapsamında Tanıtılan Yerleşmelerin Tablo Görünümü	

GRAFİK LİSTESİ

Grafik 1: Demircihöyük İTÇ I Siyah Ağız Kenarlı Kaselerin Evrelere Dağılımı.....	29
Grafik 2: Demircihöyük İTÇ I Form Gruplarının Evrelere Dağılımı.....	30
Grafik 3: Demircihöyük İTÇ II Siyah Ağız Kenarlı Kaselerin Evrelere Dağılımı.....	30
Grafik 4: Demircihöyük İTÇ II Form Gruplarının Evrelere Dağılımı.....	31
Grafik 5: Küllüoba İTÇ I (a) İTÇ II (b) Siyah Ağız Kenarlı Kaselerin Evrelere Dağılımı.....	38

HARİTA LİSTESİ

- Harita 1:** Basit ve S Profilli Siyah Ağız Kenarlı Kaselerin Yoğunluğunu Gösteren Genel Harita
- Harita 2:** Batı Anadolu'da Siyah Ağız Kenarlı Kaselerin tespit edildiği yerleşmeler
- Harita 3:** Orta Anadolu'da Siyah Ağız Kenarlı Kaselerin tespit edildiği yerleşmeler
- Harita 4:** Doğu Anadolu'da Siyah Ağız Kenarlı Kaselerin tespit edildiği yerleşmeler
- Harita 5:** Form Gruplarının Harita Üzerindeki Dağılımları.....58
- Harita 6:** Dışa Açılan Kenarlı Kaselerin (Form 1) Tespit Edildiği Yerleşmeler.....60
- Harita 7:** Basit Profilli Kaselerin (Form 2a) Tespit Edildiği Yerleşmeler.....62
- Harita 8:** Küresel Gövdeli Kaselerin (Form 2b) Tespit Edildiği Yerleşmeler.....65
- Harita 9:** İçe Dönük Dudaklı Kaselerin (Form 3a) Tespit Edildiği Yerleşmeler.....67
- Harita 10:** İçe Dönük Dudaklı Omurgalı Kaselerin (Form 3b) Tespit Edildiği Yerleşmeler.....69
- Harita 11:** Küresel Gövdeli Basit S profilli Kaselerin (Form 4a) Tespit Edildiği Yerleşmeler.....71
- Harita 12:** Küresel Gövdeli Keskin Dışa Eğik Dudaklı S profilli Kaselerin (Form 4b) Tespit Edildiği Yerleşmeler.....73
- Harita 13:** İçe Dönük Dudaklı S profilli Kaselerin (Form 4c) Tespit Edildiği Yerleşmeler.....74
- Harita 14:** Omurgalı Keskin S profilli Kaselerin (Form 4d) Tespit Edildiği Yerleşmeler.....76
- Harita 15:** Düz Dipli S profilli Sığ Kaselerin (Form 4e) Tespit Edildiği Yerleşmeler..77
- Harita 16:** Boyunlu Çömlüklerin (Form 5) Tespit Edildiği Yerleşmeler.....78

GİRİŞ

Bu tez çalışmasının konusunu Batı ve Orta Anadolu İlk Tunç Çağı (İTÇ) siyah ağız kenarlı kaseleri oluşturmaktadır. Bu bağlamda tez kapsamında kullanılan ve tüm İTÇ boyunca varlığı tespit edilen siyah ağız kenarlı kaseler başta form tipi olmak üzere detaylı bir şekilde incelenmiştir. Ayrıca siyah ağız kenar uygulamasının hangi yollar izlenerek yapıldığı konusu da uygulamalı olarak ele alınmış fakat istenilen sonuçlar elde edilememiştir.

Coğrafi sınırları belli olan bu tez çalışmasında öncelikli olarak yayın taraması yapıp İTÇ siyah ağız kenarlı kaselerinin tespit edildiği kazısı yapılmış veya yüzey araştırmalarından bilinen yerleşmeler saptanmıştır. Özellikle kesintisiz bir İTÇ stratigrafisi veren Demircihöyük ve halen kazı çalışmaları devam eden Küllüoba yerleşmelerinde ele geçirilen siyah ağız kenarlı kaseleri detaylı bir şekilde incelenmiş ve bu kaselerin tipolojisi söz konusu yerleşmelerdeki gelişimleri esas alınarak oluşturulmuştur. Ayrıca ekip üyesi olduğum Küllüoba yerleşmesinden yayınlanmış örneklerin yanı sıra son yıllarda ele geçirilmiş olan yayınlanmamış örneklere de yer verilmiştir.

Bunların yanı sıra Prof. Dr. Turan Efe'nin 1988-1995 yılları arasında gerçekleştirdiği Eskişehir-Kütahya-Bilecik yüzey araştırmaları sırasında saptadığı ve yayınladığı örnekler ile yine Prof. Dr. Turan Efe'nin başkanlığında başlamış olan ve 2016 yılından itibaren Dr. Öğr. Üyesi Deniz Sarı'nın başkanlığında yürütülen ve benim de ekip üyesi olduğum Bilecik ili yüzey araştırmalarında ele geçirilen örnekler ve Özlem Çakar Kılıç'ın doktora tezi kapsamında Eskişehir yüzey araştırmalarında saptadığı örnekler bu çalışmada ele alınan siyah ağızlı kaselerin önemli bir kısmını oluşturmaktadır.

Geçmişte ve günümüzde neredeyse hiç bahsi geçmeyen ve çalışılmayan Orta Anadolu Bölgesi siyah ağız kenarlı kaseleri için yayınlanan örneklerin yanı sıra, Ankara İngiliz Arkeoloji Enstitüsü'nde (BIAA) yer alan çanak çömlek koleksiyonu incelenmiş ve bunlar içinde saptanmış örnekler tez kapsamına dahil edilerek bölgenin siyah ağız kenarlı kaseleri hakkında bilgiler verilmeye çalışılmıştır. BIAA'de Konya bölgesine ait özellikle James Mellart'ın yüzey araştırmalarına ait malzeme incelenmiş ve bölge çanak çömleği içinde black-topped malların olmadığı tespit edilmiştir. 2017-2018 yıllarında

Michele Massa'nın bölgede gerçekleştirdiği ve ayrıca benim de ekip üyesi olduğum yüzey araştırmaları sırasında da black-topped mal grubunun varlığına rastlanmamıştır. Orta Anadolu'da seyrek olarak ele geçirilen bu mal grubunun bölgenin kuzeyinde bir gelişim içinde olduğu görülmektedir. Ayrıca ODTÜ'den Doç. Dr. J.K. Bertram ve ODTÜ Arkeoloji Müzesi müdürü Doç. Dr. Çiğdem Atakuman ile bölgenin siyah ağız kenarlı kaseleri hakkında özel görüşmeler yapılmış ve buradaki çanak çömlek depoları incelenmiştir.

Yayın taramaları, özel görüşmeler ve depo çalışmaları yapıldıktan sonra gerekli olan bilgi fişleri hazırlanarak yazım kısmına geçilmiştir. Tez beş bölüm olarak hazırlanıp sunulmuştur.

Birinci bölümde tezin konu başlığının bir kısmını oluşturan bölge coğrafyası, İTÇ kronolojisi ve Batı ve Orta Anadolu kültürleri hakkında gerekli bilgiler verilmeye çalışılmıştır.

İkinci bölümde tezin ana konusunu oluşturan siyah ağız kenarlı kaselerin (Black-topped) tanımına geçilmiştir. Bu bölümde siyah ağız kenarlı kaseler tanıtıldıktan sonra bu kaselerin ortaya çıkışı, gelişimi ve konu ile ilgili araştırmacılar tarafından ortaya atılan tartışmalar derlenmiş ve farklı bir bakış açısı getirilmeye çalışılmıştır. Ayrıca siyah ağız kenarlı kaselerin kil özellikleri hem yayın taramalarında hem de orijinal malzemenin çalışılması sonucu tanıtılmıştır. Son olarak bu bölümde yapım tekniği ve yüzey işlemleri üzerinde durulmuş, deneysel olarak uygulamaya çalıştığımız kaselerin yapımı ve pişirimine değinilmiştir.

Üçüncü bölümde siyah ağız kenarlı kaselerin tespit edildiği yerleşmeler tanıtılmış, kazısı yapılan yerleşmelerin tabakalanması tablolar halinde sunulmuştur. Bölümde ayrıca yerleşmelerde siyah ağız kenarlı kaseler tanıtılmış ve bazı istatistikî veriler ortaya konulmuştur.

Form gruplarının tanıtıldığı dördüncü bölümde öncelikli olarak yapılan araştırmalar sonucunda mevcut duruma gelen form cetveli yer almaktadır. Tipolojik bir değerlendirme yapıldıktan sonra beş ana form olmak üzere toplam 11 form grubu meydana gelmiştir. Bunlar 1'den 5'e kadar numaralandırılmış ayrıca kendi içlerinde alt gruplara indirgenmiştir. Bu bölümde form grupları ayrı ayrı tanıtılıp çizimler ve

istatiksel veriler sunulmuştur. Ele alınan kase çizimlerinin bir kısmı yayınlardan bir kısmı da orijinal olarak el çizimi yapılmış ve corel draw programında üstünden geçilip temiz çizim elde edilmiş ve tez kapsamında levhalar kısmında verilmiştir.

Son olarak beşinci bölümde karşılaştırma ve genel bir değerlendirme yapılmış olup hem kendi içinde hem de Doğu Anadolu Bölgesinde tespit edilen siyah ağız kenarlı kaselerle karşılaştırılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

BATI VE ORTA ANADOLU

1.1. COĞRAFI ÖZELLİKLER

Coğrafya geçmişten günümüze insanoğlu üzerinde çeşitli etkiler bırakmış ve hala insan yaşamında en büyük etken olarak karşımıza çıkmaktadır.

Anadolu'nun coğrafi konumundan hep stratejik bir nokta olarak bahsedilmektedir. Bu durum gerçekten doğru bir tanımdır. Anadolu'nun coğrafyasına bakıldığında kıtaları birbirine bağlayan ve tarih boyunca medeniyetlerin geçiş ve uğrak noktası olarak bilinmektedir. Geçmişten günümüze dek kurulan devletlerin konumlarına bakıldığında her zaman stratejik ve hakim noktaların seçilmiş olması da coğrafyanın ne kadar önemli bir unsur olduğunun göstergesidir.

Bu bağlamda tezin konusunu oluşturan siyah ağız kenarlı kaselerin ele geçtiği bölgeler olan ve tez konu başlığını tamamlayan Batı ve Orta Anadolu Bölgeleri bu bölümde kısa bir şekilde anlatılmıştır.

Gordion civarında Sakarya ile birleşen Porsuk Çayı'nı batıya doğru takip edersek bizi Eskişehir'e götürür. Şehir kendi adını taşıyan Eskişehir Ovası üzerinde yer alır. Aynı dinamiklerin devreye girdiği burada Porsuk Çayı su kaynağını sağlarken oluşturduğu Eskişehir Ovası yerleşme için elverişli ortamı sağlar. Kuzeyden Sündiken Dağları güneyde Türkmen Dağı ile çevrilen Eskişehir'in güneybatısında Sivrihisar Dağları ve Yukarı Sakarya Ovası birbirine paralel olarak kuzeybatı-güneydoğu doğrultusunda uzanır (Arınç 2013).

Porsuk Çayı Eskişehir'in güneybatısına doğru devam ederek Kütahya ovasına çıkar. Bu ova Eskişehir'in güneyindeki Türkmen Dağı ile Yellice Dağı arasında kalır. Bu bölge iklim bitki örtüsü açısından Orta Anadolu'dan Ege'ye geçiş sahası özelliğindedir. Kütahya şehri yine bir akarsu ve yol ağı kavşağında yerleşmiştir. Şehrin güney batısında Yazılıkaya Platosu yer almaktadır. Bu yöre batıdaki Ege vadilerine göre daha yüksek ve korunaklı olup, yer yer verimli ovalar ile bölünmüş, linyit kaynaklarına sahip bir arazi yapısı gösterir (Arınç 2013).

Kuzeye doğru Bilecik Bölgesi güneydeki yükselti alanlarından kuzeydeki ovalık alanlara geçiş göstermektedir. Güneydeki Bozüyük ilçesinde daha çok iç bölgelere has bir iklim görülürken şehir merkezi ve kuzey bölgeler daha ılımandır. Sakarya ve kolları bu bölgenin önemli su kaynağıdır. Bilecik'in kuzeyinde Samanlı Dağları uzanır. Samanlı Dağları üzerinde ulaşımı kolaylaştırıcı şekilde geçitler bulunur. Bu geçitler sayesinde Bursa-İstanbul ve Ankara-İstanbul yolları bu dağ engelini aşmaktadır (Arınç 2013).

Samanlı Dağları ile güneydeki Uludağ ve beraber yükselen diğer dağlık alanlar arasında alçak bir oluk bulunur. Dağlardan gelen sularla beslenen bu olukta verimli ovalar sıralanmaktadır. Bilecik'in batısı-kuzeybatısı arasında doğudan batıya sırayla Yenişehir, İnegöl ve Bursa ovaları bulunmaktadır. Bu verimli ovalarda ilkçağlardan beri bağcılık faaliyetleri, tahıl ve zeytin yetiştiriciliği yapılmaktadır (Arınç 2013).

Orta Anadolu, Kuzey Anadolu Dağları ve güneyde Toros Dağları arasında kalan görece alçak bir havzadır. Havzanın akarsular tarafından parçalanmasından dolayı bölgede platolara rastlanmaktadır. Bu platolar batıdan doğuya, Ankara-Konya arası Haymana ve Cihanbeyli, Konya'nın batısına doğru Obruk, Yozgat çevresinde Bozok, Sivas'ın güneyinde Uzunyayla platoları şeklinde sıralanmaktadır. Bölgenin güneyinde volkanik dağlar ve arazilere rastlanmaktadır. Volkanik dağlar sırasıyla; Karadağ, Karacadağ, Hasandağı, Melendiz ve Erciyes olarak güneybatı-kuzeydoğu istikametinde bir hat çizmektedir (Arınç 2013).

Kuzey Anadolu ve Toros Dağları arasında kalan bölgede üzerinde tarımsal faaliyetlerin yapıldığı ova adı verilen düzlükler görülmektedir. Fay hattına bağlı olarak meydana gelen çöküntü alanlarının akarsuların getirdiği malzemeler ile dolması sonucu oluşan tektonik ovalar bu bölgede sık görülmektedir. Başlıcaları Konya, Aksaray, Kayseri, Eskişehir ovalarıdır (Arınç 2013).

Orta Anadolu Bölgesinde kıyı bölgelerdeki gibi bir akarsu çokluğundan bahsedilemez. Bölgedeki yağış koşulları, sıcaklık ve arazi yapısı buna neden olmaktadır. Bazı akarsular denize ulaşamazken bazıları denizlere ulaşır. Kuraklık bölgedeki pek çok kesimdeki suların bölge dışına ulaşmasını engeller. Ancak denize ulaşan akarsular, Türkiye'nin büyük akarsuları arasında yer alanlardır. Kızılırmak ve

Sakarya nehirleri bölgenin ve Türkiye'nin en önemli nehirleridir. Ayrıca bölgede Tuz, Eber, Akşehir, Beyşehir ve Eğirdir gölleri bulunmaktadır. Sulak alanlar, tarih boyunca insan etkinliklerini çeken bir etken olmuştur. Su sayesinde artan erişim imkanı, tarımsal faaliyetlerin gelişmişliği üretim fazlasını üretim fazlası da kentlerin büyümesini sağlamıştır (Arınç 2013).

Bölgedeki tarım ve hayvancılık faaliyetleri çok eski çağlardan beri devam etmekte ve izler taşımaktadır. Bölge, iklim koşulları sebebiyle tahıl ambarı olarak nitelendirilir. İlk sırada gelen buğday tarımını arpa, çavdar, yulaf gibi diğer tahıllar takip eder. Göçebe veya yarı göçebe olarak ilk izlerine rastlanan hayvancılık ise günümüzde modernleşme ile önemli bir geçim kaynağı olarak görülmektedir. Hayvancılık özelinde bölge şartlarına uyum gösteren yetiştiricilik koyun türünde öne çıkmaktadır. Ayrıca step alanlarının elverişli bir ortam sağladığı keçi yetiştiriciliği de hayvancılık faaliyetleri arasında önde gelir. Bölgeye has tiftik keçisi dışında kıl keçisi bu başlık altında önemlidir (Arınç 2013).

Bölge dağlar ile çevrili olduğu için, bu dağlar yağış getiren hava kütlelerinin içeriye sokulmasını önler. Bu durumun sonucu olarak yazları sıcak ve kurak, kışları soğuk ve kar yağışlı bir iklim görülür. En az yağış alan bölge olan Orta Anadolu'da yıllık ortalama yağış 400 mm'dir.

Platoların üzerinde tek başına yükselen dağlar ile bunlardan daha yüksek olan Hasan, Melendiz, Karacadağ ve Erciyes gibi volkan konileri, az yağışlı alanların ortasında, daha yağışlı adalar şeklinde belirirler. Az yağışlı havzalarda, tarım yapmanın güçleşmesi nedeniyle yerleşmeler yağışların fazlalaştığı plato yüzeylerinde, dağların eteklerinde ve yamaçlarında çoğalır (Arınç 2013: 219).

Yerleşme tarihi incelendiğinde istisna dönemler dışında Anadolu, İç Anadolu Bölgesi'nden yönetilmiştir. Çünkü İç Anadolu, eski dünya karalarının geometrik merkezinde kalan Anadolu'nun en korumalı kısmını oluşturur. Bu nedenle stratejik araştırmalarda Anadolu'nun heartland sahası olarak da nitelendirilir. Belirtilen jeostratejik üstünlük nedeniyle: Hititler başkentlerini Çorum ilinin Sungurlu ilçesinden geçen Budaközü Deresi'nin yukarı kısmındaki Boğazköy'de(Hattuşaş), Frigyalılar

Porsuk Çayı'nın Sakarya Irmağı'na karıştığı yer civarındaki Yassihöyük'de (Gordion) kurmuşlardır (Arınç 2013: 220).

Bölgenin bahsedilen fiziki özellikleri ulaşımı da etkilemektedir. Dağlarla çevrili bir çanak konumunda olan bölgenin dışına çıkmak istendiğinde doğal engeller nedeniyle ulaşım zorlaşmaktadır. Bölge dağların içinde kısmen düz bir görüntü verdiği için çevre bölgelere göre kendi sınırları içinde yol yapım maliyetleri daha kolay olmuştur. Toroslar ve Kuzey Anadolu Dağları'nı aşmak için dağ geçitleri ve günümüzde tüneller kullanılmaktadır. Bölge içi ulaşımında ilk izler çağlar öncesine uzanmaktadır. İlk yol ağları Hititler ve Romalılar döneminde yapılmıştır. Daha sonraki çağlardan bölgenin iklim şartları da hesap edilerek yolculuk sırasında ikmal noktaları olan kervansaraylar inşa edilmiştir.

Ankara Bölgesi Sakarya ve Kızılırmak nehirleri arasında kalır. Yörenin güney kısımları yüksekliği 1000 m. aşan Haymana Platosu ile çevrilidir. Kuzeye doğru Ankara şehrinin doğu ve kuzeyini bir yay gibi çevreleyen ve ovalar ile birbirinden ayrılmış dağlık alanlar görülür. Elmadağ, İdris Dağı ve Karyağdı Dağı bu dağlara; Mürted, Çubuk ovaları bu dağları ayıran ovalara örnek verilebilir. Ankara şehri kendi adını taşıyan ovanın doğusunda ve Bent deresi, İncesu, Çubuk Çayı gibi kollarının Ankara Çayı ile birleşme noktasında kurulmuştur (Arınç 2013).

Bu durumda şehrin ova kenarında ve su kaynağı olan nehir ve dağlık alanların yamacında elverişli bir alanda kurulduğu söylenebilir. Tabii ilk çağlardan gelen yol ağı üzerinde olduğu da belirtilmelidir.

Güneybatıya doğru demiryolu ve karayolu üzerinde gelişme göstermiş Polatlı şehri Sakarya havzası yakınındadır. Bu özelliği ile eski çağlardan beri yerleşme için uygun bir alandır. Günümüzdeki şehrin kuzeybatısında Porsuk ve Sakarya nehirlerinin birleştiği noktada Frig kenti Gordion bulunmaktadır. Akarsu vadisi ve su kaynağından faydalanma olanağıyla kent burada yıllarca var olmuştur (Arınç 2013).

Kapadokya olarak tanımlanan bölge İç Anadolu'nun Güney ve Güneydoğu kısmında yer alır ve Tuz gölünden Malatya'ya kadar olan bir alanı kapsamaktadır. İçerisinde Kayseri, Nevşehir, Kırşehir, Niğde illerini ve Maraş, Adana, Malatya illerinin

bir kısmını barındırmaktadır. Kapadokya, Orta Anadolu'nun yükseltilerle parçalanmış doğu yarısı olarak tanımlanmıştır (Gülçur 2003: 491).

Kapadokya volkanik bölgesinde, nehir ve göl sularının birikintilerini taşıması ve bir alana bırakmasıyla kireçtaşı kayaç örtüsü oluşmaktadır. Özellikle günümüzde sönmüş durumda olan yanardağların bu bölgede etkili olduğu bilinmektedir. Başta Erciyes ve Hasan dağları olmak üzere, bu bölgede volkanik dağların püskürttüğü lav ve küller andezit ve bazalt gibi kayaçların oluşmasına zemin hazırlamıştır. Bu püskürtmeler sonucunda lav akıntılarında meydana gelen obsidyen gibi ticarete önemli bir yer tutan hammadde kaynakları meydana gelmiştir (Esin 1996: 32-33).

1.2. İLK TUNÇ ÇAĞI (İTÇ) KRONOLOJİSİ

Kronoloji, arkeoloji için büyük sorunların başında gelmektedir. Yapılan ilk araştırmalardan günümüze kadar bu sorun devam etmektedir. Ne yazık ki üzerine birçok çalışma yapılmasına rağmen ortak kullanılan bir Kronoloji oturtulamamıştır.

Anadolu'da 1900'lü yıllarda yapılan çalışmalar kronoloji içinde bir yenilik getirmektedir. İlk olarak Troya kazıları ile beraber C. Blegen, 'İlk Tunç Çağı' terimini Anadolu'da kullanmıştır (Blegen, 1950: 22). Daha sonrasında bu terim Anadolu'nun farklı kesimlerinde de çeşitli araştırmacılar tarafından gerçekleştirilen kazıların stratigrafilerine oturtulmaya başlanmıştır. Tarsus Gözlükule araştırmaları sonrası 'İlk Tunç Çağı' terimi I, II, III olarak ayrılmış ve kazı tabakalarına uyarlanmıştır (Goldmann, 1956). Daha sonra, Anadolu'da günümüze kadar kullanılacak bu üç evreli dönem J. Mellart tarafından da Beycesultan kazıları nezdinde bütün Güneybatı Anadolu için kullanılmıştır (Mellart, 1954: 189).

Orta Anadolu'da ise bu kronolojik sorun daha karmaşık bir hal almıştır. Alişar kazılarının ilk hafiri olan H. von der Osten bu kazılar sonucu Orta Anadolu için farklı bir kronolojik isimlendirmeye gitmiştir. Von der Osten Kalkolitik, Bakır Çağı ve İlk Tunç Çağı gibi bir ayırım yapmıştır (von der Osten 1937). Bir süre kullanılan bu terminoloji yakın dönemlerde artık kullanılmamaya başlanmıştır. Bunun sebebi günümüzde de kullanımı bütün arkeologlarca kabul edilen yeni bir kronolojinin W.

Orthmann tarafından önerilmesidir. Orthmann yeni Kronolojiyi von der Osten'in ortaya attığı kronolojiyle şu şekilde karşılaştırmıştır: Kalkolitik Çağ İTÇ Ia ve Ib, Bakır Çağı İTÇ II-İTÇ IIIa ve İTÇ dönemini de İTÇ IIIb-*Übergansperiode* olarak değiştirmiştir (Orthmann, 1963: 99).

1900'lü yılların ortalarından bu yana geliştirilen kronoloji terminolojisinin günümüzde yapılan yeni araştırmalara daha kolay bir çalışma ortamı sağladığı söylenebilir. Ancak yetersiz araştırmalar özellikle bazı bölgeler için dönemlerin belirlenememesinde etkilidir (Sarı, 2011: 6).

Ancak Anadolu'nun bütün bölgelerinde ortak bir kronoloji kullanıldığı söylenemez. Ege Kronolojisi ve Anadolu Kronolojisi karşılaştırmasında sorunlar yaşanmaktadır. Ege sahil kesimi ve buraya yakın bölgelerde Ege odaklı terminoloji benimsenmiş ve kazı tabakalarına oturtulmuştur (Şahoğlu, 2005: 339-361, Fig.2). Anadolu'nun bütününde oturtulmuş ve kullanılmakta olan İTÇ Kronolojisi Ege Kronolojisiyle şu şekilde karşılaştırılmıştır. İTÇ I,II,III ve OTÇ; Kiklad adalarında Erken Kiklad I,II,III ve Orta Hellas, Kıta Yunanistan'da Erken Hellas I,II,III-Orta Hellas ve Girit'te Erken Minos I,II,III-Orta Minos olarak kullanılmaktadır (Dickinson, 1994: 10, Fig. 1.1).

Kronolojideki terminoloji sorunları, bölgesel kronolojik farklılıklardan hariç yerleşmelerin stratigrafik cetvellerde farklı yerlere oturtulma sorunları da çözülmesi gereken konuların başında gelmektedir. Buna en iyi örnek Troya II'nin Anadolu ve Ege kronolojilerinde farklı konumlandırılması olarak gösterilebilir (Şahoğlu, 2005b: 344, Fig. 2). Bir fikir birliği sağlanamadığı sürece her yapılan yeni çalışma ve yeni bilgi farklı teoriler ortaya atmaya itmektedir.

İTÇ III'te ticaretin geliştiği ve çok yoğun bir şekilde devam ettiği bilinmektedir. Anadolu'da geniş bir coğrafyada karşımıza çıkan hem Mezopotamya kökenli malzeme hem de Batı Anadolu kökenli Depas, Tankard gibi karakteristik formlar, farklı teorileri de beraberinde getirmiştir. Mellink, hafiri olduğu Karataş-Semayük yerleşmesinin kültür dolgularını göz önünde bulundurarak yeni bir kronoloji karşılaştırması önermiştir. Yayınladığı tabloda Erken Troya I-Tarsus İTÇ I; Karataş I-II, Troya I (Orta-Geç)-

Tarsus İTÇ II; Karataş III-V, Troya IIB-g-Tarsus IIIa; Karataş VI, Troya III-V-Tarsus IIB şeklinde ele almıştır (Mellink, 1992: 172).

Anadolu'da araştırmaların yetersiz olduğu açıkça ortadadır. bu durum birkaç kazıdan çıkan verilerle kronoloji sorunun halledilmeye çalışılmasından da açıkça anlaşılmaktadır. Tarsus'ta yapılan kazılar sonucunda farklı malzemelerin ele geçirilmesi özellikle gaga ağızlı testinin ilk kez ortaya çıkması İTÇ'nin başlangıcı kabul edilir ve İTÇ I'in tarihlendirilmesinin Tarsus üzerinden yapılmasını sağlamaktadır (Goldmann 1965: 92). Batı Anadolu Bölgesi için karakteristik bir malzeme haline gelmiş olan gaga ağızlı testi formu bu bölgede varlığını İTÇ IA'da hissettirmektedir (Sarı, 2011: 8). Çeşitli bilim adamları tarafından İTÇ IA olarak adlandırılan dönem Turan Efe tarafından MÖ. 3300/3200-3000 tarih aralıklarına konumlandırılan İTÇ'ye Geçiş Dönemi olarak ele alınmıştır (Efe, Topbaş, İlaslı, 1995: 376-377).

MÖ. 3000-2700 yıllarına tarihlendirilen İTÇ I dönemi ve MÖ. 2700-2400 aralığına sığdırılan İTÇ II dönemleri, bu dönemlere ait kazıların yapılması ve kabaca tarih veren malzemelerin ele geçirilmesiyle net olmasa da bu dönemlerin saptanmasını sağlamaktadır (Sarı, 2011:9).

İTÇ III dönemine bakıldığında bu dönemin iki evreli olarak karşımıza çıktığını görmekteyiz. Bu evreler IIIA ve IIIB olarak isimlendirilmiştir. Tarih aralığı ise 2400-1950/1900 olarak bilim adamlarınca belirtilmiştir (Sarı, 2011: 11).

1. 3. BATI VE ORTA ANADOLU İLK TUNÇ ÇAĞI KÜLTÜRLERİ

1900'lü yıllarda Anadolu'da başlayan arkeolojik çalışmalar ve günümüze kadar elde edilen yüzlerce bilgi birikim arkeolojiye sürekli yeni terimler getirmiş ve getirmeye devam etmektedir. İTÇ teriminin ortaya çıkması ve kullanılmasından sonra söz konusu dönem kapsamında Anadolu'nun farklı bölgeleri için çeşitli kültür isimlendirmeleri de yapılmaya başlanmıştır.

Batı Anadolu Bölgesi farklı medeniyetlere ev sahipliği yapmış olmasından dolayı birçok yerli yabancı bilim adamının gözdesi haline gelmiş, birçok araştırma yapılmış ve bölgedeki kültürler bilim dünyasına tanıtılmıştır.

Batı Anadolu'da İTÇ kültürlerinin bir anda ortaya çıktığı söylenemez. Bu kültürler önceki kültürlerin yani Geç Kalkolitik kültürlerinin devamı niteliğindedir (Uhri 2000: 11). Bu kültürlerin ortaya çıkmasında uygun iklim koşulları, verimli topraklar ve yerleşmelerini konumlandırıldığı hammadde kaynakları ya da bu kaynaklara ulaşacak hammadde yolları etkili olmaktadır (Uhri, 2000).

İlk Tunç Çağı'nda Batı Anadolu kültür bölgelerinin varlığından bahseden ilk bilim adamı Kurt Bittel'dir. Bittel bu sınırların yerel olarak ortaya çıkan çanak çömlek özelliklerinin belirlediğini söylemektedir (Bittel, 1942: 186). İç Kuzeybatı Anadolu'daki ilk bilimsel çalışmaları başlatan Bittel, Otto ile beraber 1937 yılında Demircihöyük kazılarını gerçekleştirmişlerdir. Karakteristik bir malzemenin varlığından bahseden Bittel Demircihöyük'ün kendi başına bir "kültür grubu" olduğunu belirtmiş ve bu kültür grubunun sınırlarını kuzeyde İznik-İnegöl, güneyde Frigya yaylasına ve doğuda Sakarya nehrine kadar belirlemiştir (Bittel-Otto, 1939: 29). Bittel yaptığı bazı araştırmalarda da buluntulardan yola çıkarak Kuzeybatı Anadolu'da Troya-Yortan kültür grubunun olduğunu, ayrıca Afyon, Isparta ve Göller Bölgesinde Pisidya kültür grubunun, varlığından söz etmektedir (Bittel, 1945).

K. Bittel'den sonra Batı Anadolu'daki kültür gruplarından A. Goetze bahsetmektedir. Dört kültür grubundan bahseden Goetze I. kültürü Troas-Mysia, II. kültürü Sakarya grubu, III. grubu Pisidya ve IV. grubu Porsuk olarak adlandırmaktadır. Bu grupları "Klainsien" adında bilim dünyasına kazandırdığı kitabında bir harita üzerinde belirtmektedir. Goetze bu kültürlerin kendine özgü yöresel bazı farklılıklarının olduğu alt gruplardan da bahseder (Goetze, 1957).

Anadolu uygarlığı olarak belirttiği, Anadolu kültürlerinin bünyesinde bulundurduğu kültürlerin kendi aralarında bir ilişki içinde olduğunu, farklı bölgelerdeki kültürlerin zaman zaman etkisinde kaldığını ve yerel halk ile göçebe veya yabancı toplumların oluşturdukları kendilerine has karakteristik bir özellik içeren kültür bütünlüğü kavramı üzerinde duran B. Alkım bölge için yeni bir tanımlama getirmiştir (Alkım, 1968: 247).

Daha sonra D. French ve J. Mellart bölgede yaptıkları kazı ve yüzey araştırmalarına dayanarak kültür grupları terimini kullanmadan bu defa yerel çanak

çömlek bölgelerinin varlığından söz ederler ve söz konusu çanak çömlek bölgelerinin sınırlarını belirledikleri haritalar yayınladılar (Lloyd-Mellart, 1962: 138, Harita IV; French, 1969a: Fig. 30a). French tarafından belirlenen İTÇ I ve II çanak çömlek bölgeleri arasında bulunan İznik, Eskişehir ve kısmen Kütahya grupları yaklaşık olarak Bittel'in Bitinya-Frigya kültür bölgesi için çizdiği sınırlar içinde kalmıştır (French 1969).

J. Mellart 1954-59 yıllarında Beycesultan'da yaptığı kazı çalışmaları ve bu çalışmalar öncesinde bölgede gerçekleştirdiği yüzey araştırmaları neticesinde bazı veriler elde etmiştir. Bu verilere bağlı olarak güneyde Burdur'dan, kuzeyde Aslanapa'ya kadar olan bölgelerde etki alanı bulan Beycesultan İTÇ I çanak çömlek grubunu işaret etmektedir (Lloyd-Mellart, 1962:131).

Ancak daha sonra bölgede yapılan yeni çalışmalar çanak çömlek bölgelerinin yayılım alanlarını kısmen değiştirmiştir. Turan Efe ikinci dönem Demircihöyük kazılarında sonra doktora tezinde ele aldığı Demircihöyük İTÇ II çanak çömleği ve Eskişehir-Bilecik-Kütahya illerinde yaptığı yüzey araştırmalarında topladığı malzemeleri de inceledikten sonra Bittel'in savunduğu düşünceye yakın olarak Bitinya-Frigya Bölgesi olarak adlandırılan kültür bölgesinin sınırlarına yeniden ele alır. Söz konusu bölgenin doğusunda İTÇ I'den itibaren başladığını düşündüğü Yukarı Sakarya yerel çanak çömlek bölgesinin varlığından bahsetmektedir. Efe İTÇ I ve II'de Bitinya-Frigya kültür bölgesi sınırları içerisinde Demircihöyük ve Yukarı Sakarya olarak andığı iki yerel çanak çömlek bölgesinin var olduğunu ortaya koymuştur (Efe-Ay Efe, 2000: 1-87).

Yine Efe, Bittel'in ortaya attığı Troya-Yortan kültür bölgesi içinde Troas, Yortan, Poliochni ve İzmir olarak belirlediği yerel çanak çömlek bölgelerinin olabileceğini belirtmektedir. Ayrıca Efe, Beycesultan İTÇ I kültür grubunun sınırlarını kapsayan İç Batı Anadolu'nun orta kesiminin de İTÇ II'de "Orta İç Batı Anadolu" kültür bölgesinin ve Güneybatı Anadolu'da ise Karia kültür bölgesinin varlığından bahseder (Efe, 2004: 17). Buna ek olarak E. Akdeniz Orta İç Batı Anadolu ile beraber Aşağı ve Orta Büyük Menderes ovalarını kapsayan bölgede "Büyük Menderes Havzası İTÇ I kültürü" olarak adlandırdığı bir kültürün yayılım alanı bulunduğunu söz konusu bölgede İTÇ II'de yerel grupların var olduklarını söylemektedir (Akdeniz, 1999: 38). İTÇ III'te

kültür bölgelerinin, ticaretinde gelişmesiyle yavaş yavaş kendi benliklerini kaybettikleri görülmektedir (Efe, 2004: 22), fakat tamamen ortadan kalktıkları söylenemez bu dönemde de varlıklarını sürdürmüşlerdir (Sarı, 2011: 17). Efe, İTÇ kültür bölgelerinin önceki dönemlerden gelişerek devam ettiğini belirtir ve söz konusu kültür bölgelerinin sınırları ile Hitit metinlerinde geçen Batı Anadolu ülkelerinin devamı olabileceğine işaret eden tezi ortaya atar (Efe 2004: 16).

1940'lı yıllardan itibaren Anadolu'da kültür bölgeleri ile çanak çömlek bölgelerinin varlığı farklı bilim adamlarınca farklı şekillerde ele alınmış ve yorumlanmıştır. Bu konu hakkındaki son görüşler Turan Efe ve Deniz Sarı tarafından belirtilmiştir. Sarı, Doktora tezi kapsamında Turan Efe'nin belirttiği görüşleri esas alarak bazı sınırlarda değişiklik yapmış ve yeni bölgeler ekleyerek Batı Anadolu kültürleri hakkındaki görüşünü belirtmiştir. Sarı; Batı Anadolu çanak çömleği üzerine yaptığı kapsamlı çalışmalardan sonra M.Ö. 3. bin yıldan itibaren yeni kültürel oluşumların başladığını ve bu kültürel oluşumların zamanla siyasal oluşumlara dönüştüğünden söz eder (Sarı, 2011: 1) ve nihayetinde Batı Anadolu'da ortaya çıkan İTÇ kültür bölgelerinin İTÇ sonlarına doğru siyasal bir kimlik kazanarak Batı Anadolu yerel beyliklerini temsil ettiğini ve bölgenin kültürel gelişimin M.Ö. 2. Binyılda da kesintisiz bir şekilde devam ettiğini ve söz konusu beyliklerin Hitit metinlerinde geçen Batı Anadolu ülkelerine dönüştüğü tezini destekleyen somut veriler ortaya koyar.

Sarı'nın daha önceki çalışmaları esas alarak ve bazı değişiklikler ve eklemelerle birlikte sunduğu Batı Anadolu İTÇ kültür bölgeleri ve bu bölgeler içinde yer alan yerel çanak çömlek bölgeleri şu şekildedir.

- 1- Troya-Yortan kültür bölgesi (Troas, Limni, İzmir, Balıkesir, Akhisar-Manisa)
- 2- Büyük Menderes-Yukarı. Porsuk kültür bölgesi (Yukarı. Büyük. Menderes, Aşağı. ve Orta. Büyük. Menderes. Kusura, Altıntaş, Afyon, Kütahya-Tavşanlı)
- 3- Bitinya kültür bölgesi (İznik)
- 4- Frigya kültür bölgesi (Demircihöyük, Yukarı. Sakarya, Emirdağ)
- 5- Likya-Pisidya kültür bölgesi (Elmalı, Korkuteli, Burdur-Isparta, Sultandağ, Beyşehir).

French'in Beycesultan İTÇ II grubu Sarı tarafından Yukarı Büyük Menderes grubu olarak değiştirilmiştir (Sarı, 2011: 15). Yine Sarı tarafından Acıpayam grubu yeni kültür grupları çalışmasında yer almamaktadır. Ayrı bir grup olarak kabul edilmemiştir (Sarı, 2011: 15). Bitinya ve Frigya kültür bölgeleri hem İTÇ I hem de İTÇ II de ayrı kültür bölgeleri olarak Sarı tarafından doktora tezi kapsamında ele alınmıştır (Sarı, 2011: 16). Ayrıca İTÇ I de Yukarı Sakarya ve Demircihöyük çanak çömlek gruplarını Frigya kültür bölgesinde gösteren Sarı bunlara ek olarak İTÇ II de Emirdağ çanak çömlek grubunu da bu kültüre dahil etmiştir (Sarı, 2012: 171).

İTÇ I döneminde Orta Anadolu Kültür grupları hakkında bölgedeki araştırmalarında yetersiz olmasından dolayı bölge hakkındaki bilgiler sınırlıdır (Efe, 2004: 17). Tahsin Özgüç İTÇ' de Anadolu'nun kültürel oluşumundan bahseder ve bölgelere ayırır. Bunlar; Doğu Anadolu, Orta Anadolu-Kızılırmak-Sakarya ve Konya-Göller bölgeleridir, Özgüç, Orta Anadolu ile Batı Anadolu arasındaki tampon bölgenin de kendi içinde farklı gruplara ayrıldığını söylemektedir. Özgüç, Orta Anadolu'da Geç Kalkolitik ve İTÇ'de iki büyük bölgenin varlığından bahseder, bunlardan ilkinin Alacahöyük'ün kuzeyi ile Orta Karadeniz Bölgesi ve Kızılırmak ile Yeşilirmak arasındaki bölge olarak ikinci bölgeyi ise Alacahöyük'ün güneyi ve Kayseri ovası olarak belirlemiştir (Özgüç, 1964: 28-30).

Orta Anadolu İTÇ I kültürleri hakkında yeterli bilgi yoktur. Ancak İTÇ II'de bölge kültürleri hakkında bilgiler genel hatlarıyla mevcut duruma gelmiştir. En belirgin olan ve kültür öğeleri olarak tanımlayabileceğimiz özellikler metalik ve erik kırmızısı astarlı mallar gibi mal grupları ile temsil edilen ve Konya ovasını içine alan Konya kültür bölgesidir (Efe, 2004: 18).

Konya kültür bölgesinden sonra bölgede çeşitli kültür bölgelerinden bahsedilebilir. Orta Anadolu kültür bölgesi olarak adlandırılan kültür bölgesi batıda Sivrihisar dağlarından, Kızılırmak kavsi sınırlarına kadar geniş bir alanda etki etmiştir. Daha önceki araştırmacılar tarafından "Bakır Çağı" çanak çömleği olarak belirtilmiş, grup bölge içinde ortak özellikleri barındıran önemli bir konuma sahiptir (Efe, 2004: 18). Efe tarafından bölge için belirlenen bir diğer İTÇ II grubu ise Kastamonu, Samsun ve Sinop illerini içinde barındırmaktadır. Efe bölge için çanak çömlek gruplarının tam olarak bir sınır vermediğini söylemektedir (Efe, 2004: 18).

French doktora tezi kapsamında yaptığı geniş çaplı araştırmalardan sonra çoğunluğu Batı Anadolu'da yer alan yerel çanak çömlek gruplarından bahseder. French Orta Anadolu için sadece birkaç bölgeden bahseder. Bunların başında varlığını hem İTÇ I hem de İTÇ II de devam ettiren Ankara kültür bölgesi dikkati çekmektedir (French, 1969b: 19, Fig. 30a).

İKİNCİ BÖLÜM

SİYAH AĞIZ KENARLI KÂSELER (BLACK-TOPPED)

2. 1. SİYAH AĞIZ KENARLI KASELERİN TANIMLANMASI

Siyah ağız kenarlı kaselerin (Black-topped bowls) en belirleyici özelliği olarak kabın iç tarafında görülen siyah renk kabın dış tarafında ağız kenarı altında 10-30 mm'lik bir alanda devam etmesidir. Kabın geri kalan kısmı gövdeden dibe doğru kırmızı, kahverengi, gri veya bej renk olarak karşımıza çıkmaktadır (French 1967, Seeher 1987, Efe 1988: 7, Sarı 2007: 647).

Siyah ağız kenarlı mallar arkeoloji literatüründe Black-topped olarak da ele alınmaktadır. Fakat bu isimlendirme bu mal grubunun ortaya çıktığı tüm bölgelerde kullanılmamıştır. Ortak bir isimlendirmenin kullanılmaması söz konusu konu ilgili araştırmaları da güçleştirmektedir.

Bu tez çalışması kapsamında bu mal grubu Türkçeleştirilmiş şekli olan siyah ağız kenarlı kaseler olarak ele alınmıştır. Bununla beraber herhangi bir kavram kargaşasına yol açmamak adına bu bölümde söz konusu terim literatürde kullanıldığı orijinal şekli ile “Black-topped” olarak kullanılmıştır.

Black-topped isimlendirmesinin ilk olarak ne zaman ve nerede ortaya çıktığı veya kim tarafından kullanıldığı tam olarak bilinmemekle beraber Kuzeydoğu Afrika'da yer alan Mısır'da Geç Neolitik'ten (Nelson-Khalifa 2011: 699) itibaren görülen bu mal için tercih edilen bir terim olarak karşımıza çıkmaktadır. Mısır'da Black-topped mallar 1800'lerin sonunda bilim adamlarınca tartışılmaya başlanmış (Petrie-Quibell 1896) ve bu konu hakkında birçok makale ve analiz yapılmıştır (Sperber 1988: 191). İlk Tunç Çağı'nda Kıbrıs bölgesinde de görülen bu mallar (Elanor- Stewart 1950) Balkanlar'da da Neolitik Çağ'da ortaya çıkmaktadır (Gligor 2009). Bahsi geçen bölgelerde tespit edilen Black-topped'ların ilk çıktığı dönem ve yayılım gördüğü tarih aralığı kabaca, Anadolu Bölgesiyle karşılaştırmalı bir tablo halinde aşağıda verilmiştir.

	Anadolu	Kıbrıs	Mısır	Balkanlar (Romanya)
2000		EC II period		
2500	İlk Tunç Çağı			
3000			Erken Hanedanlık	
3500	G Kalkolitik			
4000				
4500				
5000				Neolitik
5500			Geç Neolitik	
6000				

Birbirinden farklı dönemlerde ortaya çıkan bu mal, Anadolu'da da Geç Kalkolitik Çağ'dan itibaren ortaya çıkmış; özellikle İTÇ de Batı Anadolu'nun karakteristik mal gruplarından birisi olmuştur. Anadolu'da Black-topped isimlendirmesi ilk kez 1930'lu yıllarda von der Osten tarafından kullanılmıştır. Von der Osten Orta Anadolu'da Alishar Höyük kazıları sırasında saptadığı söz konusu mal grubu için bu terimi kullanmıştır (Osten 1937: 52). Ancak von der Osten'den sonra bu terim Orta Anadolu'da çalışan bilim adamlarınca kullanılmamıştır.

Batı Anadolu ile ilgili araştırmalarda ise bu terime sıkça rastlanmaktadır. D.H. French 1960'lı yıllarda İznik ve İnegöl bölgelerinde gerçekleştirdiği yüzey araştırmalarında özellikle Yenişehir'de bu maldan çok yoğun olarak saptamıştır. Bu nedenle söz konusu mal grubu için "Yenişehir Black-topped malı" terimini kullanmış ve Black topped malların Eskişehir ve civarına buradan yayıldığını belirtmiştir (French 1967: 60). 1970'li yıllarda Demircihöyük'te gerçekleştirilen kazı çalışmaları ise Black-topped malların Batı Anadolu'daki varlığına yeni bir boyut getirmiştir. Demircihöyük'te İTÇ I ve İTÇ II'de Black-topped mallar yerleşmede üretilen çanak çömlek içinde neredeyse yarı yarıya temsil edilmektedir. French'in tezine karşı J. Seeher; Black-topped malların Demircihöyük yerleşmesi ve Eskişehir bölgesinde İTÇ I de varlığının bilindiğini ve bu mal grubunun bu bölge için tipik olduğunu söylemektedir (Seeher 1987: 179). Ayrıca Demircihöyük İTÇ II çanak çömleğini kapsamlı bir şekilde

yayınlayan ve Black-topped terimini (Efe 1988: 7) kullanan Turan Efe ise French'in görüşünün aksine, İznik bölgesinde kazısı yapılan Hacılartepeler yerleşmesinde İTÇ I tabakalarında Black-topped'ların varlığının tespit edilmemesi üzerine (Eimermann 2004: 15-36) söz konusu mal grubunun Eskişehir bölgesinden İznik'e yayıldığını belirtmiştir (Efe 1988: 89). İTÇ II de Demircihöyük çanak çömlek grubu etkisi altında olan ve siyah ağız kenarlı kaselerin Batı sınırını oluşturan Kütahya-Tavşanlı bölgesinde bu mal grubu, Turan Efe'nin bölgede gerçekleştirdiği yüzey araştırmalarıyla bilinmektedir (Efe 1990: 7).

Son zamanlarda bölgede araştırmalar yapan Deniz Sarı tarafından da, Küllüoba siyah ağız kenarlı kaseleri üzerine yaptığı çalışmada Black-topped isimlendirmesi kullanılmıştır (Sarı 2007: 647-655).

Doğu Anadolu Bölgesinde de bu mal grubunun varlığı tespit edilmiştir. Bu çanak çömlek bölgede çalışmalar yapan Brown tarafından Black-topped olarak adlandırılmıştır (Brown 1967: 123-164). Son dönemlerde bölgenin çanak çömleği üzerine yeni çalışmalar yapan Palumbi tarafından da aynı isimlendirmenin yapıldığını görebilmekteyiz (Palumbi 2012: 261-278).

M.Ö. 4. Binyılın ortalarından itibaren Transkafkasya olarak belirtilen ve içerisine Anadolu'nun doğusunun da dahil edildiği bölgede yeni bir kültürel oluşum ortaya çıkmıştır. Bu kültür için araştırmacılar tarafından birçok isimlendirmeye gidilmiştir. Ancak günümüzde yaygın olarak kullanılan isimlendirmeler Kura-Aras, Karaz ve Erken Transkafkasya olarak karşımıza çıkmaktadır (Işıklı 2005: 1).

Söz konusu kültürün çanak çömleğinde özellikle kırmızı-siyah bir renk kontrastı hakimdir. Hamur ve yüzey renklerinin bazı bölgesellikler ve kronolojik ayırım özelliklerine sahip olduğu belirtilmiştir (Işıklı 2005: 160). Erken Transkafkasya keramiğinin metal kap özelliği ile bağlantılı olduğu, kültürü araştıran araştırmacılar tarafından öne sürülmüştür (Çubinişvili 1966: 168-169). Yine bazı araştırmacılar Arslantepe verilerine dayanarak siyah kırmızı renk kontrastının en erken örneklerinin Doğu Anadolu Bölgesinde ortaya çıktığını ileri sürmektedir (Palumbi 2003: 80). Bazı araştırmacılar ise dış yüzeydeki parlak siyah rengin kap fırınlanırken bilinçsiz olarak ortaya çıktığını söylemektedir. Bu durumun kaptaki alacalanmalara da yol açtığı belirtilmektedir. Fırınlama sırasında parlak siyah rengin gübre, ot veya saman gibi

oksitlenmeyi artıran materyaller sayesinde elde edildiği belirtilmiştir (Sukenik 1947: 14).

Bahsedilen özelliklere sahip olan Karaz keramiği İlk Tunç Çağı'nda bölgede hakim olan mal grubudur. Bunun yanısıra özellikle Arslantepe yerleşmesi (Palumbi 2012: 258) ve Yukarı Fırat Bölgelerinde (Brown 1967) iç tarafı ve ağız kenarının siyah, geriye kalan kısmının kahverengi-kırmızı olduğu black-topped olarak adlandırılan bir mal grubunun varlığı tespit edilmiştir.

Özellikle kase formuyla temsil edilen bu mal grubu Karaz kültüründen bağımsız İTÇ I boyunca Yukarı Fırat Bölgesinde yerel olarak üretilmiş olmalıdır. İTÇ II'ye girildiğinde, Karaz kültürünün bölgedeki yoğunluğunun artmasıyla beraber bu mal grubu da ortadan kalkmıştır (Palumbi 2012: 268-269). Black-topped kaseler M.Ö. 3. Binyılın başında Yukarı Fırat ve Orta Anadolu Bölgeleri arasında ortak çanak çömlek geleneği olarak karşımıza çıksa da özel bir mal grubu olan black-topped mal grubunun daha doğuda ve Karaz kültürünün merkezi olarak belirtilen Kafkasya'da varlığı şu ana kadar ortaya konulamamıştır (Palumbi 2012: 272). Dolayısıyla, black-topped mal ile Karaz Kültürü arasında herhangi bir organik bağın varlığından söz etmek mümkün değildir.

2. 2. KİL ÖZELLİKLERİ

Kil, doğada su, rüzgar ve çeşitli doğa olaylarından etkilenen ve genellikle kalker, silis, mika ve demir oksitli kayalardan oluşmaktadır. 0, 002 milimetreden oluşan küçük taneciklerden meydana gelmektedir (Ökse 2012: 11).

Genel olarak kil belirli bir kristal yapısına sahip doğal, toprağımsı, ince taneli, ölçülü bir şekilde su karıştırıldığı zaman plastik bir hal alan doğal bir malzemedir (Yılmaz 2005).

Metal oksitlerle karışık bir şekilde bulunduğundan doğal olarak renklenmiş durumda olan kil ayrıca içeriğinde organik maddelerde bulundurmaktadır. Kilin saf olması halinde rengi beyaz olur ve Kaolin adını alır (Akıncı, 1968:63-72). Kil rengi, içindeki maddelere göre değişir. Kilde Limonit varsa açık kahverengi, Demir-Peroksit bulunduruyorsa kırmızı, Manganez Bioksit içeriyorsa siyah ve organik maddeler varsa kurşuni renk olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak kil fırınlamadan önce ve sonra renk

değiştirebilmektedir. Bunun sebebi kilin içindeki oksitlerin yüksek ısı derecelerinde renk değiştirmesidir (Prees, Siever 1998: 43).

Kil su ile karıştırılıp yoğrulduktan sonra biçim verilip kurutulmaya bırakılma aşamasında çeker ve ölçüleri küçülür. Diğer bir deyişle kil hamurunun kuruduktan sonra hacmi küçülür. Bu olaya rötre denilmektedir. Rötre olayı pişirme esnasında da devam etmektedir (Prees, Siever 1998: 43).

Kil madencilik sahasında en az tanınan hammaddelerden biridir. Günümüzde çeşitli alanlarda kullanımı göze çarpmaktadır. Özellikle seramik sanayisinde bunu görebilmekteyiz. Ancak bu durum kil yataklarının saptanmasına aynı ölçüde katkı yapmamıştır. Bu durum Anadolu'daki kil yataklarının çok fazla olmamasından da kaynaklanmaktadır. Kil yataklarının az olması ve olanlarında tespitinin yapılamaması Prehistorik dönemlerde üretilen çanak çömleğin hammaddesinin hangi kil yatağından çıkartıldığına saptanmasını zorlaştırmaktadır.

Son 100 yılda arkeologların başlıca çalışma alanı çanak çömleği yorumlamak üzerine olmuştur. Bu noktada keramik kültürlerinin neden, ne zaman ve nasıl ortaya çıktığı merak ve araştırma konusu olmuştur. Bu araştırmalar ışığında Anadolu insanının Paleolitik Çağ'dan Çanak çömleksiz Neolitik Çağ'ın sonuna kadar kil kullanımını bilmediği, taş ve ahşap kullanarak kap ürettikleri bilinmektedir. Kilden ilk çanak çömleğin yapılması Neolitik Çağ'ın başlarında görülmektedir (Sivas 2001: 46). Yavaş yavaş gelişen kilden keramik üretimi Geç Neolitik ve Erken Kalkolitik Çağlarda kaliteli ürünlere dönmüştür. Kalkolitik Çağ'da yaygınlaşan çanak çömlek, Mezopotamya'da Geç Uruk döneminde ortaya çıkan çarkın İTÇ'de yaygınlaşmasıyla ve Anadolu'da ilk defa İTÇ III'ün başlarında ortaya çıkmasıyla çanak çömlek çeşitliliğinde büyük patlamalar meydana getirmiştir (Sivas 2001: 46).

Tezin konusunu oluşturan siyah ağız kenarlı kaselerin çok geniş olmasa da belirli bölgelerde görülmesi yöresel farklılıkların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu durumun en belirleyici unsuru olarak çanak çömlek üretilirken kullanılan kil özellikleri olarak gösterebiliriz, bununla herhangi bir analiz yapılmadan bu durumu somut bir şekilde ortaya koymak pek mümkün görünmemektedir. Yine de hamur

özellikleri, katkı maddeleri gibi unsurlar ile bir takım değerlendirmeler yapmak mümkündür.

Siyah ağız kenarlı kaselerin yoğun olarak ele geçirildiği bölgelere bakıldığında kullanılan kilin nereden ve hangi kaynaktan temin edildiğini saptamak zor gibi görünmektedir. Ancak kil yatakları bakımından zengin olan bölgelerin başında gelen Bilecik ve Eskişehir, en azından söz konusu bölge ve yakın çevresinde saptanan çanak çömleğin yapımında kullanılan kilin bu bölgeden temin edilmiş olabileceğini göstermektedir. Bilecik sınırları içerisinde yer alan Söğüt ve İnhisar ilçeleri kil yataklarının bulunduğu bölgelerdir (Kösemanoğlu 1961: 105/Akıncı 1969: 67-83). Bu bölgelerin, siyah ağız kenarlı kaselerin yoğun olarak ele geçirildiği Demircihöyük yerleşmesine bu kadar yakın bir konumda olması kil kullanımının nereden sağlandığı konusunda belli fikirler sunmaktadır. Bölgesel küçük kil yataklarının varlığını bilmemekle beraber çevre yerleşmelerinde çanak çömlek yapımında bu kili kullandıkları varsayılan durumlardandır.

Günümüzde yoğun olarak çömlekçilikle uğraşan bir yer olan Bilecik ili Pazaryeri ilçesine bağlı Kınık köyünde de küçük olabilecek kil yataklarının olduğu köylülerle yapılan görüşmede belirtilmiştir. Kildeki katkı yok denecek kadar azdır. Ancak bu kilin İTÇ'de veya bu dönem öncesinde ya da sonrasında kullanılıp kullanılmadığı bilinmemektedir.

Eskişehir Bölgesinde kil yatakları Mihalaççık ilçesinden bilinmektedir (Erol 1957: 299-309). Mihalaççık kili biraz daha gözenekli ve yoğun olarak kendinden katkılıdır. Siyah ağız kenarlı kaseler ise çok ince cidarlı olduğu için kırılabilir bir yapıya sahiptir. Bu sebeple söz konusu kilin siyah ağız kenarlı kaselerin yapımında kullanılıp kullanılmadığını düşündürmektedir.

Elbette ki bu kırılabilirlik durumunu sadece ince bir yapıya sahip olması ile açıklayamayız. Kırılabilirliğin başka bir nedeni olarak pişirme gösterilebilir.

2017 yılında Dr. Öğr. Üyesi Deniz Sarı başkanlığında yürütülen Bilecik ili yüzey araştırmaları kapsamında ülkemizdeki Bilecik ili Pazaryeri ilçesine bağlı Kınık köyü ziyaret edilmiştir. Ekonomisi önemli ölçüde çömlekçiliğe dayanan köydeki ustalar ile bu tezin konusunun oluşturan siyah ağız kenarlı malların yapımı ile ilgili bilgi

alınmıştır. Daha sonra ise Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Arkeoloji Bölümü Laboratuvarında yer alan ve Küllüoba kazılarında saptanmış olan siyah ağız kenarlı amorf bir parça söz konusu Kınık köyü çömlekçi ustalarından birine gösterilmiştir. Usta, söz konusu parçanın tarihöncesi bir döneme ait olduğunu bilmeden, bunun modern bir çömleğe ait olduğunu düşünerek bu parçanın kilinin amyantlı (kendinden katkılı kil) olduğunu ve Eskişehir’de yer alan Mihaliççık’tan olduğunu söylemiştir. Bu durum yöresel çanak çömlek bölgelerinin tarih öncesi dönemlerden bugüne dek süregelen süreçlerini anlamak bağlamında son derece önemli bir katkı sağlamaktadır. Kınık ve Mihaliççık çömlekçiliğindeki yerel farklılıkları tarihöncesi dönemlere uyarlıysak şüphesiz ki Demircihöyük çanak çömlek grubu ile Yukarı Sakarya çanak çömlek grubu arasındaki yerel farklılıklar buna en güzel örneği oluşturur

2. 3. YAPIM TEKNİĞİ VE YÜZEY İŞLEMLERİ

Fırınlama işlemine bağlı olarak kap yüzeyinde kahve-siyah ve gri-siyah bir renk dalgalanmasıyla karşılaşılabilir. Yoğun duman çıkan bir ateşte düşük veya oksitleyici bir sıcaklığın böyle bir rengin oluşmasına sebebiyet verdiği kanıtlanmıştır. Bu işlem esnasında karbon birikir ve seramikte oksitlenmeye engel olacak şekilde bir tortu bırakır. Hatalı ve orta derecede fırınlanmış kap parçalarında karbon oksitlenmesine maruz kalan kabın ilgili kısımlarında çoğunlukla sarıya kaçan bej veya kahverengi lekeler göze çarpmaktadır (Seeher, 1987: 109). Genel olarak siyah ağız kenarlı (black-topped) kaplar olarak da tanımlanan siyah ağız kenarlı kâselerin yapımı sırasında bu etkiden de istifade edilmiş olduğunu düşünebiliriz. Bu kapların iç kenarları siyah renkli olup, dış yüzeyinin kabın kenar (ağız) kısımlarının hemen altında kalan ortalama 10-30 mm genişliğindeki çoğunlukla gelişigüzel sınırlanmış bir kısmının siyah renkte olduğu gözlemlenmiştir. Buna karşılık söz konusu alanın altında kalan kısım bej renkli olup, daha üst safhalarda zaman zaman kırmızı renk ile karşılaşılabilir (Seeher, 1987: 109). Yapım aşamasında bu kâseler çok büyük bir olasılıkla Mısır’da Hanedanlık öncesindeki Badari- ve Negade-dönemine ait “siyah ağız kenarlı” kaplarla benzerlik göstermektedir. Kaplar üzerinde yapılan analizler sonucunda iki farklı kap tipi üzerinde benzer nitelikte bir renk efektinin söz konusu olduğu kanıtlanmıştır (Seeher, 1987: 109)

1. Kap fırına ters çevrilmeden yerleştirilmiş ve kenarı odun talaşı veya kül ve odun kömürü ile kapatılmıştır. Bu sayede sadece kap gövdesinin alt kısmı oksitleyici bir atmosferde fırınlanırken kabın kenarı ve iç kısmının bu koşullara maruz kalmadığı anlaşılmaktadır.

2. Kap, normal oksitleyici bir fırınlama işleminin ardından fırından henüz sıcak vaziyette alınır ve ters çevrilmeden yanıcı ve duman çıkarıcı nitelikte olduğu düşünülen organik materyallerden oluşan bir tabakanın içine yerleştirilir. Bu işlem sırasında kabın duman ve ise maruz bırakılması değişik bir uygulama değildi. Bu sayede buradaki mevcut siyah ağız kenarlı kâselerde tesadüf edilemeyen açık renkli bir kesit elde edilmiştir (Seeher, 1987: 109). Siyah ağız kenarlı kâselerde sadece kesitin iç kenarındaki alan siyah renkte olup, oksitlenme derecesine göre hamur renginin de bu rengi alabildiği tespit edilmiştir. Aksi halde kesitin orta kısmının siyahtan kahveye, beje kadar uzanan bir renk çeşitliliğine sahip olduğu gözlemlenebilmektedir. Katkı maddeleri sadece küçük miktarlarda ilave edilmiş ve çok ince görünmektedir. Burada ince taşçık veya kumdan bahsedilebilir. İnce mika sıklıkla bulunur, ancak o kadar küçük bir miktar ki Doğal bir karışım olmalıdır. Mika aynı zamanda kırmızı mallarda da görülürken, siyah zemin üzerine parlayan parçacıkların hemen görülebildiği siyah mallarda olduğu gibi görünmemektedir (Seeher, 1987: 109).

2. 3. 1. Deneysel Uygulama (Siyah Ağız Kenarlı Kase Yapımı ve Pişirimi)

Tezin konusunu oluşturan siyah ağız kenarlı kaseler farklı bir pişirme teknolojisi uygulamasının kullanıldığı bir mal grubunun sonucudur. Bu mal grubunda iç taraf komple siyah, dış tarafta ise ağız kenarının 10-30 mm bir kısmı siyah, kabın geriye kalan renk durumu ise genelde kahverengi başta olmak üzere kırmızı, bej veya griden oluşmaktadır. Fırınlama işlemi sırasında kabın yoğun bir duman işlemine maruz kalarak oksitleyici bir sıcaklık ile karakteristik olan özelliğini kazandığı bilinmektedir.

Arkeolojik kazılardan çıkan fırınların yapısı, boyutları ve işleyiş prensipleri, ulaşılan özel sıcaklıkta kilin kimyasal ve fiziksel dönüşümü hakkında önemli bilgiler sunmaktadır. Deneysel arkeolojinin, özellikle de ateşleme süreciyle ilgili olarak, teknolojinin yeniden inşası ve test edilmesi yoluyla bunu keşfetmek için mükemmel bir yol olduğu kanıtlanmıştır.

Amacımız, hem bu tür ince mallarda göz alıcı siyah ağız kenar renk etkisini hem de fırınlama koşullarını incelemektir. Deneysel araştırmamızın başlangıç noktası, gerekli iç koşulları oluşturabilecek en uygun fırın tasarımını tanımlamaktır.

Başlangıç olarak düz bir zemin hazırlamak hedeflenmiştir. 20 cm. derinlikte yuvarlak bir çukur açılmış ve tabanı düz yassı ocak taşlarıyla dizilmiştir (Res. 9a). Daha sonra kerpiç kullanılarak fırının duvarı örülmüş, fırın zeminden yükseltilirken odun, talaş vb. materyallerin daha kolay konulması ve ateşi yakmak için küçük bir kapı bırakılmıştır (Res. 9b-c). Fırının tüm yüzeyi saman karıştırılmış kırmızı renkte bir çamurla sıvanmıştır.

Fırınlama sırasında gazın ve dumanın tahliyesini sağlayabilmek ve sıcaklığın kontrolü için küçük bir baca bırakılmıştır (Res. 9e). Ayrıca kapları fırının içine yerleştirmek için bırakılan kısım kaplar konulduktan sonra kapatılmış ve sıvanmıştır.

Bu işlemlerden sonra elde ve kalıp yöntemiyle şekillendirdiğimiz kaseler fırının içerisine bırakıldıktan sonra fırının ateşleme işlemine geçilmiştir (Res. 9f-g). Fakat fırın ateşlendikten 5-10 dakika sonra fırına yerleştirdiğimiz kaplar patlamak suretiyle uygulamaya çalıştığımız deney başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

Bilecik Şeyh Edebali üniversitesi Arkeoloji bölümü Deneysel Arkeoloji Uygulama ve Araştırma merkezinin gerçekleştirmiş olduğu tarih öncesi dönem çanak çömlek yapım yöntemleri uygulaması sırasında tekrar bir deney yapılmaya karar verilmiştir. Bu uygulama sırasında tekrar elde ve farklı olarak çarkta hazırlanmış olan S profilli kase örneği, yine aynı araştırma merkezinin gerçekleştirdiği tarih öncesi metalurji teknikleri uygulamasında yakılan açık hava fırınlama işlemi sırasında pişirilmiş ve kap sıcakken önceden hazırlanmış olan ve yanık vaziyetteki samanın üstüne ters bırakmak suretiyle işlem tamamlanmaya çalışılmıştır. Ancak bu işlem sırasında kabın iç yüzeyi aynı kalırken dış yüzeyi siyah bir renk almıştır. Tekrar denemeye çalıştığımız bu işlemde başarısızlıkla sonuçlanmıştır (Res. 10).

Ancak ileriki zamanlarda daha uygun şartlar sağlanıp daha kapsamlı bir deneysel uygulama düşünülmektedir.

a

b

c

d

e

f

g

Resim 9: Deneysel fırın yapımı aşamaları

Resim 10: Deneysel Pişirme Uygulamaları

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BATI VE ORTA ANADOLU'DA GÖRÜLEN SİYAH AĞIZ KENARLI KASELERİN YERLEŞMELERE GÖRE DAĞILIMI

3. 1. Batı Anadolu

3. 1. 1. İznik Bölgesi

H. D. French İznik bölgesinde yaptığı yüzey araştırmalarından sonra özellikle Yenişehir bölgesinde yoğun olarak tespit ettiği siyah ağız kenarlı kaselerin bu bölgede ortaya çıktığı ve bu bölgeden Eskişehir bölgesine yayıldığını söylemektedir (French 1967: 60). Bununla beraber İTÇ I döneminde Demircihöyük çanak çömlek grubunun karakteristik malı olan siyah ağız kenarlı kaselere İznik bölgesinde rastlanmamıştır

Fakat İTÇ II dönemiyle beraber İznik bölgesinde Demircihöyük çanak çömlek grubu etkileri yoğun olarak hissedilmiştir (Sarı 2011: 138). Bu etkilerin başında siyah ağız kenarlı kaseler gelmektedir. French'in siyah ağız kenarlı kaselerin İznik bölgesinden yayıldığı varsayımı hem burada ele geçen kapların siyah ağız kenarlı kaselerin gelişmiş örneklerinin olması hem de İTÇ I'de Demircihöyük çanak çömlek grubunda bu malın varlığı ve aynı dönem içerisinde İznik bölgesinde siyah ağız kenarlı malların olmayışı bu varsayımı olumsuz etkileyecek durumlardan birkaçıdır.

Turan Efe Demircihöyük yerleşmesindeki bulgulara dayanarak siyah ağız kenarlı kaselerin İTÇ II'nin başında Demircihöyük çanak çömlek grubu bölgesinden İznik bölgesine yayıldığını söylemektedir (Efe 1988: 89). Yine Bursa Orhangazi'de yer alan Hacılartepede (Eimermann 2004/2008) son yıllarda gerçekleştirilen kazılar yerleşimin İTÇ I katlarında siyah ağız kenarlı mala rastlanmaması söz konusu kaselerin Demircihöyük çanak çömlek bölgesinden İznik'e yayılmış olduğu görüşünü somut bir şekilde desteklemektedir.

French'in Yenişehir Black-topped'ları olarak adlandırdığı siyah ağız kenarlı kaselerin tespit edildiği merkezlerde form olarak genelde Demircihöyük çanak çömlek grubunda sıkça rastlanılan ve karakteristik olan basit ve S profilli kaseler bulunmaktadır.

Bölgede siyah ağız kenarlı kaselerin ele geçirildiği yerleşmeler ve bu kaselerin dahil edildiği form grupları şu şekildedir; Form 1; Demirtaş ve Yenişehir I' de, form 2a; Ilıcapınar, Köprühisar ve Üyücek'te, form 2b ise; Demirtaş, Karadin, Köpekköyler Mevkii, Marmaracık, Üyücek ve Yenişehir I' de karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca İnegöl II höyüğünde de siyah ağız kenarlı kaselerin varlığı bilinmektedir (French 1967: 49-100). Bu yerleşmeler ile ilgili bilgiler Tab. 8'de verilmiştir. Ayrıca bahsi geçen yerleşmelerde ele geçen siyah ağız kenarlı kase formlarının sayısal dağılımı Tab. 3'de gösterilmiştir.

3. 1. 2. Bilecik Merkez ve çevresi ile Bozüyük ve Gölpazarı ovaları

3.1. 2. 1. Demircihöyük

Bilecik İli sınırları içinde yer alan Demircihöyük konum olarak Eskişehir-Bilecik karayolu üzerinde bu iki ilin tam sınırında Zemzemiye köyünün güneyinde yer almaktadır (Har. 2/3). Demircihöyük'te ilk kazılar 1937 yılında Kurt Bittel tarafından gerçekleştirilmiştir (Bittel-Otto, 1939). Ardından M. Korfmann tarafından 1975-78 yılları arasında ikinci dönem kazıları gerçekleştirilmiştir (Korfmann, 1983).

Yerleşmede saptanan dönemler Neolitik, Geç Kalkolitik, İTÇ I-II ve OTÇ' dir. Taban suyu seviyesi altında kaldığı için Neolitik ve Kalkolitik dönemlerine ait tabakalar araştırılmamıştır. Bu dönemlere ait malzemeler İTÇ dolgusundan ele geçirilmiştir (Seeher, 1987). Demircihöyük'te İTÇ dönemi en iyi araştırılan dönem olmuştur. İTÇ'ye tarihlenen 16 evre tespit edilmiştir. Neolitik, Kalkolitik ve İTÇ I çanak çömleği J. Seeher, (Seeher, 1987), İTÇ II çanak çömleği T. Efe (Efe, 1988), OTÇ çanak çömleği ise B. Kull (Kull, 1988) tarafından yayınlamıştır.

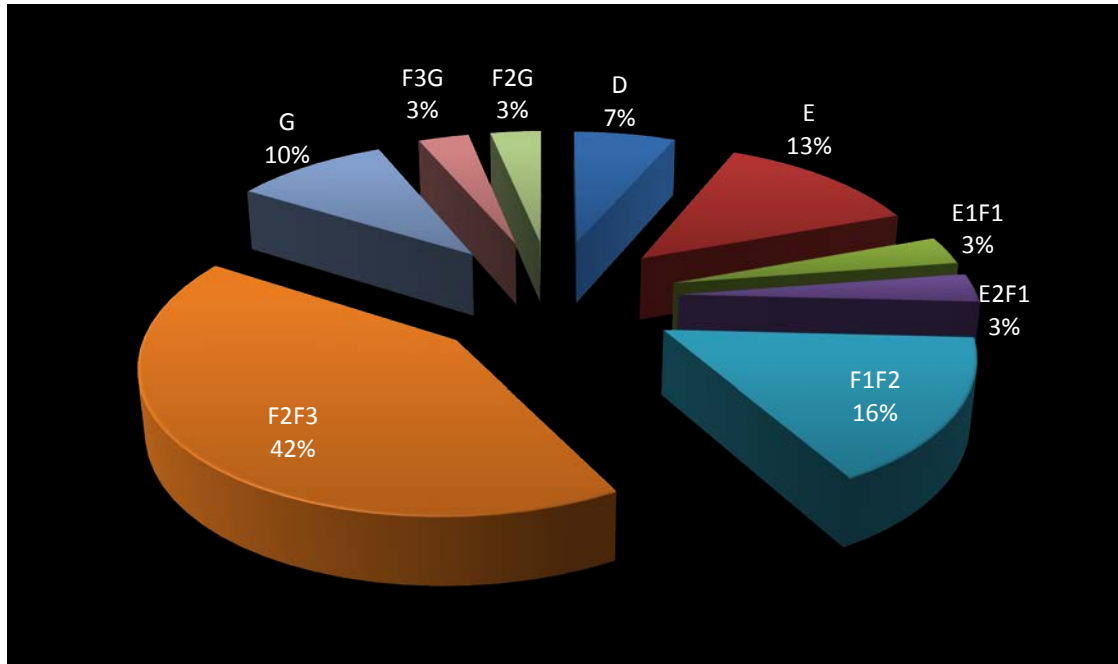
OTÇ	I-IV
İTÇ III	Hiatus
İTÇ II	P/Q K-O H-I
İTÇ I	G E-F
İTÇ Geçiş	D Hiatus
GKÇ	C
Neolitik	B A

Demircihöyük Tabakalanması

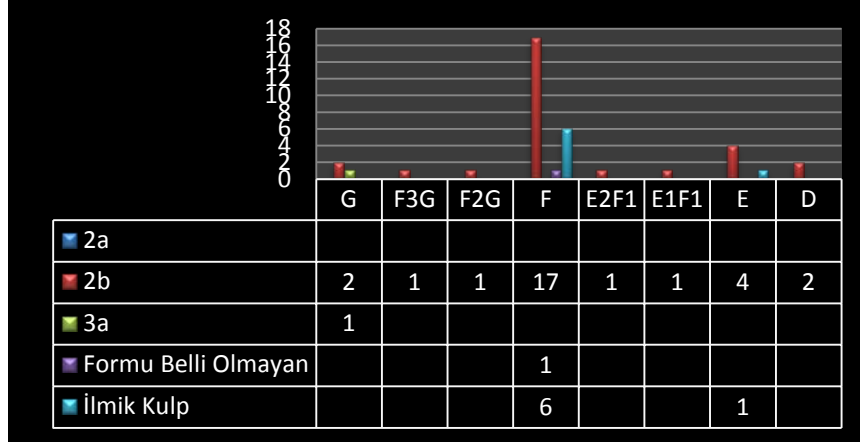
Kaynak: Efe 1988: Abb. 98'den düzenlenmiştir.

Demircihöyük İTÇ çanak çömleği içinde önemli bir yerde olan ve kronoloji bağlamında önemli başvuru verilerinden biri olan siyah ağız kenarlı mallar büyük oranda kase formları ile temsil edilmektedir. Bunun yanı sıra kaseler kadar yoğun olmasa da testi ve Demircihöyük şişesi olarak da anılan boyunlu çömlek formları ile de karşımıza çıkmaktadır (Efe, 1988: 18).

Demircihöyük İTÇ I dönemi çanak çömleği içinde yüzde olarak küçük bir dilimi kapsayan siyah ağız kenarlı kâseler özel bir fırınlama tekniği ile yapılmıştır. Bu çerçevede sadece kabın iç kısmı ile kabın dışındaki gövdeye doğru 10 ile 30 cm arasında değişen alan siyah durumdayken, kap gövdesinin daha aşağıda kalan dış kısmının bej veya kırmızımsı bir renkte olduğu görülmektedir. Kronolojik açıdan daha erken evrelerde bütün kâselerin bej renkli bir gövdeye sahip olması önemlidir. Demircihöyük'teki siyah ağız kenarlı kâselere ilk kez D evresinde rastlanılmıştır. Kırmızı renkli siyah ağız kenarlı kâselerin ilk örneği F₂ evresinde karşımıza çıkarken, F₃ ve G evrelerinde bu kâselerin sayısında bir artış olduğu gözlemlenmiştir (Seeher, 1987: 116). Siyah ağız kenarlı kâselere ait küçük kap parçaları arasında sadece siyah renkli parçalar da söz konusu olup bu parçaları tamamı siyah renkli kâselere ait kırık kap parçalarından ayırt etmek imkânsızdır; bu nedenle siyah ağız kenarlı kâseler ile tamamı siyah örnekler arasında niceliksel bir ayırım yapılamamaktadır.

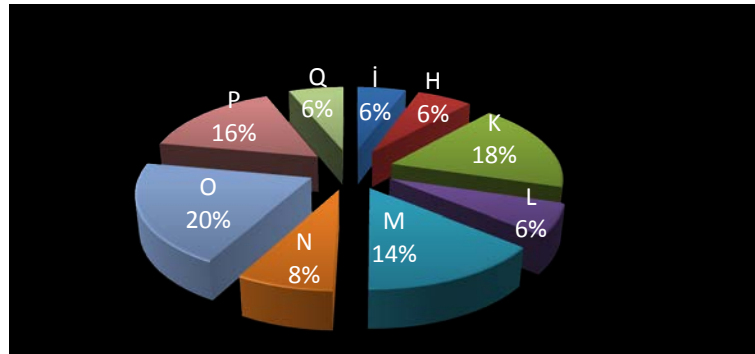
Grafik 1: Demircihöyük İTÇ I Siyah Ağız Kenarlı Kaselerin Evrelere Göre Dağılımı

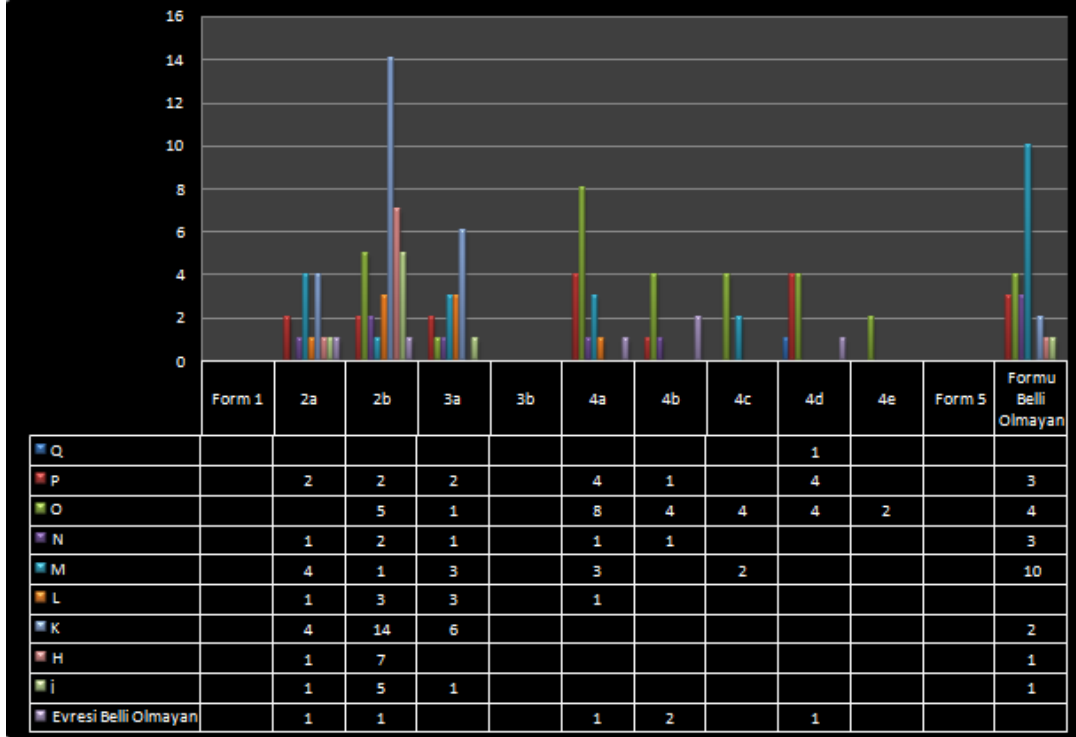
Grafik 2: Demircihöyük İTÇ I Form Gruplarının Evrelere Göre Dağılımı

İTÇ II’de İTÇ I’e göre siyah ağız kenarlı kaselerin artarak kullanıldığı görülmektedir (Efe, 1988: 130-167). Özellikle geç tabakalarda dış yüzey giderek daha kırmızı bir renk almaktadır. Bu malla yapılan kaplar kırmızı mallara göre daha az pişirilmiştir. Ancak M katından itibaren daha iyi pişmiş malzeme ele geçirilmiştir. Bununla birlikte iyi pişmiş malzemenin çevre bölge veya yerleşmelerden mi ithal edildiği yoksa Demircihöyük’te gelişmiş bir pişirme teknolojisi mi olduğu belirlenememiştir (Efe, 1988: 7).

İTÇ II’de 160’a yakın siyah ağız kenarlı kase parçası ya tüm ya da kırık parçalar halinde ele geçirilmiştir (Graf. 3-4) (Efe, 1988: 130-167). Dönemin başında basit profilli, küresel veya düz gövdeli kaseler yoğunken L katından itibaren S profilin ortaya çıktığı görülmektedir. Bu da basit profillilerin azalmasına S profilli kaselerin yoğun olarak kullanılmasına neden olmuştur (Efe, 1988: 17). Bu duruma paralel olarak çevre bölge ve yerleşmelerde de S profilli kaseler ortaya çıkmış ve kronoloji çakıştırması için önemli bir bulgu halini almıştır.

Grafik 3: Demircihöyük İTÇ II Siyah Ağız Kenarlı Kaselerin Evrelere Göre Dağılımı

Grafik 4: Demircihöyük İTÇ II Form Gruplarının Evrelere Göre Dağılımı

3. 1. 2. 2. Aharköy

Aharköy, Demircihöyük'ün takriben 5 km kuzeyinde kalır. Bugünkü Aharköy köyü'ne giden yolun güneyindedir (Yeni adı Yeşilyurt) (Har. 2/1). Takribi 100 m çapında olan höyük ova seviyesinden 4 m yüksektedir (Bittel-Otto, 1939: 32, Taf.2/4). Kurt Bittel Demircihöyük'teki çalışmaları esnasında Aharköy'ü de ziyaret etmiş ve buradaki bazı buluntuları yayınlamıştır (Bittel-Otto, 1939: 31). French de buradan bazı yüzey malzemesi toplamış ve araştırmıştır (French, 1969:Abb. 114d).

Yerleşmede İTÇ II ve III malzemesinin yanında, ayrıca az miktarda Frig ve Klasik Dönem çanak çömleği de bulunmaktadır (Efe, 1988: 80).

Demircihöyük'te çok yaygın olan siyah ağız kenarlı (mallar) kaseler (Efe 1988, siyah mal 1a) Aharköy yerleşmesinde de ele geçirilmiştir. Demircihöyük'teki gibi parçalar olsa da genel olarak ele geçirilen parçalar Aharköy yerli malının özelliklerini taşımaktadır. Aharköy siyah ağız kenarlı malı daha iyi pişirilmiştir. Siyah kenarın altındaki dış yüzeyde kırmızı veya kahverengi parlak renk ve astar görülür, bu astar Demircihöyük malından daha parlaktır. Bununla beraber katkıda şist ve taş görülür ki

bu kırmızı astarlı, taş katkılı Aharköy malı için tipik bir özelliktir. (Lev 26/1) (Efe, 1988: 82).

Dr. Öğr. Üyesi. Deniz Sarı'nın başkanlığında 2017 yılı Bilecik ili yüzey araştırmaları sırasında ziyaret edilen yerleşmede toplanan malzeme içinde siyah ağız kenarlı kase parçaları da yer almaktadır. Bu malzemenin içinde form 1 ve 2b grubu kaseler mevcut olup tez dahilinde kullanılmıştır (Lev 2/3, Lev 12/1, Res. 5c).

3. 1. 2. 3. Bozüyük

Bilecik iline bağlı Bozüyük ilçesinde tespit edilen höyüğün günümüzde tam olarak nerede konumlandığı belli değildir (Har. 2/29). Bunun nedeni İstanbul-Ankara tren yolunun yapımı sırasında tamamen ortadan kaldırılmasıdır. Ancak A. Koerte tarafından, hafriyat sırasında malzeme toplanmış ve yayınlanmıştır (Koerte, 1909: 1).

Demircihöyük kazı ekibi tarafından çekildiği düşünülen höyüğe ait olan bir fotoğraf sayesinde höyüğün muhtemel konumu hakkında tahminler yürütülmektedir (Efe, 1988: Fig. 92, 93). Turan Efe'nin 1988-1995 yılları arasında yaptığı yüzey araştırmaları sırasında bölge tekrar ziyaret edilmiş ve höyüğe ait olduğu düşünülen malzeme toplamıştır. Bu araştırmalardan sonra Efe höyüğün İstasyon Camii'nin konumlandığı yerde olabileceğini söylemiştir (Efe, 1990b: 405-424).

Bozüyük'te Demircihöyük siyah ağız kenarlı kaselerine benzer çanak çömlek bulunmuştur. Bozüyük'ün siyah ağız kenarlı kaplarının bazıları, Aharköy kaplarından belirgin bir şekilde farklıdır. Burada söz konusu olan sert pişirilmiş ve yüksek ısıda açkılanmış kase parçalarıdır. Katkı çok temizdir ve kasenin cidarı çok incedir. İnce, bitki artıkları, bir çeşit katkı olarak kullanılmıştır. Bu katkı uygulamasına Demircihöyük ve Aharköy yerleşmelerinde rastlanmaz. (Efe, 1988: 82). Bozüyük'te S profilli 4a, 4b ve 4d form grupları belirlenmiştir (Lev 19/3, Lev 23/1, Lev 26/2-3)

3. 1. 2. 4. Bahçehisar

Bilecik, Eskişehir sınırında yer alan höyük Bilecik ili Bozüyük ilçesi Kandilli köyü'nün yaklaşık 8 km kuzeydoğusunda yer almaktadır (Har. 2/30). Yaklaşık 500 m çapında ve 7.5 metre yüksekliğinde olan höyük bölgenin en büyük yerleşmelerinden bir tanesidir (Efe, 1992: 563, Res. 7). Höyükte yapılan araştırmalarda İTÇ II ve III

dönemlerinin varlığından bahsedilmektedir. Höyüğün tepesinde Klasik dönem ve Bizans yerleşmeleri yer almaktadır (Efe, 1992: 563).

Bahçehisar Höyüğü 2017 Bilecik yüzey araştırmalarında bizzat dahil olduğum ekip tarafından tekrar ziyaret edilmiştir. Höyük üzerinde Demircihöyük grubu çanak çömleği için karakteristik olan siyah ağız kenarlı kaselere benzer kaplar saptanmıştır (Res. 5f). Kaplar form vermediği için tam olarak Demircihöyük'te hangi tabakaya denk geldiğini belirtmek zor bir durumdur. Ancak BIAA'de yaptığım araştırmalar sırasında 2a form grubuna dahil ettiğim kase parçası tespit edilmiş ve tez kapsamında kullanılmıştır (Lev 6/2, Res. 6l).

3. 1. 2. 5. Küçükhöyük

Bilecik iline bağlı Bozüyük ilçesi sınırları içerisinde yer almaktadır (Har. 2/35). Seramik fabrikası inşaatı sırasında bulunmuştur. Demircihöyük Sarıket mezarlığı ile çağdaş olduğu düşünülen Küçükhöyük dönem olarak geç İTÇ II'ye tarihlendirilmektedir (Gürkan ve Seeher, 1991:39-96).

Yerleşmedeki siyah ağız kenarlı kaselerin benzerleri (Lev 20/4, Lev 23/2, Lev 26/5, Lev 30/4) Demircihöyük'ün Geç İTÇ II tabakalarında, Aharköy ve Bozüyük'ün ise Geç İTÇ II-Erken İTÇ III tabakalarında görülmektedir. Gerek kırmızı astarlı mallar gerekse siyah ağız kenarlı mallar mal özellikleri ve yüzey renkleri açısından Demircihöyük ile çok yakın paralellik göstermektedir. (Gürkan ve Seeher, 1991: 82).

3. 1. 2. 6. Hüsümler

Hüsümler höyük Bilecik ili Bozüyük ilçesinde Yeni Mahalle (4 Eylül mah.) sınırlarında yer alır (Har. 2/38). Turan Efe tarafından saptanan ve 2016 yılında Deniz Sarı tarafından tekrar ziyaret edilmiş olan höyüğün malzemesi İTÇ II ve İTÇ III' ten oluşmaktadır (Sarı 2017: 148).

Höyük çanak çömleği içerisinde Demircihöyük karakteristik malzemesi olan siyah ağız kenarlı kaseler çok az sayıdadır (Sarı 2017: 148. Basit profilli ve düz dipli (form 2a) kase formuna dahil ettiğimiz bir parça bulunmaktadır (Lev 5/5, Res. 4d).

3. 1. 2. 7. Oluklu

Oluklu Höyük, Bilecik ili, Söğüt ilçesi, Oluklu köyü, Yukarı Yüv mevkiinde yer alır (Har. 2/11). Turan Efe tarafından yapılan yüzey araştırmaları sırasında tespit edilmiş, İTÇ II-III ve M.Ö. 2. binyıl dönem çanak çömlekleri tespit edilmiştir (Efe 1990b: 411)

2017 yılında Deniz Sarı tarafından tekrar ziyaret edilen höyükte toplanılan çanak çömlek içerisinde Demircihöyük benzeri siyah ağız kenarlı mal grubu tespit edilmiştir. Ele geçirilen kaseler 2a, 2b ve 3a (Lev 6/3, Lev 9/2-3-4, Lev 16/1, Res. 5b) form gruplarına dahil edilmiştir.

3. 1. 2. 8. Gavurtepesi

Bilecik ili Bozüyük ilçesi, Dodurga, Köyiçi mevkiinde (Har. 2/32), Turan Efe tarafından saptanan höyük doğal bir kayalık üzerine kurulmuş ve Tunç Çağı'na tarihlenmektedir (Efe 1990b: 411, Sarı 2018: 337). İTÇ malzemesi içinde bir parça siyah ağız kenarlı kase ele geçirilmiş, bu parça form 1 olarak değerlendirilmiştir (Lev 2/2, Res. 4b).

3. 1. 2. 9. Killi

Bilecik ili Bozüyük ilçesine bağılı Dodurga köyünde yer alan höyük (Har. 2/34) Turan Efe tarafından saptanmıştır. Burada İTÇ II-III ve Frig çanak çömleği yer almaktadır (Efe 1990: 411). 2016 yılında Deniz Sarı tarafından tekrar ziyaret edilmiş (Sarı 2017: 338) toplanılan çanak çömlek içinde yoğun bir şekilde siyah ağız kenarlı kase parçaları ele geçirilmiştir.

Demircihöyük etkisini gösteren bu kaseler form olarak dikkat çekici bir benzerlikle karşımıza çıkmaktadır. Siyah ağız kenarlı kaseler için önemli bir form grubu olan S profilliler 4a, 4b, 4d (Lev 20/2-3, Lev 23/3, Lev 26/4, Lev 29/3) ve basit profilli formlar, Form 1, 2a, 2b (Lev 2/1, Lev 5/6-7, Lev 9/1) olarak tespit edilmiş ve tez kapsamında kullanılmıştır (Res. 4a).

3. 1. 2. 10. Kınık

Bilecik ili Pazaryeri ilçesinde Kınık köyünün hemen girişinde yer alan höyük (Har. 2/33) D. French tarafından saptanmıştır (French 1967: 53). Höyük Turan Efe ve Deniz Sarı tarafından da bölgede yapılan yüzey araştırmaları sırasında ziyaret edilmiştir (Efe v.d. 2016: 141). Kınık çanak çömleği Orta Kalkolitik, İTÇ ve M.Ö. 2. Bin yıl dönemlerini işaret etmektedir.

Höyük'te siyah ağız kenarlı kaseler; D. French (Lev 5/2, Lev 10/3, Lev 21/4) ve Deniz Sarı'nın (Lev 16/2) araştırmaları sırasında tespit edilmiştir. Bu kaseler 2a, 2b, 3a ve 4a form gruplarına alınmıştır (Res. 5a).

3. 1. 2. 11. Pazaryeri I

Höyük Bilecik ili Pazaryeri ilçesinde yer almaktadır (Har. 2/36). Çeşitli araştırmacılar tarafından ziyaret edilen höyük çanak çömleği Geç Kalkolitik, İTÇ II-III ve M.Ö. 2. binyıl dönemlerini kapsamaktadır (Lloyd-Mellart 1962: 110, Efe 1992: 565).

D. French araştırmaları sırasında höyük çanak çömleği içinde siyah ağız kenarlı mal grubunun varlığını tespit etmiştir (French 1967: 54). Bu siyah ağız kenarlı kaseler form 1, 2b ve 4a (Lev 2/5, Lev 10/5, Lev 21/5) form gruplarına dahil edilmiştir (Res. 6k).

3. 1. 2. 12. Demirköy

Bilecik Merkez, Kurtköy, Değirmenönü mevkiinde yer alan Demirköy Höyüğü (Har. 2/31) Kurtköy Höyüğü adıyla tescillenmiştir (Sarı 2018: 337). J. Mellart tarafından tespit edilen Höyük üzerindeki malzeme Geç Kalkolitik, İTÇ ve M.Ö. 2. Binyıla tarihlenmektedir (Lloyd-Mellart 1965).

Demircihöyük L evresinden itibaren ortaya çıkan S profilli siyah ağız kenarlı kase formlarının varlığı Demirköy'de de bilinmektedir (French 1967: 51-52). Kaseler 4a ve 4b form gruplarına dahil edilmiştir (Lev 20/1, Lev 21/2-3, Lev 23/4), (Res. 4c).

3. 1. 2. 13. Yeniköy

Bilecik Merkeze bağlı Yeniköy sınırları içerisinde yer alan höyük (Har. 2/91) Turan Efe tarafından saptanmıştır. İTÇ II-III ve M.Ö. 2. Binyıl dönem çanak çömlekleri höyüğün malzemelerini oluşturmaktadır (Efe v.d. 2015: 498-499). Höyük çanak çömleği içerisinde içi ve dışı yoğun mika katkılı dış yüzeyinde solucan (kurtçuk) bezemeli siyah ağız kenarlı kase gövde parçası yer almaktadır.

3. 1. 2. 14. Meydantepe (Madandor)

Bilecik ili Pazaryeri ilçesinde yer almaktadır (Har. 2/39). Höyük Turan Efe tarafından saptanmış olup İTÇ II-III ve M.Ö. 2. Binyıl dönemlerini kapsamaktadır. Burada yapılan yüzey araştırmaları sırasında siyah ağız kenarlı mal grubuna ait gövde parçalarının varlığı saptanmıştır (Efe v.d. 2016: 140).

3. 1. 2. 15. Beşınar

Bilecik ili Gölpazarı ilçesi sınırlarında Beşınar mevkiinde yer almaktadır (Har. 2/37). Gölpazarı-Yenipazar yol çalışmaları sırasında Eskişehir Kültür Varlıkları Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü'nün çalışmaları sırasında Uzman Arkeolog Özlem Çakar Kılıç tarafından saptanmıştır ve tescili yapılmıştır.

Ele geçirilen malzemeler İTÇ II ve İTÇ III Dönemlerine tarihlenmektedir. Bu malzemeler içinde siyah ağız kenarlı maldan gövde parçaları tespit edilmiştir (Res. 5e).

3. 1. 2. 16. Suluk Höyük

Bilecik ili Gölpazarı ilçesi İstiklal Mahallesi Yassı Üyük mevkiinde yer almaktadır (Har. 2/40). Höyük K. Kökten tarafından saptanmıştır (Kökten 1951: 208). 2017 yılında Deniz Sarı tarafından yüzey araştırmaları kapsamında ziyaret edilmiştir. Höyük çanak çömleği İTÇ II-III ve M.Ö. 2. binyıl dönemlerine tarihlenmektedir.

Sarı'nın başkanlığında gerçekleştirilen yüzey araştırmaları sırasında toplanılan çanak çömlek içerisinde siyah ağız kenarlı mal grubu da yer almaktadır. Tez kapsamında kullanılan kase formu, form 2b'ye dahil edilmiştir (Lev 9/5, Res.5/d).

3. 1. 2. 17. akıllarası (iftlik Höyük)

Bilecik ili Osmaneli ilçesinde çiftlik köyünün kuzeydoğusunda yer alan höyük (Har. 2/90) Turan Efe tarafından saptanmış, yerleşimde; Kalkolitik, İT I-II ve Klasik dönem çanak mllekleri yer almaktadır (Efe 1992: 566).

2018 yılında Dr. Öğr. Üyesi Deniz Sarı başkanlığında benim de yesi olduğum ekiple tekrar ziyaret edilmiştir. Toplanılan anak mllek içinde tezin konusunu oluşturan siyah ağız kenarlı kaselerde tespit edilmiştir. Bu kaseler tez kapsamına alınarak 2a, 2b ve 4b form gruplarına dahil edilmiştir (Lev 35/1,2,3) (Res. 3d). Ayrıca ilmik kulplu siyah ağız kenarlı kase gövde parçası da burada ele geçirilmiştir. Efe tarafından yapılan araştırmalarda höyükte İT II'nin olup olmadığına değinilmemiştir. Ancak 2018 yılında ziyaret ettiğimiz höyükte ele geçirilen S profilli kasenin bulunması İT II'nin de varlığını ortaya koymaktadır.

3. 1. 3. Eskişehir ve Yukarı Sakarya Ovaları

3. 1. 3. 1. Küllüoba

Küllüoba Höyüğü, Eskişehir iline bağlı Seyitgazi ilçesine 12 km. uzaklıkta ilçenin kuzeydoğusunda, Yenikent köyü yolu üzerinde köye varmadan yolun sağ tarafında yer almaktadır (Har. 2/9). Hyğn apı 250x150 m, yüksekliği ise 9 m olarak tespit edilmiştir (Efe, 1995: 251, Ay, 1999: 6). T. Efe'nin 1988-95 yılları arasında bölgede yaptığı araştırmalar sırasında ziyaret ettiği höyük bilim dünyasına tanıtılmıştır (Efe, 1995:251). Yüzey araştırmalarının hemen sonrasında 1996 yılında T. Efe tarafından başlanan Küllüoba kazıları günümüzde halen devam etmektedir.

Küllüoba'da Geç Kalkolitik sonlarından OT başlarına kadar kesintisiz bir yerleşim olmuştur. Hyğn güneyindeki ve doğusundaki tarlalarda Hellenistik Dönem'e ait, tepesinde ise yer yer Müslüman mezarları tespit edilmiştir (Sarı, 2004: 11).

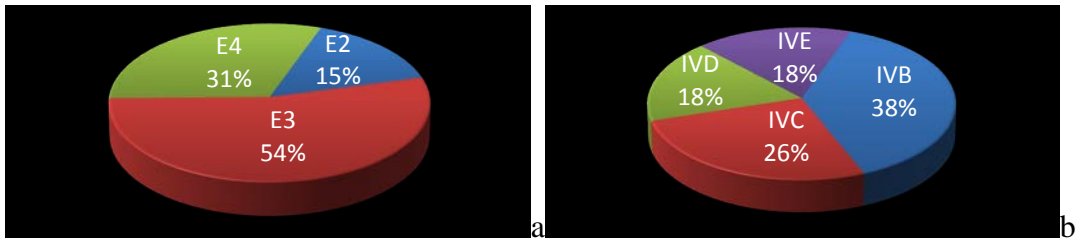
Geç Dönem	Doğu	Batı
OTÇ Geçiş (Geç İTÇ III)	I	
	II A	
	II B	
	II C	
	II D	
Erken İTÇ III	III A	
	III B	
	III C	
İTÇ II	IV A	
	IV B	
	IV C	
	IV D	
	IV E	1
	IV F	
İTÇ I	V A	2
İTÇ Geçiş		3
		4
		5
GKÇ		6
		7
		8

Küllüoba Tabakalanması

Kaynak: Şahin 2013: Tablo 1'den Düzenlenmiştir.

İTÇ I döneminde Küllüoba'da, Demircihöyük çanak çömlek grubu için karakteristik bir durumda olan siyah ağız kenarlı kâseler çok az sayıda ele geçirilmiştir. Bu kaselerin evrelere dağılımını grafik 5a ve Tab 1'de görebilmekteyiz. Demircihöyük malından biraz daha farklı olan bu kaplar kalın cidarlı az açıklı ve daha kaba bir görünümündedir. Yukarı Sakarya çanak çömlek grubu sınırları içerisinde de bu malın yoğun ele geçtiği söylenemez. Bu bölgede ele geçen az sayıdaki parçanın yerel olarak üretildiği Küllüoba'nın malzemesinden anlaşılmaktadır (Efe-Ay Efe, 2000: 7-8).

İTÇ II'de ele geçirilen siyah ağız kenarlı kase sayısı İTÇ I'den daha fazladır. Ele geçirilen bu kaseler IVE-B tabakalarında ele geçirilmiştir (Graf. 5b, Tab. 1). Dönemin başında basit olarak yapılan bu kaseler, Demircihöyük L katından itibaren ortaya çıkan S profilli kaselere paralel olarak IVC evresinde ortaya çıkmış (Sarı 2007: 653), bu sayede bu malzemeye göre stratigrafi belirlenmiş ve İTÇ II'ye tarihlendirilmiştir.

Grafik 5: Küllüoba İTÇ I (a) ve İTÇ II (b) Siyah Ağız Kenarlı Kaselerinin Evrelere Göre Dağılımı

Tablo 1: Küllüoba Form Gruplarının Evrelere Dağılımı

Form Grupları	İTÇ I (Batı Koni)			İTÇ II (Doğu Koni)			
	Evre 4	Evre 3	Evre 2	IVE	IVD	IVC	IVB
Form 1	4	7					1
2a							1
2b			1	4	1	2	
3a			1		3		
3b					2	1	
4a							1
4b							
4c							
4d						4	7
4e							2
Form 5							
Formu Bilinmeyen	1			7			

3. 1. 3. 2. Karapazar

Eskişehir ili sınırları içerisinde yer alan höyük Karapazar Mahallesi'nin 1 km güneybatı yönünde yer almaktadır (Har. 2/5). 200 m çapı ve 25 m yüksekliği bulunmaktadır. Dönem olarak İTÇ II-III, 2. Binyıl ve Frig malzemeleri ele geçirilmiştir. İTÇ I'den 1. Binyıl başlarına kadar devam eden bir stratigrafi oluşumu höyükte söz konusudur (Efe, 1995: 247, Res. 4).

Yüzey araştırmaları sırasında toplanan malzemeler Demircihöyük K ve L katlarındaki malzemelerin özelliklerini göstermektedir. Siyah ağız kenarlı kaseler höyükte ele geçirilmiştir (Efe, 1995: 247, Çiz.2, Res. 6). Bu malzeme Demircihöyük grubu çanak çömleğinin yayılımını da göstermektedir. Tez kapsamında kullanılan bu kaseler form 2b ve 3a gruplarına dahil edilmiştir (Lev 11/2-3-4-, Lev 16/3).

3. 1. 3. 3. Şarhöyük

Eskişehir il sınırları içerisinde kalan höyük merkeze 2 km kadar uzaklıktadır (Har. 2/14). Bu yüzden yerleşim yeri içinde kalmış, bölgenin en büyük höyüklerinden bir tanesidir (Baştürk 2017: 187-188). İlk kazılar 1989 yılında Prof. Dr. Muhibbe Darga tarafından başlanmış (Darga 1994), 2005-2012 yılları arasında da Prof. Dr. Taciser Tüfekçi Sivas kazı başkanlığını yürütmüştür. 2015 yılından itibaren ise Eskişehir

Müzesi Müdürlüğü başkanlığında ve Dr. Öğr. Üyesi M. B. Baştürk'ün bilimsel başkanlığında kazılar sürdürülmektedir. Höyükte tabakalanma İTÇ'den Bizans dönemine kadar uzanmaktadır (Baştürk 2017: 188).

ŞH I	Bizans Dönemi
ŞH II	Roma Dönemi
ŞH III	Hellenistik Dönemi
ŞH IV	Demir Çağ
ŞH V	Geç Tunç Çağı-Hitit Dönemi
ŞH VI	Orta Tunç Çağı Assur Ticaret Kolonileri Dönemi
ŞH VII	İlk Tunç Çağı

Şarhöyük Tabakalanması

Kaynak: Baştürk 2017'den düzenlenmiştir.

Yerleşmedeki İTÇ bulguları çok az sadece çanak çömlek olarak ele geçirilmiştir. Ele geçirilen malzeme içinde siyah ağız kenarlı kase parçası tespit edilmiştir (Baştürk 2017: Fig. 8/109). Bu kase parçası tez kapsamına alınmış ve form 4a olarak tanıtılmıştır.

3. 1. 3. 4. Aşağı Kartal

Eskişehir Merkeze bağlı Aşağı Kartal Mahallesi (Har. 2/2). yer alan höyük Turan Efe tarafından saptanmış olup, çanak çömleği İTÇ II-III dönemlerine tarihlenmektedir (Efe 1990: 410, Efe 1990b: 4).

Özlem Çakar Kılıç'ın 2017 yılında Doktora tezi kapsamında bölgede gerçekleştirdiği yüzey araştırması sırasında höyük çanak çömleğinde Demircihöyük siyah ağız kenarlı kaseleri için karakteristik olan ilmik kulplu S profilliler başta olmak üzere basit profilli küresel gövdeli kaseler tespit edilmiştir. Bu kaseler 2b, 4a ve 4d form gruplarına dahil edilmiştir (Lev 12/4-5, Lev 21/6, Lev 29/1, Res. 7/a).

3. 1. 3. 5. Avdan

Eskişehir ili Odunpazarı ilçesi Avdan Mahallesi sınırlarında yer almaktadır (Har. 2/8). Höyük çanak çömleği İTÇ II ve M.Ö. 2. binyıl dönemlerine tarihlenmektedir (Efe 1995: 247).

Özlem Çakar Kılıç'ın 2017 yılında Doktora tezi kapsamında bölgede gerçekleştirdiği yüzey araştırması sırasında höyük çanak çömleğinde siyah ağız kenarlı mal grubuna ait bir adet gövde parçası tespit edilmiştir (Res. 71).

3. 1. 3. 6. Ada Höyük

Eskişehir'in Beylikova ilçesi sınırlarında yer almaktadır (Har. 2/19). Doktora tezi kapsamında yüzey araştırması yapan Özlem Çakar Kılıç tarafından saptanmıştır. İTÇ çanak çömleği tespit edilen höyükte siyah ağız kenarlı mal grubu da yer almaktadır (Res. 7j).

3. 1. 3. 7. Dutluca

Höyük Eskişehir ili İnönü ilçesi Dutluca Mahallesi sınırları içerisinde yer almaktadır (Har. 2/20). İTÇ II' den oluşan höyük çanak çömleği içerisinde siyah ağız kenarlı mal da bulunmaktadır (Res. 7g).

3. 1. 3. 8. Kanlıpınar

Eskişehir ili Odunpazarı ilçesi Kanlıpınar Mahallesinde yer almaktadır (Har. 2/88). Turan Efe tarafından saptanan höyük Hüyücek ismiyle belirtilmiştir. Höyük'te İTÇ II-III ve Frig çanak çömleği tespit edilmiştir.

Özlem Çakar Kılıç'ın 2017 yılında Doktora tezi kapsamında bölgede gerçekleştirdiği yüzey araştırması sırasında, Demircihöyük için karakteristik olan ve Yukarı Sakarya bölgesinin önemli İTÇ yerleşmesi olan Küllüoba'da da ele geçirilen S profilli siyah ağız kenarlı kase höyük çanak çömleği içerisinde bulunmaktadır. Ayrıca bu kasede Yukarı Sakarya Çanak çömlek grubu için önemli olan ilmik kulp uygulaması da görülmektedir (Lev 29/2, Res. 7c).

3. 1. 3. 9. Kavaközü

Eskişehir ili Seyitgazi ilçesine bağlı Derbent Mahallesi sınırları içerisinde (Har. 2/6). İTÇ I-III ve M.Ö. 2. Binyıl dönemleri çanak çömleği olan höyük Turan Efe tarafından saptanmıştır (Efe 1995: 248).

Özlem Çakar Kılıç'ın 2017 yılında Doktora tezi kapsamında bölgede gerçekleştirdiği yüzey araştırması sırasında höyük çanak çömleğinde siyah ağız kenarlı mal grubuna ait bir adet parça tespit edilmiş ve form 2a grubunda ele alınmıştır (Lev 6/1, Res. 7d).

3. 1. 3. 10. İtburnu

Eskişehir ili Seyitgazi ilçesine bağlı Karacaşehir Mahallesi sınırları içerisinde yer almaktadır (Har. 2/4). Turan Efe tarafından saptanan höyük İTÇ II'ye tarihlenmektedir (Efe 1995: 246).

Özlem Çakar Kılıç'ın 2017 yılında Doktora tezi kapsamında bölgede gerçekleştirdiği yüzey araştırması sırasında höyük çanak çömleğinde siyah ağız kenarlı mal grubuna ait bir adet gövde parçası tespit edilmiştir (Res. 7k).

3. 1. 3. 11. Kurtlar Höyük

Eskişehir ili Sivrihisar ilçesine bağlı Balçıkova Mahallesinde (Har. 2/7) yer alan höyükte İTÇ II-III, M.Ö. 2. binyıl ve Klasik dönem çanak çömlekleri bulunmaktadır (Efe 1996: 136).

Özlem Çakar Kılıç'ın Doktora tezi kapsamında ziyaret ettiği höyük çanak çömleği içinde siyah ağız kenarlı kaseye ait olabilecek gövde parçası ele geçmiştir (Res. 7n).

3. 1. 3. 12. Nemli

Eskişehir'in Tepebaşı ilçesine bağlı Nemli Mahallesi sınırlarında yer almaktadır (Har. 2/10). Höyük çanak çömleği İTÇ II ve III'e tarihlenmekte, bu çanak çömlek içinde siyah ağız kenarlı mal grubu da yer almaktadır (Efe 1990: 410).

Özlem Çakar Kılıç'ın Doktora tezi kapsamında ziyaret ettiği höyük çanak çömleği içinde siyah ağız kenarlı kaseye ait olabilecek gövde parçası ele geçmiştir (Res. 7i).

3. 1. 3. 13. Sarı Kavak

Eskişehir'in Alpu ilçesine bağlı Sarıkavak Mahallesi sınırlarında yer almaktadır (Har. 2/13). Turan Efe tarafından saptanan höyük İTÇ I-II ye tarihlenmektedir (Efe 1996:136).

Özlem Çakar Kılıç'ın Doktora tezi kapsamında ziyaret edip topladığı çanak çömlek içinde siyah ağız kenarlı kaseyin gövde parçası bulunmaktadır (Res. 7m).

3. 1. 3. 14. Selekarı

Eskişehir ili İnönü ilçesinde yer alan (Har. 2/18) höyükte İTÇ II çanak çömleği bulunmaktadır. Özlem Çakar Kılıç'ın Doktora tezi kapsamında ziyaret ettiği höyük çanak çömleğinde siyah ağız kenarlı kase tespit edilmiş, kase formu tez kapsamında form 2b (Lev 12/3) grubuna dahil edilmiştir (Res. 7e).

3. 1. 3. 15. Taşlık

Eskişehir ili Seyitgazi ilçesine bağlı Taşlık Mahallesinde yer alan höyük (Har. 2/15) Turan Efe tarafından saptanmış, bulunan çanak çömlekler Geç Kalkolitik ve İTÇ dönemlerine tarihlendirilmiştir (Efe 1995: 249).

3. 1. 3. 16. Yukarı Söğütönü I

Eskişehir Merkez Yukarı Söğütönü Mahallesinde konumlanan (Har. 2/16) höyük Turan Efe tarafından saptanmış, çanak çömleği Kalkolitik ve İTÇ II'ye tarihlendirilmiştir (Efe 1990: 412).

Höyük çanak çömleği içerisinde Demircihöyük İTÇ II kaselerine benzer iç tarafı yiv bezemeli siyah ağız kenarlı kase parçası bulunmaktadır (Lev 31/3). Özlem Çakar Kılıç'ın doktora tezi kapsamında bu höyükte yaptığı yüzey araştırmasında da siyah ağız kenarlı kase ele geçirilmiştir (Res. 7b).

3. 1. 3. 17. Yukarı Söğütönü II

Eskişehir Merkez Yukarı Söğütönü Mahallesinde yer almaktadır (Har. 2/21). Turan Efe tarafından saptanan höyük çanak çömleği Geç Kalkolitik ve İTÇ II özellikleri taşımaktadır (Efe 1990: 412). Efe höyük çanak çömleği içerisinde siyah ağız kenarlı kase formunun var olduğundan bahsetmektedir. Ayrıca Özlem Çakar Kılıç'ın doktora tezi kapsamında Eskişehir'de gerçekleştirdiği yüzey araştırması malzemesi içinde (Res. 7f) ve BIAA çanak çömlek arşivinde yaptığı araştırmalarda siyah ağız kenarlı kase gövde parçası tespit edilmiştir (Res. 6i).

3. 1. 3. 17. Yazır Höyük

Ankara Sivrihisar yolunun 6 km güneyinde Eskişehir il sınırları içerisinde Günyüzü ilçesine bağlı Yazır ve Dutlu köylerine yakın bir konumda yer almaktadır (Har. 2/17) (Temizer 1960: s. 157).

Efe yaptığı yüzey araştırmaları sırasında höyükteki çanak çömlek parçalarının Orman Fidanlığı VII. evresindeki çanak çömleğe benzerliğinden bahsetmektedir. Dolayısıyla Efe höyüğü Kalkolitik döneme tarihlendirmektedir (Efe 1996: 140). Orthmann ise Yazır höyük tabakalarını İTÇ I'e tarihlendirmiştir (Orthmann 1963: s. 98, Tablo 9).

Yazır höyük yayınında siyah ağız kenarlı kaselerle ilgili bir bilgi yer almamaktadır. Fakat Efe'nin yüzey araştırması malzeme arşivi taraması yapılırken höyüğe ait siyah ağız kenarlı kase parçaları tespit edilmiş ve tez kapsamında kullanılmıştır. Ayrıca İngiliz Arkeoloji Enstitüsü (BIAA) çanak çömlek arşivinde Yazır höyük malzemesi taranmıştır. Ve bu malzeme içinde siyah ağız kenarlı kase parçaları tespit edilip form 3a (Lev 17/1) ve 3b (Lev 18/3) olarak tez kapsamına alınmıştır (BIAA, Kutu No; 02).

Saptanan bu parçaların İTÇ de yoğun ele geçen siyah ağız kenarlı kaselere hiç benzemediği görülmüştür. Yazır höyükteki siyah ağız kenarlı kaselerin içi ve ağız kenarı siyah ancak geriye kalan gövde kısmı İTÇ siyah ağız kenarlı kaselerinde olduğu gibi kırmızı-kahverengi değil, gri olarak karşımıza çıkmaktadır. Efe'nin Orman Fidanlığı VII. kat malzemesine benzettiği bu kaselerde (Efe 1996: s. 140) ince beyaz taşçık, mika katkı ve yoğun bitki katkı görülmektedir.

3. 1. 4. Kütahya Tavşanlı Bölgesi

3. 1. 4. 1. Seyitömer

Höyük Kütahya il merkezine bağlı Seyitömer köyünde Seyitömer linyit işletmeleri sahası içerisinde kalmaktadır (Har. 2/25) (Topbaş 1991: 11-34). Kurtarma kazıları kapsamında başlayan çalışmalar ilk olarak 1989 yılında N. Aydın tarafından yapılmıştır. 1990-92 yılları arasında A. Topbaş (Topbaş 1991: 11-34, Topbaş 1992: 1-

30), 1993 yılında da A. İlaslı kazıları yapmışlardır (İlaslı 1995: 1-20). Bir müddet ara verilen kazılara 2006 yılında A. N. Bilgen tarafından tekrar başlanmıştır (Bilgen 2007:333-350). Höyükteki kazılar 2014 yılında sonlanmış günümüzde kazılmamaktadır.

M.S. 255-363	Roma Dönemi	I
M.Ö. 334-330	Helenistik Dönem	IIA-B
M.Ö. 500-330	Akhamenid Dönem	IIIA-B
M.Ö. 18. yy	Orta Tunç Çağı	VIA-C
M.Ö. 2000-2250	İlk Tunç Çağı III	VA-C
M.Ö. 2250-2400	İlk Tunç Çağı II	VD

Seyitömer Tabakalanması

Kaynak: Bilgen, 2015: IV- V'den düzenlenmiştir.

Höyükte yoğunlukla İTÇ III özelliklerini gösteren çanak çömlek ele geçirilmiştir (Bilgen 2015). İTÇ I ve İTÇ II dönemlerine ait veriler çok azdır. Bu nedenle tezin konusunu oluşturan siyah ağız kenarlı kaselere ait bir bulgu bulunmamaktadır. Ancak Prof. Dr. Turan Efe ile yapılan özel görüşmede Efe; höyükte siyah ağız kenarlı kaselerin ele geçirildiğini belirtmiştir.

3. 1. 4. 2. Höyüktepe (Kureyşler)

Yerleşme Seyitömer'in 5 km güneybatısında doğal olan bir tepenin üzerinde yükselmektedir (Har. 2/27) (Efe, 1991: 168). Kütahya ilinin Aslanapa ilçesinde Kureyşler barajının yapımı dolayısıyla Höyüktepe'de 2014 yılında kurtarma kazıları başlamıştır. Yerleşmede tespit edilen dönemler İTÇ II, erken ve geç Doğu Roma olarak belirtilmiştir (Türktüzün-Ünan, 2015: 37).

Höyükte tek örnekle temsil edilen siyah ağız kenarlı kase parçası ele geçirilmiştir (Ünan, 2015: 227). Demircihöyük siyah ağız kenarlı kaselere benzeyen bu parça kırmızı hamurlu, kırmızımsı kahverengi yüzeyli ve perdahlıdır. Hamuru taşçık ve bitki katkılıdır (Ünan, 2015: 241-242, Kat. No. 009). Bu parça tez kapsamında 2b form grubuna dahil edilmiştir (Lev 11/1).

Turan Efe'nin 1988-1995 yıllarında Kütahya bölgesinde yaptığı araştırmalarda Kocahöyük (Güzelyakup) (Efe, 1991: 167), İkizhöyük (Efe, 1994: 575) ve Tepecik Höyük'te (Efe, 1990b: 7-9) siyah ağız kenarlı kase parçaları bulmuştur. Bu buluntular sayesinde hem Demircihöyük çanak çömlek grubunun hem de siyah ağız kenarlı malın yayılımını belirlemede önemli bir dayanak noktası olarak karşımıza çıkmaktadır.

3. 1. 4. 3. İkizhöyük

Kütahya il merkezinin doğusunda Porsuk nehrinin güney tarafında yer almaktadır (Har. 2/22). 55 m çapı ve 4 m yüksekliği bulunan höyükte İTÇ II ve geç İTÇ III malzemeleri ele geçirilmiştir (Efe, 1994: 575).

Coğrafi olarak önemli bir noktada konumlanan İkizhöyük güneyde Altıntaş, kuzeyde ise Eskişehir ovaları arasındaki geçiş bölgesinde bulunmaktadır. Bu durumdan dolayı iki bölgenin çanak çömlek özellikleri tespit edilmiştir. Demircihöyük çanak çömlek grubu için önemli bir malzeme olan siyah ağız kenarlı kaseler bulunmuştur. Bunlardan bazıları S profillidir (Efe, 1994: 575, Res. 9).

3. 1. 4. 4. Karaköy

Kütahya'da bulunan bu höyük Tavşanlı-Domaniç yolu üzerinde yer almaktadır (Har. 2/28). Demircihöyük grubu çanak çömleği ile benzerlik gösteren malzeme ele geçirildiği için İTÇ II'nin varlığı tespit edilmiştir. Ayrıca Klasik dönem de bilinmektedir (Efe 1991: 164).

Turan Efe ile yapılan özel görüşmede höyükte yaptığı yüzey araştırması sırasında siyah ağız kenarlı kaselerinde höyükte tespit edildiğini belirtmiştir. Bu malzemenin Demircihöyük İTÇ II malzemesiyle benzerlik gösterdiğini de söylemiştir.

3. 1. 4. 5. Kocahöyük (Gazelyakup)

Kütahya ilinde yer alan höyük Seyitömer'e yakın bir konumda kuzeybatı Gazelyakup köyü yakınlarındadır (Har. 2/23). Höyükte İTÇ II-III çanak çömleği ve Klasik dönem buluntuları tespit edilmiştir. Ele geçirilen çanak çömlek Demircihöyük İTÇ II çanak çömleği ile büyük bir benzerlik göstermektedir. Söz konusu benzerlik siyah ağız kenarlı kaselerdeki yiv bezeme uygulamasıdır (Efe 1991: 167, Res. 18-19).

3. 1. 4. 6. Köprüören

Köprüören Kütahya Merkeze bağlı Köprüören köyünde yer almaktadır (Har. 2/24). Höyük üzerinde İTÇ ve M.Ö. 2. binyıl çanak çömleği bulunmaktadır (Efe 1990: 408).

Demircihöyük etkisi siyah ağız kenarlı kaselerin görüldüğü bir diğer yerleşmede burasıdır. BIAA çanak çömlek deposunda gerçekleştirdiğim çalışmalar sonucu tespit ettiğim kaseler tez kapsamında kullanılmış ve 2b (Lev 12/6), 3a (Lev 16/4), (Res. 6/7) form gruplarına dahil edilmiştir (BIAA Kutu No. 512).

3. 1. 4. 7. Tepecik

Kütahya'ya bağlı Tavşanlı ilçesinin güneydoğusunda Tepecik köyünün 1 km kadar batısındadır (Har. 2/26). Höyük, kuzey tarafında yapılan yol çalışmaları sırasında tahrip edilmiş, ortaya çıkan kesitte İTÇ I malzemesi ele geçirilmiştir. Bu dönemden hariç yoğun bir şekilde İTÇ II çanak çömleği, seyrek olan İTÇ III çanak çömleği ve Klasik dönem çanak çömleği bulunmaktadır.

İTÇ II' de bölgenin Demircihöyük çanak çömlek grubu etkisi altında olduğu ele geçirilen ilmik kulplu S profilli siyah ağız kenarlı kaselerden bilinmektedir (Lev 29/4, Res. 3c) (Efe 1990a: Res. 7/1).

3. 2. Orta Anadolu

3. 2. 1. Ankara Bölgesi

3. 2. 1. 1. Ahlatlıbel

Ankara'ya 14 km uzaklıkta güneybatı tarafında Yalincak köyüne yakın bir yerde konumlanmaktadır (Har. 3/51). H. Z. Koşay tarafından 1933 yılında kazılmış ve İTÇ II-III dönemleri saptanmıştır (Koşay 1934). Ancak son zamanlarda Ankara bölgesinde araştırmalar yapan J. K. Bertram höyüğün daha erkene tarihlendiğini belirtmektedir (Bertram 2008: s. 74).

Genel olarak Ankara bölgesine özgü içi siyah dışı kırmızı kapların yoğun olduğu Ahlatlıbel yerleşmesinde (Koşay 1934: s.20) bu maldan hariç siyah ağız kenarlı kase (black-topped) olarak literatürde yer alan kaplar da ele geçirilmiştir. Kazının hafiri tarafından bu adlandırmaya gidilmemiş, tüm malzeme genel içi siyah dışı kırmızı mal grubu içerisinde belirtilmiştir. Ancak, bu tez kapsamında daha önceden yayınlanan malzemeler değerlendirilerek bazı parçaların siyah ağız kenarlı kase olarak ele alınmasına karar verilmiştir.

Ahlatlıbel'in hafirleri tarafından yayınlanan malzemelerin mal grupları genel olarak ele alındığı için siyah ağız kenarlı kaseler yayında seçilememiştir. Ancak Orthman'ın, "Die Keramik der Frühen Bronzezeit aus Inneranatolien" kitabında bu malzemededen birkaç parça ayırt edilebilmiş ve tez kapsamında kullanılmıştır. Orthmann bu malzemenin iç taraftan siyah olup ağız kenarında siyah ve kahverengi gövde ve dibe doğru kırmızı olduğunu söylemektedir (Orthmann 1963: 25).

3. 2. 1. 2. Asarcık-Ilıca

Asarcık höyük Ankara'nın Ayaş ilçesine bağlı Ilıca köyünde yer almaktadır (Har. 3/52). Yerleşmedeki kazıları 1963-64 yıllarında W. Orthmann gerçekleştirmiştir. Höyükteki kazılar sonucunda beş tabakanın varlığı tespit edilmiştir. Bunlar İTÇ II'den Roma dönemine kadar tarihlenmiştir (Orthmann 1966b: s. 27).

Tarih	Dönem	Tabaka
	Roma-Galat Dönemi	I
	Hellenistik Çağ	II
M.Ö. 4. yy	Geç Frig Çağı	III
M.Ö. 2000-1500	OtÇ	IV
M.Ö. 2100-2000	İTÇ III-OTÇ Geçiş Çağı	Va
M.Ö. 2600-2200	İTÇ II-III	v

Asarcık Tabakalanması

Kaynak: Orthmann 1966b: s. 52'den düzenlenmiştir.

Höyükte siyah ağız kenarlı kaseler tespit edilmiştir. Bu kaseler İTÇ II-III dönemine tarihlendirilen V. tabaka ve İTÇ III-Geçiş olarak gösterilen Va tabakalarında ele geçirilmiştir. içi ve ağız kenarı siyah olan kaselerin dışı kırmızı ve kahverengidir. Orthmann bu gruba ender rastlandığını söylemektedir (Orthmann 1966b: s. 34).

3. 2. 1. 3. Çayyolu

Çayyolu höyük Ankara ili Yenimahalle sınırları içinde kalmaktadır (Har. 3/58). Höyükteki kazılar Anadolu Medeniyetleri Müzesi müze müdürü Melih Arslan tarafından 2011 yılında başlatılmıştır ve Jan K. Bertram ile Gülçin İlgezdi Bertram'ın bilimsel başkanlığında gerçekleştirilmiştir (Arslan, İlgezdi Bertram, Bertram 2013: s. 140). Höyükte yapılan çalışmalar sonucunda 4 evre tespit edilmiştir. Geç Kalkolitikten

İTÇ ve Helenistik-Geç Roma/Bizansa kadar dönemler olduğu belirtilmiştir (Arslan, İlgezdi Bertram, Bertram 2013: s. 143).

Çayyolu çanak çömleği içinde siyah ağız kenarlı mallar yer almaktadır. Höyük kazı çalışmalarında yer alan Doç. Dr. J. Bertram ile özel görüşme yapılmış olup hem höyük malzemesini görme fırsatı doğmuş hem de yerleşmede tespit edilen siyah ağız kenarlı kaseler hakkında görüşlerini almış oldum. Bertram tespit edilen siyah ağız kenarlı kaselerin İTÇ II'nin sonuna tarihlendiğini söylemektedir. Ancak buradaki malzeme Demircihöyük siyah ağız kenarlı kaseleri gibi kaliteli değildir. Höyükteki kaplar daha özensiz yapılmış, dış yüzey rengi daha çok grimsi kahverengi veya kırmızı kahverengi bir tondadır.

Çayyolu'ndaki kase Formu Batı Anadolu siyah ağız kenarlı kase formlarına benzemektedir. Çayyolu II/III evresinde bulunan bir parçanın dış yüzeyi bej renkli, ağız kenarı ve iç tarafı siyah olarak karşımıza çıkmaktadır. Yoğun açıklı olan parçanın iç kısmında beyaz boya görülmektedir (Lev 14/4) (Arslan, İlgezdi Bertram, Bertram 2013: s. 149, Res. 9/3).

3. 2. 1. 4. Etiyokuşu

Ankara'da yer alan höyük, merkezin 5 km kuzeydoğusunda Çubuk barajı yakınlarında Keçiören ilçesinde yer almaktadır (Har. 3/53). Ş. A. Kansu tarafından 1937 yılında tespit edilen yerleşme Kansu başkanlığında kazılmıştır. Araştırmalar sonucunda höyükte Paleolitik, İTÇ ve Bizans-Roma dönemlerine ait buluntular ele geçirilmiştir (Kansu 1940). Ahlatlıbel'de olduğu gibi Bertram bu yerleşmenin de buluntularına dayanarak İTÇ ve daha öncesine tarihlendirilmesi gerektiğini söylemektedir (Bertram 2008: 74).

Çanak çömleğine bakıldığında Ankara bölgesi ile bütünleşmiş Ahlatlıbel yerleşmesinde de değindiğimiz çanak çömlek özellikleri görülmektedir. Kansu'nun yerleşmenin buluntularını yayınladığı kitabında çanak çömlek ayrımı sınırlı kalmıştır. Bu yüzden malzemeyi seçebilmek zor bir durum halini almıştır. Tezin konusunu oluşturan siyah ağız kenarlı kaseler Etiyokuşu'nda da tespit edilmiştir. Dönemin literatürüne göre bu terimin kullanılmaması nedeniyle bu yerleşmedeki siyah ağız kenarlı kaselerin istatistiki bir değeri verilmemektedir. Ancak Orthmann'ın çalışmaları

sonucu Etiyokuşu malzemesi tez kapsamında kullanılmıştır. Fakat yeterli değildir. Orthmann içi ve ağız kenarı siyah, dışı kahverengi ve bitki katkılı kaselerden bahsetmektedir (Orthmann 1963: Taf. 29/ 6-18).

3. 2. 1. 5. Halkavun

Ankara'nın Kazan ilçesine bağlı Halkavun köyünde yer almaktadır (Har. 3/57). Araştırmalarda toplanan malzemelere bakılarak Demir ve Tunç çağlarının varlığı tespit edilmiştir (Omura 1996: s. 249).

İngiliz Arkeoloji Enstitüsünde (BIAA) yaptığım çalışmalarda bu höyüğe ait çanak çömlek içinde siyah ağız kenarlı kase parçaları tespit edilmiştir. Parçaların dış yüzeyleri kahverengi ve kırmızı kahverengidir. Parçalar ince taşçık, mika ve bitki katkı içermektedir (BIAA, Kutu No 79).

3. 2. 1. 6. Karaoğlan

Höyük Ankara sınırları içerisinde yer alan Gölbaşı ilçesindeki Mogan Gölüne yakın bir konumda yer almaktadır (Har. 3/54). Höyükteki kazılar 1937-41 yılları arasında R. O. Arık tarafından gerçekleştirilmiştir. Höyükteki kazılar sonucunda Kalkolitikten Osmanlı dönemine kadar yerleşiminin söz konusu olduğu anlaşılmıştır.

Tarih	Dönem	Tabaka
	Klasik Dönem	I
	Demir Çağı	II
	Otç	III
M.Ö. 2100-2000	İTÇ III-OTÇ Geçiş	IV V
M.Ö. 2400-2100	İTÇ III	Va Vb
M.Ö. 2600-2400	İTÇ II	Vc
	Kalkolitik Dönem	

Karaoğlan Tabakalanması

Kaynak: Arık 1939/ 1948, Yakar 1985: s. 195'den düzenlenmiştir.

Karaoğlan yerleşmesinin çanak çömleği içinde siyah ağız kenarlı kase parçaları da bulunmaktadır. İçi parlak siyah ve cilalı, ağız kenarı siyah olan bu parçaların iç tarafında bezemeler yer almaktadır (Arık 1948: s. 48).

2018 yılında İngiliz Arkeoloji Enstitüsü (BIAA) çanak çömlek depo arşivinde yaptığım araştırmalarda Karaoğlan höyüğü çanak çömleği içinde siyah ağız kenarlı kaseler bulunmuştur. Bu parçalar izin alınarak çizilip fotoğraflanmıştır. Kase parçalarının dış yüzeyleri kırmızımsı kahverengi ve kahverengidir. Taşçık, mika ve bitki katkı parçalarda gözlemlenmiştir (BIAA, Kutu No: 76). Bulunan parçaların dış yüzeylerindeki renk Batı Anadolu'daki siyah ağız kenarlı kaselere nazaran daha koyu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu özellik Orta Anadolu'da ele geçirilen siyah ağız kenarlı kaselerin çoğu için aynıdır.

3. 2. 1. 7. Koçumbeli

Ankara merkeze bağlı Yalınca köyünün güneyinde 1,5 km mesafede yer almaktadır (Har. 3/55). Koçumbeli yerleşmesinde 1964-65 yıllarında B. Tezcan 1966 yılında ise S. Buluç kısa süreli devam eden kazılar gerçekleştirmişlerdir (Tezcan 1966). İTÇ II'ye tarihlendirilen yerleşmede (Tezcan 1966:s. 1-11) yakın tarihte araştırmalarda bulunan J. Bertram höyüğün tarihlendirmesinin İTÇ başına hatta daha erkene çekilmesini önermektedir (Bertram 2008: s. 74).

Koçumbeli çanak çömleği Ankara bölgesinde yer alan yerleşmeler olan Ahlatlıbel, Etiyokuşu ve Karaoğlan çanak çömleğiyle benzerlik göstermektedir (Tezcan 1966: s. 13-23). Yerleşmeyle ilgili çok fazla araştırma yapılmadığı için bu tezin konusunu oluşturan siyah ağız kenarlı kaselerin yerleşmedeki yoğunluğu bilinmemektedir.

İngiliz Arkeoloji Enstitüsü'nde yaptığım araştırmalar sonucunda çanak çömlek deposunda Koçumbeli yerleşmesine ait siyah ağız kenarlı kase parçası tespit edilmiş olup tez kapsamında kullanılmıştır (BIAA, Kutu No: 01).

3. 2. 1. 8. Polatlı

Ankara'nın Polatlı ilçesinde yer almaktadır (Har. 3/56). İlk kazılar S. Lloyd ve N. Gökçe tarafından 1949 yılında gerçekleştirilmiştir. Yapılan araştırmalar sonucunda 31 yapı katı tespit edilmiştir. Bunlardan I ile IV katları İTÇ dönemine tarihlendirilmiştir (Lloyd-Gökçe 1951: s. 21-54).

Tarih	Dönem	Tabaka	Kültür Katı
M.Ö. 1900-1200	OtÇ	XXIII-XXXI	IV
M.Ö. 2100-1900	İTÇ III-OTÇ Geçiş	XVI-XXII	III
M.Ö. 2400-2100	İTÇ III	XI-XV	II
M.Ö. 2600-2400	İTÇ II	I-X	I

Polatlı Tabakalanması

Kaynak: Lloyd-Gökçe 1951'den düzenlenmiştir.

Konum olarak tampon bir noktada bulunan Polatlıda hem Orta hem de Batı Anadolu etkileri yoğun olarak görülmektedir (Lloyd-Gökçe 1951). Özel bir örnek olarak gösterilen ve Polatlı'da sadece 1 parçada rastlanan siyah ağız kenar Efe tarafından Demircihöyük ile karşılaştırılmış ve Demircihöyük'teki İTÇ I döneminden (D evresinden hemen önce) hemen önceki boşluğa tarihlendirilmiştir (Efe, İlaslı, Topbaş 1995: s. 376-398). İçi gri ve siyah, ağız kenarı siyah olan bu parçanın dış yüzeyi kahverengi olarak karşımıza çıkmaktadır. Parça bitki katkılıdır (Orthmann 1963: s. 29, Taf. 33/ 8-09).

3. 2. 2. Çorum ve Çevresi

3. 2. 2. 1. Alacahöyük

Çorumun Alaca ilçesinde yer alan höyük Bozok platosunda konumlanmaktadır (Har. 3/59). Höyüğün saptanması ve ilk kazıların yapılması 1900'lü yılların başında gerçekleşmiştir. İlk kazıları T. Makridi yapmıştır. 1935 yılında R. O. Arık ve H. Z. Koşay, 1936-39 yıllarında yine H. Z. Koşay, 1940-83 yılları arasında H. Z. Koşay ve M. Akok, 1994-95 yıllarında H. Baltacıoğlu (Gürsan Salzman, 1996: 11-50) ve 1997 yılında kazı başkanı olan A. Çınaroğlu tarafından kazılar hala devam etmektedir.

Höyükte dört kültür çağı ve 15 tabaka saptanmıştır. Kalkolitikten başlayan süreç Osmanlı Dönemi'ne kadar uzanmaktadır. Tabakalanma konusunda farklı görüşler söz konusudur (Gürsan-Salzman 1996: s. 275, Koşay 1938: s. 169, Koşay 1951: s. 59).

M.Ö. 2000-2100	M.Ö. 3. Binden 2. Bine Geçiş	Kültür Katı II	Yapı Katı 4	II	OTÇ Geçiş (2100-1900)
M.Ö. 2000-3000	ETÇ/Bakır Çağı	III	5	III	İTÇ III (2400-2100)
			6		
			7	III	İTÇ II (2800-2400)
8					
M.Ö. 3000'den önce	GkÇ	VI	9	III	İTÇ I (3500-2800)
			10		
			11		
			12	VI	İTÇ I-GKÇ (3500-4000)
			13		
			14		
			15		

Alacahöyük Tabakalanması

Kaynak: Koşay 1938: s. 169; Koşay 1951: s. 59; Gürsan-Salzman 1996: s. 275'den düzenlenmiştir.

Alacahöyük'te Ankara bölgesi çanak çömleğine benzer malzeme ele geçirilmiştir (Koşay, 1951: s. 40). Yerleşmede bu malzeme içinde ne kadar siyah ağız kenarlı kase ele geçirildiği ya da kullanılıp kullanılmadığı bilinmemektedir. Taranan yayınlarda da bu konu ile ilgili tam sonuç verecek detaylara rastlanmamıştır. Fakat Orthmann Orta Anadolu çanak çömleğini yeniden değerlendirdiği kitabında Alacahöyük'te siyah ağız kenarlı kaselerin varlığını ortaya koymaktadır (Orthmann, 1963). Siyah ağız kenarlı kase (Black-topped bowls) olarak bahsetmese de malzemenin özelliğinden siyah ağız kenarlı mal olduğu anlaşılmaktadır.

3. 2. 2. 2. Alişar

Alişar Höyük, Yozgat'ın Sorgun ilçesine bağlı Alişar köyünün 2,5 km kuzeyinde yer almaktadır (Har. 3/63). Höyükte ilk kazıları gerçekleştiren, 1927-32 yıllarında von der Osten olmuştur. Höyükteki kazılar uzun bir müddet yapılmamış, 1993-94 yıllarında ise L. Gorny tarafından tekrar kısa süreli bir çalışma yapılmıştır.

Höyük Teras ve Tepe kısımlarından oluşmaktadır. Yerleşme Geç Kalkolitik'de iskan edilmiş, OTÇ'ye kadar da kesintisiz bir tabakalanma saptanmıştır (von der Osten, 1937). İlk kazılardan sonra von der Osten'in yaptığı tarihlendirme farklı araştırmacılar tarafından değiştirilmiştir (Orthmann, 1963: 14,15,16). Von der Osten'in önerdiği tabakalanma günümüzde pek kullanılmamaktadır.

Tarih	Dönem	Tabakalar		Alişar
		Tepe/M	Teras/T	
M.Ö. 2000-1900	İTÇ-OTÇ	5M	12T	III
M.Ö. 2200-2000	İTÇ-IIIB	6M	12T	III
M.Ö. 2400-2200	İTÇ-IIIA	7M	13T	Ib
M.Ö. 2700-2400	İTÇ-II	11-8M	14T	Ib
M.Ö. 3000-2700	İTÇ-IB	14-12M		Ia
M.Ö. 3400-3000	İTÇ-IA	15		Ib
M.Ö. 4500-3400	GkÇ	16-19		0-Ia

Alişar Tabakalanması

Kaynak: Gorny 1990: Tab. 8, Osten 1937a: Fig. 281'den düzenlenmiştir.

Orta Anadolu'daki önemli merkezlerden birisi olan Alişar yerleşmesi kazısı yapılmış olmasına rağmen İTÇ çanak çömleği içinde siyah ağız kenarlı kaselerin yoğunluğu yok denecek kadar azdır. Bu durum Orta Anadolu'nun geneli için aynıdır. Von der Osten höyükte ilk tabakalanmalara göre Geç Kalkolitik'e tarihlendirdiği birkaç siyah ağız kenarlı kase parçasından bahsetmektedir (von der Osten, 1937a: s. 52, 152, 153). Bu parçalar siyah ağız kenarlı, içi siyah ve dış yüzeyinin kalan kısımları da kahverengidir. Astarlı ve perdahlı olan bu kaplar iyi derecede pişmiştir (von der Osten, 1937a: s. 52, Fig. 68; 5-6, Pl. 1;4, Pl. 1;5).

Von der Osten höyükte bulunan siyah ağız kenarlı kaselerin rastlantı ya da nadir olarak bulunduğunu, karakteristik olmadığını ve bu durumda özel bir grup oluşturmak için yetersiz olduğunu söylemektedir (von der Osten, 1937a: s. 52). Osten'e göre Kalkolitik Dönem'e tarihlendirilen bu siyah ağız kenarlı kaseler Orthmann'ın ortaya koyduğu ve bugün kabul gören kronolojiye göre İTÇ I dönemine tarihlenmektedir. Bu malzemenin İTÇ için karakteristik bir malzeme olduğu düşünüldüğünde bu kronolojinin yerinde olduğu anlaşılmaktadır.

3. 2. 3. Kayseri ve Çevresi

M.Ö. 3. binyılda özellikle Batı Anadolu başta olmak üzere, Orta Anadolu'da siyah ağız kenarlı kaseler, çanak çömlek yapımında kendine has özelliğiyle bölgesel gelişim ve yayılım göstermiştir.

Orta Anadolu'da çeşitli bölge ve yerleşmelerde karşımıza çıkan siyah ağız kenarlı kaseler az sayıda gerçekleşen kazılardan ve yüzey araştırmalarından bilinmektedir.

Kayseri bölgesi ve bu bölgeye yakın illerde yapılan kazı ve yüzey araştırmalarının sonuçlarına bakıldığında başta Bileç Höyük (Girginer özel izin) ve Kültepe olmak üzere Hazarşah, Karapınar, Oruçoğlu, Şahmelek ve Yalak höyüklerinde siyah ağız kenarlı kaselerin varlığı bilinmektedir (Brown 1967: 123-164). Özellikle, Batı Anadolu'da Demircihöyük çanak çömlek bölgesi için ünük olan S profilli siyah ağız kenarlı kasenin Kayseri bölgesinde Yalak höyükte ilk defa görülmesi ilginç bir veri olarak karşımıza çıkmaktadır (Brown 1967: 161, Fig. 19/193). Bu kase tez kapsamında 4b formuna (Lev 23/5) dahil edilmiştir. Bölgede genellikle yüzey araştırması koleksiyonlarından bilinen siyah ağız kenarlı kaseler Sivas bölgesinde de görülen mal gruplarından bir tanesidir (Ökse 1993). Sivas'taki Hornovil, Menteşe ve Mağara gibi yerleşimlerde bu mal grubunun varlığından bahsedilmektedir (Palumbi 2012: 272).

3. 2. 3. 1. Kültepe

Kayseri il merkezinin yaklaşık 20-21 km kuzeydoğusunda merkez ilçeye bağlı Karaev ya da Karahöyük/Karahöyük (yeni adıyla Kültepe) Köyü'nün hemen güneyindedir. 1882 yılında Th.G. Pinches tarafından bilim dünyasına Koloni Dönemi tabletlerinin bulunuşu ile duyurulan höyük yine bu tabletleri gün ışığına çıkarmak amacıyla E. Chantre başkanlığında 1893-94 yıllarında kazılmıştır. Bu araştırmayı; 1906 yılında H. Winckler ve aynı yıl içinde H. Grothe'nin aynı amaçlı kazıları devam etmiştir. 1925 yılında B. Hrozny daha sonra karum adıyla tanıtılan alanda; küçük sondajlar açmıştır. Bu kazıyı 1948 yılından itibaren da T. Özgüç başkanlığında Türk arkeologların yaptığı çalışmalar takip etmektedir (Özgüç 1950). 2005 yılından itibaren F. Kulakoğlu başkanlığında yürütülen araştırma ve kazı çalışmaları devam etmektedir.

Tarih	Dönem	Tepe Yapı Katları	Karum
M.Ö. 1950			II
M.Ö. 2000	OTÇ İTÇ III sonu	9 10	III IV
M.Ö. 2000-2250	İTÇ III	11a b c 12 13 14	
M.Ö. 2250-2500	İTÇ II	15 16 17	
	İTÇ I	18	

Kültepe Tabakalanması

Kaynak: Özgüç 1986: s. 31, Mellink 1992: Tab. 3'den düzenlenmiştir.

Kültepe'de siyah ağız kenarlı kaselerin varlığı çok fazla bilinmemektedir. Tespit edilen bir adet kase parçası (Brown 1967: 107, Fig. 12/107) teze dahil edilerek form 1 (Lev 3/2) olarak değerlendirilmiştir.

3. 2. 3. 2. Bileç (Bileç Bağları)

Kayseri'nin Develi ilçesine bağlı Güney Aşağı Mahallesi'nde yer almaktadır (Har. 3/64). 2007 yılında Bileç Höyük'te Girginer tarafından kurtarma kazısı gerçekleştirilmiştir. Yapılan araştırmalarda İTÇ'ye tarihlendirilen çanak çömlek ele geçirilmiştir (Girginer 2007: s. 184).

Höyük çanak çömleği içinde tespit edilen siyah ağız kenarlı kaseler bugüne kadar yayınlanmamıştır. Ancak Dr. Öğr. Üyesi. Serdar Girginer'in özel izniyle ve Dr. Öğr. Üyesi. Fatma Şahin ile Arkeolog Ebru İncaman'ın yardımlarıyla malzeme çizilip fotoğraflanıp tez kapsamında kullanılmıştır (Res. 8).

Höyükteki siyah ağız kenarlı kaseler form olarak Batı Anadolu ve Orta Anadolu'daki diğer yerleşmelerde ele geçen siyah ağız kenarlı kaselere benzemektedir (Lev 33). Kaselerin dış yüzeyleri kahverengi, kırmızı ve gri olarak karşımıza çıkmaktadır. İnce taşçık, beyaz taşçık, mika ve bitki katkı yer almaktadır. İki parçada şerit kulp bulunmaktadır (Res. 8). Bir parçanın içinde ve dışında V şeklinde sıralı ince çizgi bezeme görülmektedir. Bunların içi beyaz dolguludur (Res. 8/8) (Girginer yüzey malzemesi, özel izin).

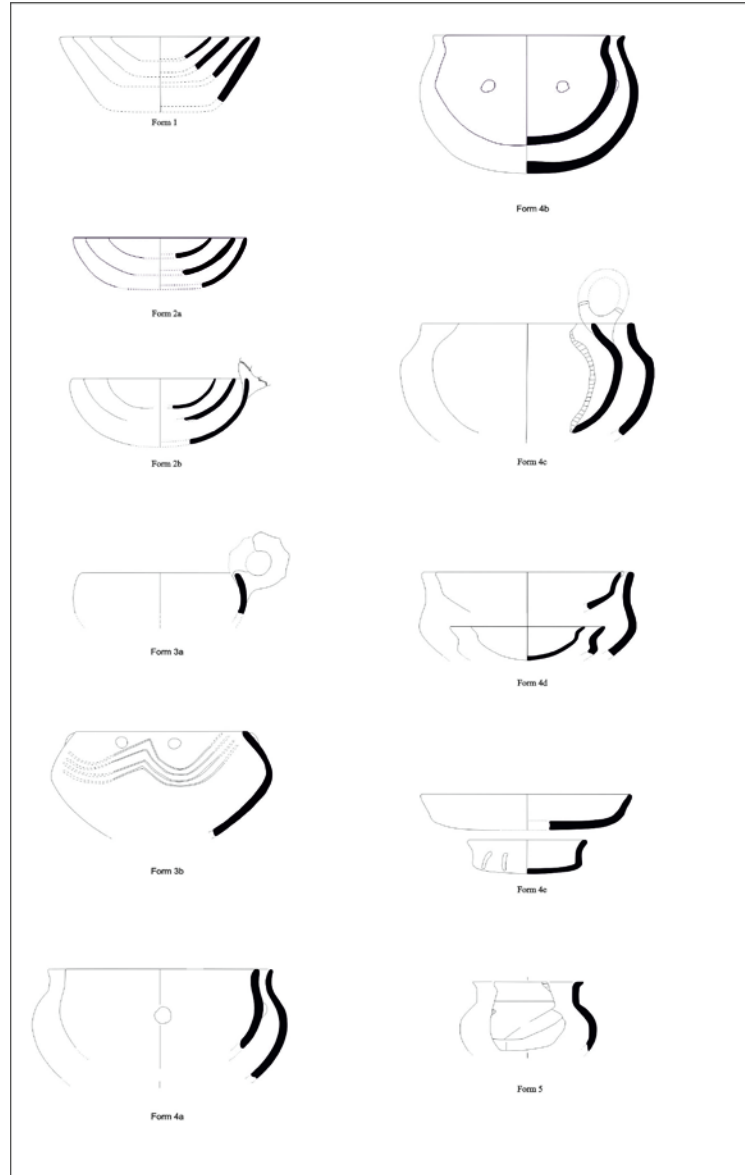
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

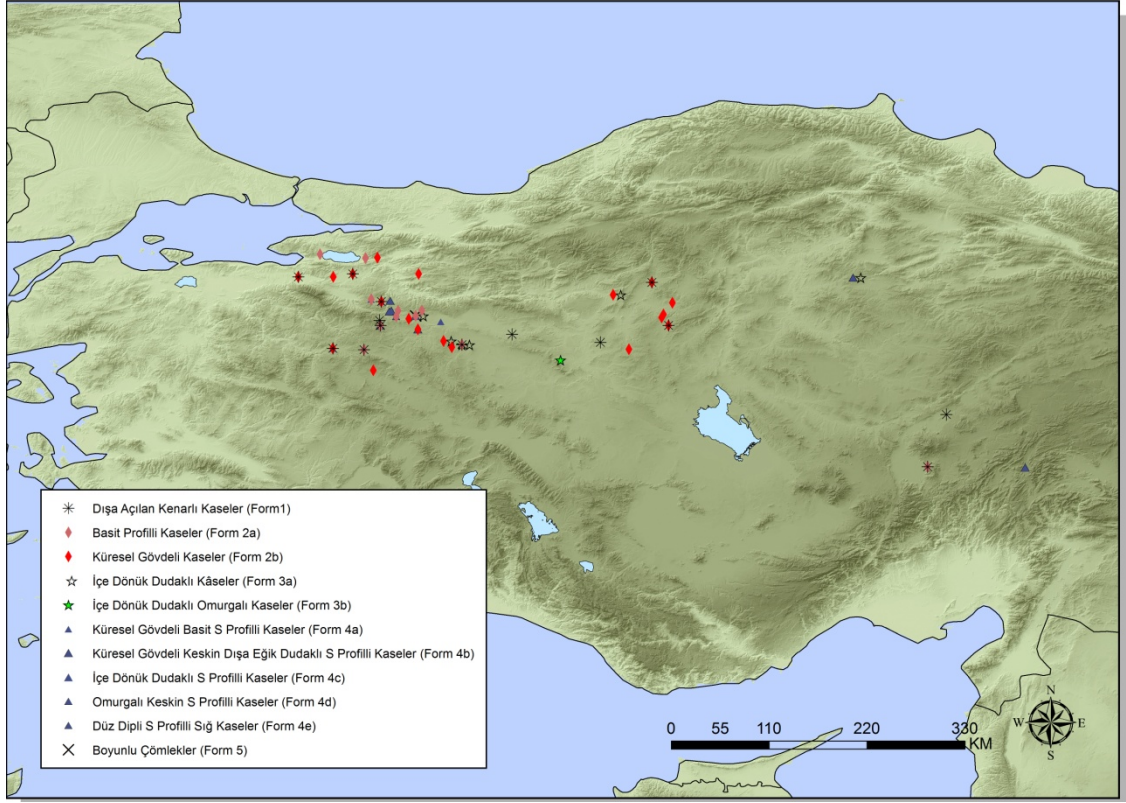
BATI VE ORTA ANADOLU'DA GÖRÜLEN SİYAH AĞIZLI KÂSELERİN BİÇİMSEL ÖZLLİKLERİ

4. 1. FORM GRUPLARI

İncelenen kaynaklar ve yürütülen çalışmalar sonucunda Batı ve Orta Anadolu'da siyah ağız kenarlı kaselerin (Black-topped) beş ana form grubu ve bu grupların alt tipleri ortaya çıkmış ve form cetvelinde belirtilmiştir. Ayrıca Tablo 3'de yerleşmelere göre sayısal dağılımı verilirken, Har. 5'de de harita üzerindeki dağılımları gösterilmiştir.

Tablo 2: Form Cetveli

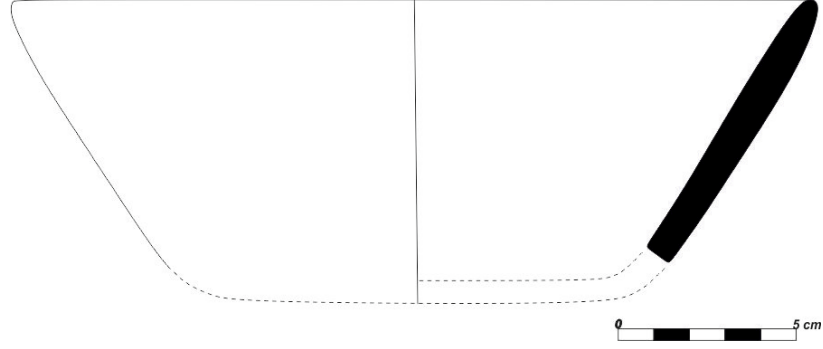

Harita 5: Form Gruplarının Harita Üzerindeki Dağılımları

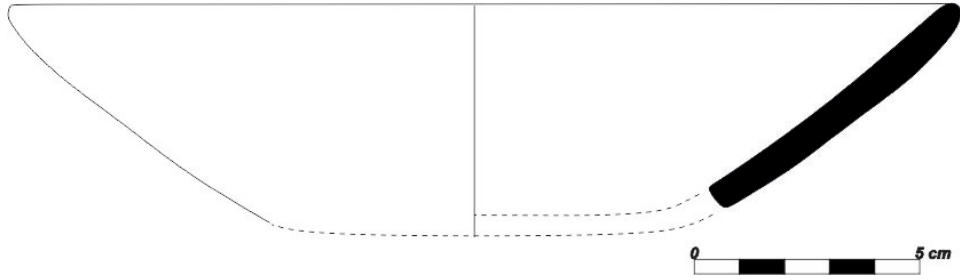
4. 1. 1. Dışa Açılan Kenarlı Kâseler (Form 1)

Kenarları dışa doğru açılan bu form grubu derin ve sığ olarak karşımıza çıkmaktadır. Dip kısmına doğru hafif bir kıvrılma yapan bu kâseler düz diplidir (Tablo 2). Küllüoba' da ele geçen ve İTÇ I dönemine tarihlenen 14 siyah ağız kenarlı kâse parçasından (Ay Efe, 1999: Tablo 17) 12 parçası form cetvelinde form 1 olarak adlandırılmıştır. Bu parçalardan 7 adeti 3. Evre 4 parçası da 4. Evreye tarihlendirilmektedir (Tab. 1) (Ay Efe 1999, Tablo 11). Form 1 Küllüoba alt evreleri için karakteristiktir. Üst katlarda giderek azalan bu form siyah ağız kenarlı kâselerde genellikle Küllüoba İTÇ I döneminde kullanılmıştır (Lev. 1/1-2-3-4). Küllüoba İTÇ II'de sadece 1 parçayla temsil edilmektedir (Lev. 1/5) (Sarı 2004: Lev. 39-2).

D. French'in Prehistoric Sites in Northwest Anatolia: I. The İznik Area; makalesinde Yenişehir malı olarak tanıttığı siyah ağız kenarlı (Black-topped) kaselerde tez kapsamında derlenmiş ve yerleşmelerde tespit edilen bazı kase formları form 1 grubu altında ele alınmıştır. Form 1'in bulunduğu yerleşmeler; Demirtaş (Lev. 2/4), Pazaryeri I (Lev. 2/5) ve Yenişehir I (Lev. 2/6) yerleşmeleridir (French, 1967:49-100).

Çizim 1: Küllüoba İTÇ I (3. Evre), form 1
Kaynak: Ay Efe, 1999: Lev 10-12'den düzenlenmiştir.

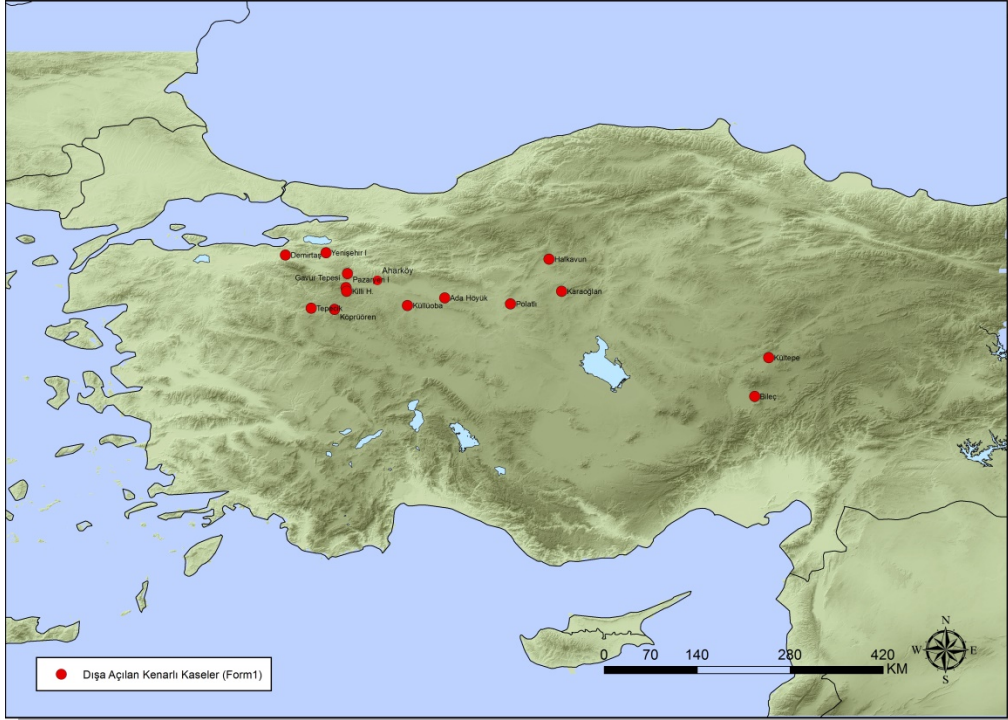

Çizim 2: Küllüoba İTÇ I, form 1
Kaynak: Ay Efe, 1999: Lev 6-7'den düzenlenmiştir.

Dr. Öğr. Üyesi. Deniz Sarı'nın başkanlığında gerçekleştirilen 2016-2017 Bilecik ili yüzey araştırmaları sırasında tespit edilen yerleşmelerde Küllüoba'da İTÇ I evrelerinde tespit edilen ve tez kapsamında form 1 olarak ele alınan siyah ağız kenarlı kaseler ele geçirilmiştir. Bu kaseler Gavurtepesi (Lev. 2/2) Killi höyük'te (Lev. 2/1) ve Aharköy'de (Lev 2/3) bulunmuştur.

Orta Anadolu'daki siyah ağız kenarlı kaselerin azlığından ziyade yeterince İTÇ kazısı olmadığından form gruplarının yoğunluğunu bilmemiz pek mümkün görünmemektedir. İngiliz Arkeoloji Enstitüsü (BIAA) çanak çömlek deposunda izin alarak yaptığım çalışmalardan sonra Form 1 grubuna dahil ettiğim siyah ağız kenarlı kase parçaları tespit edilmiştir. Bu form grubuna dahil edilen üç parçadan iki parçası Halkavun (Lev. 3/3-4) diğer kase parçası ise Karaoğlan'a aittir (Lev. 3/5). Ayrıca yapılan kaynak taramalarında Karaoğlan'a ait bir siyah ağız kenarlı kase parçası yine bu form grubuna dahil edilmiştir (Lev. 3/1). Yine aynı kaynakta yer alan Kültepe yerleşmesi siyah ağız kenarlı kase parçası da Form 1 dahilinde ele alınmıştır (Lev. 3/2) (Brown 1967: Fig. 12).

Polatlı yerleşmesinde sadece bir parça siyah ağız kenarlı kase tespit edilmiştir. bu parça tez kapsamında kullanılmış ve form 1 grubuna dahil edilmiştir (Lev. 14; 5) (Orthmann 1963: s. 29, Taf. 33- 8/09). Dr. Öğr. Üyesi Serdar Girginer'in 2007 yılında kurtarma kazısı yaptığı Bileç höyük malzemesi içinde form 1' e dahil ettiğimiz üç kase parçası bulunmaktadır (Lev. 33/3-5-7) (Girginer özel izin). Harita 6'da bahsi geçen yerleşmelerin konumları belirtilmiştir.

Harita 6: Dışa Açılan Kenarlı Kaselerin (Form 1) Tespit Edildiği Yerleşmeler

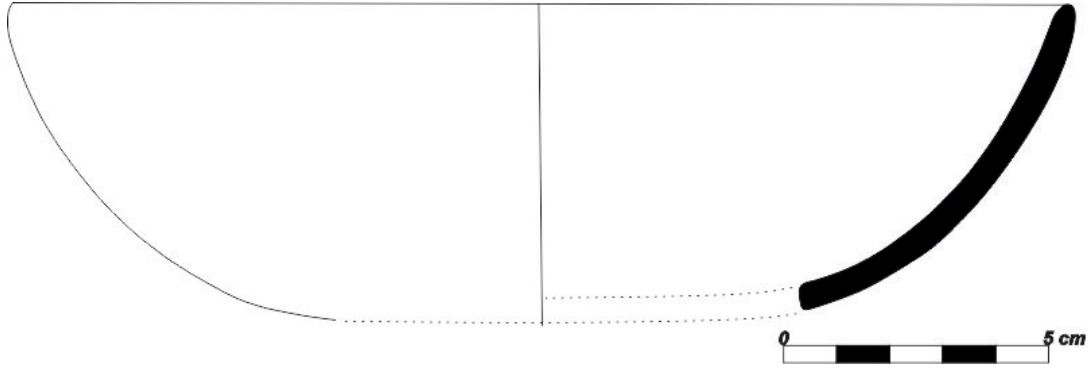
4. 1. 2. Basit Profilli Kaseler (Form 2a)

Genellikle düz dipli olan form 2a basit ağız kenarlı olarak karşımıza çıkmaktadır (Tab 2). Bu form grubunun İTÇ I döneminde siyah ağız kenarlı kaselerde uygulanmadığı tez kapsamında yapılan araştırmalarla saptanmıştır. Metin içinde geçen ve form 2a'nın ele geçirildiği yerleşmeler Har. 7'de gösterilmektedir. Yoğun olarak Demircihöyük İTÇ II tabakalarında karşımıza çıkan form 2a 15 parça ile temsil edilmektedir (Lev. 4/1-2-3-4-5) (Efe 1988). Küllüoba IVB evresine (İTÇ II) tarihlenen ilmik kulplu 1 parça yine form 2a olarak ele alınmış ve bu form grubuna dahil edilen tek parça olarak karşımıza çıkmaktadır (Lev. 4/6) (Sarı 2004: Lev 41-3, s.88).

Dr. Öğr. Üyesi Deniz Sarı'nın başkanlığında 2016 2017 ve 2018 Bilecik ili yüzey araştırmaları sırasında toplanılan malzemeler arasında siyah ağız kenarlı (Black-topped) kase parçaları tespit edilmiştir. Killi höyükten 3 (Lev. 5/6-7), Hüsümler (Lev. 5/5) Oluklu (Lev. 6/3) ve Çakılası (Çiftlik) (Lev 35/1) yerleşmelerinden 1'er parça form 2a grubu içerisinde değerlendirilmiştir. 2017 yılında doktora tezi kapsamında Eskişehir ili sınırları içerisinde yüzey araştırması yapan Özlem Çakar Kılıç'ın topladığı malzeme içinde de form 2a grubuna dahil edilen kase parçası Kavaközü yerleşmesinde tespit edilmiştir (Lev. 6/1).

İzmit bölgesinde Ilıcapınar (Lev. 5/1), Üyücek (Lev. 5/4), Köprühisar (Lev. 5/3) ve Bilecik ilindeki Kınık yerleşmesi (Lev. 5/2) siyah ağız kenarlı kaseleri French tarafından ele alınmış (French, 1967: 49-100) ve tez kapsamında form 2a olarak yeniden değerlendirilmiştir.

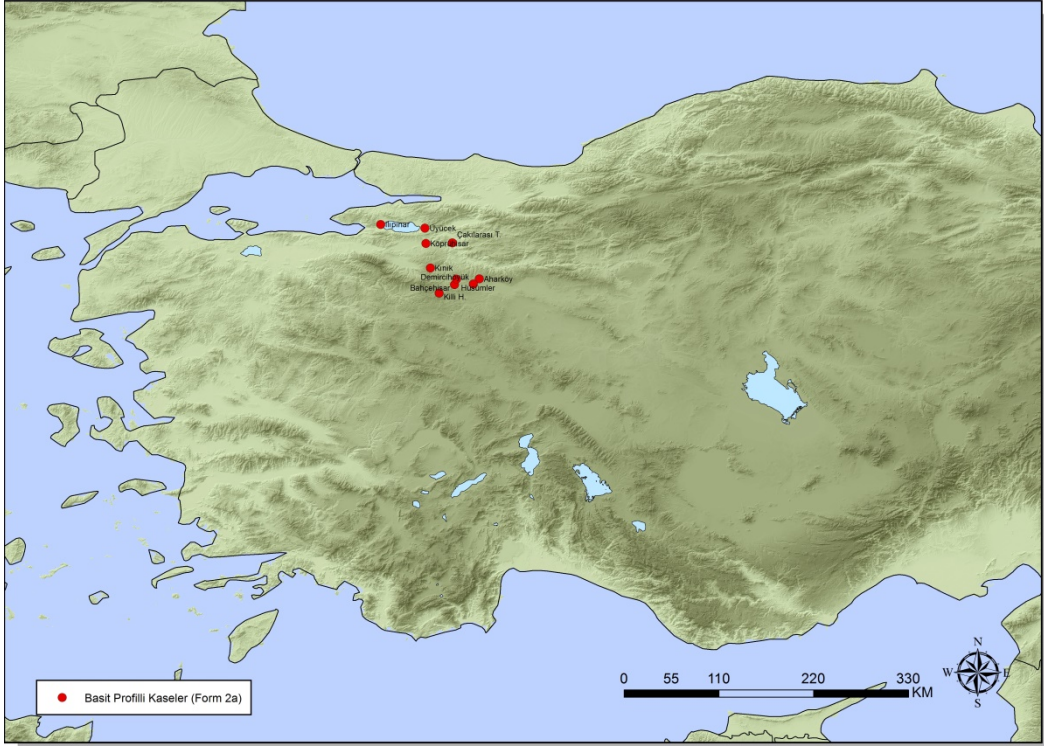
İngiliz Arkeoloji Enstitüsünde yaptığım araştırmalar sonucu Bilecik'te bulunan Bahçehisar (Kandilli) yerleşmesine ait olan kase parçası tespit edilmiş ve bu form grubuna alınmıştır (Lev. 6/2). (BIAA, Kutu No. 166).

Çizim 3: Demircihöyük İTÇ II (İ katı) form 2a

Kaynak: Efe, 1988: Levha 2-21'den düzenlenmiştir.

Orta Anadolu'da Kayseri ilinde yer alan Bileç höyükte Doç Dr. Serdar Girginer'in yaptığı yüzey araştırmaları ve sonrasında gerçekleştirdiği kurtarma kazıları sonucunda Doç Dr. Serdar Girginer'in iznini alarak form 2a'ya dahil ettiğim siyah ağız kenarlı kase parçaları Bileç höyük İTÇ II çanak çömleğinin içinde kendine yer bulmuştur (Lev. 33/1-2-4) (Girginer özel izin).

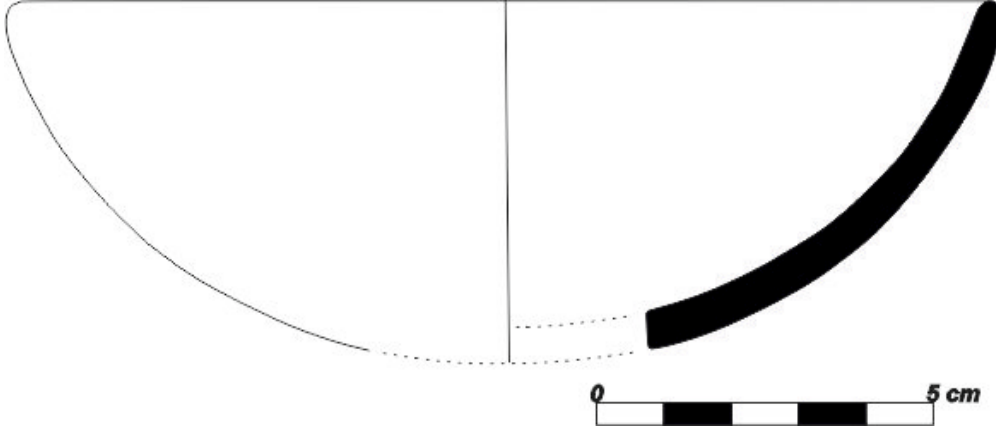

Harita 7: Basit Profilli Kaselerin (Form 2a) Tespit Edildiği Yerleşmeler

4. 1. 3. Küresel Gövdeli Kaseler (Form 2b)

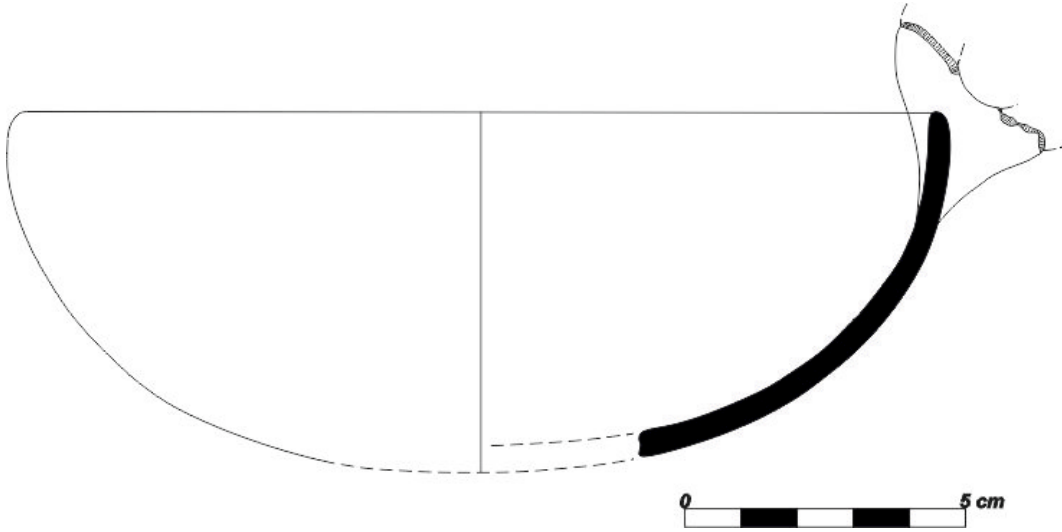
Hafif dışa dönük dudaklı olan bu kaseler ağzın hemen altından gövdeye doğru ovalleşerek küresel bir şekil almaktadır. Form cetvelinde form 2b olarak değerlendirilmiştir (Tab 2). Form 2b siyah ağız kenarlı (Black-topped) kaselerde en yoğun kullanılan form şekli olarak karşımıza çıkmaktadır (Har. 8). Genel olarak bu form grubu herhangi bir materyal takılmadan kullanılmıştır. Ancak bazı örneklerinin kulp takılarak veya yiv bezemeli olarak kullanıldığı görülmektedir (Lev 7/3, 8, 9).

Demircihöyük İTÇ I döneminde ele geçirilen malzeme içinde siyah ağız kenarlı (Black-topped) olduğu tespit edilen 29 kase parçası form 2b olarak ele alınmıştır (Lev. 7/1-2-3-4-5) (Seeher, 1987: 112-123 ve Katalog kısmından alınan veriler).

Çizim 4: Demircihöyük İTÇ I (D katı), form 2b
Kaynak: Seeher, 1987: Levha 30-5'ten düzenlenmiştir.

Form 2b Demircihöyük İTÇ II'de sayı olarak artmasına karşın en çok kullanılan form grubu olmadığını görebilmekteyiz. Bunun nedeni L katından itibaren S profilli kaselerin ilk defa ortaya çıkması ve yoğun olarak kullanılmasıdır (Efe, 1988: 29). Demircihöyük İTÇ II'de form 2b 37 parça ile temsil edilmektedir (Lev. 7/6-7-8-9-10) (Efe, 1988: katalog verileri).

Çizim 5: Demircihöyük İTÇ II (K2 katı) form 2b
Kaynak: Efe, 1988: Levha 19-24'ten düzenlenmiştir.

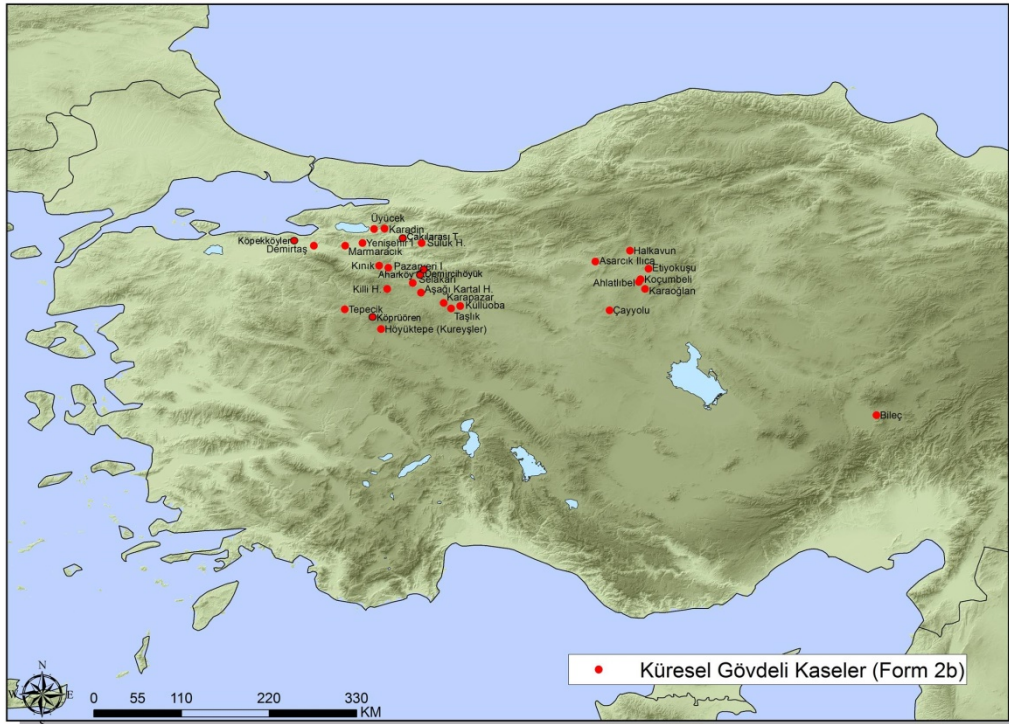
Küllüoba İTÇ II de Demircihöyük'e oranla az sayıda ele geçen siyah ağız kenarlı (Black-topped) mallarda form 2b, S profilli kaselerden sonra yedi parçayla en çok görülen form grubudur (Lev. 8/1-2-3-4-5-6, Lev 31/1) (Sarı 2007: s. 653, Res. 1). Demirtaş (Lev. 10/1), Kınık (Lev. 10/3), Marmaracık (Lev. 10/4), Pazaryeri I (Lev. 10/5), Üyücek (Lev. 10/6), Karadin (Lev. 10/2), ve Yenişehir I (Lev. 10/7) yerleşmelerinde (French, 1967: s. 49-100) form 2b görülmektedir.

Turan Efe'nin 1988-1995 yılları arasında Eskişehir, Kütahya, Bilecik yüzey araştırmaları sırasında ziyaret ettiği Karapazar yerleşmesinde siyah ağız kenarlı mallara rastlanmıştır (Efe 1995: 247). Bu malzeme tez çalışmasında ele alınmış ve toplamda ele geçen dört parçadan üç parçası form 2b olarak değerlendirilmiştir (Lev. 11/2-3-4).

2016-2017 yıllarında Dr. Öğr. Üyesi Deniz Sarı'nın başkanlığında ziyaret edilen Aharköy (Lev 12/1), Killi (Lev. 9/1), Oluklu (Lev. 9/2-3-4) ve Suluk Höyük (Lev. 9/5) yerleşmelerinde tespit edilen siyah ağız kenarlı (Black-topped) kase parçaları form 2b grubu olarak ele alınmıştır. 2018 yılında Deniz Sarı başkanlığında Bilecik bölgesinde yapılan yeni araştırmalar neticesinde Çakıllarası (Çiftlik) höyüğünde bu form grubuna dahil ettiğimiz kase parçası ele geçmiştir (Lev 35/2). Özlem Çakır Kılıç'ın doktora tezi kapsamında gerçekleştirdiği 2017 Eskişehir yüzey araştırması sırasında siyah ağız kenarlı kaseler ele geçirilmiştir. Bu kaselerden Aşağı Kartal (Lev. 12/4-5) yerleşmesinde bulunan iki parça ve Selekarı Höyükten (Lev 12/3) bir parça form 2b grubuna dahil edilmiştir. Bursa ve ilçeleri arkeolojik yüzey araştırmaları sırasında Nilüfer ilçesinde Yolçatı Mahallesi Köpekköyler olarak geçen mevkide form 2b'ye dahil ettiğimiz siyah ağız kenarlı kase parçası ele geçirilmiştir (Lev. 12-2) (Şahin 2017: Görsel 640).

Kurtarma kazıları gerçekleştirilen Höyüktepe (Kureyşler) yerleşmesinde form 2b grubuna koyduğumuz bir parça kazılar sonucunda ele geçirilmiştir (Lev. 11/1) (Ünan, 2015: 241-242, Kat. No. 009). BIAA' de yapılan çalışmalar sonrasında Yazır Höyük çanak çömleği içinde form 2b'ye dahil ettiğim siyah ağız kenarlı kase parçası yer almaktadır (Lev. 13/5) (BIAA, Kutu No. 95) .

Orta Anadolu'da form 2b grubuna dahil edilen siyah ağız kenarlı kaseler tespit edilmiştir. Bu parçalar BIAA' de yapılan çalışmalardan sonra Karaoğlan (Lev. 13/2-3), Koçumbeli (Lev. 13/4), Halkavun (Lev. 13/1) ve Köprüören (Lev. 12/6) yerleşmeleri çanak çömlekleri içinde saptanmıştır. (BIAA çanak çömlek arşivi Kutu No. 76, 72, 79, 512). Ayrıca Ahlatlıbel (Lev. 14/1-2) (Orthmann 1963: Taf. 23; 5/31-34), Etiyokuşu (Lev. 14/3) (Orthmann 1963: Taf. 29; 6/18) ve Çayyolu (Lev. 14/4) (Arslan, İlgezdi Bertram, Bertram 2013: s. 149, Res. 9/3) yerleşmelerinde form 2b grubu içerisine aldığım siyah ağız kenarlı kase parçaları vardır. Bileç (Lev. 33/6-8-9) (Serdar Girginer özel izin) ve Asarcık (Lev. 34/1-2) yerleşmelerinde de ele geçirilen siyah ağız kenarlı kase parçaları bu form grubuna dahil edilmiştir (Orthmann 1966b: Abb. 2/9-10).

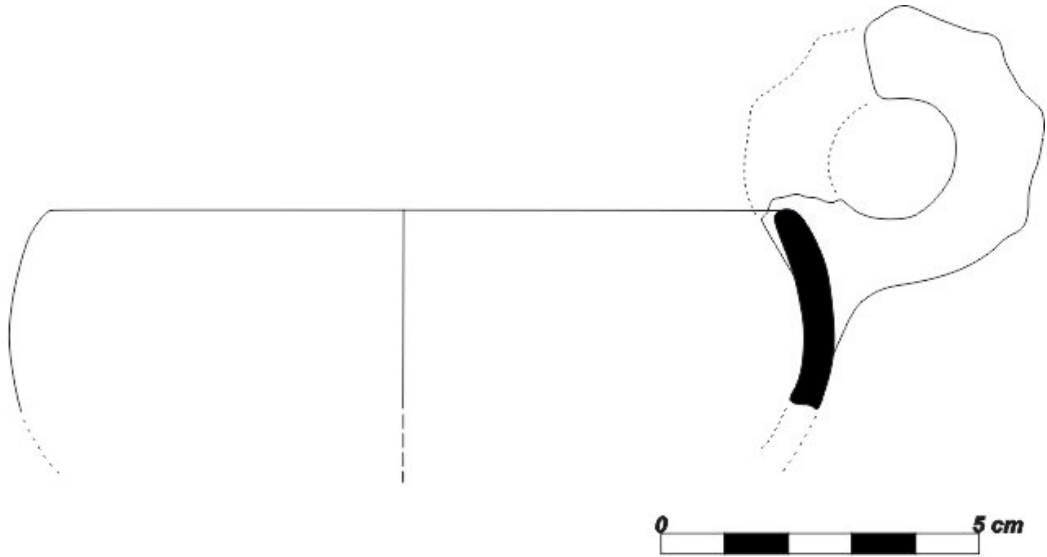

Harita 8: Küresel Gövdeli Kaselerin (Form 2b) Tespit Edildiği Yerleşmeler

4. 1. 4. İçe Dönük Dudaklı Kâseler (Form 3a)

Dikey kenarlı olan bu kaseler esas itibariyle ağız kenarının içe dönük olmasıyla form cetvelinde ayrı bir form olarak değerlendirilmiştir. Kulplu ve bezemeli örnekleri bulunmaktadır (Tab 2). İTÇ I döneminde Demircihöyük'te bir parça ile temsil edilmektedir (Lev. 15/1). (Seeher, 1987: Lev 52-2), Küllüoba İTÇ I'de de form 3a bir parça ile karşımıza çıkmaktadır. Ancak Ay Efe 1999 yılında yaptığı tez çalışmasında bu parçanın çizimini kullanmamıştır. Tezde kullanılan form grubuna bakılarak parça form 3a olarak belirlenmiştir (Ay Efe, 2001: 53-54).

İTÇ I' de çok az görülen form 3a İTÇ II' de Demircihöyük'te 19 parçayla temsil edilirken (Lev. 15/2) (Efe, 1988: 130-167), Küllüoba yerleşmesinde ise birkaç parçada karşımıza çıkmaktadır (Lev. 15/3-4, Lev 31/2). Bu kaseler IVD evresine tarihlendirilmektedir (Sarı, 2007: 653). Turan Efe'nin 1988-1995 yıllarında gerçekleştirdiği yüzey araştırmalarında Karapazar yerleşmesinde bulunan siyah ağız kenarlı (Black-topped) kaselerden bir parçası form 3a'ya dahil edilmiştir (Lev. 16/3) (Efe, 1995: Çiz. 2/2, s. 256).

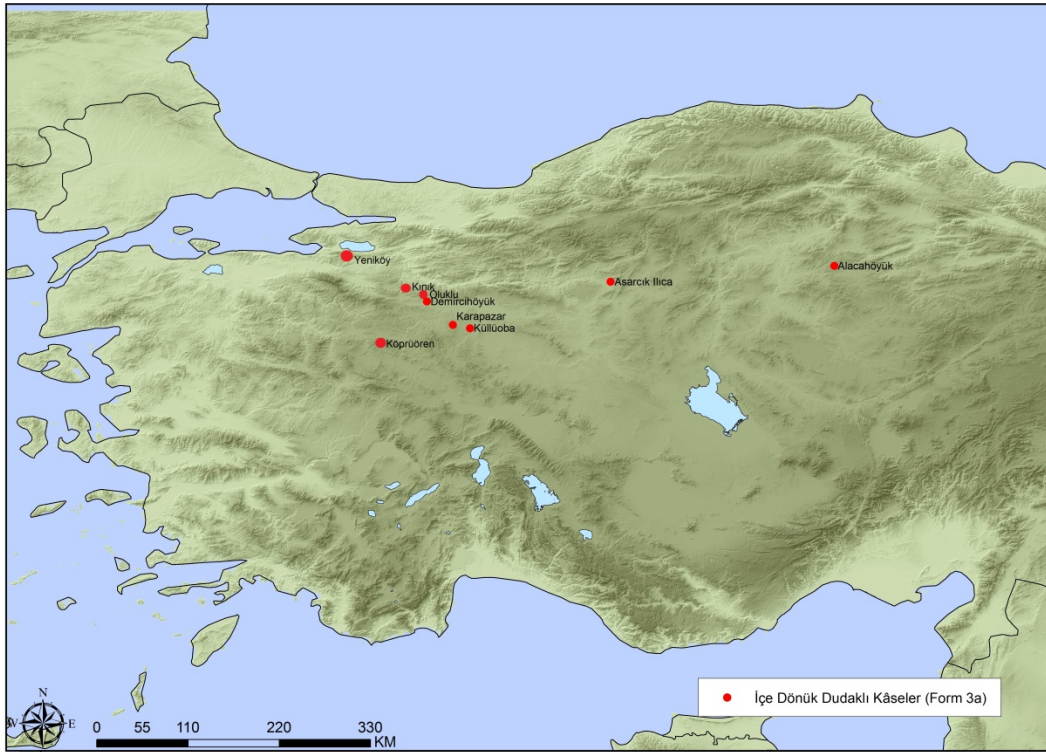
Çizim 6: Demircihöyük İTÇ II (İ veya K1 katı) form 3a

Kaynak: Efe, 1988: Lev. 18-6'dan düzenlenmiştir.

Yeniköy (Orhangazi) yerleşmesinde French'in Yenişehir malı olarak belirlediği siyah ağız kenarlı (Black-topped) kase form 3a grubuna dahil edilmiştir (Lev. 17/2) (French, 1967: Fig. 20/1). Ayrıca yine bu form grubuna dahil edilen, Dr. Öğr. Üyesi Deniz Sarı'nın başkanlığında 2017 Bilecik ili yüzey araştırmaları sırasında Kınık (Lev. 16/2) ve Oluklu höyüklerinde ele geçirilen birer parça bulunmaktadır (Lev. 16/1).

BIAA arşivinde de Yazır höyüğüne ait bir parça tespit edilmiştir (Lev. 17/1) (BIAA, Kutu No. 95). Köprüören höyüğünde de form 3a grubuna dahil ettiğim siyah ağız kenarlı kase parçası BIAA arşivinde yer almaktadır (Lev. 16/4) (BIAA, Kutu No. 512)

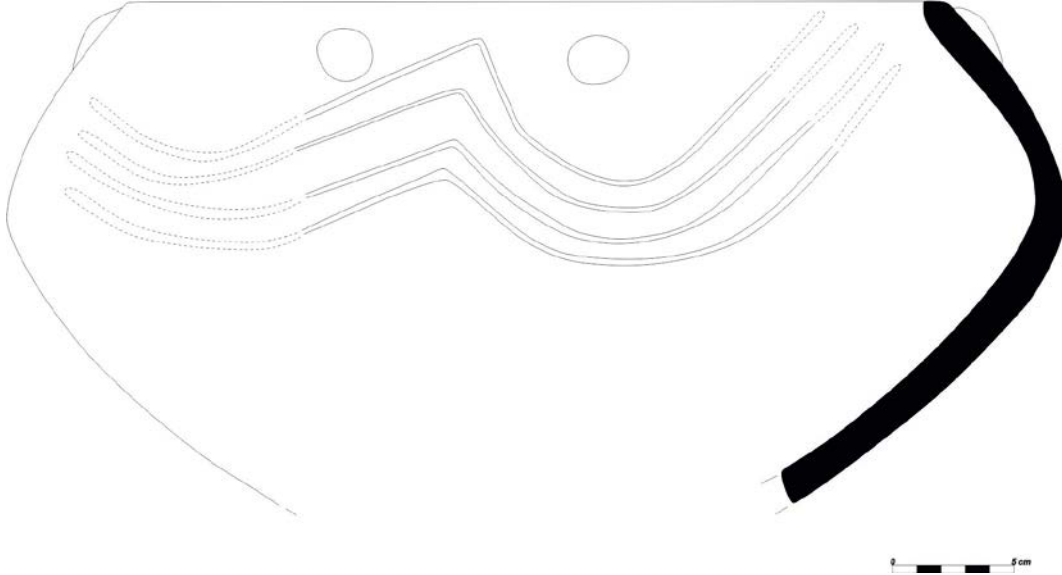
Orta Anadolu'da ele geçirilen siyah ağız kenarlı kaselerde form 3a grubuna dahil edilen kaplar vardır. Bu kaplar Alacahöyük (Lev. 32/1). (Koşay 1951: Lev. XCVIII/1-Al d. 133, Orthmann 1963: Taf. 43; 11/42) ve Asarcık (Ilıca) (Lev. 34/3). (Orthmann 1966b: Abb. 6/6) yerleşmelerinden ele geçirilmiştir. Har. 9'da form 3a'nın tespit edildiği yerleşmelerin konumları verilmiştir.

Harita 9: İçe Dönük Dudaklı Kaselerin (Form 3a) Tespit Edildiği Yerleşmeler

4. 1. 5. İçe Dönük Dudaklı Omurgalı Kaseler (Form 3b)

İçeri doğru dönen ağızlı olan bu kaseler omurgalı olarak karşımıza çıkmaktadır. Form 3a'dan tek farkı omurgalı olmasıdır (Tab 2). Demircihöyük'te Form 3b'ye rastlanılmamaktadır. Küllüoba' da üç örnekle temsil edilmektedir (Lev 18/1-2,) (Sarı, 2004: Lev. 25/5, 32/1). D. French'in Prehistoric Sites in Northwest Anatolia: I. The İznik Area; makalesinde; İnegöl II yerleşmesinde siyah ağız kenarlı (Black-topped) kaselerden bahsedilmektedir. Bu kaseler form 3b'ye dahil edilmiştir. (French, 1967: Fig. 10/18). Yazır höyük çanak çömleği içinde form 3b'ye dahil ettiğimiz bir parça bulunmuştur (Lev 18/3) (BIAA, Kutu No. 95). Bu parça Geç Kalkolitikte ortaya çıkan siyah ağız kenarlı kaselerde görülüp İTÇ' de de devam etmiştir. Bu form grubunun tespit edildiği yerleşmeler Har. 10'da gösterilmiştir.

Çizim 7: Küllüoba İTÇ II (IVB) form 3b
Kaynak: Sarı, 2004: Lev. 32/1'den düzenlenmiştir.

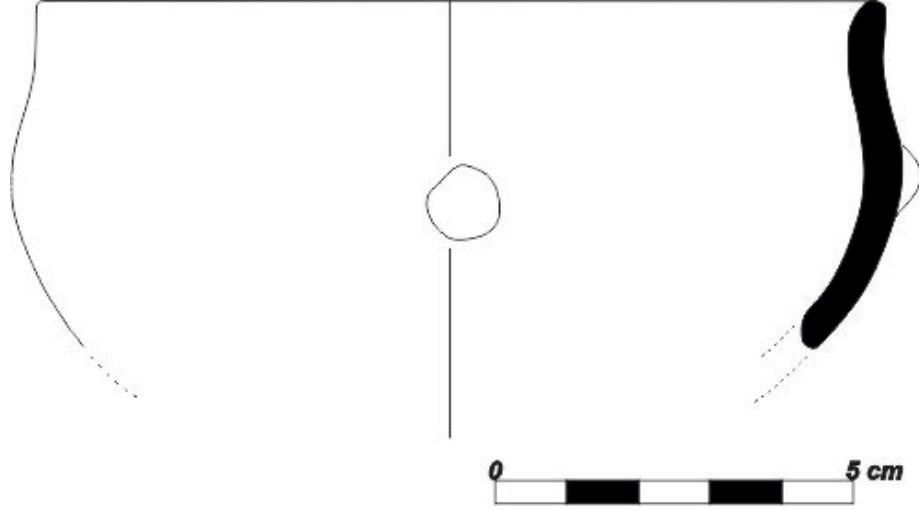

Harita 10: İçe Dönük Dudaklı Omurgalı Kaselerin (Form 3b) Tespit Edildiği Yerleşmeler

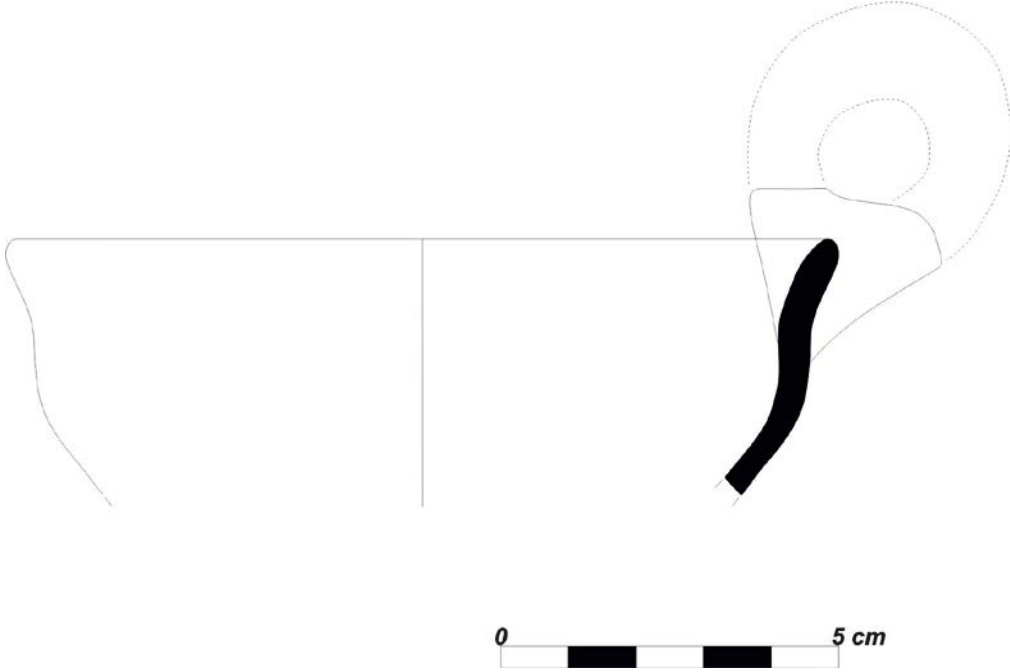
4. 1. 6. Küresel Gövdeli Basit S Profilli Kaseler (Form 4a)

Siyah ağız kenarlı (Black-topped) kaselerde S profil ilk defa Demircihöyük İTÇ II'de L katından itibaren uygulanmaya başlanmıştır (Efe, 1988: 17). Demircihöyük'te S profil formu 12 tip şeklinde ayrılmıştır (Efe, 1988: Abb. 25). Siyah ağız kenarlı (Black-topped) kaselere uygulanan S profil çeşidine bakıldığında bu sayı 5 tip olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu formlar form cetvelinde a'dan e'ye kadar formuna göre isimlendirilmiştir (Tab 2). Küresel gövdeli ve basit S profilli olan Form 4a'nın tespit edildiği yerleşmeler (Har. 11) harita üzerinde gösterilmiştir.

Demircihöyük İTÇ II döneminde siyah ağız kenarlı (Black-topped) kaselerde form 4a tipi 21 parça ile temsil edilmektedir (Lev 19/1-2) (Efe, 1988: 130-167). Bu form grubu diğer yerleşmelerdekilere oranla daha fazla görülmektedir. Küllioba' da bu form grubundan sadece 1 parça ele geçirilmiştir (Lev 19/4). Bozüyük yerleşmesinde de 4a form grubuna dahil ettiğimiz siyah ağız kenarlı kase parçası vardır (Lev 19/3) (Efe, 1988: 130-167, Tab. 62/7).

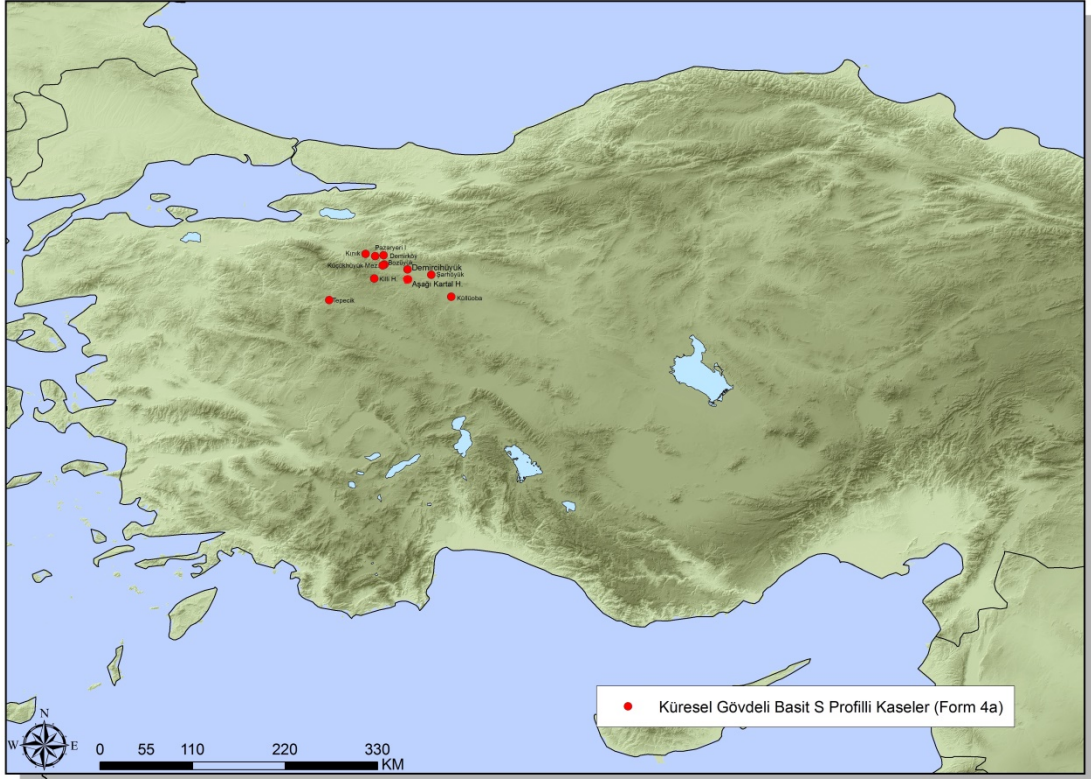
Çizim 8: Demircihöyük İTÇ II (L-M katı) form 4a
Kaynak: Efe 1988: Lev. 28-23'ten düzenlenmiştir.

Çizim 9: Küllüoba İTÇ II (IVB) Form 4a
Kaynak: Küllüoba Kazı Arşivi

2016 Bilecik ili yüzey araştırmasında Killi höyük ve Demirköy'den ele geçirilen siyah ağız kenarlı kaselerde form 4a grubuna rastlanmıştır (Lev 20/2-3, Lev 20/1). Küçükhöyük yerleşmesinde ele geçirilen dört siyah ağız kenarlı kase parçasından bir parçası form 4a'ya dahil edilmiştir (Lev 20/4) (Gürkan-Seeher, 1991: 44, Grab-32). Ayrıca French'in bölgedeki yüzey araştırmalarında Demirköy (Lev 21/2-3), Kınık (Lev 21/4), Pazaryeri I (Lev 21/5) ve Üyücek yerleşmelerinde bulunan siyah ağız kenarlı kaselerde (French, 1967: 49-100) form 4a'ya rastlanmıştır.

Özlem Çakar Kılıç'ın doktora tezini tamamlamak için gerçekleştirdiği Eskişehir yüzey araştırması sonucunda Aşağı Kartal höyüğünde topladığı malzeme içinde bu tezin konusunu oluşturan ve form 4a'ya dahil ettiğimiz siyah ağız kenarlı kase tez kapsamında kullanılmıştır (Lev 21/6). Ayrıca Şarhöyük kazılarında da form 4a grubuna dahil edilen bir parça tespit edilmiştir (Lev 21/1) (Baştürk 2017: s. 191, fig. 8/109).

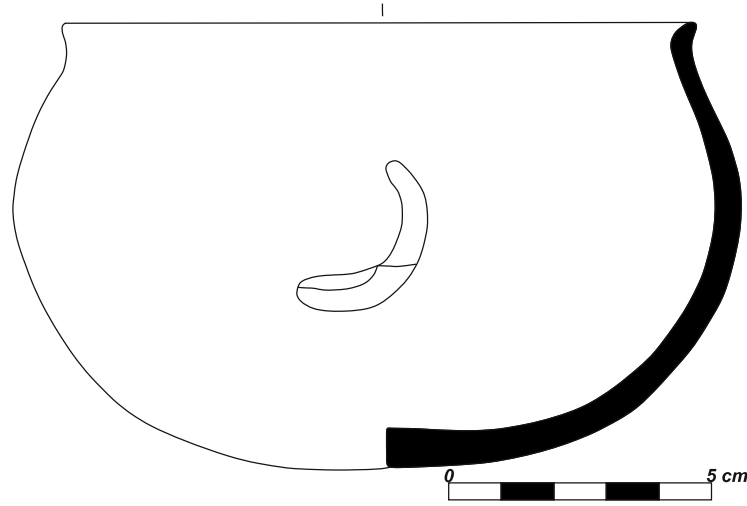

Harita 11: Küresel Gövdeli Basit S profilli Kaselerin (Form 4a) Tespit Edildiği Yerleşmeler

4. 1. 7. Küresel Gövdeli Keskin Dışa Eğik Dudaklı S Profilli Kaseler (Form 4b)

Ağız kısmında keskin bir şekilde dışa doğru bir eğilimi olan bu S profilli kase formu gövdeye doğru küresel bir şekil almaktadır (Tab 2). Form 4b tipine Demircihöyük'te 12 parçada rastlanılmaktadır (Lev 22) (Efe 1988: 130-167). Bu form grubu Demircihöyük'ten hariç Demirköy'de bir parçada (Lev 23/4) (French 1967: Fig. 8/27) yine Küçükhöyük'te (Lev 23/2) bir parçada karşımıza çıkmaktadır (Gürkan-Seeher, 1991: 46, Grab-46A). Bozüyük yerleşmesinde ele geçirilen siyah ağız kenarlı bir kase parçası 4b grubuna dahil edilmiştir (Lev 23/2) (Efe 1988: 130-167). 2016 yılında Dr. Öğr. Üyesi Deniz Sarı'nın başkanlığında gerçekleştirilen Bilecik yüzey araştırmaları sırasında Killi höyükte toplanılan malzemeler içinde form 4b olarak ele

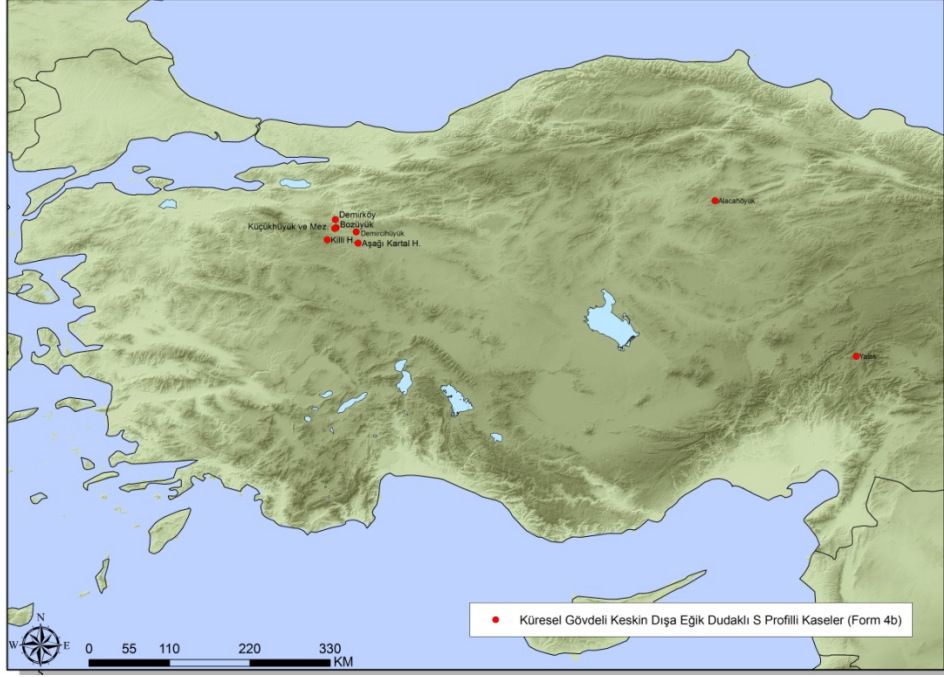
aldığımız kase parçası bulunmuştur (Lev 23/3). Ayrıca Deniz Sarı'nın 2018 yılındaki yeni araştırmalarında da 4b olarak belirlediğimiz form Çakıarası (Çiftlik) höyükte bulunmuştur (Lev 35/3, Res. 3d).

Çizim 10: Demircihöyük İTÇ II (O Katı) Form 4b

Kaynak: Efe 1988: Lev. 40-13'ten düzenlenmiştir.

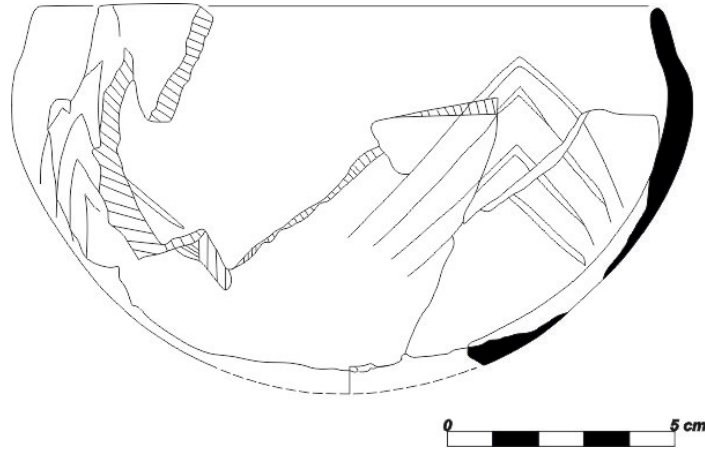
Orta Anadolu bölgesindeki siyah ağız kenarlı kaselere bakıldığında ise Alacahöyük yerleşmesinde 4b form grubuna dahil ettiğimiz bir siyah ağız kenarlı kase parçası tespit edilmiş ve tez kapsamında kullanılmıştır (Lev 32/2) (Koşay 1951: Al d. 150, Orthmann 1963: Taf. 44/11-43). Ayrıca Kayseri ilinde yer alan Yalak (Lev 23/5) yerleşmesinde de aynı form grubuna dahil ettiğimiz kase parçası ele geçirilmiştir (Brown 1967: Fig. 19/193). Har. 12'de bahsedilen yerleşmeler verilmiştir.

Harita 12: Küresel Gövdeli Keskin Dışa Eğik Dudaklı S profilli Kaselerin (Form 4b) Tespit Edildiği Yerleşmeler

4. 1. 8. İçe Dönük Dudaklı S Profilli Kaseler (Form 4c)

Küresel gövdeli olarak karşımıza çıkan form 4c hafif omurga yaptığı yerden itibaren içe doğru bir yönelim göstermektedir. Ağız kısmı içe doğru hafif kavis alan form 4c siyah ağız kenarlı kaselerde çok yoğun kullanılan bir form tipi değildir (Tab 2). Buna dayanak verilere bakıldığında sadece Demircihöyük yerleşmesinde altı parça ile temsil edildiğini görmekteyiz (Lev 24) (Efe 1988: 130-167).

Çizim 11: Demircihöyük İTÇ II (M Katı) Form 4c
Kaynak: Efe, 1988: Lev. 32.2'den düzenlenmiştir.

Harita 13: İçe Dönük Dudaklı S profilli Kaselerin (Form 4c) Tespit Edildiği Yerleşmeler

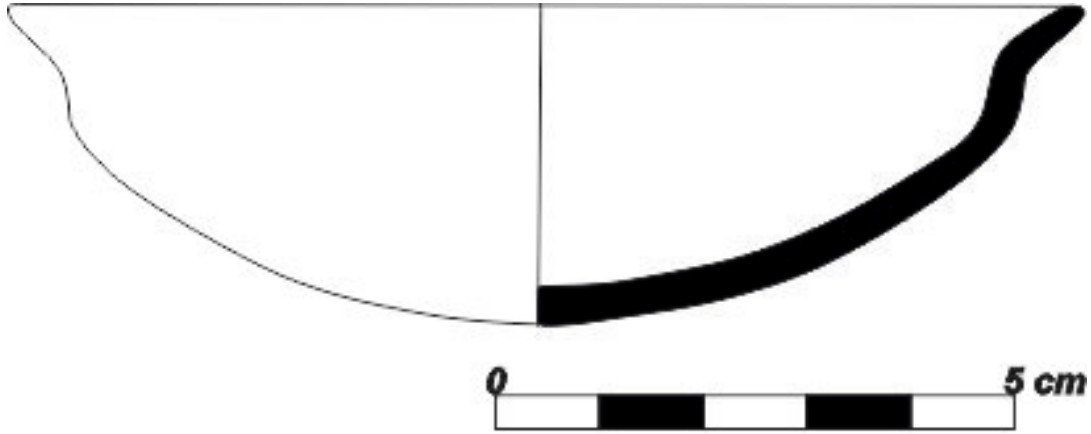
4. 1. 9. Omurgalı Keskin S Profilli Kaseler (Form 4d)

Sığ örnekleri daha yoğunlukta olan 4d kase formu dışı doğru açılan ağızlı ve omurgalı olarak yapılmıştır. Omurgadan sonra gövdeye doğru küresel bir şekil almaktadır (Tab. 2). S profilli siyah ağız kenarlı kaselerde form 4d tipi kullanım açısından form 4a grubu ile beraber en çok kullanılan form tipleridir (Har. 14).

Demircihöyük İTÇ II’de form 4d tipi olarak ele aldığımız form grubu siyah ağız kenarlı kaselerde temsil edilmektedir. Sayı olarak bakıldığında 13 parçada karşımıza çıkmaktadır (Lev 25) (Efe, 1988: 130-167). Küllüoba İTÇ II’de IVC ve IVB evrelerinde form 4d tipi Siyah ağız kenarlı kaseler ele geçirilmiştir. Küllüoba’da 11 parçada form 4d görülmektedir (Lev 27, Lev 28) (Sarı, 2004: 69-96).

Bozüyük (Lev 26/2-3) ve Aharköy (Lev 26/1) yerleşmelerinde form 4d tipi siyah ağız kenarlı kaseler bulunmuştur (Efe, 1988: 130-167). Küçükhöyük yerleşmesinde de Demircihöyük’te ele geçirilen ve 4d form grubuna dahil ettiğimiz siyah ağız kenarlı kaselere benzeyen bir parçanın varlığı görülmektedir (Lev 26/5) (Gürkan-Seeher, 1991: 58, Grab.110).

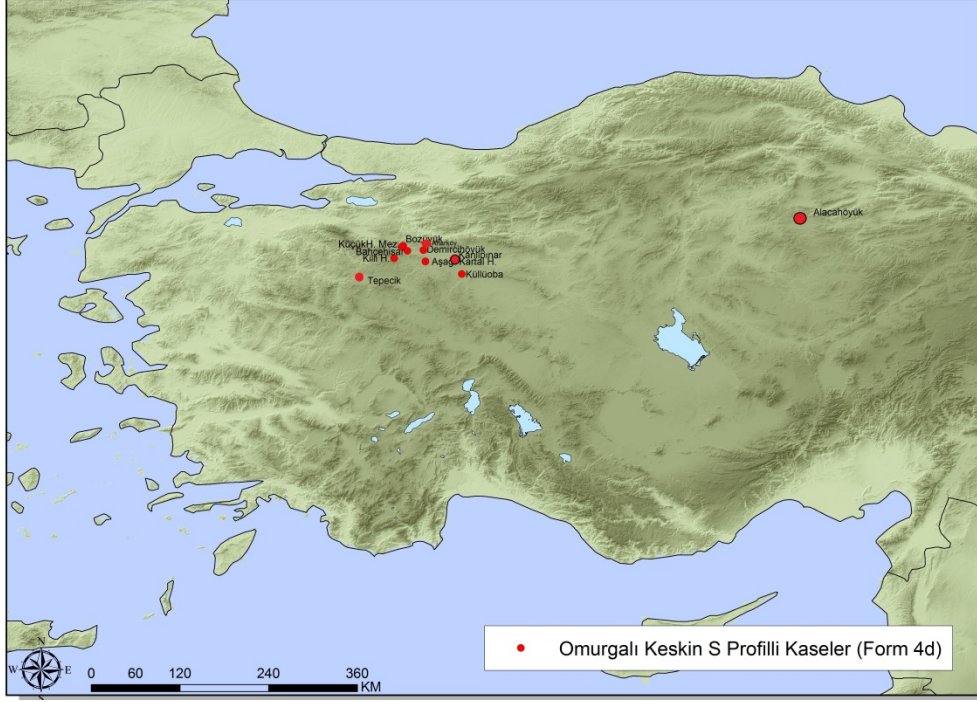
Turan Efe'nin 1988-1995 yılları arasında Eskişehir, Kütahya ve Bilecik Yüzey araştırmaları sırasında Kütahya'da yer alan Tepecik höyükte ele geçen S profilli siyah ağız kenarlı kase form 4d olarak değerlendirilmiştir (Lev 29/4), (Efe 1990a: Res. 7/1). 2016 Bilecik ili yüzey araştırmaları sırasında ziyaret edilen Killi Höyük'te ele geçirilen siyah ağız kenarlı kase parçaları içinde form 4d grubuna dahil edilen iki kase parçası yine ele alınmıştır (Lev 26/4, Lev 29/3). Doktora tezi kapsamında Eskişehir ili sınırları dahilinde yüzey araştırması gerçekleştiren Özlüm akar Kılıç'ın topladığı çanak çömlek içinde siyah ağız kenarlı kaseler tespit edilmiştir. Form 4d'ye dahil ettiğimiz kaseler Aşağı Kartal (Lev 29/1) ve Kanlıpınar (Lev 29/2) yerleşmelerinden gelmektedir.

Çizim 12:Demircihöyük İT II (P Katı) Form 4d

Kaynak: Efe, 1988: Lev. 50.6'dan düzenlenmiştir.

Alacahöyük yerleşmesinde Batı Anadolu form 4d siyah ağız kenarlı kase formlarına benzer parçalar höyük çanak ömleği içinde kendine yer bulmaktadır (Lev 32/3-4) (Koşay 1938: Lev. 71/169-222, Orthmann 1963: Taf. 44/11-47,45).

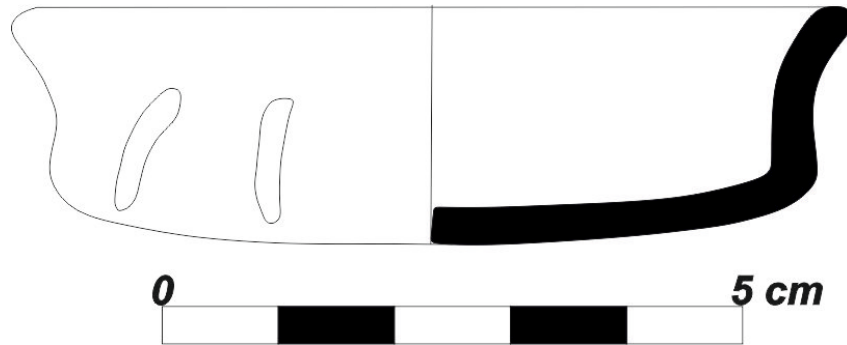

Harita 14: Omurgalı Keskin S profilli Kaselerin (Form 4d) Tespit Edildiği Yerleşmeler

4. 1. 10. Düz Dipli S Profilli Sığ Kaseler (Form 4e)

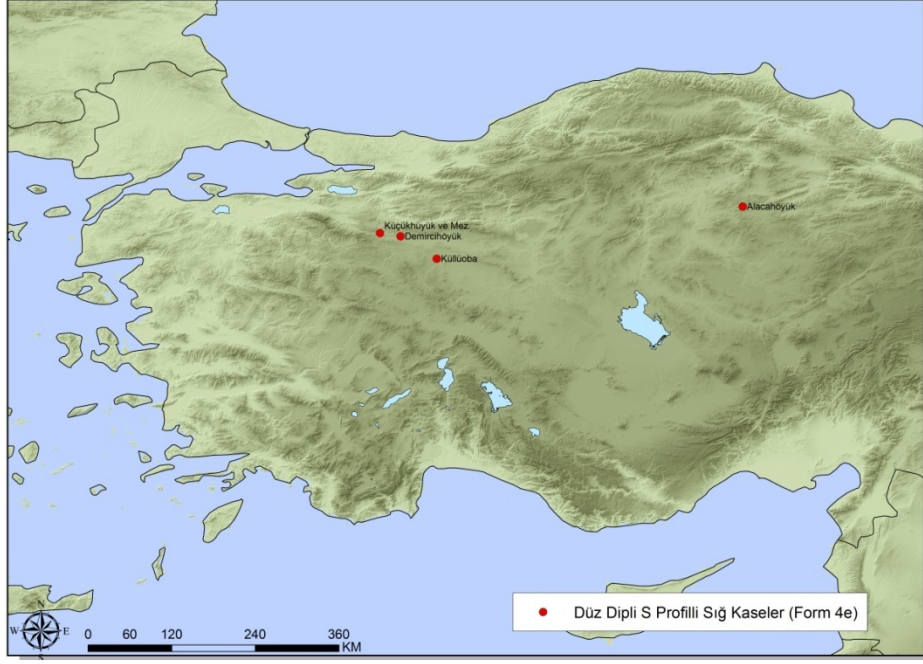
Form 4e, genellikle dikey kenarlı ve hafif S yaparak dışa doğru açılmaktadır. Sığ olan bu form grubu düz diplidir (Tab. 2). İTÇ I' de bulunmayan form 4e İTÇ II' de de çok az şekilde karşımıza çıkmaktadır. Form 4e Demircihöyük (Lev 30/1-2) (Efe, 1988: 130-167), Küllioba (Lev 30/3) (Kazı Arşivi) ve Küçükhöyük (Lev 30/4) (Gürkan-Seeher, 1991: 58, Grab.113A) yerleşmelerinden bilinmektedir (Har. 15).

Alacahöyük yerleşmesinde bu form grubuna dahil ettiğim bir parça tespit edilmiştir (Lev 32/5) (Koşay 1938: Lev. 71/251, Orthmann 1966: Taf. 43/11-39).

Çizim 13: Demircihöyük İTÇ II (N-P Katı) Form 4e

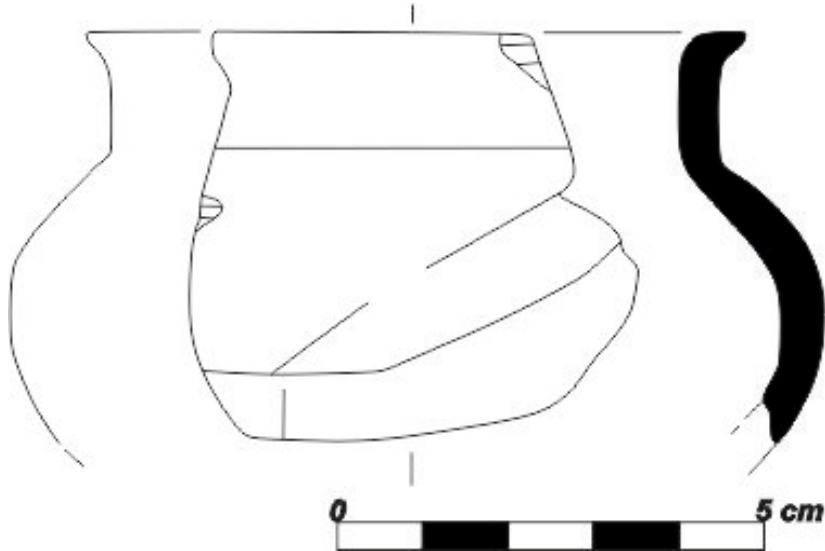
Kaynak: Efe, 1988: Lev. 51.18'den düzenlenmiştir.

Harita 15: Düz Dipli S profilli Sığ Kaselerin (Form 4e) Tespit Edildiği Yerleşmeler

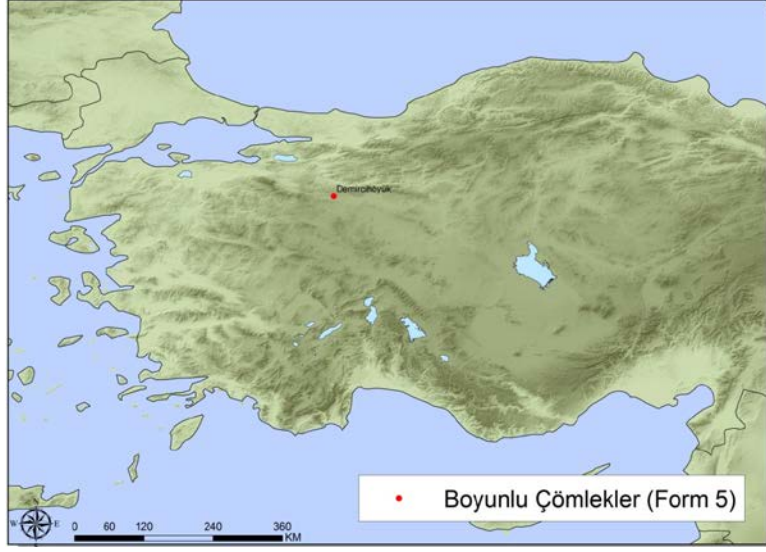
4. 1. 11. Boyunlu Çömlekler (Form 5)

Form 5, boyunlu, küresel gövdeli ve keskin S profillidir (Tab. 2) . Bu form sadece tek örnekle Demircihöyük yerleşmesinde temsil edilmektedir. Efe, 1988 Demircihöyük III,2 yayınında Kat. 57.16'da bu form S profilli kase formu olarak bahsedilmektedir (Efe, 1988: Kat. 57.16). Bu nedenle form cetveline ayrı bir form grubu olarak dahil edilmiştir.

Çizim 14: Demircihöyük İTÇ II (Q Katı) Form 5

Kaynak: Efe, 1988: Lev. 57.16'dan düzenlenmiştir.

Harita 16: Boyunlu Çömleklerin (Form 5) Tespit Edildiği Yerleşmeler

Tablo 3: Siyah Ağız Kenarlı Kase Formlarının Yerleşmelerdeki Sayısal Dağılımı

Yerleşmeler	Form 1	Form 2a	Form 2b	Form 3a	Form 3b	Form 4a	Form 4b	Form 4c	Form 4d	Form 4e	Form 5
Demircihöyük İTÇ I			29	1							
Demircihöyük İTÇ II		15	37	19		21	12	6	13	2	1
Küllüoba İTÇ I	11		1	1							
Küllüoba İTÇ II	1	1	7	4	1	1			11	1	
Aharköy	1	1							1		
Bahçehisar		1									
Bozüyük						2	1		2		
Aşağı kartal			2			1			1		
Ada Höyük	1										
Çakılasarı		1	1				1				
Demirköy						3	1				
Demirtaş	1		1								
Gavurtepesi	1										
Hüsümler		1									
Höyüktepe (Kureyşler)			1								
Ilıcıpınar		1									
Kanlıpınar									1		
Karadin			1								
Karapazar			3	1							
Kavaközü		1									
Kınık		1	1			1					
Killi	1	2	1			2	1		2		
Köpekköyler M.			1								
Köprüören			1	1							
Küçükhöyük						1	1		1	1	
Marmaracık			1								
Oluklu		1	3	1							
Pazaryeri I	1		1			1					
Selakar			1								
Suluk Höyük			1								
Şarhöyük						1					
Köprühisar		1									
Tepecik									1		
Uyücek		1	1								
Yazır Höyük			1	1	1						
Yenişehir I	1		1								
Yeniköy				1							
Ahlatlıbel			1								
Asarcık-Ilıca			2	1							
Çayyolu			1								
Etiyokuşu			1								
Halkavun	2		1								
Karaoğlan	2		2								
Koçumbeli			1								
Alacahöyük				1			1		2	1	
Polatlı	1										
Bileç	3	3	3								
Kültepe	1										
Yalak							1				

4. 2. Kulp ve Tutamaklar

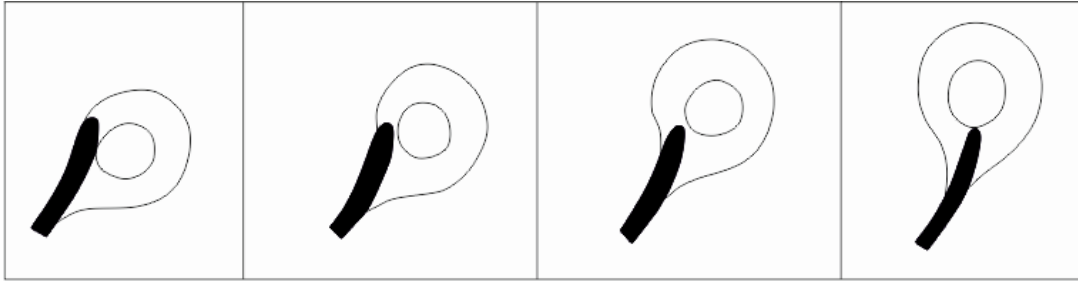
Siyah ağız kenarlı kaselerde kulp ve tutamak kullanımı İTÇ I'de çok yoğun değildir. Sadece birkaç parçada görülmektedir (Seeher 1987: 119). İTÇ II'de Demircihöyük çanak çömlek grubunda ilmik kulp'un karakteristik bir duruma gelmesi ve S profilli kaselerin ortaya çıkmasıyla siyah ağız kenarlı kaselerdeki ilmik kulp kullanımı artmıştır. Tutamak kullanımı ise bu kaselerde İTÇ I'de olduğu gibi İTÇ II'de de az olarak karşımıza çıkmaktadır (Efe 1988: 38-46).

Batı Anadolu'da Demircihöyük çanak çömlek grubu için karakteristik olan ilmik kulplar Demircihöyük grubuna komşu olan bölgelerde de yoğun olarak görülmektedir (Efe 1988: 89). Bunların başında Yukarı Sakarya çanak çömlek grubu gelmektedir. Ancak İTÇ I'de bu iki bölgede yoğun görülen ilmik kulplar İznik bölgesinde yayılım bulamamıştır (Eimermann 2008: 407).

Demircihöyük siyah ağız kenarlı kaselerinde yoğun görülen ilmik kulplar bölgede kazısı yapılan yerleşmeler ve yüzey araştırmaları neticesinde de saptanmıştır. Batı Anadolu'da ilmik kulplu siyah ağız kenarlı kaselerin ele geçirildiği merkezler şu şekildedir; Küllüoba (Sarı 2004, Sarı 2007: Res. 1) (Lev 18/2, Lev 19/4), Bozüyük (Lev 19/3, Lev 23/1, Lev 26/2) (Efe 1988: Lev.62/3,6,7), Karapazar (Lev 11/2,3,4,5) (Efe, 1995: 247, Çiz.2, Res. 6), Aşağı Kartal (Lev 29/1), Tepecik (Lev 29/4), Köprüören (Lev 12/6, Lev 16/4), Küçükhöyük (Lev 20/4, Lev 23/2, Lev 26/5, Lev 30/4) (Gürkan ve Seeher, 1991:39-96), Killi (Lev 20/3, Lev 26/4) ve Kanlıpınar (Lev 29/2) yerleşmeleridir.

Orta Anadolu'da ilmik kulp yoğunluğu Batı Anadolu'daki gibi değildir (Efe 1988: 108-109/Orthmann 1963). Bu durum az olan siyah ağız kenarlı kaselere de yansımıştır. İlmik kulp siyah ağız kenarlı kase bu bölgede Polatlı (Lev 14/5), Alacahöyük (Lev 32/1, 2, 4, 5) (Orthmann 1963) ve Bileç (Lev 33/1, 2) yerleşmelerinde tespit edilmiştir. Buradaki kulplar Batı Anadolu'dakilere oranla daha küçük boyutlu ve ağız kenarını geçmeyecek şekilde aynı hizadan başlayarak oval bir kesit yaptıktan sonra dip kısmına yakın şekilde gövdeyle birleşmektedir.

Kaseler için uygulama yapılırken burma ilmik kulp İlk Tunç Çağı'nın başlangıcından Orta Tunç Çağı'na kadar Demircihöyük için değil, tüm çanak çömlek bölgesi için tipiktir (Efe 1988: 38). Bunlar, bir halka şeklindeki kenarın üzerinde yükselen dikey tutacaklardır. Bir ucuyla kenarlara yapışır, diğeri ise benzer şekilde kenarına veya kabın biraz altına bağlanır. Kaselerin önemli bir kısmı dikey bir kulba sahiptir; az çok yuvarlak bir halkayı andıran bu kulplar kabın ağız kenarından başlayıp yükselir, daha sonra aşağıya doğru kavis alarak kap gövdesinde son bulur. Bu tip kulplar yaygın olarak ilmik kulp olarak anılmaktadır. Bir sonraki dönemde İTÇ II'de kulpların biçimlendirilmesi noktasında bir gelişmenin yaşandığı gözlemlenmektedir; artık kulp yukarı doğru yükselmektedir, yani daima ağız kenarına monte edilmiştir. Burada kademeli değil de daha ziyade kesintisiz bir gelişim süreci söz konusu olsa da, gelişim sürecini daha iyi anlayabilmek için Seeher III,1'de bölümlere ayırdığı kulpların dört farklı gelişim sürecini işaret etmektedir ve aşağıdaki çizimde bu süreç gösterilmiştir (Seeher, 1987: 119: Şek. 24).

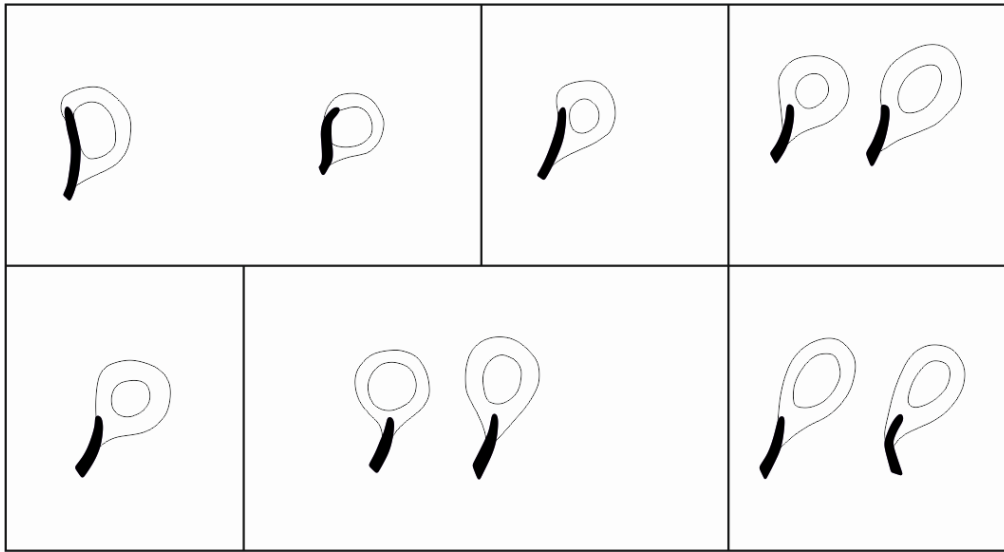
Çizim 15: Demircihöyük Çanak Çömlek Grubu İTÇ I İlmik Kulp Gelişimi
Kaynak: Seeher, 1987: Şekil 24'ten düzenlenmiştir.

Kulp veya tutamaklar Demircihöyük III,1 yayınında genel olarak ele alınmıştır. Siyah ağız kenarlı kâselere özgün bir kulp veya tutamak uygulaması söz konusu değildir. Siyah ağız kenarlı kâselerde kullanılan kulp ve tutamakların başında ilmik kulplar ve at nalı tutamaklar yer almaktadır.

İlmik kulplu siyah ağız kenarlı kâseler Demircihöyük'te ilk defa E (İTÇ I) katında karşımıza çıkmaktadır (Seeher, 1987: 119). İlmik kulpların siyah ağız kenarlı kâselerde yoğun bir şekilde ve çeşitlilikte kullanıldığı söylenebilir. Bu özellik sadece küçük boyutlu kâselerde görünmektedir. Büyük boyutlu kâseler veya çanaklarda olasılıkla kabı taşımak daha zahmetli olacağı için kabın tek yüzüne veya her iki yüzüne

at nalı şeklinde tutamaklar yerleştirmişlerdir. Demircihöyük İTÇ I döneminde siyah ağız kenarlı kaselerde 7 parçada ilmik kulp (Lev 7/3) 1 parçada at nalı şeklinde tutamak kullanıldığı, 27 parçada da kulp ve tutamak uygulaması yapılmadığı görülmektedir (Seeher, 1987: 173-192).

Demircihöyük yerleşmesinde İTÇ I döneminde kullanılmaya başlanan ilmik kulplar bu dönemden sonra yani İTÇ II'nin alt evrelerinde Efe III.2'de belirtildiği gibi çeşitleri artarak kullanımı yoğun olarak devam etmiştir (Efe, 1988: Abb. 45). Demircihöyük İTÇ I'de dört olan form çeşidi İTÇ II'de toplamda altı ilmik kulp formu olarak karşımıza çıkmaktadır, bu gelişimi aşağıdaki çizim tablosunda görebilmekteyiz. Demircihöyük'te kullanılan İlmik kulpların yayılımı özellikle biçim 6 olarak (Efe, 1988: Ab. 45) belirtilen ilmik kulp formu Aharköy'de Eskişehir Ovası'nda ve Kütahya'da Tepecik (Lev 29/4) yerleşmesinde, Demircihöyük'ün etrafındaki yerleşim yerlerinde sıklıkla görülmektedir (Efe, 1988: 40).

Çizim 16: Demircihöyük Çanak Çömlek Grubu İTÇ II İlmik Kulp Gelişimi

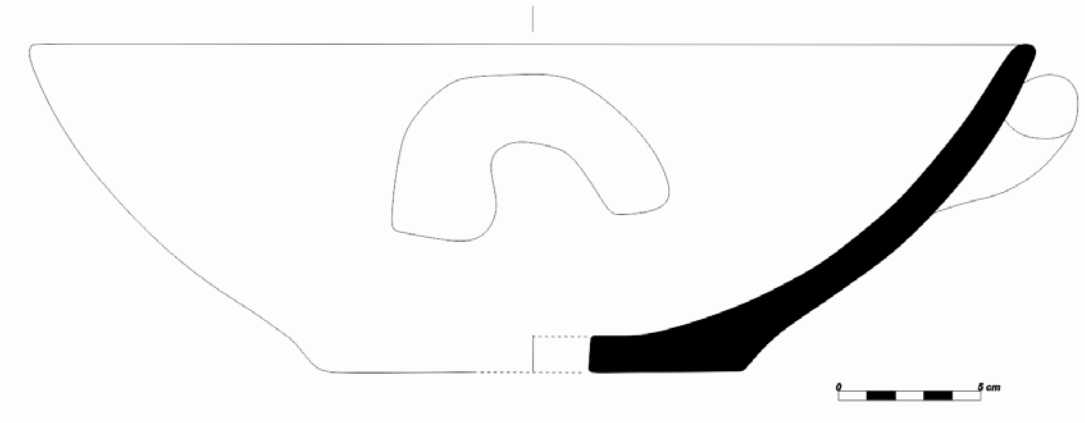
Kaynak: Efe, 1988: Şekil 45'ten düzenlenmiştir.

Genel olarak ilmiklerin gelişmesindeki iki eğilim açıkça görülmektedir. Bir taraftan tutamak, zamanla kap kenarının üzerinde yükselirken öte yandan daha oval veya uzunlamasına bir şekil almaktadır (Efe, 1988: 40). Burma ve lades kemiği biçimli ilmik kulplarda İTÇ II de görülen ilmik kulp çeşitlerindedir. Siyah mallara özgü lades kemiği biçimli ilmik kulp Eskişehir Ovasının İTÇ çanak çömleğinin karakteristik bir özelliğidir. E katından P ve Q'ya kadar Demircihöyük'ün evrelerinde lades kemiği

biçimli kulp sadece bir kase üzerinde uygulanmıştır (Lev 15/2). Tüm ilmik kulpların %5'lik bir kısmını oluşturmaktadır (Efe, 1988: 42).

Eskişehir Ovası için karakteristik olan lades kemiği biçimli ilmik kulplar ve burma ilmik kulplar Küllüoba siyah ağız kenarlı kaselerinde görünmemektedir. Ele geçirilen az sayıdaki parçalarda Demircihöyük ilmik kulplarına benzer formlar karşımıza çıkmaktadır (Lev 18/2, Lev 19/4, Lev 28/6). İlmik kulplu siyah ağız kenarlı kaselerin yayılımını İznik-İnegöl bölgesinde de görmek mümkündür (Efe, 1988: 90). Siyah ağız kenarlı kaselerde lades biçimli ilmik kulp'un örneği Karapazar (Lev 11/3) yerleşmesinde de ele geçirilmiştir (Efe, 1995: s. 256, Çiz. 2).

Siyah ağız kenarlı kaselerin yoğun olarak görüldüğü İç Kuzeybatı Anadolu yerleşmelerinde özellikle sayıca en çok görülen yer olan Demircihöyük yerleşmesinde tutamak kullanımının siyah ağız kenarlı kaseler için tipik olmadığını görebilmekteyiz. Demircihöyük yerleşmesinde yalnızca birkaç parçayla tutamak kullanımı sınırlıdır (Lev 4/2). Tutamaklar genelde at nalı şeklinde karşımıza çıkmaktadır (Efe, 1988: Abb. 53). Demircihöyük yerleşmesinden başka, siyah ağız kenarlı kaselerde tutamak kullanımının olmadığını söyleyebiliriz. Bu durum Orta Anadolu Bölgesinde tespit edilen siyah ağız kenarlı kaseler için de aynıdır. Bu bölgede sadece Etiyokuşu'nda emzik biçimli tutamak (Lev 14/3) ve Asarcık'ta tutamak (Lev 34/3) uygulaması karşımıza çıkmaktadır.

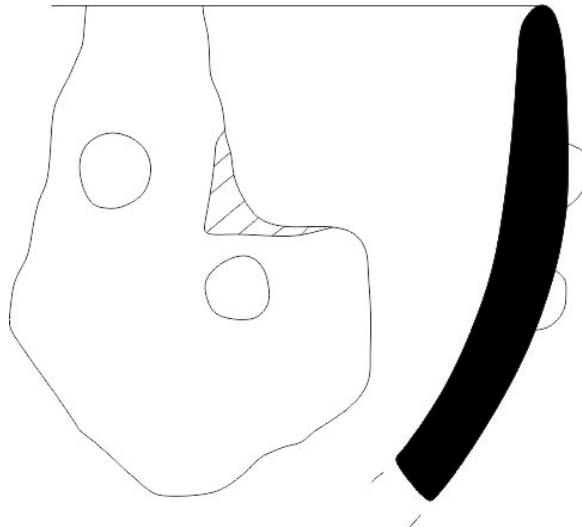
Çizim 17: Demircihöyük İTÇ II, Yatay Tutamak, Kat K2

Kaynak: Efe, 1988: Levha 21-4'ten Düzenlenmiştir.

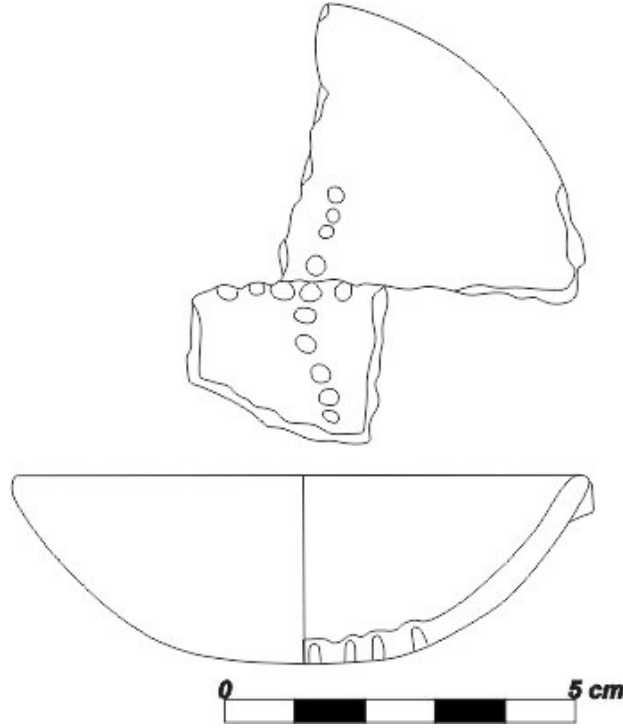
4. 3. Bezemeler

İlk Tunç Çağı'nda siyah ağız kenarlı (Black-topped) kaselerde bezeme yoğun olarak uygulanmıştır. Genel olarak iki tip bezeme türü görülmektedir. Bunlar yiv ve kabartma bezeme olarak karşımıza çıkmaktadır. Dönem dönem bakıldığında İTÇ I'de kullanılan bezeme sayısı ve çeşidi çok azdır. Kullanılan az sayıdaki bezemeleri Demircihöyük katlarından gelen siyah ağız kenarlı mallardan bilmekteyiz (Seeher 1987).

Demircihöyük İTÇ I kâse ve çanaklar üzerindeki bezemelerin üç farklı tipi ayırt edilmiştir. Bunlar; kabartma bezeme, yiv bezeme ve boya bezeme (Seeher, 1987: 121) grupları olarak karşımıza çıkmaktadır. siyah ağız kenarlı kâselerin üzerine işlenmiş bezemelere bakıldığında kâsenin ağız kenarından başlayarak gövdeye doğru inen ince bir kabartma şerit halinde görülen kurtçuk bezeme görülmektedir (Lev 22/1). Demirköy höyüğünde de yarım ay şeklinde kurtçuk kabartma bezeme siyah ağız kenarlı kase üzerine uygulanmıştır (Lev 23/4). Ayrıca kapların içinde küçük ve sıralı halde bulunan haç veya eğri şeklinde düğme (Çizim 18) ya da boncuk diyebileceğimiz bezemelerde işlenmiştir (Çizim 19, Lev 7/4). Siyah ağız kenarlı kâselerde yiv bezemeli örnekler de mevcuttur. Demircihöyük'te İTÇ I'in başlarında hiç kullanılmayan yiv bezemeler dönemin sonlarına gelindiğinde az da olsa karşımıza çıkmaktadır (Seeher, 1987: 123, Şek:27). Bu bezemelerin Demircihöyük'te İTÇ II döneminde yoğunluk kazandığını görmekteyiz (Efe, 1988: 48, Şek:60).

Çizim 18: Demircihöyük İTÇ I (F3G) Kabartma Düğme (memecik) Bezeme
Kaynak: Seeher, 1987: Lev, 52.10'dan düzenlenmiştir. Ağız çapı bilinmemektedir.

Çizim 19: Demircihöyük İTÇ I (F3) memecik bezeme
Kaynak: Seeher, 1987: Lev, 52.14'ten düzenlenmiştir.

İTÇ II'de çoğalan bezeme kullanımı Demircihöyük yerleşmesinden ele geçirilen malzemelerden görülebilmektedir. İTÇ I'de kullanılan bezemeler devam etmektedir. Kurtçuk (solucan), düğme ve yarım ay kabartma bezemeler vardır (Lev 22/1). Ayrıca yiv bezemeler kabın hem iç hem de dış yüzeyinde yoğun olarak kullanılmıştır (Lev 7/9-10, Lev 8/4-5, Lev 19/2) (Efe, 1988: 48). Demircihöyük grubu için karakteristik olan siyah ağız kenarlı maldan sonra uygulanan yiv bezemelerde önemli bir yer kaplamaktadır. Dönemin başlarında (İTÇ II) kaselerin iç yüzeylerinde az kullanılan yiv bezeme K2 katında hiç ele geçirilememiş L katından sonra tekrar görülmeye başlanmış OP katından itibaren de S profilli kaselerde uygulanmaya başlanmıştır (Lev 19/2) (Efe, 1988: Abb.61, 48). Kapların dış yüzeylerinde uygulanan yiv bezemeler M katından önce birkaç örnekte görülürken M katından sonra sayıca artarak karşımıza çıkmaktadır (Efe, 1988: 48). S profilli kaselerde yiv bezeme daha fazla görülmektedir. Yiv bezemeler derin, çok düzenli ve pürüzsüz yapılmıştır. Bu örnekler bakıldığında çanak çömlek ustalarının çok maharetli oldukları anlaşılmaktadır. Bezeme motifleri geç dönemlerde (LM'den Q katına kadar) daha da düzenli bir hal almaya başlamıştır (Efe, 1988: 48). Açısal olarak aynı paralellikte yapılan yatay zikzak motifler, haç motifi ve yarı dairesel motifler görülmektedir (Lev.7/9-10, Lev 24/1, Lev 25/1, Lev 30/1).

Her zaman bir kasede tek bir motife odaklanılmıştır. Erken katlarda ağız kenarının altında iç süslemeye yönelik bir eğilim vardır. Böylece daha küçük bir merkeze motifler sıklıkla eklenebilmektedir. Motiflerin geniş ve derin, çok düz oluklar şeklinde dışbükey uçlu sert bir aletle yapılmış olabileceği düşünülmektedir (Efe, 1988: 48).

Küllüoba yerleşmesinde kullanılan bezemeler Demircihöyük grubu siyah ağız kenarlı kaseleri için karakteristik olan bezemelerle çok azda olsa benzerlik göstermektedir. Ancak kullanılan motif çeşitliliği bakımından çok geride kalmıştır.

Küllüoba çanak çömleğinde zengin bir bezeme kullanımı dikkati çekmektedir. Tezin konusunu oluşturan siyah ağız kenarlı kaselerde çok fazla çeşit olduğunu söyleyemeyiz. Kullanılan bezemeler arasında iç içe geçmiş yarım daire (Lev 31/1), V şeklinde motif (Lev 27/5); bunlar genelde iki, dört veya daha fazla art arda uygulanmış yivlerden oluşmaktadır. Yivler genelde ağız kenarının hemen altında ya da dip kısmına yerleştirilmiştir. Haç şeklinde motif kullanımı Küllüoba bezeme repertuarında karşımıza çıkmaktadır. Bu motifte merkezde bir kabartma memecik ve dört taraftan bu merkeze doğru haç şeklinde dizilmiş yiv bezeme görülmektedir (Lev 31/1). Rüzgar gülü şeklinde motif örneği de vardır (Lev 30/3). Diğer bir örnekte iki tane memecik kabartma bezemenin hemen altında kabın dış yüzeyinde dört sıra yivden oluşan Şevron motifi (Lev 18/1) (Sarı, 2007: 649, Resim 1) Demircihöyük örnekleriyle benzeşmektedir.

Orta Anadolu yerleşmelerinde tespit edilen siyah ağız kenarlı kaseler, hiç kullanılmayan bezeme konusunda Batı Anadolu'dan ayrılmaktadır. Bu hususta iki bölge siyah ağız kenarlı kaselerinde bu durum bir farklılık olarak karşımıza çıkmaktadır.

BEŞİNCİ BÖLÜM

SİYAH AĞIZ KENARLI KASELERİN KARŞILAŞTIRILMASI

Bu bölümde, ilk olarak Geç Kalkolitik Çağ'da ortaya çıkan ve bütün İlk Tunç Çağı boyunca özellikle İç Kuzeypatı Anadolu'da yaygın bir şekilde karşımıza çıkan siyah ağız kenarlı kaselerin tipolojik ve mal özellikleri olarak karşılaştırması yapılmıştır (Har. 2). Söz konusu karşılaştırmada stratigrafik kazılarda ele geçirilmiş örnekler esas alınmıştır ve yüzey araştırmalarında saptanmış olanlar malzeme de bu örneklere göre değerlendirilmiştir. Orta Anadolu Bölgesi siyah ağız kenarlı kaseleri yeterli sayıda olmasa da bölgedeki bazı kazı ve yüzey araştırmaları sırasında az da olsa ele geçen parçalarla temsil edilmektedir (Har. 3). Ancak sistematik ve stratigrafik bir kazıdan ele geçirilmediği için karşılaştırma kısmı da yetersiz kalmaktadır.

Siyah ağız kenarlı kaseler genel olarak ortaya çıktığı tüm bölgelerde neredeyse aynı uygulamalarla karşımıza çıkmaktadır. İçte ve ağız kenarının 10-30 mm gövdeye doğru inen kısmına kadar siyah olan bu kaplar geri kalan gövde ve dip kısımlarında genellikle kahverengi, kırmızı, bej veya gri olarak kullanılmıştır. Hamur ve katkılarına bakıldığında; hamur, hem iç hem dıştaki rengi almakta ve gri-bej ya da siyah bir öz oluşturmaktadır. Çok yoğun ince mika katkı barındıran bu kaplarda ayrıca ince taşçık ve ince beyaz parçacıklar bulunmaktadır. Saman katkının çok az kullanıldığı siyah ağız kenarlı kaselerde bu katkılardan hariç yapay katkı maddeleri kullanılmamıştır. Anlatılan bu uygulamalar Batı ve Orta Anadolu'daki tüm siyah ağız kenarlı kaseler için aynıdır.

İTÇ I döneminde Demircihöyük çanak çömlek grubunun karakteristik malı olan siyah ağız kenarlı kaselere İznik bölgesinde rastlanmamıştır. Bunun yanı sıra bu kaselerde tipik olarak kullanılan ilmik kulp uygulaması da İTÇ I döneminde bu bölgede görülmemektedir. Bu durum İznik grubunun İTÇ I döneminde henüz Demircihöyük grubu ile etkileşime geçmediğini ve kendi içerisinde gelişim sergilediğini göstermektedir (Sarı 2011: 102).

Demircihöyük çanak çömlek grubu, sınır komşusu olan ve bu yakınlıktan dolayı ilişkilerin de çok fazla olduğu Yukarı Sakarya çanak çömlek grubu ile çok yoğun etkileşim içindedir. Yoğun benzerliklerin yanı sıra her iki bölge arasında farklılıkların da olduğu gözlemlenmektedir. İTÇ I'de Demircihöyük'te yoğunluk olarak görülen

Siyah ağız kenarlı kaseler Yukarı Sakarya grubunda yer alan Küllüoba yerleşmesinde birkaç parçayla temsil edilmektedir (Lev. 1/1-2-3-4) (Ay 1999, Sarı 2011: 104-105).

Ancak Küllüoba 3-5 evrelerinde ele geçen ve form cetvelinde form 1 grubunda değerlendirilen siyah ağız kenarlı kaseler Demircihöyük siyah ağız kenarlı kase formlarında tespit edilememiştir. Bu durum Küllüoba yerleşmesinde ele geçirilen siyah ağız kenarlı kaselerin Demircihöyük kaplarından farklı olduğunu ve yerel olarak üretildiğini göstermektedir. Bu duruma başka bir veri olarak Küllüoba İTÇ I siyah ağız kenarlı kaselerinin kalın cidarlı, kaba ve az açkılı olması gösterilebilir (Efe, Ay Efe 2000: 7).

Form 1 olarak değerlendirdiğimiz kaseler iç Kuzeybatı Anadolu Bölgesinde Killi, Gavurtepe, Tepecik, Demirtaş, Pazaryeri I ve Yenişehir I (Lev 2, Har. 6) yerleşmelerinde, Orta Anadolu Bölgesinde ise Karaoğlan, Kültepe ve Halkavun (Lev 3 Har. 6) merkezlerinde karşımıza çıkmaktadır. İTÇ II döneminde ise form 1 yalnızca Küllüoba yerleşmesinde IVB evresinde ele geçirilmiştir (Lev 1/5).

Siyah ağız kenarlı kaselerde en çok uygulanan formlardan olan basit profilli (form 2a) ve küresel gövdeli (form 2b) kaseler bütün İTÇ boyunca karşımıza çıkmaktadır. Neredeyse siyah ağız kenarlı kaselerin tespit edildiği tüm yerleşmelerde bu iki form grubunun varlığı bilinmektedir. Bu iki form grubu kaselerinde de farklı uygulamalar görmek mümkündür. Küllüoba'da IVB (İTÇ II) evresinde ele geçen basit profilli (form 2a) bir kasede ilmik kulp uygulaması görülmektedir (Lev 4/6). Bu 2a form grubunda görülen tek ilmik kulp örneğidir. İTÇ I' de Demircihöyük'te görülmeyen form 2a İTÇ II' de ortaya çıkmaktadır. Bu kaselerin bazılarında tutamak uygulamaları mevcuttur (Lev 4/2-5). Form 2a'nın tespit edildiği yerleşmeler Har. 7'de verilirken, Orta Anadolu'da sadece bir yerleşmede, Bileç Höyük'te ele geçirilmiştir (Lev 33/1-2-4). Form 2a siyah ağız kenarlı kaseinin aynı formu Doğu Anadolu Bölgesinde (Har. 4) Arslantepe yerleşmesinde VIB1 (İTÇ I) tabakasında karşımıza çıkmaktadır. Batı ve Orta Anadolu siyah ağız kenarlı kaseleriyle tek farkı Arslantepe'de genellikle küçük kulplar üzerine küçük ip delikler yer almasıdır. Bunun nedeni olarak kapların taşınması ve askıya asılması gösterilmektedir (Palumbi 2012: 272, Fig. 4a-g), (Lev 36/1).

Form 2b (Har. 8) ise siyah ağız kenarlı kaseler içinde en çok uygulanan form tipidir. Küresel gövdeli bu kaseler Demircihöyük'te siyah ağız kenarlı kaselerin yarısından çoğunu oluşturmaktadır. Bu form grubuna genellikle ilmik kulp takılmış ve kaplarda yiv bezeme uygulaması yapılmıştır (Lev 7). Demircihöyük'teki kaselere en yakın örnekler Küllüoba yerleşmesinde yer almaktadır. Bu kaselerde yine ilmik kulplu ve yiv bezemelidir (Lev 8). Yiv bezemeli kase örneği Küllüoba ve Yukarı Söğütönü I höyüğünde tespit edilmiştir; burada dip parçası olarak ele geçen parçadaki yiv uygulaması Demircihöyük ve Küllüoba'daki yiv uygulamalarının aynıdır (Lev 31/3). İlmik kulplu küresel gövdeli (form 2b) kase örnekleri Karapazar yerleşmesinde de bulunmaktadır (Lev 11/2,3,4.). İç kuzeybatı Anadolu Bölgesinde yer alan yerleşmelerin çoğunda tespit edilen form 2b Orta Anadolu Bölgesinde yer alan höyüklerde de tespit edilmiştir. Ankara'da bulunan Etiyokuşu höyüğünde ele geçen siyah ağız kenarlı kasede Batı Anadolu'daki kaselerden farklı olarak emzik biçiminde tutamak görülmektedir (Lev 14/4). Yine form 2b'ye benzer siyah ağız kenarlı kaselere yukarı Fırat bölgesinde yüzey araştırmaları sırasında tespit edilen höyüklerde rastlanmıştır (Har. 4) (Brown 1967: Fig. 12).

Geç Kalkolitik siyah ağız kenarlı kaselerinde, Yazır höyük (Lev 17/1, Lev 18/3) yerleşmesinde karşımıza çıkan içe dönük dudaklı (form 3a) ve içe dönük dudaklı omurgalı (form 3b) kaseler İTÇ'de de devam etmektedir. Demircihöyük İTÇ I evrelerinde sadece bir parçayla karşımıza çıkan 3a formu, İTÇ II evrelerinde kullanımı artmış bir parçada lades kemiği biçimli ilmik kulp uygulaması kullanılmıştır (Lev. 15/2). Karapazar Höyük'te de bu uygulama ile yapılmış siyah ağız kenarlı kase yer almaktadır (Lev 16/3). Batı Anadolu'da farklı höyüklerde karşımıza çıkan form 3a Orta Anadolu'da Asarcık ve Alacahöyük'te görülmektedir (Har. 9). Asarcık'ta ele geçen kasede at nalı şeklinde tutamak uygulaması vardır (Lev 34/3). Alacahöyük'teki kasede ilmik kulp uygulaması (Lev 32/1) Batı Anadolu ile olan benzerliği göstermektedir. İçe dönük dudaklı omurgalı kaseler (3b) ise çok yaygın kullanılan form tipi değildir. Bu form grubuna sadece Batı Anadolu'da Küllüoba yerleşmesinde üzerinde yiv şevron bezeme, kabartma düğme bezeme ve yivli ilmik kulp bulunan kaselerde rastlanmaktadır (Lev 18/1-2). Ayrıca yukarı Fırat bölgesinde Maraş-Elbistan ovasında yer alan Kara Elbistan höyükte Arslantepe'deki kaseye benzer üzerinde küçük ip delikli küçük kulp

bulunan kase parçası (Brown 1967: Fig 12), (Lev 36/2). form olarak Batı ve Orta Anadolu'daki 3a formuna benzemektedir.

İTÇ II'de kullanımı devam eden basit profilli siyah ağız kenarlı kaselerin yanında ilk defa Demircihöyük L evresinden itibaren görülmeye başlanan S profil uygulaması siyah ağız kenarlı kaseler için yeni bir form grubu oluşturmaktadır. S profilli siyah ağız kenarlı kaseler esas olarak iç kuzeybatı Anadolu'da Demircihöyük ve Küllüoba yerleşmelerinden bilinirken Orta ve Doğu Anadolu Bölgelerinde de bu form grubu karşımıza çıkmaktadır (Har. 1, Har. 5). Tez kapsamında yeniden değerlendirilen siyah ağız kenarlı S profil formu kendi içinde beş tipe ayrılmıştır. 4a olarak belirlediğimiz küresel gövdeli basit S profilli form grubuna en yoğun Demircihöyük yerleşmesinde karşılaşılmaktadır. Üzerinde yiv ve kabartma düğme bezeme ayrıca ilmik kulplu olan Demircihöyük örneklerine en yakın kaseler (Lev 19/1-2) Küllüoba IVB evresinde, Bozüyük'te, Killi, Küçükhöyük ve Har. 11'de yer alan yerleşmelerde bulunmaktadır (Lev 19-21). Benzer siyah ağız kenarlı kase formu yukarı Fırat bölgesinde Emirilyas höyükte (Har. 4) tespit edilmiştir (Brown 1967: Fig 12), (Lev 36/3).

S profilli siyah ağız kenarlı kaselerin bir diğer tipi küresel gövdeli keskin dışa eğik dudaklı S profilli kaselere (4b) genellikle ilmik kulp ve kabartma kurtçuk ve memecik düğme bezemeler uygulanmıştır. Bu özellikte kaselere Demircihöyük (Lev 22), Bozüyük, Demirköy, Killi, Çakıllı, Küçükhöyük ve Orta Anadolu'da yer alan Alacahöyük ve Yalak yerleşmelerinde görülmektedir (Har. 12). Alacahöyük'teki kase örneğinde dip kısmı düzdür (Lev 32/2). Bu kasede ayrıca ilmik kulp uygulaması bulunmaktadır. Yukarı Fırat bölgesinde 4b olarak ele aldığımız siyah ağız kenarlı kaselere Malap höyükte rastlanmıştır (Brown 1967: Fig 12), (Lev 36/4). Sadece Demircihöyük yerleşmesinde karşımıza çıkan içe dönük dudaklı S profilli kase form cetvelinde 4c olarak numaralandırılmıştır (Har. 13). S profilli kaselerin 4b formu ile beraber en çok kullanılan form tip olan omurgalı keskin S profilli kaseler (4d) genelde içi yiv bezemeli ve ilmik kulplu olarak uygulanmıştır. Demircihöyük'teki içi yiv bezemeli ve ilmik kulplu kaseler (Lev 25) Küllüoba yerleşmesinde de görülmektedir (Lev 27). Ayrıca Bozüyük, Killi, Küçükhöyük, Aşağı kartal Kanlıpınar ve Tepecik höyüklerinde ilmik kulplu form 4d tespit edilen diğer yerleşmelerdir. Orta Anadolu'da omurgalı S

profilli kaselere dahil edilen kaplar ilmik kulplu olarak Alacahöyük'te tespit edilmiştir (Har. 14). S profilli kaselerin en son tipini oluşturan düz dipli S profilli sıg kaseler (form 4e) Demircihöyük, Küllüoba ve Küçükhöyük, Orta Anadolu'da ise Alacahöyük yerleşmesinde karşımıza çıkmaktadır (Har. 15). Küçükhöyük ve Alacahöyük kaselerinde ilmik kulp bulunurken, Demircihöyük ve Küllüoba kaselerinde yiv bezeme uygulanmıştır.

Siyah ağız kenarlı kaselerin son form grubunu oluşturan form 5 boyunlu çömlekler sadece Demircihöyük yerleşmesinde bir parçada karşımıza çıkmaktadır (Har. 16).

SONUÇ

Birbirinden farklı dönemlerde ortaya çıkan siyah ağız kenarlı mal, Mısır'da Geç Neolitik ve Erken Hanedanlık dönemlerinde (M.Ö. 5800-3300) görülürken, Kıbrıs'ta Erken Kıbrıs II dönemi olarak adlandırılan M.Ö. 3. binyılın ikinci yarısında karşımıza çıkmaktadır. Balkanlarda da ise söz konusu mal kabaca M.Ö. 5500-4800 yıllarına tarihlendirilen Neolitik Çağ'da görülmektedir. Anadolu'da ise siyah ağız kenarlı mal, M.Ö. 4. Binyılın sonlarında, Geç Kalkolitik Çağ sonundan itibaren ortaya çıkmış; özellikle İTÇ'de İç Kuzeybatı Anadolu'nun karakteristik mal gruplarından birisi olmuştur. Anadolu'da Black-topped isimlendirmesi ilk kez 1930'lu yıllarda von der Osten tarafından kullanılmıştır. von der Osten Orta Anadolu'da Alişar Höyük kazıları sırasında saptadığı söz konusu mal grubu için bu terimi kullanmıştır. Ancak von der Osten'den sonra bu terim Orta Anadolu'da çalışan bilim adamlarınca kullanılmamıştır.

Batı Anadolu ile ilgili araştırmalarda ise bu terime sıkça rastlanmaktadır. H.D. French 1960'lı yıllarda İznik ve İnegöl bölgelerinde gerçekleştirdiği yüzey araştırmalarında özellikle Yenişehir'de bu maldan çok yoğun olarak saptamıştır. French İznik bölgesinde İTÇ II de ortaya çıkan siyah ağız kenarlı malları Yenişehir Black-topped malı olarak adlandırmıştır. Bu mal grubu Demircihöyük siyah ağız kenarlı malları ile aynı özellikleri yansıtmakta ve aynı mal grubu içerisinde yer almaktadır.

French, İznik bölgesinde yaptığı yüzey araştırmalarından sonra özellikle Yenişehir bölgesinde yoğun olarak tespit ettiği siyah ağız kenarlı kaselerin bu bölgede ortaya çıktığı ve bu bölgeden Eskişehir bölgesine yayıldığını belirtmiştir. Demircihöyük'te İTÇ I ve İTÇ II'de siyah ağız kenarlı mallar yerleşmede üretilen çanak çömlek içinde neredeyse yarı yarıya temsil edilmektedir. French'in tezine karşı J. Seeher; siyah ağız kenarlı malların Demircihöyük yerleşmesi ve Eskişehir bölgesinde İTÇ I de varlığının bilindiğini ve bu mal grubunun bu bölge için tipik olduğunu söylemektedir. Turan Efe ise hem Demircihöyük yerleşmesindeki bulgulara hem de İznik bölgesinde kazısı yapılan Hacılartepe yerleşmesinde İTÇ I tabakalarında siyah ağız kenarlı malların varlığının tespit edilmemesine dayanarak siyah ağız kenarlı kaselerin İTÇ II'nin başında Demircihöyük çanak çömlek bölgesinden İznik bölgesine yayıldığını söylemektedir. French'in Yenişehir Black-topped'ları olarak adlandırdığı siyah ağız kenarlı kaselerin tespit edildiği merkezlerde form olarak Demircihöyük çanak

çömlek grubunda sıkça rastlanılan ve karakteristik bir durumda olan basit ve S profilli kaseler bulunmaktadır. İTÇ II dönemiyle beraber İznik bölgesinde Demircihöyük çanak çömlek grubu etkileri yoğun olarak hissedilmiştir. Bu etkilerin başında siyah ağız kenarlı kaseler gelmektedir. French'in siyah ağız kenarlı kaselerin İznik bölgesinden yayıldığı varsayımı hem burada ele geçen kapların siyah ağız kenarlı kaselerin gelişmiş örneklerinin olması hem de İTÇ I de Demircihöyük çanak çömlek grubunda bu malın varlığı ve aynı dönem içerisinde İznik bölgesinde siyah ağız kenarlı malların olmayışı bu varsayımı olumsuz etkileyecek durumlardan birkaçıdır.

İlk Tunç Çağı'nın başlarından itibaren Batı Anadolu'da, iç kuzeybatı Anadolu bölgesinde çanak çömlek grubuna ismini veren Demircihöyük ve Yukarı Sakarya çanak çömlek grubunun en önemli yerleşmesi olan Küllüoba'da siyah ağız kenarlı kaselerin gelişimini stratigrafiye oturmuş bir şekilde görebilmekteyiz.

Siyah ağız kenarlı kaselerin form ve diğer yüzey işlemlerine bakıldığında bölgesel ve dönemseller olarak farklılıklar göze çarpmaktadır. Bu çalışma kapsamında siyah ağız kenarlı kaseler alt grupları ile birlikte toplam 11 Form grubu altında ele alınmıştır. Bunlar 1'den 5'e kadar gruplara ayrılmış, ayrıca kendi içinde de alt gruplar oluşturmaktadır (Tab. 2). Bu form gruplarının yayılımına bakıldığında tüm form gruplarının Batı Anadolu'nun İç Kuzeybatı Bölgesinde başta Demircihöyük ve Küllüoba yerleşmeleri olmak üzere gelişimini ve mevcudiyetini görmek mümkündür (Har. 1, Har. 5, Tab. 3). Orta Anadolu Bölgesindeki siyah ağız kenarlı kaselerin varlığına bakıldığında ise özellikle Ankara bölgesinde dışa açılan kenarlı kaseler (form 1), küresel gövdeli kaseler (form 2b) ve içe dönük dudaklı kaseler (form 3a) görülmektedir (Har. 5). Bu bölgede S profilli siyah ağız kenarlı kaseler karşımıza çıkmazken Çorum ve Kayseri bölgesinde S profilli kaseler bulunmaktadır (Har. 1, Har. 5). Ayrıca Çorum ve Kayseri bölgelerinde dışa açılan kenarlı kaseler (form 1), basit profilli kaseler (form 2a) ve içe dönük dudaklı kaselerde (form 3a) yer almaktadır (Har 5). Kayseri iline yakın Yukarı Fırat bölgesinde özellikle Kahramanmaraş ilinde yer alan yerleşmelerde bu form grubunun varlığı saptanmıştır. Bu durum iki bölgenin İTÇ'de etkileşim içerisinde olduğunu göstermektedir. Doğu Anadolu Bölgesinde varlığı bilinen siyah ağız kenarlı malın Karaz siyah-kırmızı çanak çömleğinden bağımsız ve yerel olarak üretilmiş olması gerektiği gerekmektedir. Ancak bu mal grubunun belirli bölgelere sıkıştığı ve çok uzun

bir tarihsel gelişiminin olmadığı da görülmektedir. Orta Anadolu Bölgesinde özellikle Ankara ve Kayseri bölgelerinde tespit edilen bu mal grubuna daha güneyde Konya bölgesinde rastlanmamaktadır. Batı Anadolu'da ise söz konusu malın sadece iç kuzeybatı Anadolu'da yoğunlaştığı anlaşılmaktadır.

Form gruplarının ele alınan bölgelerdeki sayısal dağılımı Tab. 3'te verilmiştir. Bu tablo form 2b'nin, siyah ağız kenarlı kasenin ele geçirildiği neredeyse çoğu yerleşmede mevcut olduğunu göstermesi bakımından önemlidir (Har. 8) ki daha önce de değinildiği gibi bu form grubu siyah ağız kenarlı kaselerde en çok kullanılan form gruplarından biridir. Bunun haricinde S profil formu olan form 4d grubu yine çok kullanılan ve ayrıca bunlara takılan ilmik kulp bakımından da önemli bir form grubudur. Form 3b, 4c ve form 5 siyah ağız kenarlı kaselerde en az karşılaşılan form gruplarını oluşturmaktadır (Har. 5, Tab. 3).

Yazır Höyük ve Orman Fidanlığı yerleşimlerindeki gelişimlerinden anlaşıldığı üzere ilk kez Geç Kalkolitik Çağ'da karşımıza çıkan bu mal grubu içe dönük ağızlı, basit profilli ve küresel gövdeli olarak temsil edilmektedir (Form 2a, 2b ve 3a). İTÇ'ye gelindiğinde bu dönemin başlarında da ilmik kulp hariç form veya farklı işlemler olarak sabit kalan siyah ağız kenarlı kaseler, İTÇ II döneminde yoğunluk kazanmakla beraber ilk defa yeni formlarla ve bezeme olarak da yeni uygulamalarla görülmektedir. Şöyle ki; İTÇ I'de kaselere takılan ilmik kulplar İTÇ II' de karakteristik bir hal alır. Bununla beraber Demircihöyük yerleşmesinde ilk defa L evresinden itibaren S profilli kaseler (Form 4) ortaya çıkmış ve farklı bölgelerde de karşımıza çıkmaya devam etmiştir. Demircihöyük İTÇ II evrelerinde siyah ağız kenarlı kaseler için özel bir durum olan yiv bezemelerde önemli bir noktada yer almaktadır. Bu özellik yakın komşu olan Yukarı Sakarya bölgesinde yer alan Küllüoba yerleşmesinde de görülmektedir. Küllüoba da IVC evresinde Demircihöyük L evresine paralel S profilli kaseler karşımıza çıkmaktadır.

İç kuzeybatı Anadolu Bölgesinde kazı veya yapılan yüzey araştırmaları sırasında siyah ağız kenarlı kaseler ele geçen mal grupları içerisinde yerini almaktadır. Özellikle Dr. Öğr. Üyesi Deniz Sarı'nın Bilecik ili genelinde gerçekleştirdiği yüzey araştırmaları sırasında Kütahya il sınırına yakın Dodurga'da yer alan Killi Höyük'te ve yine Bilecik ili Osmaneli ilçesi sınırları içerisinde yer alan, French'in Yenişehir Black-topped malı

olarak adlandırdığı siyah ağız kenarlı kaselerin bulunduğu İznik bölgesi Yenişehir sınırına yakın Çakılası (Çiftlik) Höyük'te çok yoğun bir şekilde tespit edilmiştir. Özellikle Çakılası'nda ele geçen S profilli kase Demircihöyük İTÇ II etkisinin Yenişehir ve İznik bölgesine bu yol üzerinden yayıldığını göstermektedir. İTÇ II de Demircihöyük çanak çömlek grubu etkisi altında olan ve siyah ağız kenarlı kaselerin Batı sınırını oluşturan Tepecik höyük Kütahya-Tavşanlı bölgesinde yer almaktadır. Bu mal grubu, Turan Efe'nin bölgede gerçekleştirdiği yüzey araştırmalarıyla bilinmektedir. Ayrıca son dönemlerde kurtarma kazıları gerçekleştirilmiş olan Höyüktepe (Kureyşler) kazısında da siyah ağız kenarlı kasenin varlığı Demircihöyük Çanak çömlek grubunun İTÇ II de nerdeyse tüm İç Kuzeybatı Anadolu Bölgesini etkisi altına aldığını göstermektedir. Ancak bu bölgeden itibaren batıya doğru siyah ağız kenarlı kaselerin varlığı bilinmemektedir. Bu duruma tam olarak neyin sebep olduğu bilinmemekle beraber daha batıya yayılmamasının nedeni güçlü bir batı çanak çömlek kültürünün hakim olması ayrıca Ege ve Yunan sahil kesimi etkilerinin yoğun olması gösterilebilir.

Orta Anadolu Bölgesinde İTÇ'de siyah ağız kenarlı kaseler, başta Alishar ve Alacahöyük olmak üzere az sayıda yerleşmeden bilinmektedir. Ancak ele geçirilen siyah ağız kenarlı kaseler bölgede stratigrafi sorununun olmasından dolayı tam olarak hangi dönemde ortaya çıktığı karmaşık bir durum halini almıştır. Fakat Alishar'da von der Osten'in Geç Kalkolitik tabakalarında ele geçirildiğini belirttiği siyah ağız kenarlı kaseler daha sonra farklı araştırmacılar tarafından yapılan yeni stratigrafi çalışmalarıyla kesin olarak İTÇ I dönemine tarihlendirilmiş ve Alishar, Orta Anadolu Bölgesinde İTÇ I'de bu mal grubunun bulunduğu tek yerleşme olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kayseri bölgesindeki Bileç Höyük'te ele geçirilen siyah ağız kenarlı kaselerin üzerinde İç Kuzeybatı Anadolu'nun karakteristik bir uygulaması olan ilmik kulpların görülmesi bölgenin söz konusu kültür özelliklerinin Kayseri'ye dek ulaştığına işaret etmektedir. Orta Anadolu Bölgesi, özellikle de Ankara ve Kayseri bölgeleri bu bağlamda tampon bölge olarak nitelendirilebilir. Nitekim bu bölgeler hem İç Kuzeybatı Anadolu hem de Yukarı Fırat bölgesinden bilinen siyah ağız kenarlı malların özelliklerini taşımaktadır.

Bölgesel olarak üretilen ve aynı pişirme teknolojisinin uygulandığı siyah ağız kenarlı kaseler diğer mal gruplarından farklı, özel bir pişirme yöntemi kullanılarak elde

edilmiştir. Fırınlama işlemine bağlı olarak kap yüzeyinde kahverengi-siyah ve gri-siyah bir renk dalgalanmasıyla karşılaşılabilir. Yoğun duman çıkan bir ateşte düşük veya oksitleyici bir sıcaklığın böyle bir rengin oluşmasına sebebiyet verdiği düşünülmektedir. Siyah ağız kenarlı kaseler, Batı Anadolu'da Geç Kalkolitik Çağ sonlarından beri bilinir ve İTÇ'de de devam eder, Orta Anadolu Bölgesinde İTÇ'den itibaren bilinir ve Doğu Anadolu'da ise İTÇ I'den itibaren ortaya çıkar. Her ne kadar benzer bir üretim tekniğine sahip olsa da, söz konusu malların hemen hemen eşzamanlı görülmesi birbirlerinden bağımsız bir şekilde ortaya çıkmış olan yerel uygulamalar olduğuna işaret etmektedir. M.Ö. 4. Binyılın sonunda, olasılıkla Anadolu'da yeni bir yapılanmadan söz edilebilir. Bu durum olasılıkla doğal kaynakların keşfi ile bağlantılı olarak madencilikteki atılımlar, yerleşim modellerindeki değişiklikler ve yeni çanak çömlek geleneklerinin ortaya çıkması ile kendini göstermektedir. Büyük olasılıkla maden kapları taklit etmek amacıyla Anadolu'nun tamamında koyu parlak yüzeyli, keskin omurgaları olan bir çanak çömlek geleneği hakim olur.

M.Ö. 3. Binyılın başlarından itibaren ise özellikle İçbatı Anadolu'da söz konusu çanak çömleğin yerini bu defa kırmızı astarlı ve ve açkılı çanak çömlek geleneği alır. İşte bu süreçte, açık hava fırınlarında üretilmiş olan siyah açkılı Geç Kalkolitik Çağ çanak çömleğinden, kapalı fırınlarda üretilmiş olması gereken kırmızı ve tonlarında açık renk yüzeyli çanak çömleğe geçme aşamalarında siyah ağız kenarlı kaseler elde edilmiş olmalıdır. Söz konusu kaselerin büyük olasılıkla bazı yerlerde benimsenerek üretimine devam edilmiştir. Bölgede hakim mal grubu artık her zaman kırmızı astarlı ve açkılı mallardır ve bu gelenek Geç Kalkolitik Çağ'da yaşanan kesinti haricinde Neolitik Çağ'dan itibaren M.Ö. 2. Binyıl sonuna dek gelişerek devam eder. Buna karşın siyah ağız kenarlı mallar hiçbir zaman bu kadar uzun bir geleneğe sahip olmamıştır.

İTÇ II'de ise Eskişehir bölgesinde farklı bir durum söz konusudur. Demircihöyük yerleşiminde bu malın varlığı İTÇ I'den beri bilinmektedir. İTÇ II'de ise yerleşme çanak çömleğinin neredeyse yüzde ellisini siyah ağız kenarlı mallar temsil etmektedir. Bu geleneğin özellikle İTÇ II'de çok yoğun olması, çanak çömlek alanında uzmanlaşmalara ve ya belli başlı çanak çömlek üretim merkezlerinin oluşmasına işaret etmektedir. Kazısı yapılan yerleşmelerden sadece Demircihöyük bu duruma iyi bir örnek teşkil ederken, yüzey araştırmaları sırasında tespit edilen Killi ve Çakıllarısı

Höyüklerinde toplanılan malzeme içinde yoğun olarak ele geçirilen siyah ağız kenarlı mal bu yerleşmelerin de olası üretim merkezleri olabileceğini göstermektedir. Bununla beraber; Demircihöyük'ün çanak çömlek üretim merkezi olduğunu kanıtlayacak kaynak analizi çalışmalarının şu an için olmamasının yanı sıra, yerleşmede yer alan çanak çömlek fırınlarının varlığına dair de herhangi bir somut veri elde yoktur. Ve yine Demircihöyük yerleşiminin küçük boyutlu oluşu ve alan yetersizliği farklı bir alanın veya atölyenin kullanılmış olma ihtimalini yadsınamaz hale getirmektedir. Bu bağlamda siyah ağız kenarlı kaselerin özellikle İTÇ II'de Demircihöyük, Killi Höyük gibi belli başlı merkezlerde üretilip yakın komşularına dağıtılmış olma olasılığı oldukça yüksektir. Benzer bir durum, bu malın İçbatı Anadolu ile hemen hemen eşzamanlı olarak görüldüğü Orta Anadolu Bölgesi için de geçerli olmalıdır.

KAYNAKÇA

- Arık, R. O. (1939), “Anadolu'nun en garp Eti İstasyonu Karaoğlan Höyüğü”, *Belleten* 3(9), s. 27–60.
- Arık, R. O. (1948), “Karaoğlan Höyüğü Bakır Çağı Mimarlığındaki Özellikler”, *Türk Tarih Kurumu III*, Ankara, s. 47-59.
- Arslan, M., İlgezdi Bertram, G., Bertram, K. J. (2013), “Çayyolu Höyük-Ankara'da Bir Geç Kalkolitik/İlk Tunç Çağı Yerleşmesi”, *Anatolia* 39, s. 139-164.
- Akdeniz, Engin. (1999), *Büyük Menderes Havzası'nda Demir Çağı Öncesi Kültürleri*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir.
- Akıncı, Ömer (1968), “Seramik Killeri ve Jeolojisi”, *Maden Tetkik ve Arama Dergisi*, Cilt 71, Ankara, s. 63-72.
- Akıncı, Ömer (1968), “Bilecik Bölgesi Kaolin Yatakları ve Civarının Jeolojisi, Kaolinlerin Seramik Özellikleri”, *Maden Tetkik ve Arama Dergisi*, Cilt 70, Ankara, s. 67-83.
- Alkım, U. Bahadır (1968), *Anatolie I*, Cenevre
- Arıncı, Kenan (2013), *Doğal, İktisadi, Sosyal ve Siyasal Yönleriyle Türkiye'nin İç Bölgeleri* (II. Baskı), B. A. M. Coğrafya Araştırmaları Serisi No: 103, Erzurum.
- Ay, Deniz Şeyma M. (1999), *Küllüoba İTÇ I Çanak Çömleği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Bertam, K. , Jan (2008), “Ahlatlıbel, Etiyokuşu, Koçumbeli-Zur Neubewertung Der Ankara-Gruppe”, *TÜBA-AR XI*, Ankara, s. 73-84.
- Bilgen, A. Nejat (2007), “Seyitömer Höyüğü 2006 Yılı Kazısı”, *Kazı Sonuçları Toplantısı 29, Cilt: 1*, Kocaeli: s. 333-350.
- Bilgen, A. Nejat (2015), *Seyitömer Höyük Kazısı Ön Raporu 2013-2014*, Kütahya.

- Bilge Baştürk, Mahmut-Baştürk Elif (2017), “Şarhöyük-Dorylaion Kazılarında Tespit Edilen Erken Tunç Çağı Çanak Çömleği”, *Arkeoloji Dergisi*, Cilt XXII, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir, s. 187-211.
- Bittel, Kurt (1942), *Kleinasiatische Studien*, Istanbuler Mitteilungen S: 5, İstanbul.
- Bittel, Kurt (1945), *Grundzüge der Vor-und Frühgeschichte Kleinasiens*, Tübingen
- Bittel, Kurt ve Otto, Heinz (1939), *Demirci-hüyük. Eine Vorgeschichtliche Siedlung an der Phrygisch-Bithynischen, Grenze*, Berlin.
- Blegen, C. (1950), *Troy I: General Introduction - The First and Second Settlements*, Princeton.
- Brown G.H. (1967), “Prehistoric pottery from the Antitaurus”, *Anatolian Studies* XVII, s. 123-64.
- Çubinişvili, T. N. (1966), “The Interconnections Between the Caucasion (Kura Araxes) and the Near East Cultures in the Third Millenium B.C.”, Ed. Field, H., *Cantrbutions to the Archaeology of the Soviet Union, With Special Emphasis on Central Asia the Caucasus and Armenian*, s. 167-171.
- Darga, Muhibbe (1994), “Şarhöyük-Dorylaion Kazıları (1989–1992)”, *Kazı Sonuçları Toplantısı* 15, Cilt 1, Ankara, s. 481-501.
- Dickinson, O. (1994), *The Aegean Bronze Age*. Cambridge University Press
- Efe, Turan (1988), *Demircihüyük. Band III, Die Keramik 2, Die Frühebronzezeitliche Keramik der Jüngerer Phasen (a-b Phase H)*, Verlag Philipp Von Zabern, Mainz am Rhein.
- Efe, Turan (1990a), “1988 Yılında Kütahya, Bilecik ve Eskişehir İllerinde Yapılan Yüzey Araştırmaları”, *Anadolu Araştırmaları* XII, s. 1-9.
- Efe, Turan (1990b), “1988 Yılında Kütahya, Bilecik ve Eskişehir İllerinde Yapılan Yüzey Araştırmaları”, *Araştırma Sonuçları Toplantısı VII*, Antalya: s. 405-424.

- Efe, Turan (1991), “1989 Yılında Kütahya, Bilecik ve Eskişehir İllerinde Yapılan Yüzey Araştırmaları”, *Araştırma Sonuçları Toplantısı VIII*, Ankara: s. 163-177.
- Efe, Turan (1992), “1990 Yılında Kütahya, Bilecik ve Eskişehir İllerinde Yapılan Yüzey Araştırmaları”, *Araştırma Sonuçları Toplantısı IX*, Ankara, s.561-583.
- Efe, Turan (1995), “1993 Yılında Kütahya, Bilecik ve Eskişehir İllerinde Yapılan Yüzey Araştırmaları”, *Araştırma Sonuçları Toplantısı XII*, Ankara, s.245-266.
- Efe, Turan (1996), “1994 Yılında Kütahya, Bilecik ve Eskişehir İllerinde Yapılan Yüzey Araştırmaları”, *Araştırma Sonuçları Toplantısı XIII*, Ankara: s. 131-153.
- Efe, Turan (1997), “1995 Yılında Kütahya, Bilecik ve Eskişehir İllerinde Yapılan Yüzey Araştırmaları”, *Araştırma Sonuçları Toplantısı XIV*, Ankara, s.215-232.
- Efe, vd. (2015), “Bilecik İli 2013 Yılı Yüzey Araştırması”, 32. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, Cilt 1, Gaziantep, s. 495-504.
- Efe, vd. (2016), “Bilecik İli 2014 Yılı Yüzey Araştırması”, 33. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, Cilt 1, Erzurum, s. 137-146.
- Efe, Turan ve Ay-Efe, Ş. M. Deniz (2000), “Early Bronze Age I Pottery from Küllüoba near Seyitgazi, Eskişehir”, *Anatolia Antiqua* 8, Paris:1-87.
- Efe, Turan ve Ay-Efe, Ş. M. Deniz (2001), “Küllüoba: İç Kuzeybatı Anadolu’da bir İlk Tunç Çağı Kenti; 1996–2000 Yılları Arasında Yapılan Kazı Çalışmalarının Genel Değerlendirmesi”, *TÜBA-AR* 4, İstanbul, s. 45-78.
- Efe, Turan (2004), “Kültür Gruplarından Krallıklara: Batı Anadolu’nun Tarihöncesi Kültürel ve Siyasal Gelişim Profili”, *Colloquium Anatolicum* III, s. 15-29.
- Efe, Turan, İlaslı, A., Topbaş, A. (1995), “Salvage Excavations of the Afyon Archaeological Museum, Part I: Kaklık Mevkii, A Site Transitional to the Early Bronze Age”, *Studia Troica* 5, Mainz am Rhein:357-399
- Eimermann, E. (2004), “Soundings at Early Bronze Age Hacılartep in the İznik Region (NW Anatolia)”, *Anatolica* XXX, s 5-36.

- Eimermann, E. (2008), "Soundings at Early bronze Age Hacilar-tepe", (Ed by Roodenberg et al.), *Life and Death in a Prehistoric Settlement in Northwest Anatolia. The Ilupınar Excavations*, Vol. III, Leiden, s. 361-416.
- Erol, Oğuz (1957), "Mihallıçık Kili Teşekkülü ve Değeri", *DTCF Dergisi*, Cilt 15, Sayı 1-3, Ankara, s. 299-309.
- Esin, Ufuk (1996) "Onbin Yıl Öncesinde Asıklı: İç Anadolu'da Bir Yerleşim Modeli", *Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme, Habitat II*, İstanbul, 31-42.
- Fidan, E., Sarı, D., Türkteki, M. (2015), "An Overview of the Western Anatolian Early Bronze Age", *European Journal of Archaeology 18 (1)*, s. 60–89.
- French, David Henry (1967), "Prehistoric Sites in Northwest Anatolia I: The İznik Area." *Anatolian Studies XVII*: s. 49-100.
- French, David Henry (1969a), "Prehistoric Sites in Northwest Anatolia II: The Balıkesir and Akhisar/Manisa Area", *Anatolian Studies XIX*: 41-98
- French, David Henry (1969b), *Anatolia and the Aegean in the Third Millenium B.C. Anatolia and the Aegean in the Third Millenium B.C.*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Cambridge.
- Girginer, K. Serdar (2007), "2005 Yılı Adana (Ceyhan) ve Kayseri (Develi) Yüzeysel Araştırmaları" *Araştırma Sonuçları Toplantısı XXIV*, Cilt 2, Ankara, s. 173-196.
- Gligor, M. (2009), Așezarea neolitică și eneolitică de la Alba Iulia-Lumea Nouă în lumina noilor cercetări, Cluj-Napoca.
- Goldmann, Hetty (1956), *Excavations at Gözlükule, Tarsus From the Neolithic Through the Bronze Age*, Princeton.
- Gorny, R. Lee., (1990), *Alişar Höyük in The Second Millenium B.C.*, A Dissertation Submitted to the Faculty of the Division of the Humanities in Candidacy for the Degree of Doctor Philosophy, Chicago, University of Chicago.
- Goetze, A. (1957), *Kleinasien*, Münih.

- Gülçur, Sevil (2013), "Kentleşme Yolunda", M. Özdoğan, H. Hauptmann, N. Basgelen(yay.), *Köyden Kente Yakındoğu'da İlk Yerleşimler 2, Ufuk ESİN'e Armağan*, İstanbul, s. 491-509.
- Gürkan, Gökhan ve Seeher, Jurgan (1991), "Die frühbronzezeitliche Nekropole von Küçük höyük bei Bozüyük" *Istanbul Mitteilungen* 41: s. 39-96.
- Gürsan Salzman, A., (1996), *Alaca Höyük: A Reassessment of the Excavation and Sequence of the Early Bronze Age Settlement*, University of Pennsylvania A Dissertation in Anthropology, Degree Date:1992, Supervisor R. H. Dyson. U.M.I. Press, Ann Arbor.
- Işıklı, M., (2005), *Karaz, Pulur ve Güzelova Malzemesi Işığında Doğu Anadolu Erken Transkafkasya Kültürünün Tekrar Değerlendirilmesi*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir.
- İlaslı, Ahmet (1995), "Seyitömer Höyüğü 1993 Yılı Kurtarma Kazısı", VI. *Müze Kurtarma Kazıları Semineri*, Didim, s. 1-20.
- Kansu, Şevket Aziz (1940), "Etiyokuşu Hafriyatı Raporu (1937) ", Türk Tarih Kurumu Yayınları, Nr. 3.
- Korfmann, Manfred (1983), *Demircihüyük I: Architektur, Stragrapie und Befunde*, Mainz.
- Koerte, A. (1909), "Ein Altphrygischer Tumulus bei Bos-Ojuk", *Athenien Mitteilungen* 24, Athens.
- Koşay, H. Zübeyr (1934), "Türkiye Cumhuriyeti Maarif Vekaletince Yaptırılan Ahlatlıbel Hafriyatı", *Türk Tarih, Arkeolog ve Etnografya Dergisi*, S:II, s:3-100.
- Koşay, H. Zübeyr (1938), *Türk Tarih Kurumu Tarafından Yapılan Alaca Höyük Hafriyatı 1936'daki Çalışmalara ve Keşiflere Ait İlk Rapor*, TTKY, Seri V, S. 2, TTKB, Ankara.

- Koşay, H. Zübeyr (1951), *Türk Tarih Kurumu Tarafından Yapılan Alaca Höyük Hafriyatı 1939'daki Çalışmalara ve Keşiflere Ait İlk Rapor*, TTKY, Seri V, S. 5, TTKB, Ankara.
- Kozbe, G., (1987), *Van-Dilkaya Höyüğü 1984-1986 Kazı Dönemlerinde Ele Geçen Erken Transkafkasya Çanak Çömleği*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir.
- Kökten, Kılıç (1951), "Kuzeybatı Anadolu'nun Tarihöncesi", *DTCF* 9, s. 201-214.
- Kösematoğlu, Avni (1961), "Yurdumuzda Şamot Ateş Tuğlası Hammadde Yatakları", *Bilimsel Madencilik Dergisi*, Sayı 2, Cilt 1, Ankara, s. 98-109.
- Kull, Brigitte (1988), *Demircihüyük V: Die Mittelbronzezeitliche Siedlung* Verlag Philipp Von Zabern, Mainz am Rhein.
- Lloyd, S., Gökçe, N. (1951), "Excavations at Polatli. A new investigation of second and third millennium stratigraphy in Anatolia", *Anatolian Studies* 1, s. 21-75.
- Lloyd, Seton ve Mellart, James (1962), *Beycesultan Vol. I*, Oxford, London.
- Lloyd, Seton ve Mellart, James (1965), *Beycesultan Vol. II*, Londra
- Mellart, James (1954), "Preliminary Report on a Survey of Pre-Classical Remains in Southern Turkey", *Anatolian Studies* IV, Londra:175-240
- Mellink, M. J. (1992) "Anatolian Chronology", *Chronologies in Old World Archaeology*, (Ed. By R. W Ehrich), Vol. I-II, Chicago:207-220.
- Nelson, K., Khalifa, E. (2011), "Nabta Playa Black-topped pottery: Technological innovation and social change", Renee F. Friedman Peter N. Fiske (Ed), *Egypt At Its Origins* 3, s. 687-704.
- Omura, S. (1996), "1994 Yılı Orta Anadolu'da Yürütülen Yüzey Araştırmaları", *Araştırma Sonuçları Toplantısı XIII*, Cilt 2, Ankara, s. 243-272.

- Orthmann, Winfried (1963) *Die Keramik der Frühen Bronzezeit aus Gñneranatolien*, Berlin,
- Orthmann, Winfried (1966), “Untersuchungen auf dem Asarcık Hüyük bei Ilıca”, *Istanbulur Mitteilungen* 16 s. 27-88.
- Osten von der, H.H. (1937a), *The Alişar Höyük. Seasons of 1930-1932*, Part I, OIP, Illinois Chicago.
- Osten von der, H.H. (1937b), *The Alişar Hüyük: Seasons of 1930-1932*, Part II, OIP, Illinois Chicago.
- Ökse, A. Tuba (2012), *Önasya Arkeolojisininde Çanak Çömlek*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.
- Özgüç, T. (1950), “Kültepe Kazısı Raporu 1948”, *TTKY*, Seri V, S. 10, TTKB, Ankara.
- Özgüç, T. (1964), “Yeni Araştırmaların Işığında Eski Anadolu Arkeolojisi”, *Anadolu*, C. VII, s. 23- 42.
- Özgüç, T. (1986), “New Observations on the Relationship of Kültepe with Southeast Anatolia and North Syria during the Third Millennium B.C.”, *Ancient Anatolia Aspects of Change and Cultural Development Essays in Honor of Machteld J. Mellink*, (Ed.) J. V. Canby, E. Porada, B. S. Ridgway, T. Stech, University of Wisconsin press, Wisconsin, s. 31- 47.
- Palumbi, G. (2003), “Red-black pottery Eastern Anatolian and Transcaucasian relationships around the mid-fourth millennium B.C.”, *Ancient Near Eastern Studies* 40, s. 80-134.
- Palumbi, G. (2012), “Bridging the frontiers. Pastoral groups in the Upper Euphrates region in the early third millennium BCE.”, *Origini* XXXIV, s. 261-278.
- Press, F., Siever, R. (1998), *Understanding Earth*, W. H. Freeman and Company, II. Baskı.

- Sarı, Deniz (2004), *Küllüoba İlk Tunç Çağı II Çanak Çömleği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Sarı, Deniz (2007), “Küllüoba’da Ele Geçirilen Siyah Ağız Kenarlı (Black-Topped) Kaselerden Birkaç Örnek” Metin Alparslan, Meltem Doğan-Alparslan ve Hasan Peker (Ed); *Vita/Hayat Belkıs Dinçol ve Ali Dinçol'a Armağan*, Ege Yayınları, İstanbul, s. 647-655.
- Sarı, Deniz (2009), “Late EB II Pottery Recovered in Complex II of Küllüoba” *Anatolia Antiqua* 17, Paris, ss. 89-132.
- Sarı, Deniz (2011), *İlk Tunç Çağı ve Orta Tunç Çağı'nda Batı Anadolu'nun Kültürel ve Siyasal Gelişimi*, Yayınlanmış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Sarı, Deniz (2012), “İlk Tunç Çağı ve Orta Tunç Çağı'nda Batı Anadolu'nun Kültürel ve Siyasal Gelişimi”, *MASROP/E-Dergi* 7, s.112-249.
- Sarı, Deniz (2017), “Yeni Yüzey Araştırmaları Işığında İlk Tunç Çağı'nda Bozüyük”, *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 26, Sayı 1, s. 140-154, Adana.
- Sarı, Deniz (2018), “Bilecik İli 2016 Yılı Yüzey Araştırması”, *35. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, Cilt 1, Bursa, s. 331-346.
- Seeher, Jurgen (1987), *Demircihüyük III: Die Ergebnisse der Ausgrabungen 1975-1978, Die Keramik I*, Verlag Philipp Von Zabern, Mainz am Rhein.
- Stewart, E., Stewart, J.R.. (1950), “Vounous 1937-38. Field Report of the Excavations” Sponsored by the British School at Athens. In: Svenska Institutet i Rom Skrifter 14. Sweden, Lund.
- Sukenik, Y. (1974), “On the Technique or Khirbet Kerak Ware”, *BASOR* 106, s. 9-17.
- Sperber, A. (1985), “Mössbaveer Speetroscopy And Quantitative Chemical Analyses Of Black-Topped Pottery”, *Opusula Atheniensia* 17, s. 191-197.

- Sivas, Hakan (2001), “Arkeolojik Veriler Işığında Eskiçağda Anadolu Seramik Sanatı”, *I. Uluslararası Eskişehir Pişmiş Toprak Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, s. 46, Eskişehir.
- Şahoğlu, Vasıf (2005b), “The Anatolian trade Network and the Izmir Region during the Early Bronze Age”, *Oxford Journal of Archaeology* 24 (4), Oxford: 339- 361
- Şahin, Fatma (2013), *Küllüoba Höyüğü Orta Tunç Çağı'na Geçiş Dönemi (Übergangsperiode): Mimari ve Çanak Çömlek*, Yayınlanmış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Şahin, Mustafa (2017), “Yolçatı”, *Bursa ve İlçeleri Arkeolojik Kültür Envanteri-III, Nilüfer İlçesi II. Kitap*, Bursa, s. 315-320.
- Temizer, Raci. (1960), “Yazır Höyüğü Buluntuları” *Türk Tarih Kongresi 5*, Kongreye Sunulan Tebliğler TTK Yayınları 9-5, Ankara, s. 155-163.
- Tezcan, Berhan. (1966), *1964 Koçumbeli Kazısı* (Arkeoloji Yayınları. Archaeological Publications No. 3). Ankara, Türk Tarih Kurumu Basım evi.
- Topbaş, Ahmet (1991), “Kütahya Seyitömer Höyüğü 1990 Yılı Kurtarma Kazısı”, *II. Müze Kurtarma Kazıları Semineri*, Ankara, s. 11-34.
- Türktüzün, Metin-Ünan, Serdar (2015), “Kureyşler Barajı Kurtarma Kazıları 2014 Yılı Çalışmaları”, Türktüzün, M., Ünan, S. (Ed.), *Kureyşler Barajı Kurtarma Kazıları 2014*, Bilgin Kültür Sanat Yayıncılık, Ankara, s. 37-190.
- Uhri, Ahmet (2000), *Batı Anadolu Erken Tunç Çağı'nda Mutfak Kültürü Açısından Ocak Ve Fırınlr*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Ünan, Nazan (2015), “Höyüktepe 2014 Yılı Erken Tunç Çağı Çanak Çömleği”, Türktüzün, M., Ünan, S. (Ed.), *Kureyşler Barajı Kurtarma Kazıları 2014*, Bilgin Kültür Sanat Yayıncılık, Ankara, s. 223-308.

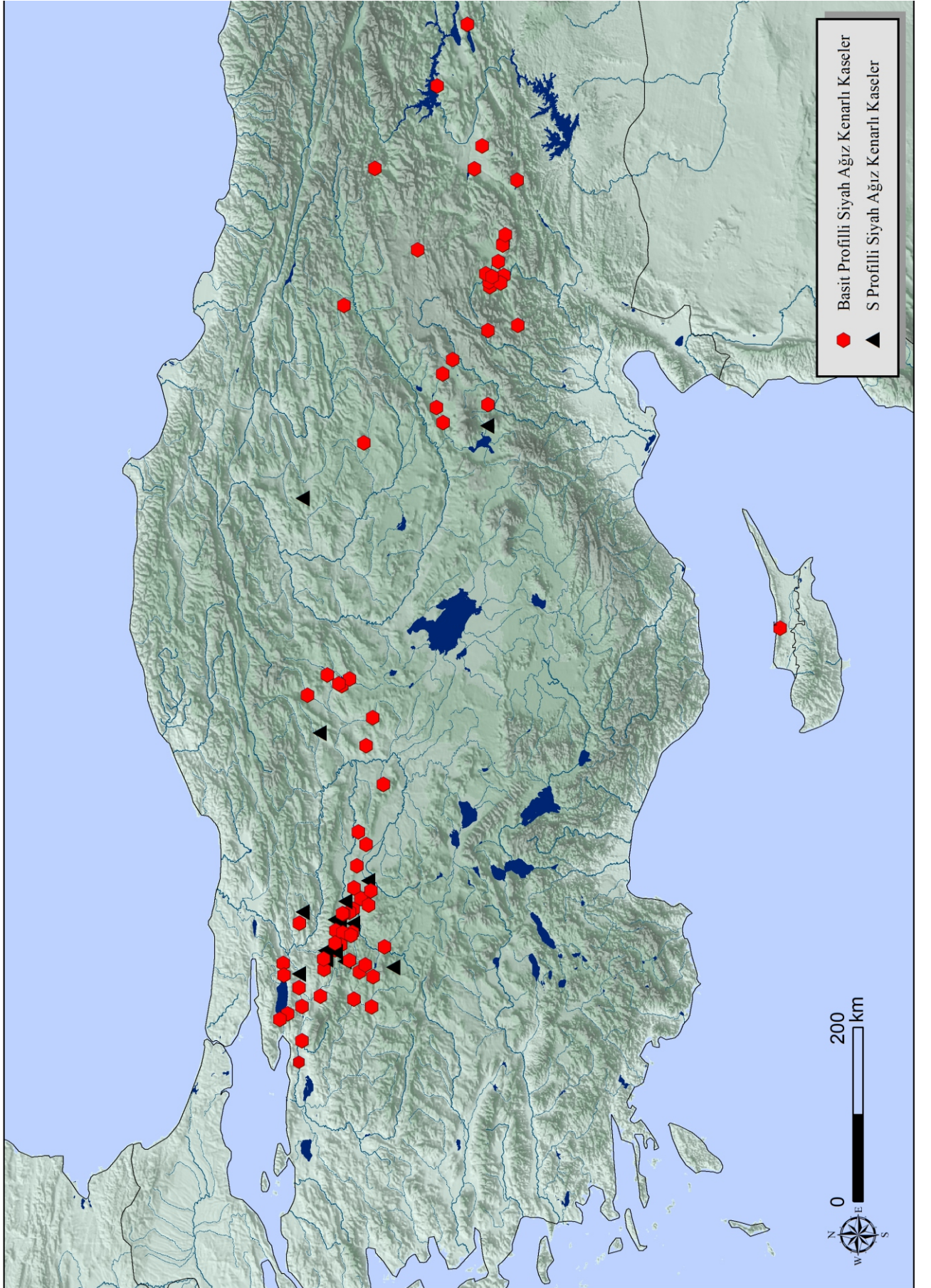
Yakar, J. (1985), *The Later Prehistory of Anatolia: the Late Chalcolithic and Early Bronze Age*, British Archaeological Reports (BAR International Series) 268, Oxford.

Yılmaz, Y. (2005), “Söğüt-Bilecik Bölgesinde Polimetamorfizma ve Bunların Jeoteknik Anlamı”, *TÜCE* 14, Tatbiki Jeoloji Kürsüsü, İ.Ü.F.F., İstanbul.

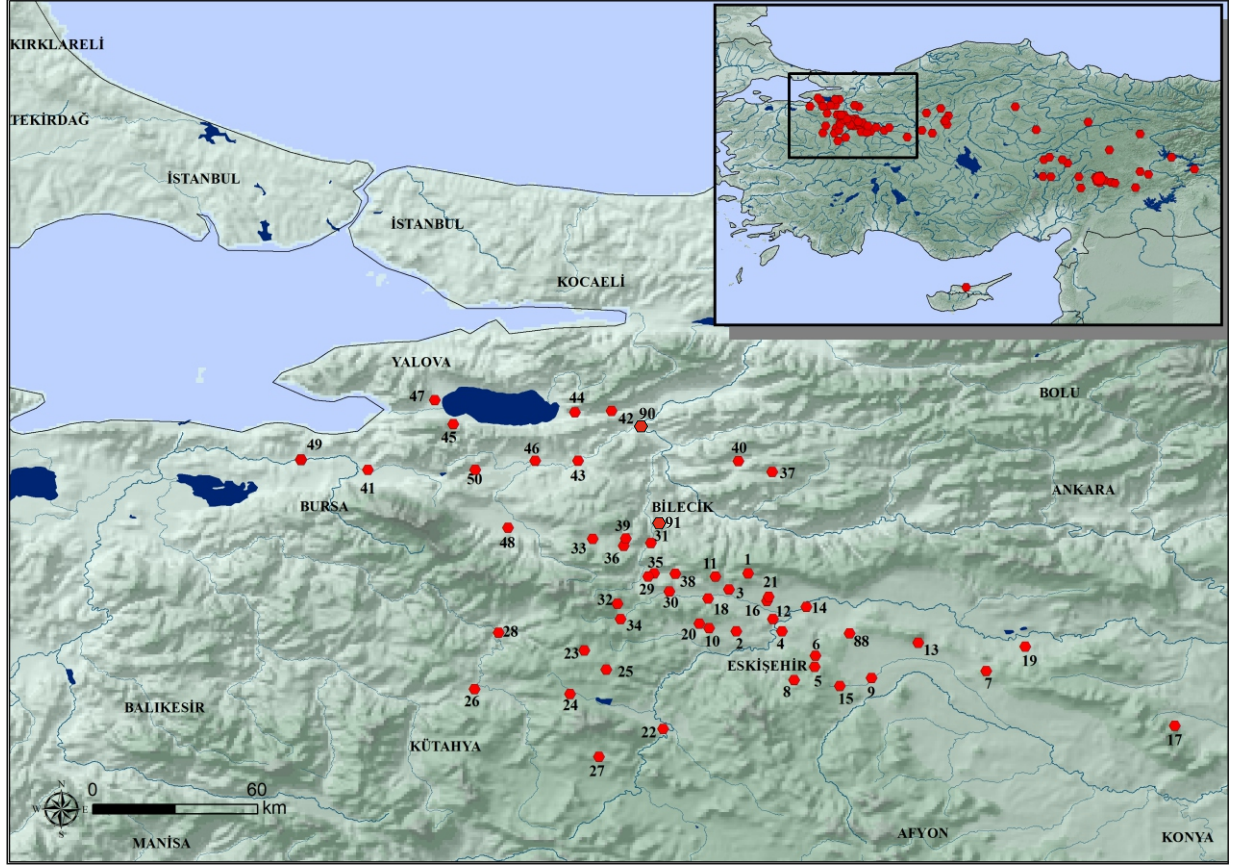
W. M. F., Petrie- J. E., Quibell (1896) *Naqada and Ballas 1895*, London.

2000 İTÇ IIIb	Demircihöyük	Aharköy	Bozüyük	Küçükhöyük	Küllüoba		Seyitömer	Alacahöyük	Aişar	Kültepe	Polatlı	Asarcık	Ahiatlıbel Etiyokuşul	Karaoğlan
	Doğu	Batı												
					II A II B II C II D II E		VA	6	11a	X				IV
	Hiatus				Hiatus		VB	5	12					V
					III A III B III C		VC	6	13	VIII				
2500 İTÇ II								7	14	VII				
					IVA			8	15					Va
					IVB			9	16					Vb
					IVC			10	17					
					IVD			11						
					IVE			12						
					IVF			13						
					VA			14						
2900 İTÇ I														
İTÇ Geçiş	Hiatus													

Tablo 4: Karşılaştırmalı Kronoloji Tablosu

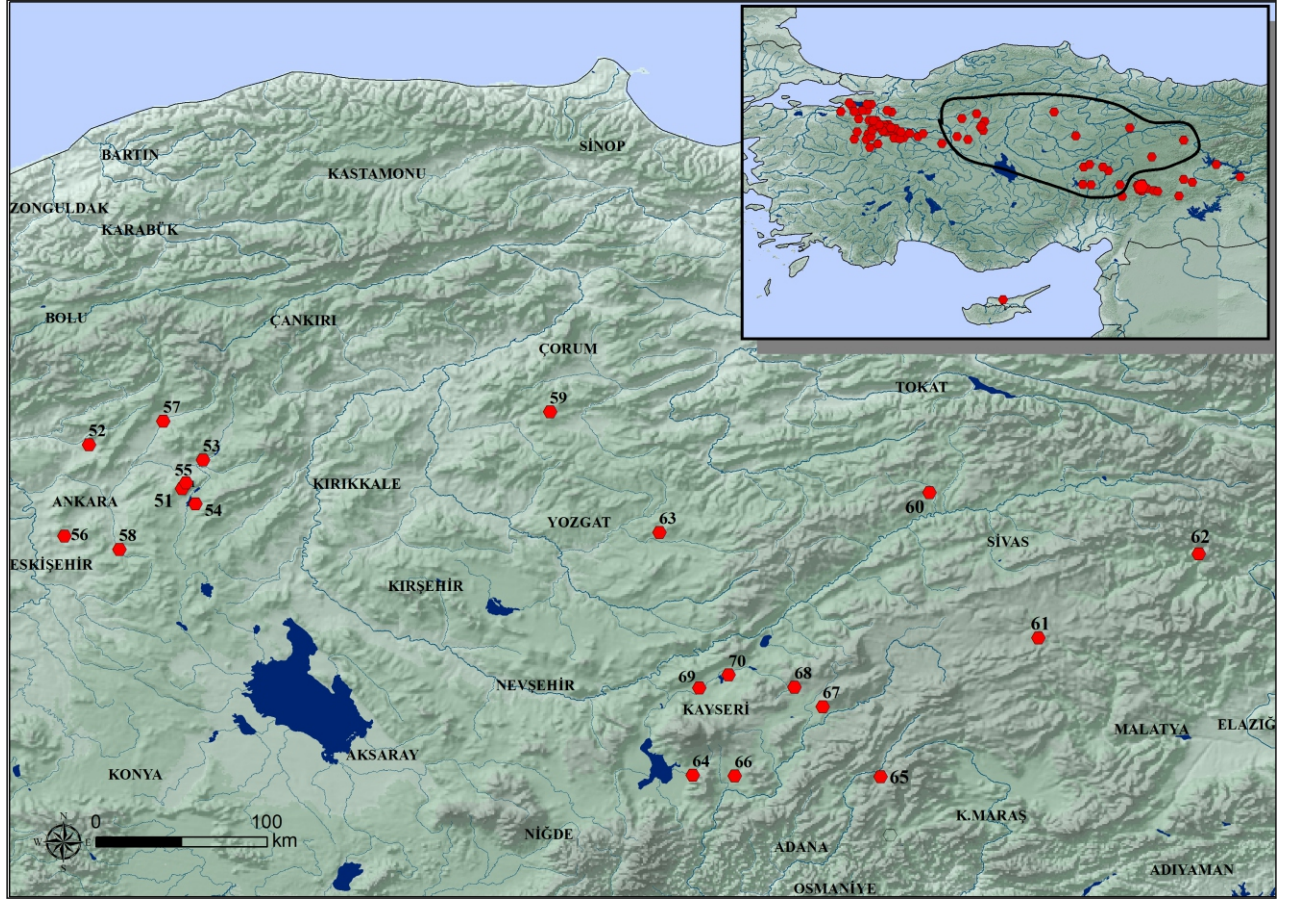

Harita 1: Basit ve S Profilli Siyah Ağız Kenarlı Kaselerin Yoğunluğunu Gösteren Genel Harita

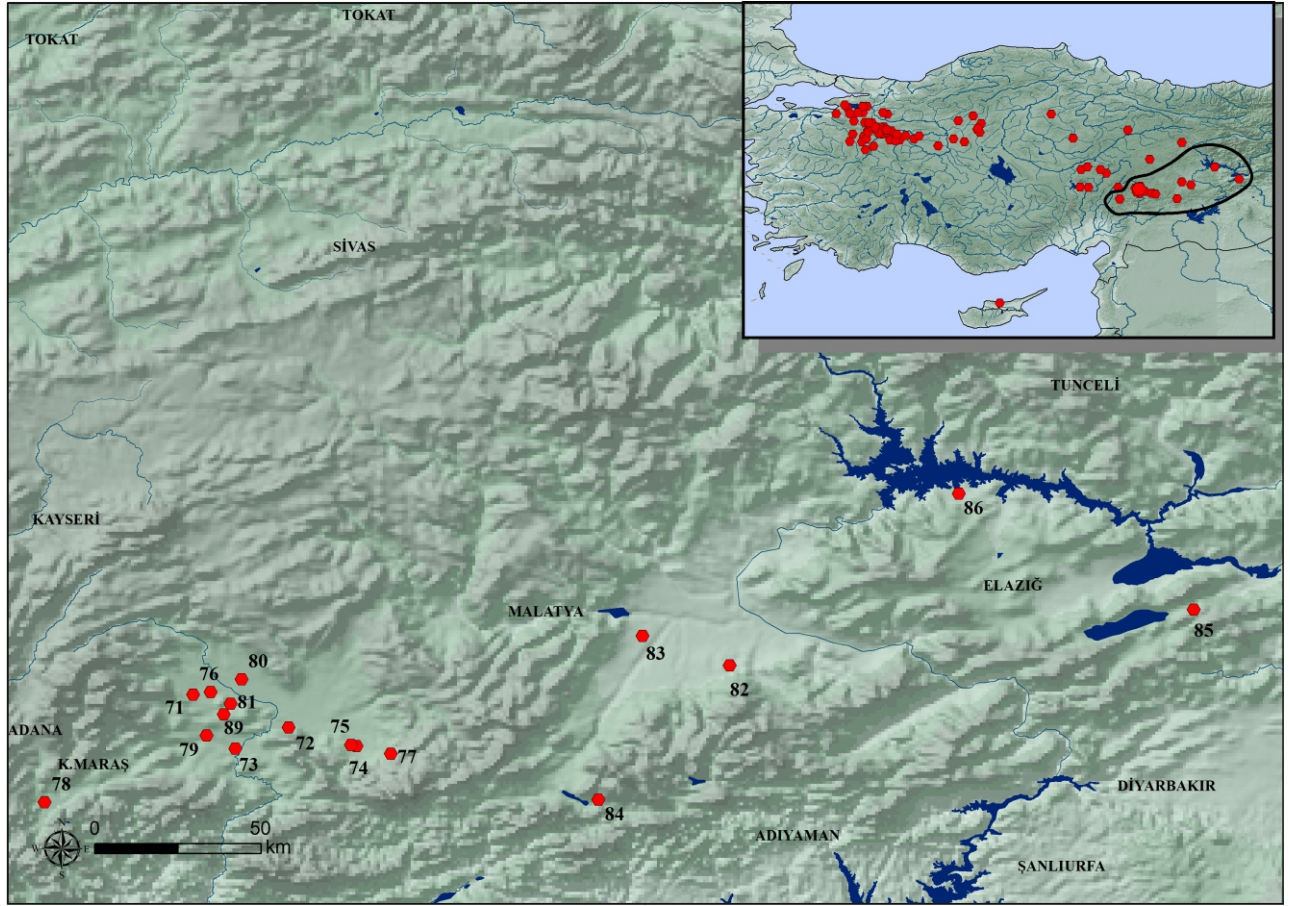
1	Aharköy	Bilecik	19	Ada Höyük	Eskişehir	37	Beşpınar	Bilecik
2	Aşağı Kartal	Eskişehir	20	Dutluca	Eskişehir	38	Hüsümler	Bilecik
3	Demircihöyük	Bilecik	21	Y. Söğütönü II	Eskişehir	39	Meydantepe (Madandor)	Bilecik
4	İtburnu	Eskişehir	22	İkizhöyük	Kütahya	40	Suluk Höyük	Bilecik
5	Karapazar	Eskişehir	23	Kocahöyük ^(Gazel Y.)	Kütahya	41	Demirtaş	Bursa
6	Kavaközü	Eskişehir	24	Köprüören	Kütahya	42	Karadin	Bursa
7	Kurtlar H.	Eskişehir	25	Seyitömer	Kütahya	43	Köprühisar	Bursa
8	Kurupınar/ ^{Avdan}	Eskişehir	26	Tepecik	Kütahya	44	Üyücek	Bursa
9	Küllüoba	Eskişehir	27	Höyüktepe	Kütahya	45	Yeniköy	Bursa
10	Nemli	Eskişehir	28	Karaköy	Kütahya	46	Yenişehir I	Bursa
11	Oluklu	Bilecik	29	Bozüyük	Bilecik	47	Ilıcapınar	Bursa
12	Orman F.	Eskişehir	30	Bahçehisar	Bilecik	48	İnegöl II	Bursa
13	Sarıkavak	Eskişehir	31	Demirköy	Bilecik	49	Köpekköyler Mevkii	Bursa
14	Şarhöyük	Eskişehir	32	Gavurtepesi	Bilecik	50	Marmaracık	Bursa
15	Taşlık	Eskişehir	33	Kınık	Bilecik	88	Kanlıpınar	Eskişehir
16	Y. Söğütönü I	Eskişehir	34	Killi Höyük	Bilecik	90	Çakılasarı (Çiftlik)	Bilecik
17	Yazır Höyük	Eskişehir	35	Küçükhöyük	Bilecik	91	Yeniköy	Bilecik
18	Selakarı	Eskişehir	36	Pazaryeri I	Bilecik			

Harita 2: Batı Anadolu'da Siyah Ağız Kenarlı Kaselerin tespit edildiği yerleşmeler

51	Ahlatlıbel	Ankara	58	Çayyolu	Ankara	65	Yalak	Kayseri
52	Asarcık	Ankara	59	Alacahöyük	Çorum	66	Şahmelek	Kayseri
53	Etiyokuşu	Ankara	60	Menteşe	Sivas	67	Oruçoğlu	Kayseri
54	Karaoğlan	Ankara	61	Mağara	Sivas	68	Hazarşah	Kayseri
55	Koçumbeli	Ankara	62	Hornovil	Sivas	69	Karapınar	Kayseri
56	Polatlı	Ankara	63	Alışar	Yozgat	70	Kültepe	Kayseri
57	Halkavun	Ankara	64	Bileç	Kayseri			

Harita 3: Orta Anadolu'da Siyah Ağız Kenarlı Kaselerin tespit edildiği yerleşmeler

71	Emirilyas	K. Maraş	77	Malap	K. Maraş	83	Cafer Harebesi	Malatya
72	Karaelbistan	K. Maraş	78	Göksun	K. Maraş	84	Sürgü	Malatya
73	Poskoflu	K. Maraş	79	Tilafşin	K. Maraş	85	Tepecik	Elazığ
74	Til Höyük	K. Maraş	80	Çoğulhan	K. Maraş	86	Taşkun Mevkii	Elazığ
75	K. Til Höyük	K. Maraş	81	Çebikçil	K. Maraş	89	Tedevin (Kapılı)	K. Maraş
76	Aristil I	K. Maraş	82	Arslantepe	Malatya			

Harita 4: Doğu Anadolu'da Siyah Ağız Kenarlı Kaselerin tespit edildiği yerleşmeler

Yerleşme	Har. No.	Dönem	Konum	Form	Kaynakça	Levha/Resim
Aharköy	Hr. 2/1	İTÇ II-III Frig, Klasik Dönem	Bilecik- Söğüt	1, 2b, 4d	Bittel-Otto, 1939: 31, French, 1969:Abb. 114d, Efe, 1988: 80, Lev 62/4, Bilecik Ş.E. Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü Laboratuvarı, Deniz Sarı Arşivi	Lev 2/3, Lev 12/1, Lev 26/1, Res. 5/c
Nemli	Hr. 2/10	İTÇ II-III	Eskişehir- Tepebaşı Nemli Mah.		Efe 1990: s. 410, Özlem Çakar Kılıç arşivi	Res. 7/i
Oluklu	Hr. 2/11	İTÇ II-III MÖ 2. Binyıl	Bilecik- Söğüt Oluklu Köyü	2a-2b- 3a	Efe 1990: s. 411; Bilecik Ş.E. Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü Laboratuvarı, Deniz Sarı Arşivi	Lev. 6/3, Lev. 16/1 Lev. 9/2-3-4, Res. 5/b
Sarı Kavak	Hr. 2/13	İTÇ I-II	Eskişehir- Alpu Sarıkavak Mah.		Efe 1996: s. 136, Özlem Çakar Kılıç arşivi	Res. 7/m
Şarhöyük	Hr. 2/14	İTÇ, 2.Binyıl Demir, Roma Helenistik	Eskişehir- Merkez	4a	Darga 1994, Baştürk 2017: 188	Lev 21/1
Taşlık	Hr. 2/15	G. Kalkolitik İTÇ I-II-III	Eskişehir- Seyitgazi Taşlık Mah.		Efe 1995: s. 249,	
Yazır Höyük	Hr. 2/17	Kalkolitik, İTÇ I	Eskişehir- Günyüzü	2b, 3a, 3b	Temizer 1960: s. 157, Efe 1996: 140, Orthmann 1963: s. 98, Tablo 9, BIAA, Kutu No; 02,	Lev 13/5, Lev 17/1, Lev 18/3, Res. 6/d
Selakarı	Hr. 2/18	İTÇ II	Eskişehir- İnönü	2b	Özlem Çakar Kılıç arşivi	Lev 12/3, Res. 7/e
Ada Höyük	Hr. 2/19	İTÇ	Eskişehir- Beylikova	1	Özlem Çakar Kılıç arşivi	Res. 7/j
Aşağı kartal	Hr. 2/2	İTÇ II-III	Eskişehir- Merkez- Aşağı Kartal Mah.	2b-4a- 4d,	Efe 1990: s. 410 Efe 1990b: s. 4, Res. 2, Özlem Çakar Kılıç arşivi	Lev. 12/4-5, Lev. 21/6, Lev. 29/1, Res. 7/a
Dutluca	Hr. 2/20	İTÇ II	Eskişehir- İnönü Dutluca Mah.		Özlem Çakar Kılıç arşivi	Res. 7/g
Y. Söğütünü II	Hr. 2/21	G. Kalkolitik İTÇ II	Eskişehir- Merkez Y. Söğütünü Mah.		Efe 1990: s. 412, Özlem Çakar Kılıç arşivi, BIAA Arşivi (DHF 1967)	Res. 7/f, Res. 6/i
İkizhöyük	Hr. 2/22	İTÇ II-III	Kütahya- Merkez		Efe, 1994: 575	
Kocahöyük (Güzelyakup)	Hr. 2/23	İTÇ II-III Klasik	Kütahya- Tavşanlı Güzelyakup Köyü		Efe 1989: s. 167, Res. 18-19	
Köprüören	Hr. 2/24	İTÇ MÖ 2. Binyıl	Kütahya- Merkez Köprüören köyü	2b-3a	Efe 1990: s. 408 BIAA Kutu No. 512	Lev. 12/6, Lev. 16/4 Res. 6/7
Seyitömer	Hr. 2/25	İTÇ II-III, OTÇ, Helenistik, Roma	Kütahya- Merkez- Seyitömer Köyü		Topbaş 1991: 11-34, İlaşlı 1995: 1-20, Bilgen 2015a	
Tepecik	Hr. 2/26	İTÇ I-II-III Klasik	Kütahya- Tavşanlı Tepecik Köyü	4d	Efe 1990b: s. 406-407 Efe 1990a: s. 7, Res. 7/1,	Lev 29/4, Res. 3/c

Tablo 6: Tez Kapsamında Tanıtılan Yerleşmelerin Tablo Görünümü

Höyüktepe (Kureyşler)	Hr. 2/27	İTÇ II, Roma	Kütahya-Aslanapa	2b	Efe, 1991: 168, Türktüzün-Ünan, 2015: 37, Ünan, 2015: 227	Lev 11/1
Karaköy	Hr. 2/28	İTÇ II MÖ 2. Binyıl	Kütahya Tavşanlı-Domaniç yolu üzerinde		Efe 1991: s. 164	
Bozüyük	Hr. 2/29	İTÇ II-III	Bilecik-Bozüyük	4a, 4b, 4d	Koerte, 1909: 1, Efe, 1988: Fig. 92, 93, Efe, 1990b: 405-424 Efe, 1988: 82	Lev 19/3, Lev 23/1, Lev 26/2-3
Demircihöyük	Hr. 2/3	Neolitik, GKÇ İTÇ OtÇ	Bilecik-Söğüt-Zemzemiye Köyü	2a, 2b, 3a, 4a, 4b, 4c, 4d, 4e, 5	Bittel-Otto, 1939, Korfmann, 1983, Seeher, 1987, Efe, 1988, Fidan, Sarı, Türkteki 2015: Fig. 4b	Lev 4/1-2-3-4-5, Lev 7/1-5;6-10, Lev 15/1-2, Lev 19/1-2, Lev 22, Lev 24, Lev 25, Lev 30/1-2, Res. 3/a
Bahçehisar	Hr. 2/30	İTÇ II-III, Klasik Dönem, Bizans	Bilecik-Bozüyük-Kandilli Köyü	2a	Efe, 1992: 563. BIAA Kutu No: 166, Bilecik Ş.E. Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü Laboratuvarı, Deniz Sarı Arşivi.	Lev 6/2, Res. 6l, Res. 5f
Demirköy	Hr. 2/31	İTÇ III MÖ 2. Binyıl	Bilecik-Bozüyük Kurtköy	4a-4b	Lloyd-Mellart 1965 French 1967: s. 51-52, Efe 1992: s. 565, Sarı 2017:339, Bilecik Ş.E. Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü Laboratuvarı, Deniz Sarı Arşivi.	Lev. 20/1, Lev. 21/2-3, Lev. 23/4, Res. 4/2
Gavurtepesi	Hr. 2/32	MÖ 3. Binyıl MÖ 2. Binyıl	Bilecik-Bozüyük Dodurga köyü	1	Efe 1990: s. 411; Sarı 2017:337. Bilecik Ş.E. Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü Laboratuvarı, Deniz Sarı Arşivi.	Lev. 2/2, Res. 4/1
Kınık	Hr. 2/33	0. Kalkolitik İTÇ MÖ 2. Binyıl	Bilecik-Pazaryeri Kınık Köyü	2a-2b-3a-4a	French 1967: s. 53, Fig14/1,2,3,7 Efe 1992: s. 565, Efe 1993: s. 21-22, Efe v.d. 2016. s. 141, Bilecik Ş.E. Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü Laboratuvarı, Deniz Sarı Arşivi.	Lev. 5/2, Lev. 10/3 Lev 16/2, Lev. 21/4 Res. 5/a
Killi	Hr. 2/34	İTÇ I-II Frig	Bilecik-Bozüyük Dodurga Köyü	1-2a-2b-4a-4b-4d	Efe 1990: s. 411; Sarı 2018: 338. Bilecik Ş.E. Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü Laboratuvarı, Deniz Sarı Arşivi.	Lev. 2/1, Lev. 5/6-7, Lev. 9/1 Lev. 20/2-3, Lev. 23/3 Lev. 26/4, Lev. 29/3,
Küçükhöyük	Hr. 2/35	İTÇ II	Bilecik-Bozüyük	4a, 4b, 4d, 4e	Gürkan ve Seeher, 1991:39-96	Lev 20/4, Lev 23/2, Lev 26/5, Lev 30/4
Pazaryeri I	Hr. 2/36	G. Kalkolitik İTÇ II-III MÖ 2. Binyıl	Bilecik-Pazaryeri	1-2b-4a	Lloyd-Mellart 1962: s. 110, French 1967:s. 54 Efe 1992: s. 565; Bilecik Ş.E. Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü Laboratuvarı Arşivi, BIAA (DHF 474-513)	Lev. 2/5, Lev. 10/5 Lev. 21/5, Res. 6/k
Beşpınar	Hr. 2/37	İTÇ II-III	Bilecik-Gölpazarı Beşpınar mevki		Bilecik Ş.E. Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü Laboratuvarı, Deniz Sarı Arşivi.	Res. 5/e
Hüsümler	Hr. 2/38	İTÇ II-III	Bilecik-Bozüyük Yeni Mah. (4 Eylül Mah.)	2a	Sarı 2017: s. 148, Bilecik Ş.E. Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü Laboratuvarı, Deniz Sarı Arşivi.	Lev. 5/5 Res. 4/d
Meydantepe (Madandor)	Hr. 2/39	İTÇ II-III MÖ 2. Binyıl	Bilecik-Pazaryeri		Efe v.d. 2016: s. 140	

Tablo 7: Tez Kapsamında Tanıtılan Yerleşmelerin Tablo Görünümü

İtburnu	Hr. 2/4	İTÇ II	Eskişehir-Seyitgazi Karacaşehir Mah.		Efe 1995: s. 246, Özlem Çakar Kılıç arşivi	Res. 7/k
Suluk Höyük	Hr. 2/40	İTÇ II-III MÖ 2. Binyıl	Bilecik-Gölpazarı İstiklal Mah.	2b	Kökten 1951: 208; Bilecik Ş.E. Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü Laboratuvarı, Deniz Sarı Arşivi.	Lev. 9/5, Res. 5/d
Demirtaş	Hr. 2/41	İTÇ II	Bursa-Merkez Demirtaş Köyü	Form 1-2b	Mellart 1955: pl. xı French 1967: s. 52-Fig. 9/11,12,13	Lev. 2/4, Lev. 10/1
Karadin	Hr. 2/42	İTÇ II-III	Bursa-İznik Karadin Köyü	2b	Kökten 1951: s. 207 Mellart 1955, French 1967: s. 52-Fig. 13/14	Lev. 10/2
Köprühisar	Hr. 2/43	İTÇ I MÖ 2. Binyıl	Bursa-Yenişehir Köprühisar Köyü	2a	French 1967: Fig. 14/33	Lev. 5/3
Üyücek	Hr. 2/44	İTÇ II	Bursa-İznik Çiçekli Köyü	2a-2b	Mellart 1955: pl. xı, Burney 1956: s. 179 French 1967: s. 54, BIAA (DHF 559-597)	Lev. 5/4, Lev. 10/6 Res. 6/j
Yeniköy		İTÇ II-III MÖ 2. Binyıl	Bilecik-Merkez Yeniköy		Efe v.d. 2015: s. 498-499, Res. 6	
Yeniköy (Orhangazi)	Hr. 2/45	İTÇ	Bursa-Orhangazi	3a	French 1967: Fig. 20/1	Lev 17/2
Yenişehir I	Hr. 2/46	İTÇ II	Bursa-Yenişehir	1-2b	Kökten 1951: s. 209, Bittel 1942: s. 173, French 1967: s. 54, BIAA Arşivi	Lev. 2/6 Lev. 10/7, Res. 6/f
Y. Söğütönü I	Hr. 2/46	Kalkolitik İTÇ II	Eskişehir-Merkez Y. Söğütönü Mah.		Efe 1990: s. 412, Efe 1992 Res. 2/2, Özlem Çakar Kılıç arşivi,	Lev. 31/3, Res. 7/b
Ilıcınar	Hr. 2/47	İTÇ II	Bursa-Orhangazi	2a	Kökten 1951 Lloyd-Mellart 1962: s.256, French 1967: s. 52-Fig. 12/34	Lev. 5/1
İnegöl II	Hr. 2/48	İTÇ II-III	Bursa-İnegöl-Merkez		Lloyd-Mellart 1965: s. 77 French 1967: s. 52, Fig. 10/18, BIAA (DHF 1965)	Res. 6/e
Köpekköyler Mevkii	Hr. 2/49	İTÇ II	Bursa-Nilüfer Yolçatı Mah.	2b	Şahin 2017: s. 320, Görsel 640	Lev. 12/2, Res. 3/b
Karapazar	Hr. 2/5	İTÇ II-III MÖ 2. Binyıl, Frig	Eskişehir-Odunpazarı-Karapazar Mah.	2b, 3a	Efe, 1995: 247	Lev 11/2-3-4-, Lev 16/3
Marmaracık	Hr. 2/50	İTÇ II	Bursa-Yenişehir Marmaracık Köyü	2b	Mellart 1955 French 1967: s. 53-Fig. 15/28	Lev. 10/4
Kavaközü	Hr. 2/6	İTÇ I-III MÖ 2. Binyıl	Eskişehir-Seyitgazi Derbent Mah.		Efe 1995: s. 248, Özlem Çakar Kılıç arşivi	Lev 6/1, Res. 7/4

Tablo 8: Tez Kapsamında Tanıtılan Yerleşmelerin Tablo Görünümü

Kurtlar Tep.	Hr. 2/7	İTÇ II-III Klasik MÖ 2. Binyıl	Eskişehir- Sivrihisar Balçıkova Mah.		Efe 1996: s. 136, Özlem Çakar Kılıç arşivi	Res. 7/n
Avdan	Hr. 2/8	İTÇ II MÖ 2. Binyıl	Eskişehir- Odunpazarı Avdan Mah.		Efe 1995: s. 247, Özlem Çakar Kılıç arşivi	Res. 7/l
Kanlıpınar	Hr. 2/88	İTÇ II-III, Frig	Eskişehir- Odunpazarı Kanlıpınar Mah.	4d	Efe 1994: s. 250, Özlem Çakar Kılıç arşivi	Lev. 29/2, Res. 7/c
Küllüoba	Hr. 2/9	GKÇ, İTÇ, OTÇ	Eskişehir- Seyitgazi- Yenikent Köyü	1, 2a, 2b, 3a,3b, 4a, 4d, 4e	Efe, 1994: 251, Ay, 1999: 6, Sarı, 2004: 11, Efe-Ay Efe, 2000: 7-8 Sarı 2007: 653, Sarı 2011, Bilecik Ş.E. Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü Laboratuvarı Çanak Çömlek Arşivi, Küllüoba Kazısı çanak çömlek arşivi.	Lev 1/1-4;5, Lev 4/6, Lev 8, Lev 15/4, Lev 17/5, Lev 18/1-2, Lev 19/4, Lev 27, Lev 28/1-3;4-6, Lev 30/3, Lev 31/1-2, Res. 1, Res. 2
Çakıllıarası (Çiftlik)	Hr. 2/90	Kalkolitik İTÇ I-II Klasik Dönem	Bilecik- Osmaneli Çiftlik Köyü	2a, 2b, 4b	Efe 1992: s. 566; Bilecik Ş.E. Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü Laboratuvarı, Deniz Sarı Arşivi.	Lev 35/1-2-3, Res. 3/d
Ahlatlıbel	Hr. 3/51	İTÇ II-III	Ankara- Yalıncağ Köyü	2b	Koşay 1934, Bertram 2008: s. 74, Orthmann 1963: 25	Lev 14/1-2
Asarcık-İllica	Hr. 3/52	İTÇ III-III, 2. Binyıl, Demir, Roma	Ankara- Ayaş- İlica Köyü	2b, 3a	Orthmann 1966b: s. 27	Lev 34/1-2-3
Çayyolu	Hr. 3/53	GKÇ, İTÇ, Helenistik, Roma/Bizans	Ankara- Yeni mahalle	2b	Arslan, İlgezdi Bertram, Bertram 2013: s. 140	Lev 14/4
Etiyokuşu	Hr. 3/54	İTÇ	Ankara- Keçiören	2b	Kansu 1940, Bertram 2008: 74, Orthmann 1963: Taf. 29/ 6-18	Lev 14/3
Halkavun	Hr. 3/55	İTÇ, Demir	Ankara- Kazan- Halkavun köyü	1, 2b	Omura 1996: s. 249, BIAA, Kutu No 79	Lev 13/1 Lev 3/3-4, Res. 6c
Karaoğlan	Hr. 3/56	Kalkolitik, İTÇ	Ankara- Gölbaşı	1, 2b	Arik 1937: s. 27-29, BIAA, Kutu No: 76, Brown 1967:Fig. 12	Lev 3/1-5, Lev 13/2-3, Res. 6/b
Koçumbeli	Hr. 3/57	İTÇ II	Ankara- Merkez- Yalıncağ Köyü	2b	Tezcan 1966:s. 1-11, Bertram 2008: s. 74, BIAA, Kutu No: 01	Lev 13/4, Res. 6/a
Alacahöyük	Hr. 3/58	Kalkolitik, İTÇ, OTÇ	Çorum- Alaca	3a, 4b, 4d, 4e	Gürsan Salzman, 1996: 11-50, Gürsan-Salzman 1996: s. 275, Koşay 1938: s. 169, Koşay 1951: s. 59, Koşay,1951: s. 40, Orthmann, 1963	Lev 32
Alışar	Hr. 3/59	GKÇ, İTÇ, OTÇ	Yozgat- Sorgun		von der Osten, 1937, Orthmann, 1963: 14,15,16, von der Osten, 1937: s. 52, 152, 153, von der Osten, 1937: s. 52, Fig. 68; 5-6, Pl. 1;4, Pl. 1;5	
Polatlı	Hr. 3/60	İTÇ, 2.Binyıl	Ankara- Polatlı	1	Lloyd-Gökçe 1951: s. 21-54, Orthmann 1963: s. 29, Taf. 33/ 8-09 Efe, İlaş, Topbaş 1995: s. 376-398	Lev 14/5

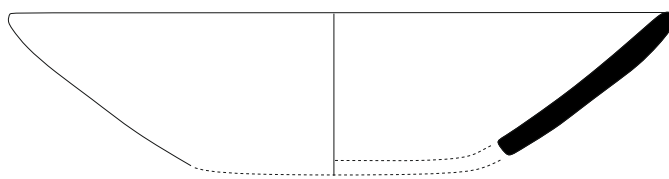
Tablo 9: Tez Kapsamında Tanıtılan Yerleşmelerin Tablo Görünümü

Bileç (Bileç Bağları)	Hr. 3/61	İTÇ	Kayseri-Develi	1, 2a, 2b	Girginer 2007: s. 184; Çukurova Üniversitesi, Serdar Girginer arşivi	Lev 33, Res. 8
Hazarşah	Hr. 3/62	İTÇ 2. Binyıl Roma	Kayseri-Bünyan Hazarşah Köyü		Özgüç 1947: 135-136 Brown 1967: 159	
Karapınar	Hr. 3/63	İTÇ 2.Binyıl Helenistik	Kayseri-Bünyan Karapınar Köyü		Brown 1967: 159	
Kültepe	Hr. 3/64	İTÇ, 2.Binyıl Demir, Roma Helenistik	Kayseri-Merkez Karaev Köyü	1	Özgüç 1950 Brown 1967: 107, Fig. 12/107	Lev. 3/2
Oruçoğlu	Hr. 3/65	İTÇ 2.Binyıl Demir	Kayseri-Bünyan Oruçoğlu Köyü		Brown 1967: 160	
Şahmelek	Hr. 3/66	İTÇ 2.Binyıl Demir,Klasik	Kayseri-Develi Şahmelik Köyü		Brown 1967: 160 Girginer 2007: 183	
Yalak	Hr. 3/67	Kalkolitik İTÇ II-III Roma-Bizans	Kayseri Saraz Yeşilkent Köyü	4b	Brown 1967: 161, Fig. 19/193	Lev. 23/5
Mağara	Hr. 3/68	İTÇ	Sivas Mağara Köyü		Palumbi 2012: 272 Ökse 1993	
Menteşe	Hr. 3/69	İTÇ	Sivas-Yıldızeli Menteşe Köyü		Palumbi 2012: 272 Ökse 1993	
Hornovil	Hr. 3/70	İTÇ	Sivas		Palumbi 2012: 272 Ökse 1993	

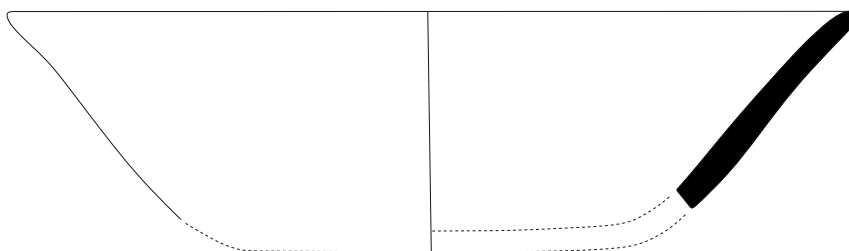
Tablo 10: Tez Kapsamında Tanıtılan Yerleşmelerin Tablo Görünümü

	Resim	Levha	Parçanın Yer Aldığı Kaynak
Küllüoba	Res. 1a	Lev. 28/2	Bilecik Ş.E. Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü Prof. Dr. Turan Efe Laboratuvarı Arşivi
	Res. 1b	Lev. 28/3	
	Res. 1c	Lev. 28/1	
	Res. 1d	Lev. 15/4	
	Res. 1e	Lev. 8/6	
	Res. 1f	Lev. 19/4	
	Res. 1g	Lev. 8/2	Sarı 2007: Resim 1
	Res. 1h	Lev. 27/2	
	Res. 1i	Lev. 27/1	
	Res. 1j	Lev. 31/4	
	Res. 1k	Lev. 8/4	
	Res. 1l	Lev. 8/5	Küllüoba Kazısı Arşivi
	Res. 2a	Lev. 31/2	Sarı 2004
	Res. 2b	Lev. 30/3	Sarı 2007: Resim 1
	Res. 2c	Lev. 28/6	Küllüoba Kazısı Arşivi
Res. 2d	Lev. 28/5		
Res. 2e	Lev. 28/4		
Demircihöyük	Res. 3a		Fidan, Sarı, Türkteki 2015: Fig. 4b
Köpekköyler M	Res. 3b	Lev. 12/2	Şahin 2017: s. 320, Görsel 640
Tepecik	Res. 3c	Lev. 29/4	Efe 1990a: s. 7, Res. 7/1
Çakılları	Res. 3d	Lev. 35	Bilecik Ş.E. Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü Laboratuvarı, Deniz Sarı Arşivi
Killi	Res. 4a	Lev. 2/1, Lev. 5/6-7 Lev. 9/1, Lev. 20/2-3 Lev. 23/3, Lev. 26/4 Lev. 29/3	Bilecik Ş.E. Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü Prof. Dr. Turan Efe Laboratuvarı, Deniz Sarı Arşivi
Gavurtepesi	Res. 4b	Lev. 2/2	
Demirköy	Res. 4c	Lev. 20/1	
Hüsümler	Res. 4d	Lev. 5/5	Bilecik Ş.E. Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü Laboratuvarı, Deniz Sarı Arşivi
Kımk	Res. 5a	Lev. 16/2	
		Lev. 5/2 Lev. 10/3 Lev. 21/4	French 1967: s. 53, Fig14/1,2,3,7
Oluklu	Res. 5b	Lev. 6/3, Lev. 16/1 Lev. 9/2-3-4	Bilecik Ş.E. Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü Laboratuvarı, Deniz Sarı Arşivi
Aharköy	Res. 5c	Lev. 2/3, Lev. 12/1 Lev. 26/1	Bilecik Ş.E. Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü Laboratuvarı, Deniz Sarı Arşivi
Suluk	Res. 5d	Lev. 9/5	Efe, 1988: 80, Lev. 62/4
Beşpınar	Res. 5e		Bilecik Ş.E. Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü Prof. Dr. Turan Efe Laboratuvarı, Deniz Sarı Arşivi
Bahçehisar	Res. 5f		
	Res. 6l	Lev. 6/2	BIAA Kutu No: 166
Koçumbeli	Res. 6a	Lev. 13/4	BIAA, Kutu No: 01
Karaoğlan	Res. 6b	Lev. 3/5, Lev. 13/2-3	BIAA, Kutu No: 76
		Lev. 3/1	Brown 1967: Fig. 12
Halkavun	Res. 6c	Lev. 13/1, Lev. 3/3-4	BIAA, Kutu No 79
Yazır Höyük	Res. 6d	Lev. 13/5, Lev. 17/1 Lev. 18/3	BIAA. Çanak Çömlek Arşivi
İnegöl II	Res. 6e		
Yenişehir I	Res. 6f		
		Lev. 2/6, Lev. 10/7	French 1967: s. 54
Köprüören	Res. 6g	Lev. 12/6, Lev. 16/4	BIAA Kutu No. 512
Y. Söğütünü II	Res. 6i		BIAA. Çanak Çömlek Arşivi
	Res. 7f		Özlem Çakar Kılıç arşivi
Üyücek	Res. 6j		BIAA. Çanak Çömlek Arşivi
		Lev. 5/4, Lev. 10/6	French 1967: s. 54
Pazaryeri I	Res. 6k		BIAA. Çanak Çömlek Arşivi
		Lev. 2/5, Lev. 10/5 Lev. 21/5	French 1967: s. 54
Aşağı Kartal	Res. 7a	Lev. 12/4-5, Lev. 21/6 Lev. 29/1	Özlem Çakar Kılıç arşivi
Y. Söğütünü I	Res. 7b		
		Lev. 31/3	Efe 1992 Res. 2/2
Kanlıpınar	Res. 7c	Lev. 29/2	Özlem Çakar Kılıç arşivi
Kavaközü	Res. 7d	Lev. 6/1	
Selekarı	Res. 7e	Lev. 12/3	
Dutluca	Res. 7g		
Nemli	Res. 7i		
Ada Höyük	Res. 7j		
İthurnu	Res. 7k		
Avdan	Res. 7l		
Sarı Kavak	Res. 7m		
Kurtlar Tepesi	Res. 7n		
Bilecik Höyük	Res. 8a	Lev. 33/1	
	Res. 8b	Lev. 33/2	
	Res. 8c	Lev. 33/3	
	Res. 8d	Lev. 33/4	
	Res. 8e	Lev. 33/5	
	Res. 8f	Lev. 33/6	
	Res. 8g	Lev. 33/7	
	Res. 8h	Lev. 33/8	
	Res. 8i	Lev. 33/9	

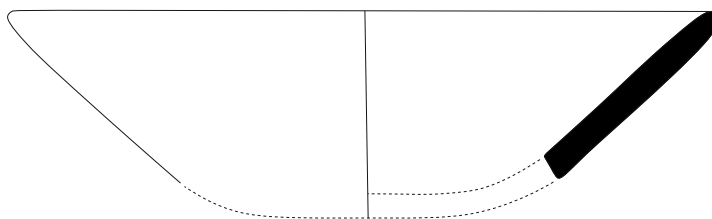
Tablo 5: Resim ve Levhaları Eşleştirme

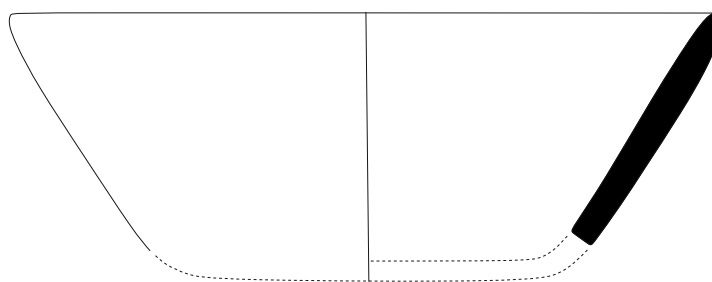
1

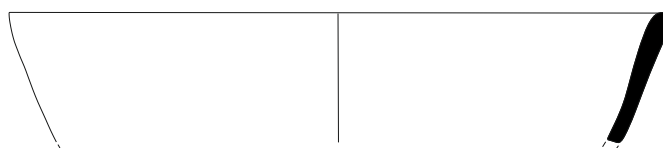
2

3

4

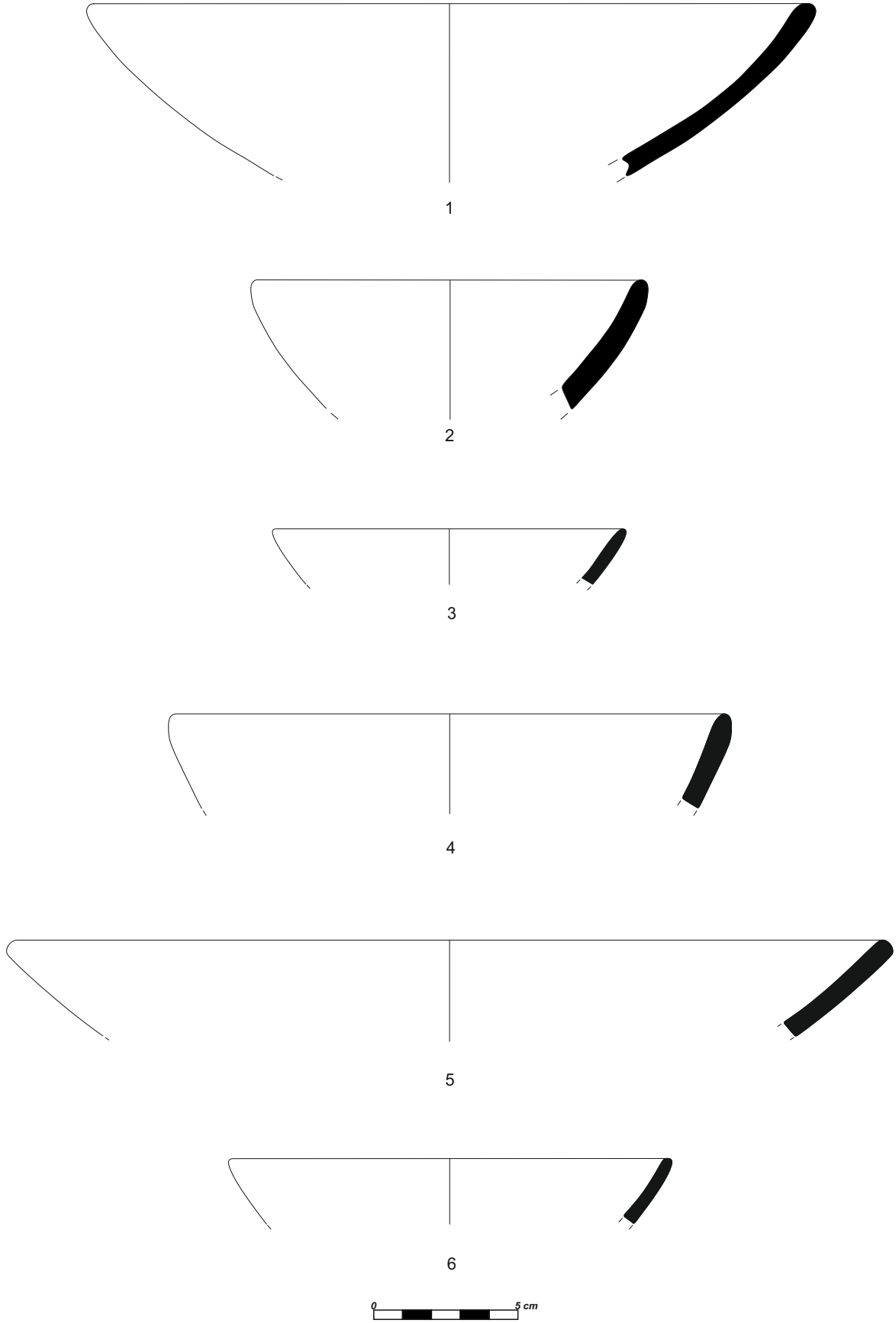

5

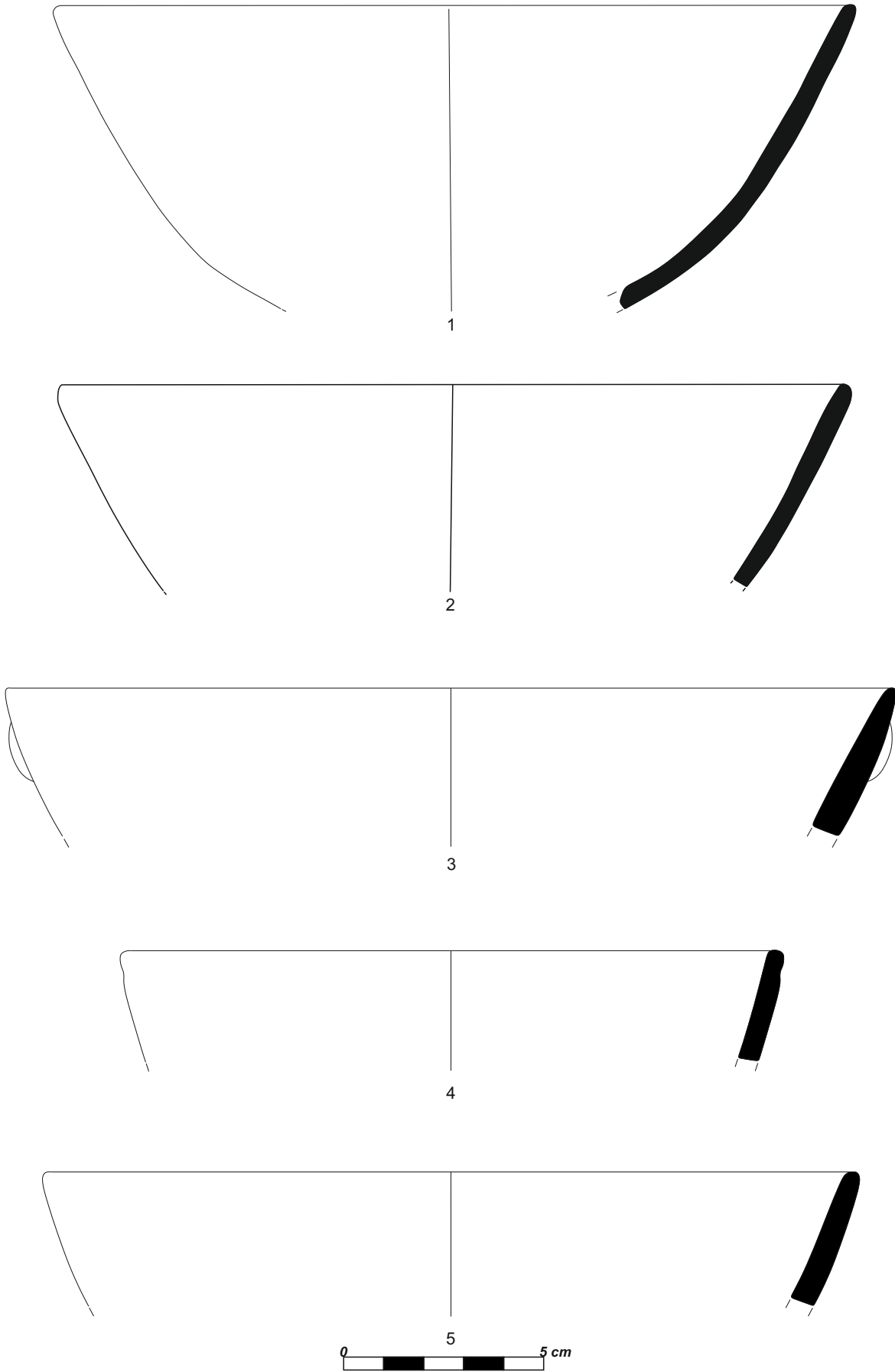
Form 1: 1,2,3,4; Küllüoba İTÇ I/ 5; Küllüoba İTÇ II (IVB)

Levha 2

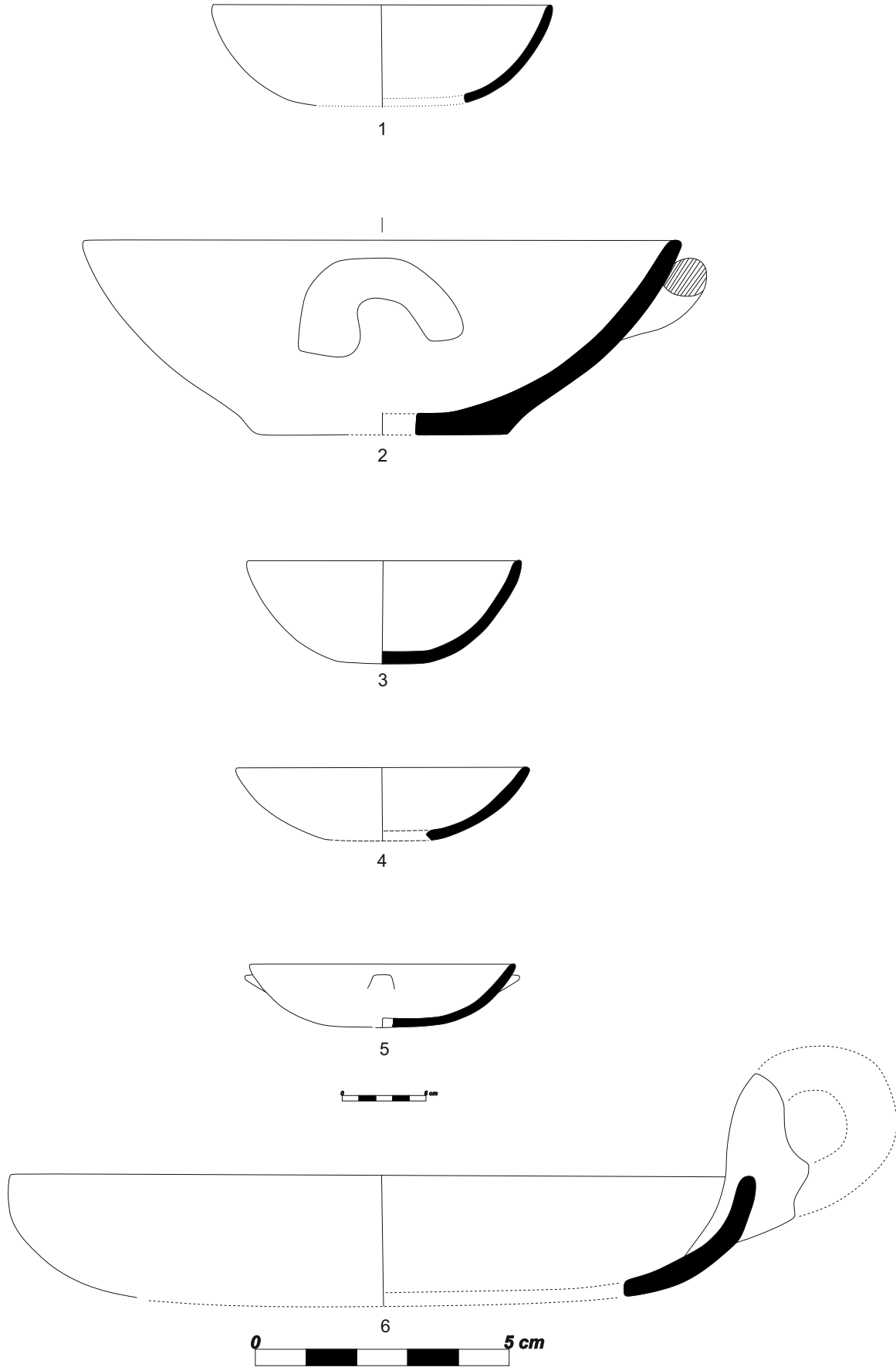

Form 1: 1; Killi, 2; Gavurtepe, 3; Aharköy, 4; Demirtaş, 5; Pazaryeri I, 6; Yenişehir I

Levha 3

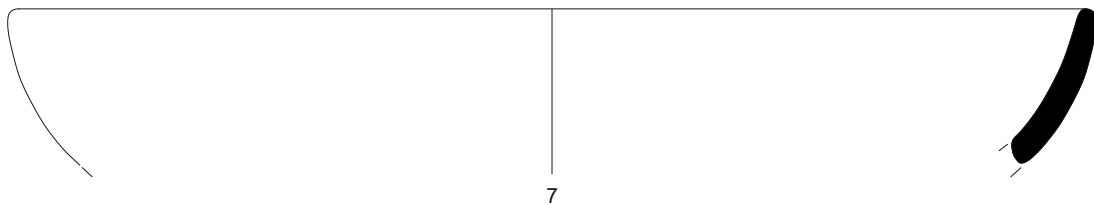
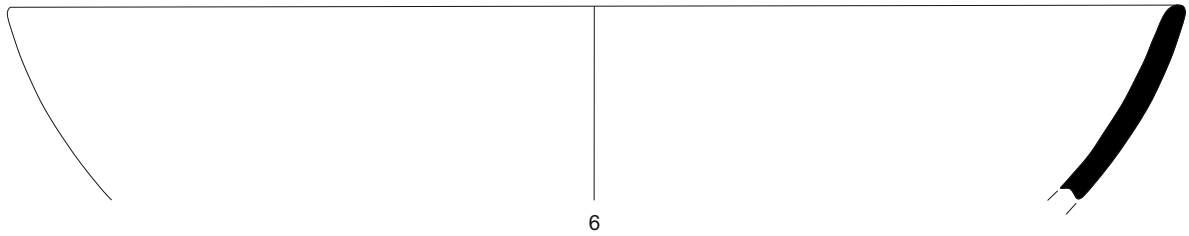
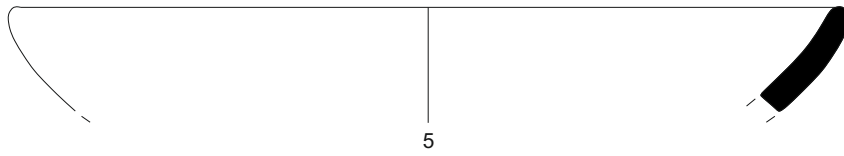
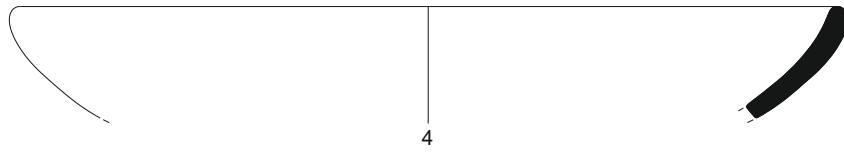
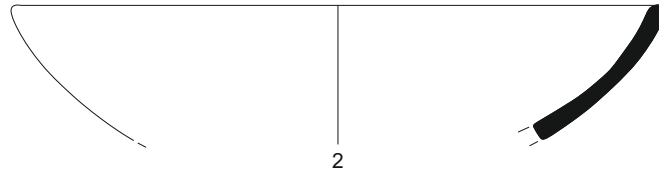
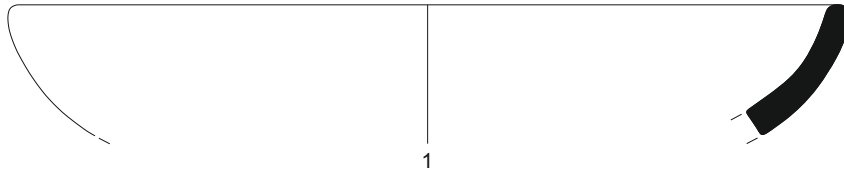

Form 1: 1-5; Karaoğlan, 2; Kltepe, 3-4; Halkavun,

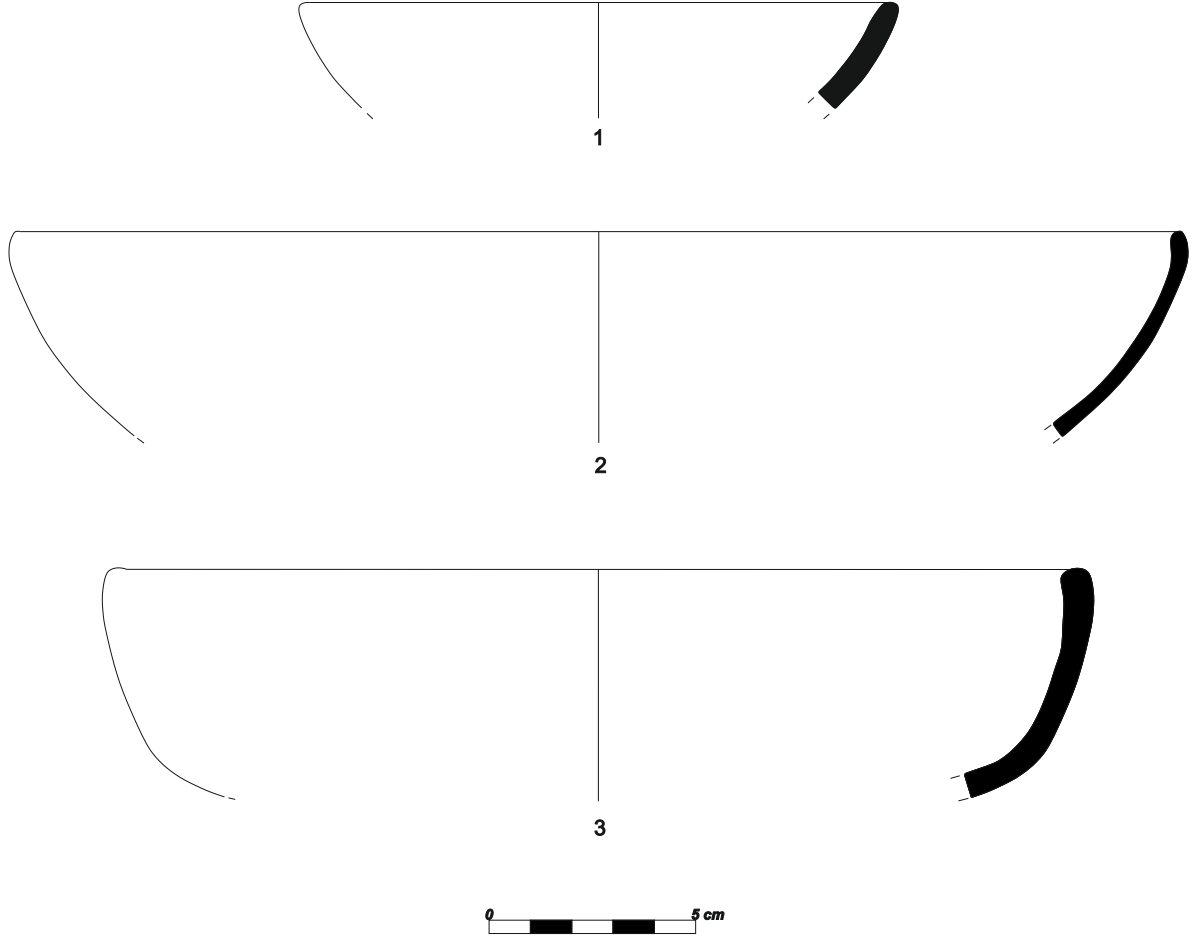

Form 2a: 1 (İ), 2 (K2), 3 (L), 4 (M), 5 (Q); Demircihöyük İTÇ II, 6; Küllüoba İTÇ II (IVB)

Levha 5

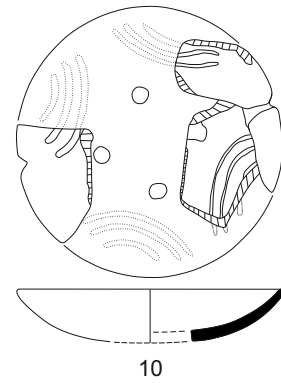
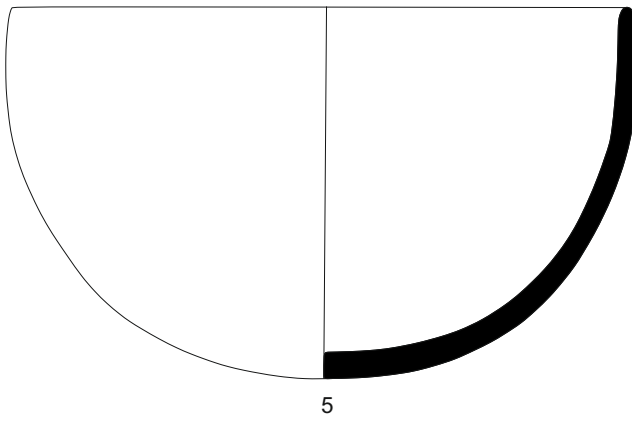
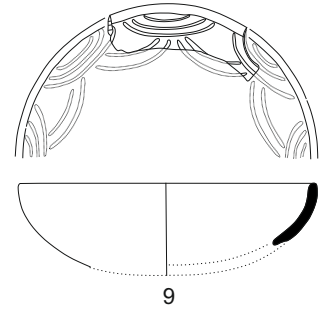
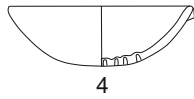
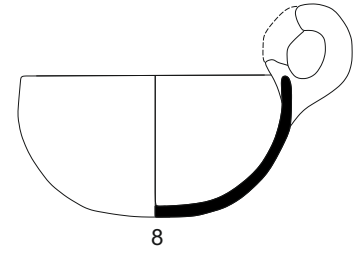
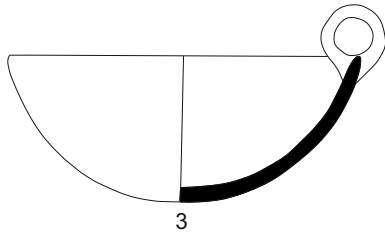
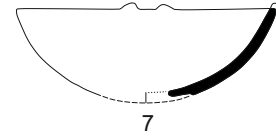
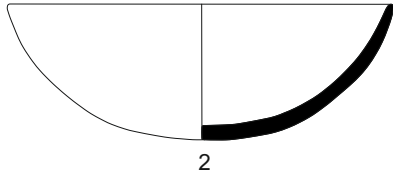
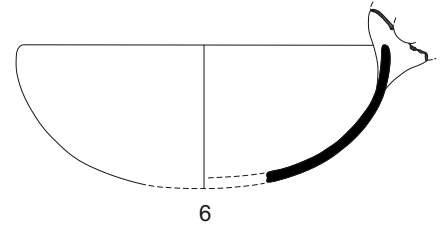
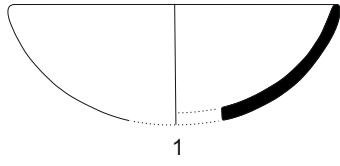

Form 2a: 1; Ilıcapınar, 2; Kınık, 3; Köprühisar, 4; Üyücek, 5; Hüsümler, 6-7; Killi

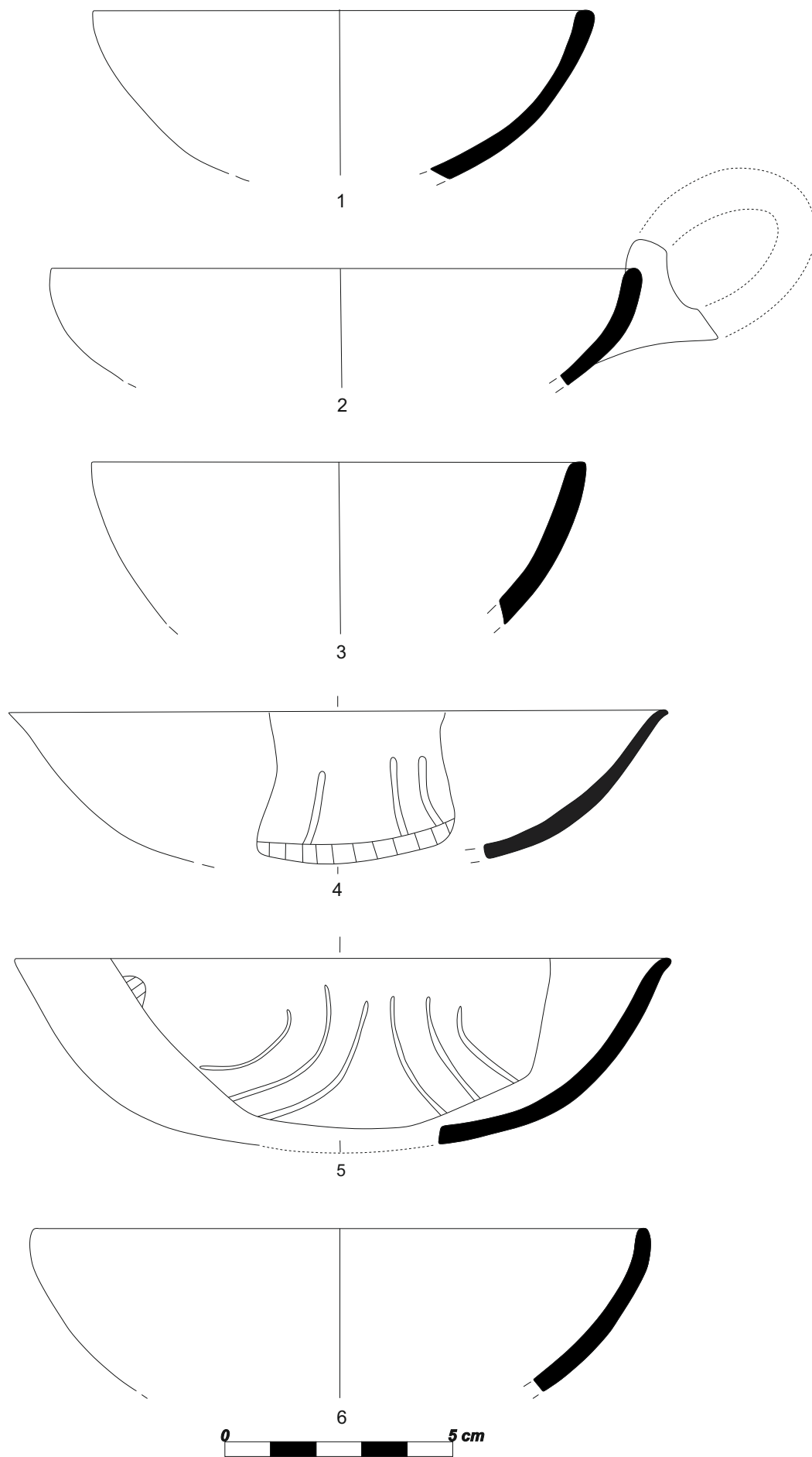

Form 2a: 1; Kavaközü, 2; Bahçehisar (Kandilli), 3; Oluklu

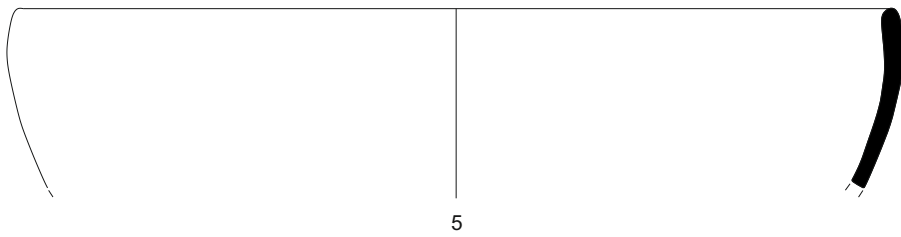
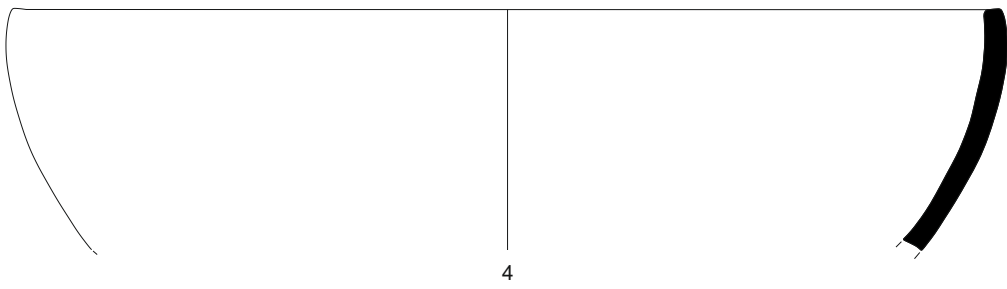
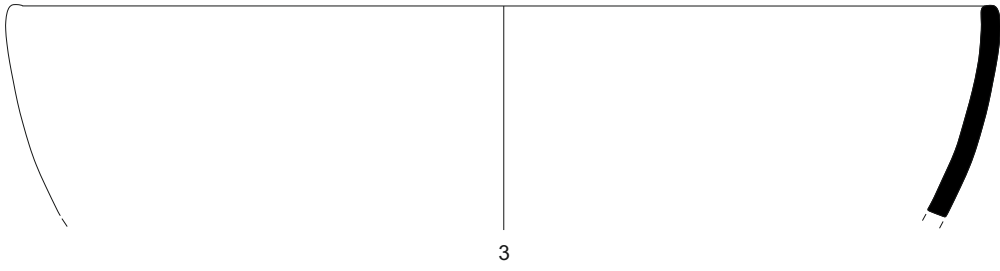
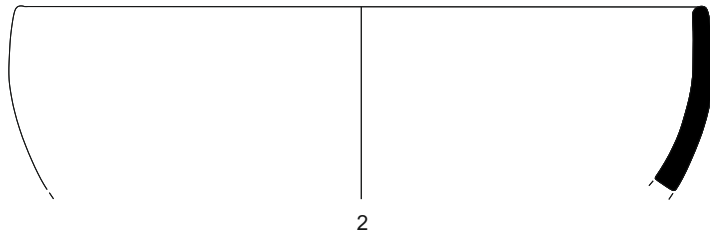
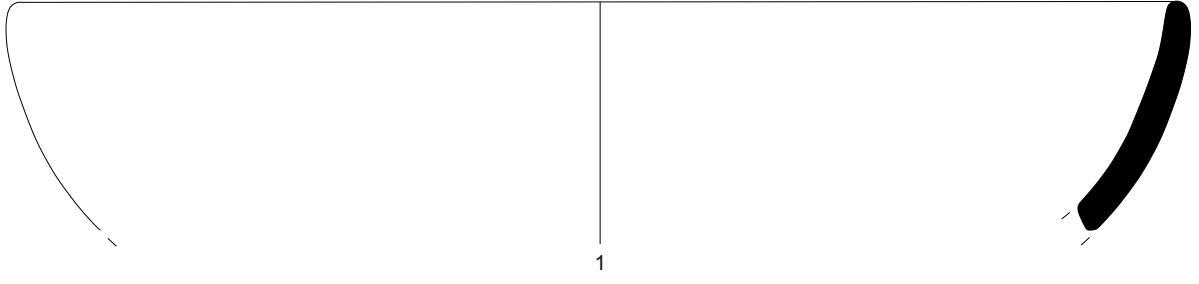
Levha 7

Form 2b: 1(D), 2-3-5(E1), 4(F3); Demircihöyük İTÇ I / 6(K2), 7(K1), 8(L), 9(M), 10(N-O);
Demircihöyük İTÇ II

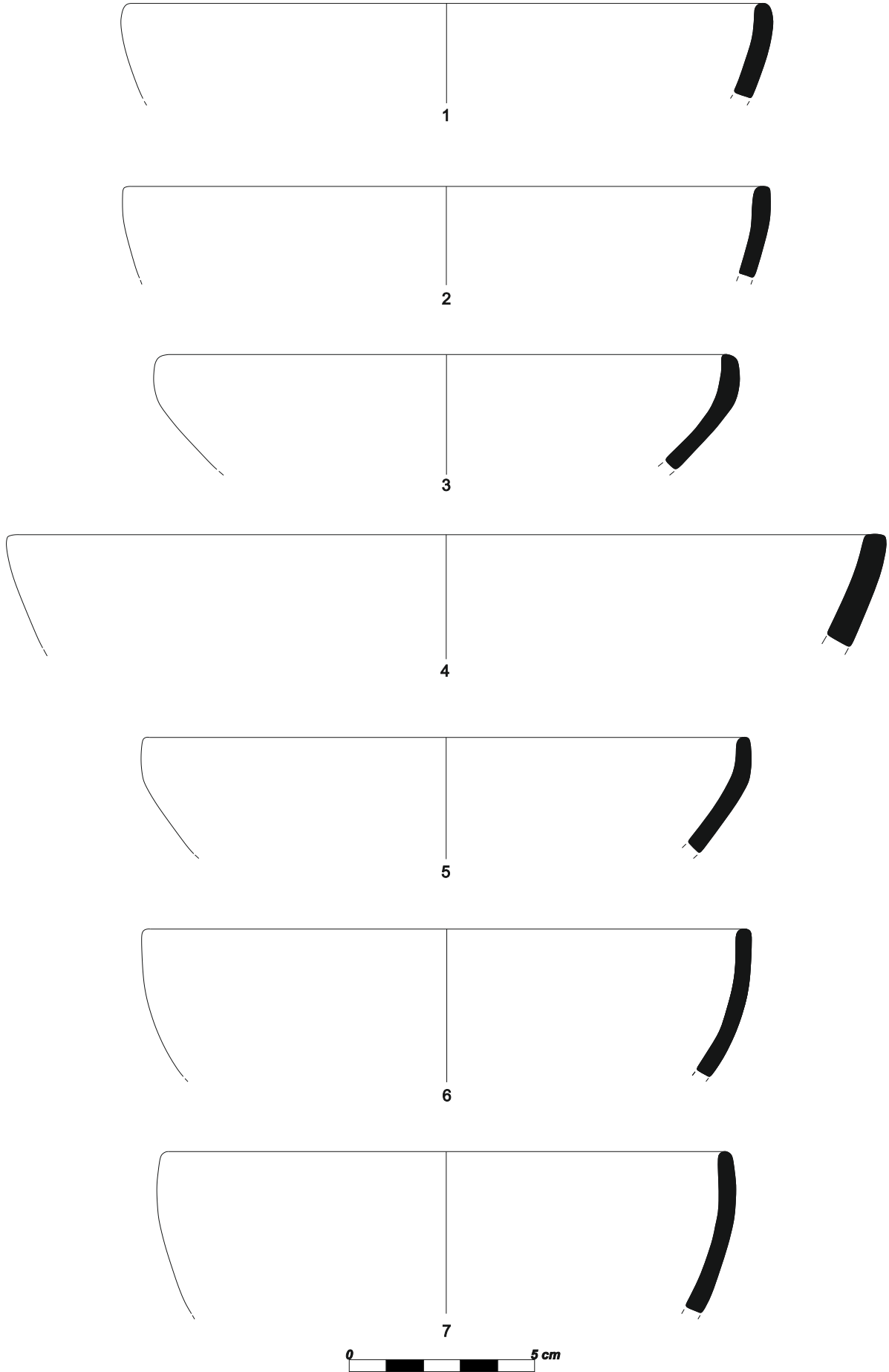

Form 2b: Küllüoba İTÇ II; 1-2-3-6 (IVE), 4 (IVD), 5 (IVC)

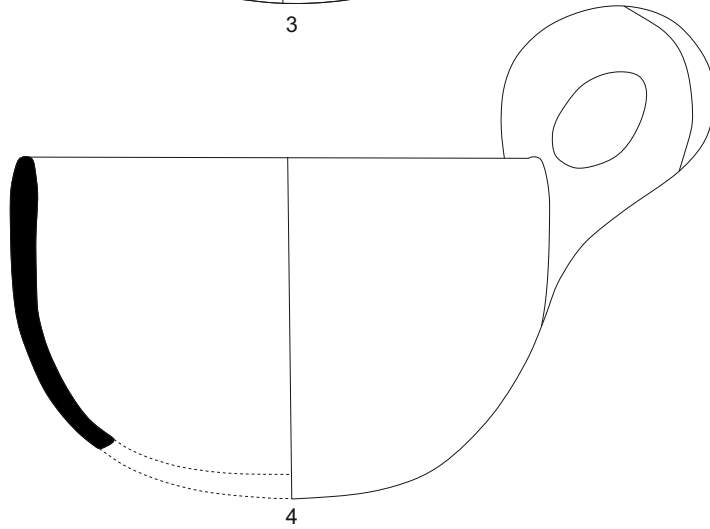
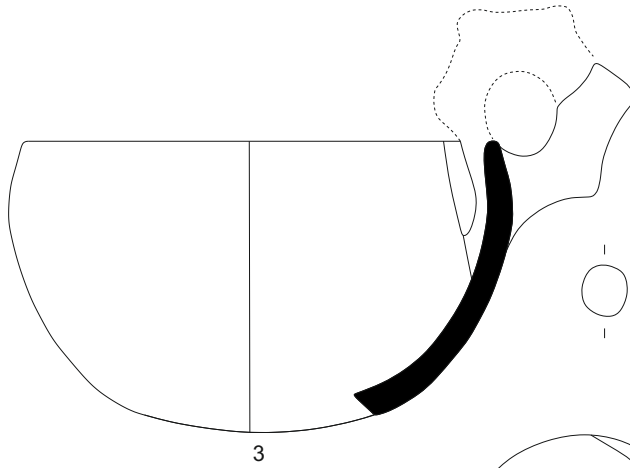
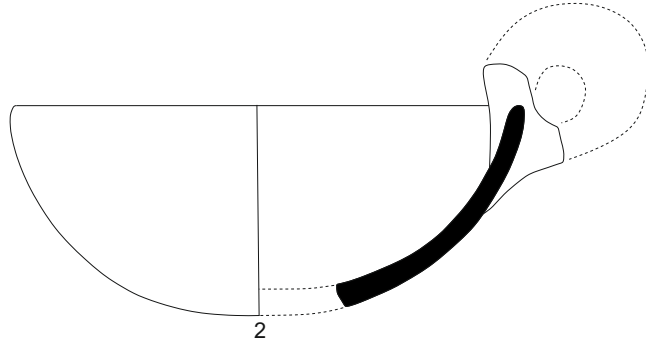
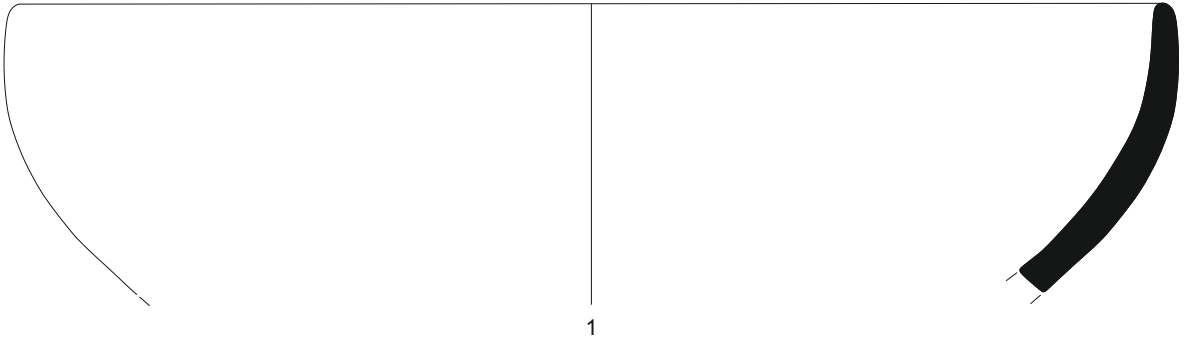

Form 2b: 1; Killi, 2-3-4; Oluklu, 5; Suluk Höyük

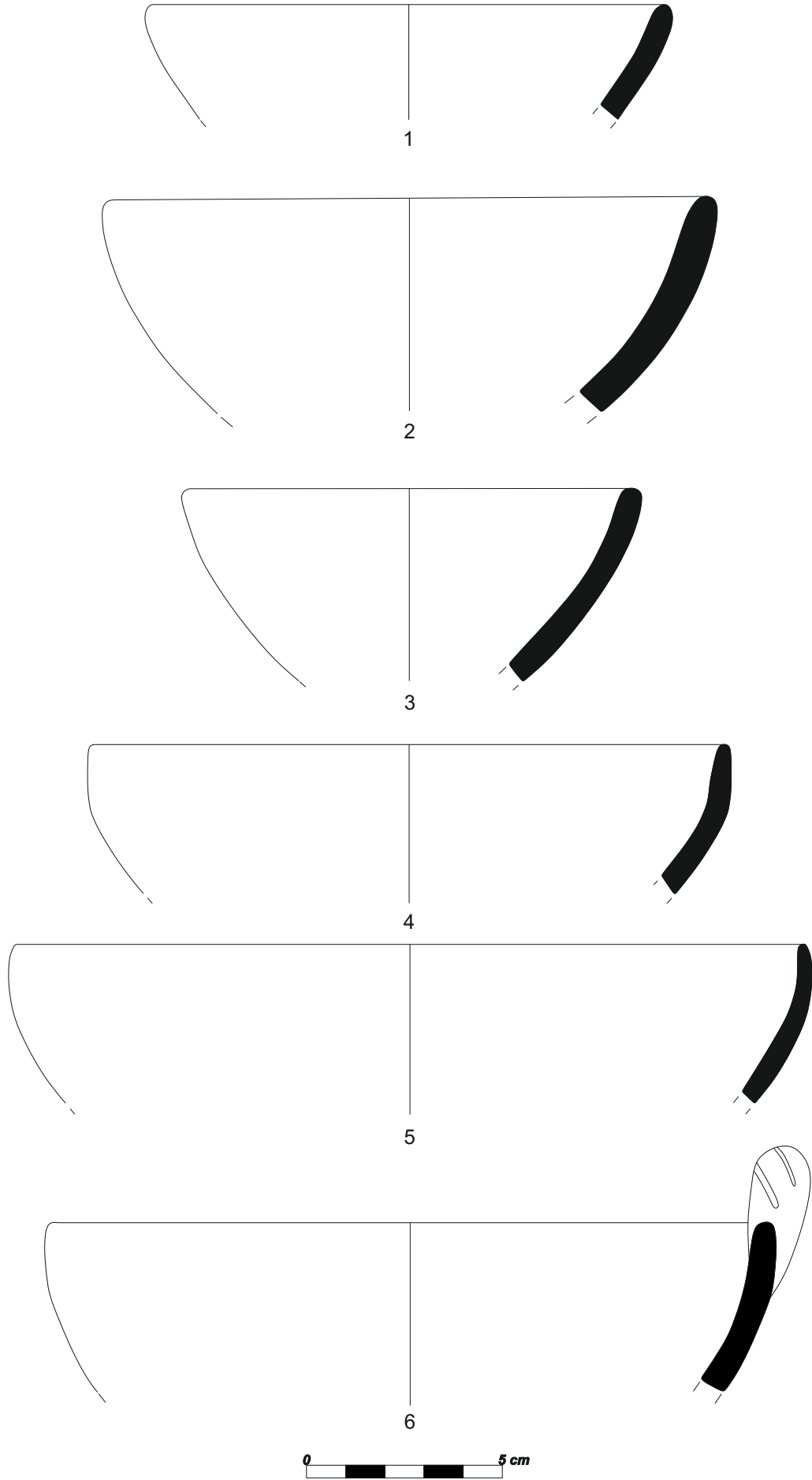
Levha 10

Form 2b: 1; Demirtaş, 2; Karadin, 3; Kınık, 4; Marmaracık, 5; Pazaryeri I, 6; Üyücek, 7; Yenişehir I

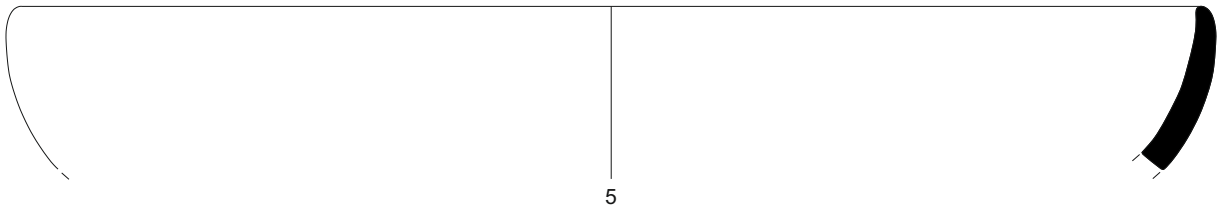
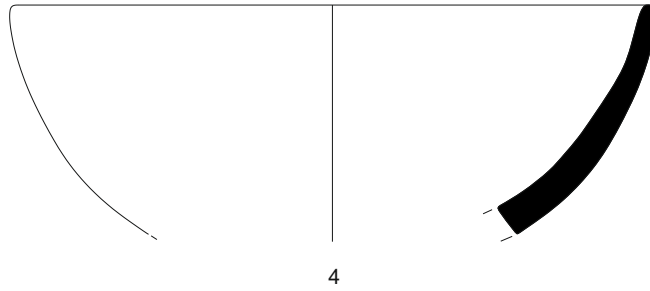
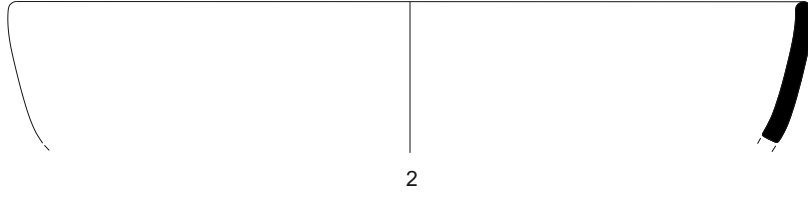
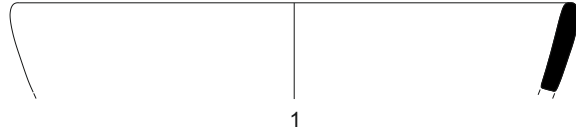

Form 2b: 1; Höyüktepe (Kureyşler), 2-3-4; Karapazar

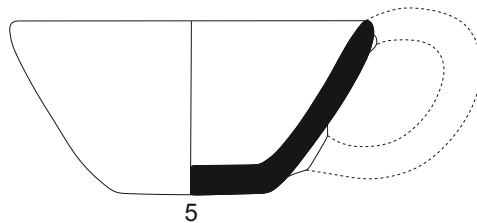
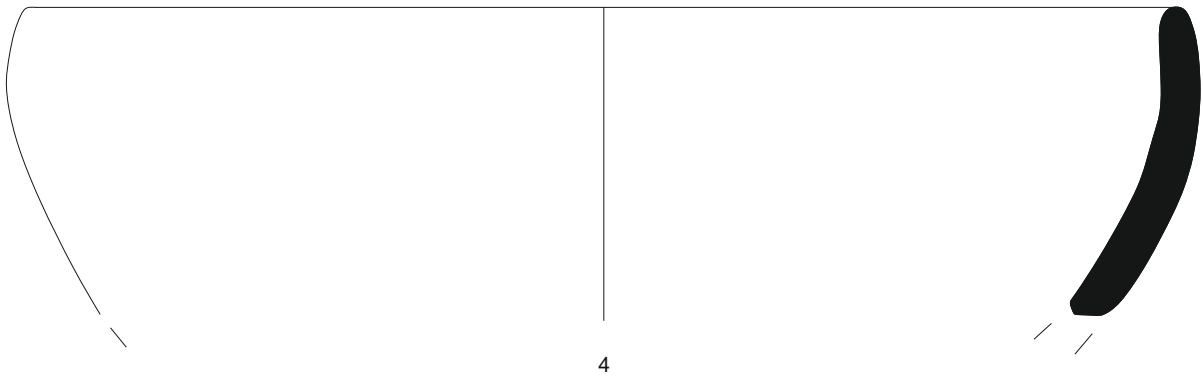
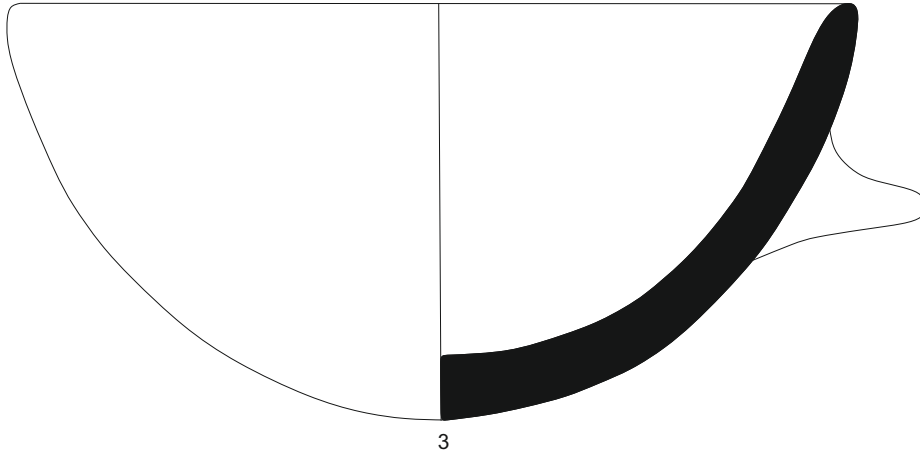
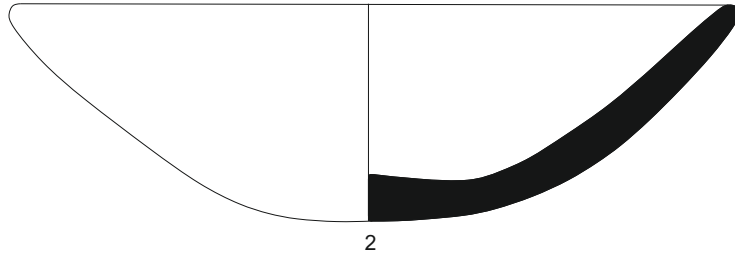
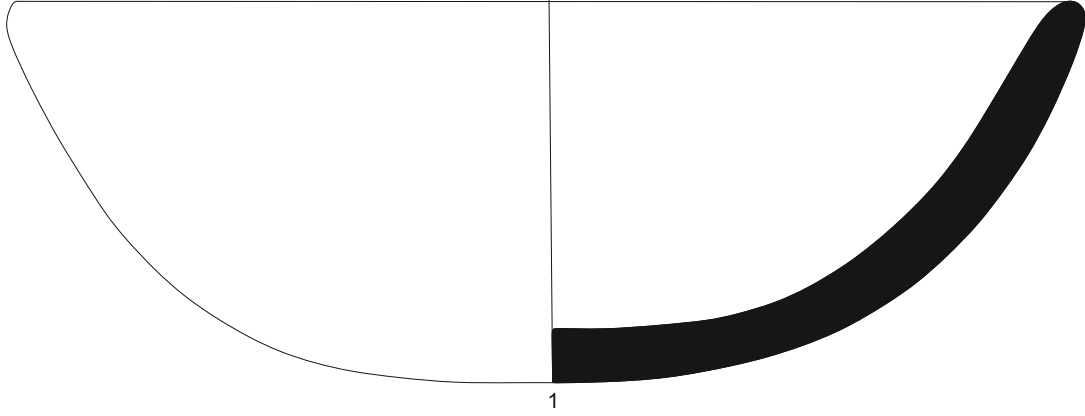

Form 2b: 1; Aharköy, 2; Köpekköyler M., 3; Selekarı, 4-5; Aşağı Kartal, 6; Köprüören

Levha 13

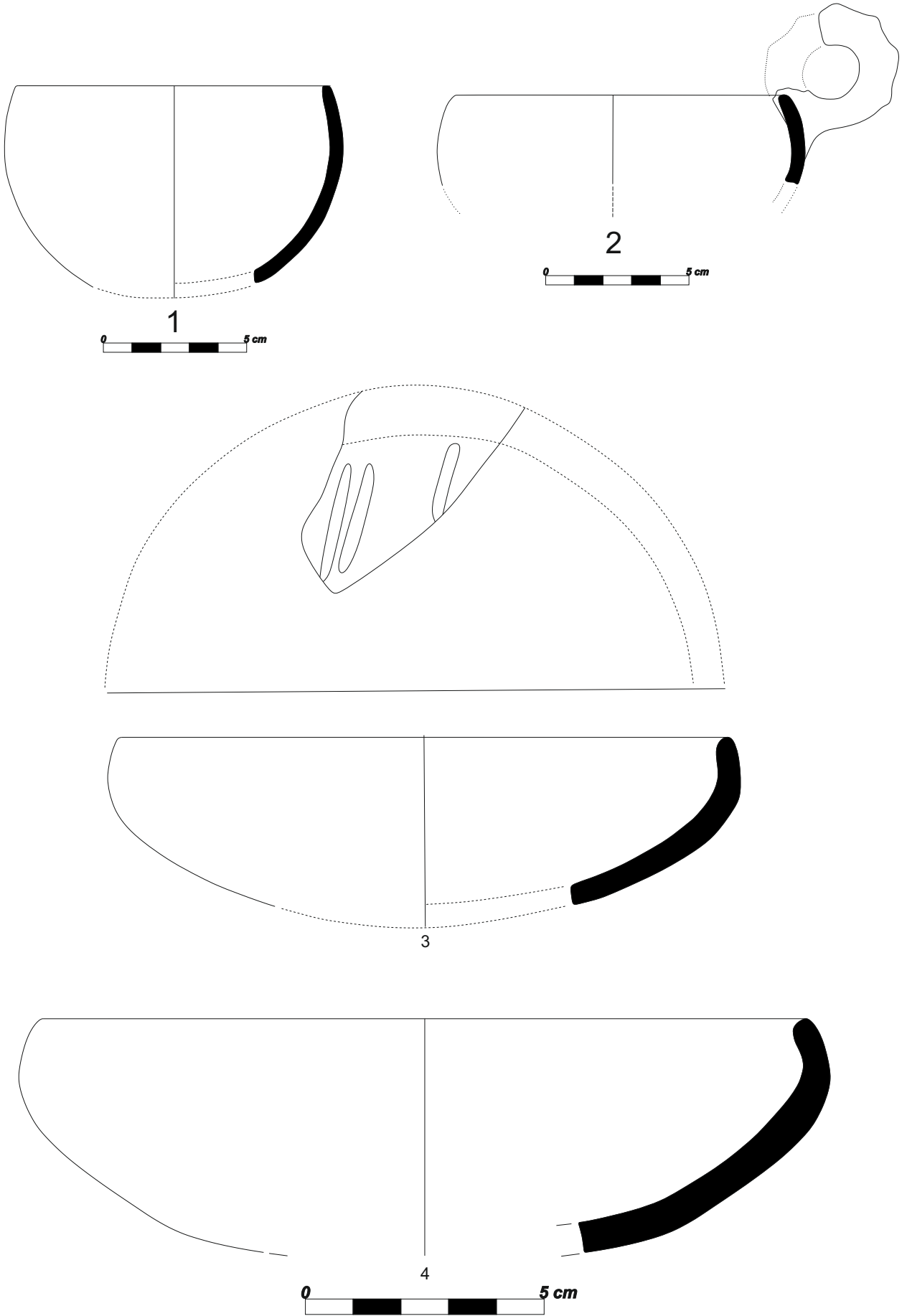

Form 2b: 1; Halkavun, 2-3; Karaoğlan, 4; Koçumbeli, 5; Yazır Höyük (BIAA Arşivi)

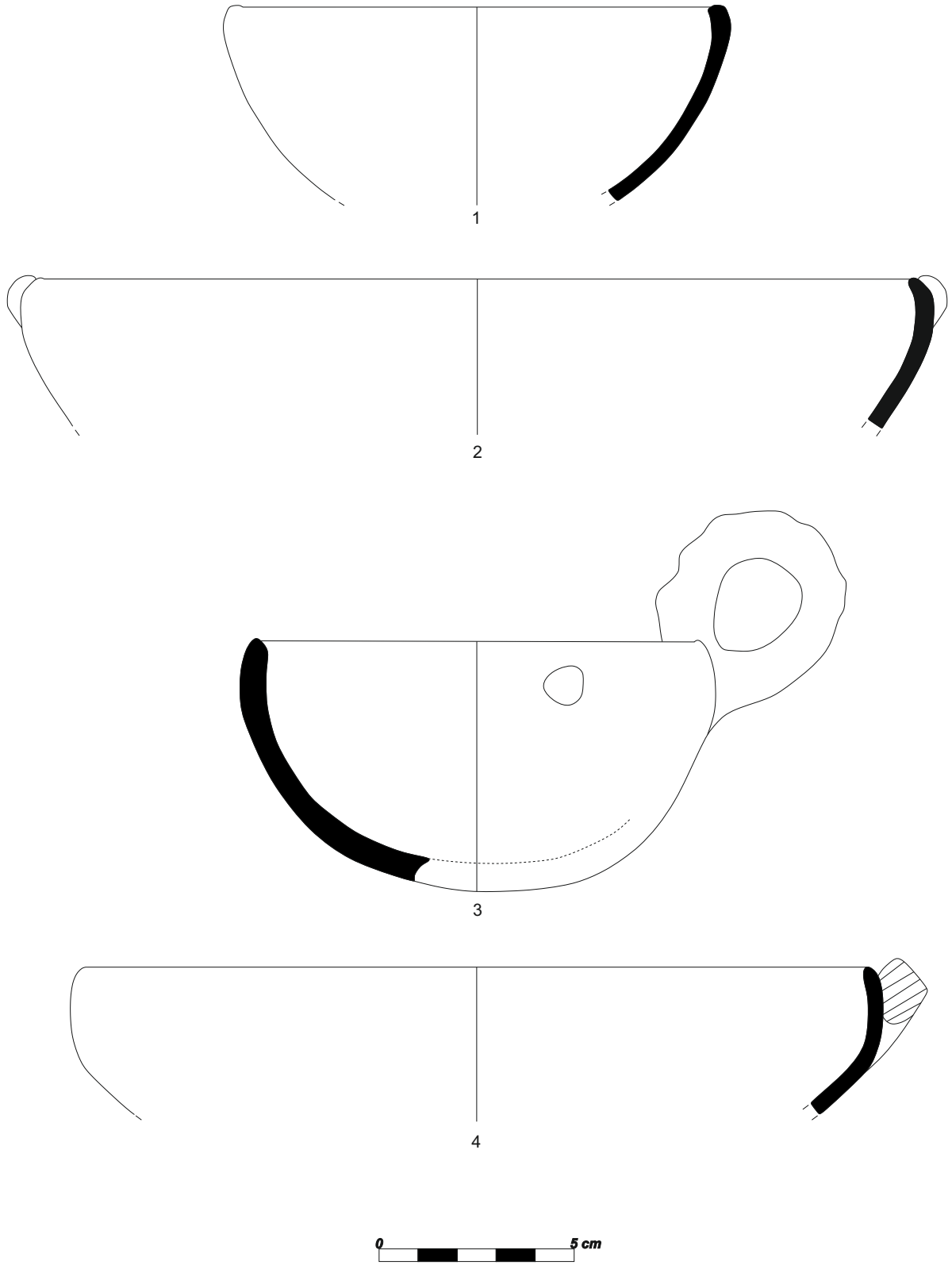

Form 2b: 1-2; Ahlatlıbel, 3; Etiyokuşu, 4; Çayyolu **Form1:** 5; Polatlı

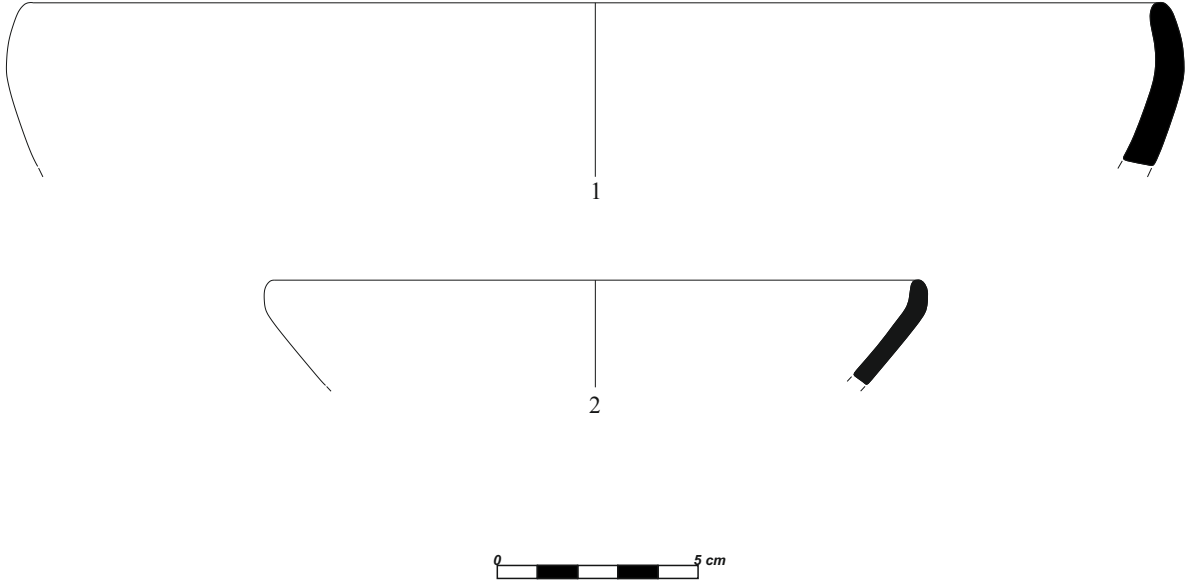
Levha 15

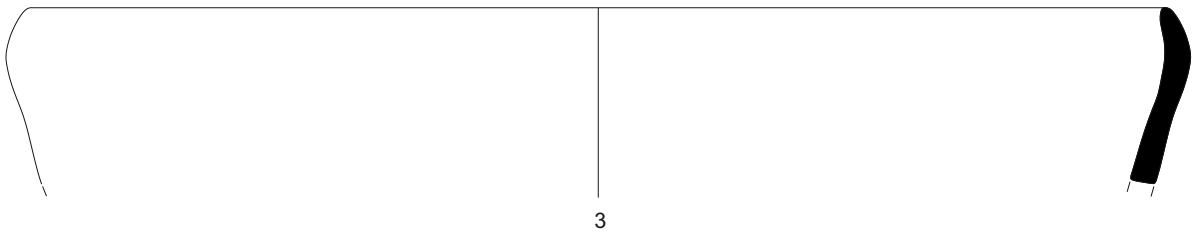
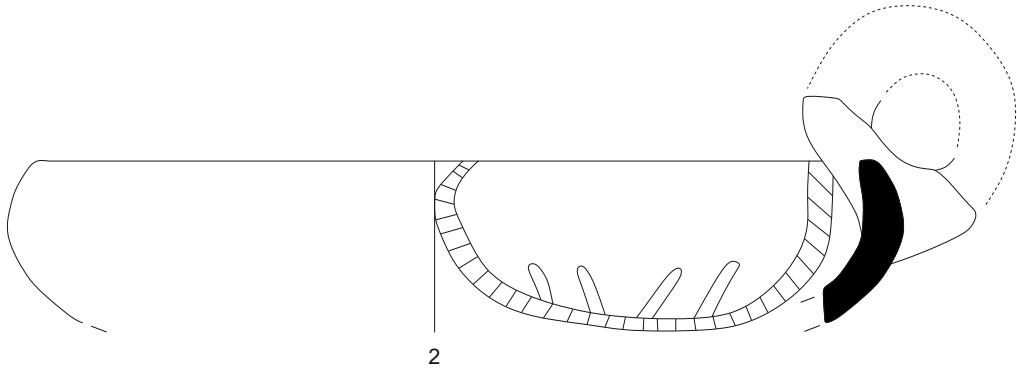
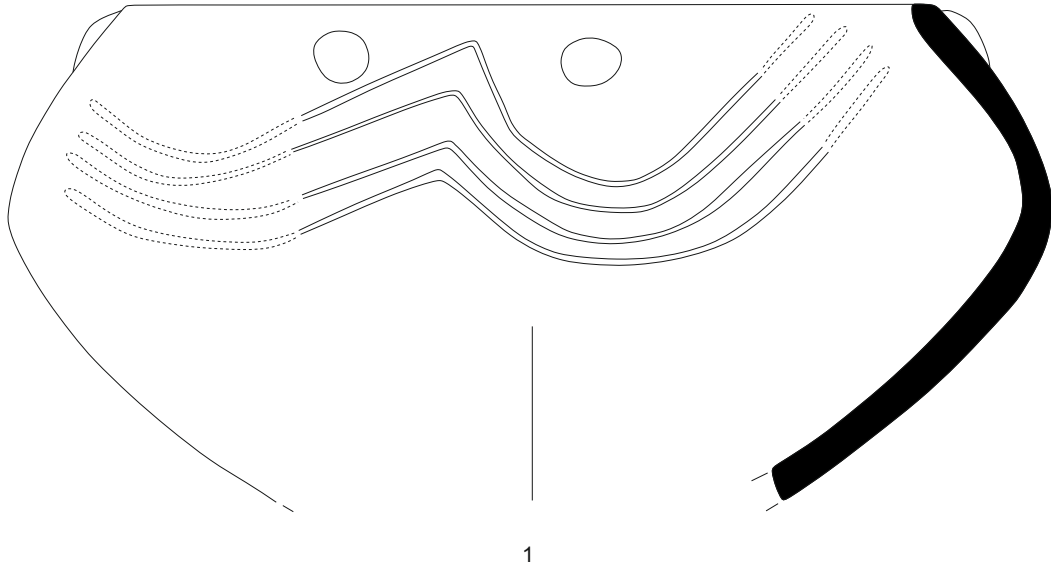
Form 3a: 1; Demircihöyük İTÇ I (G), 2; Demircihöyük İTÇ II (İ), 3 (IVD) 4; Küllüoba İTÇ II

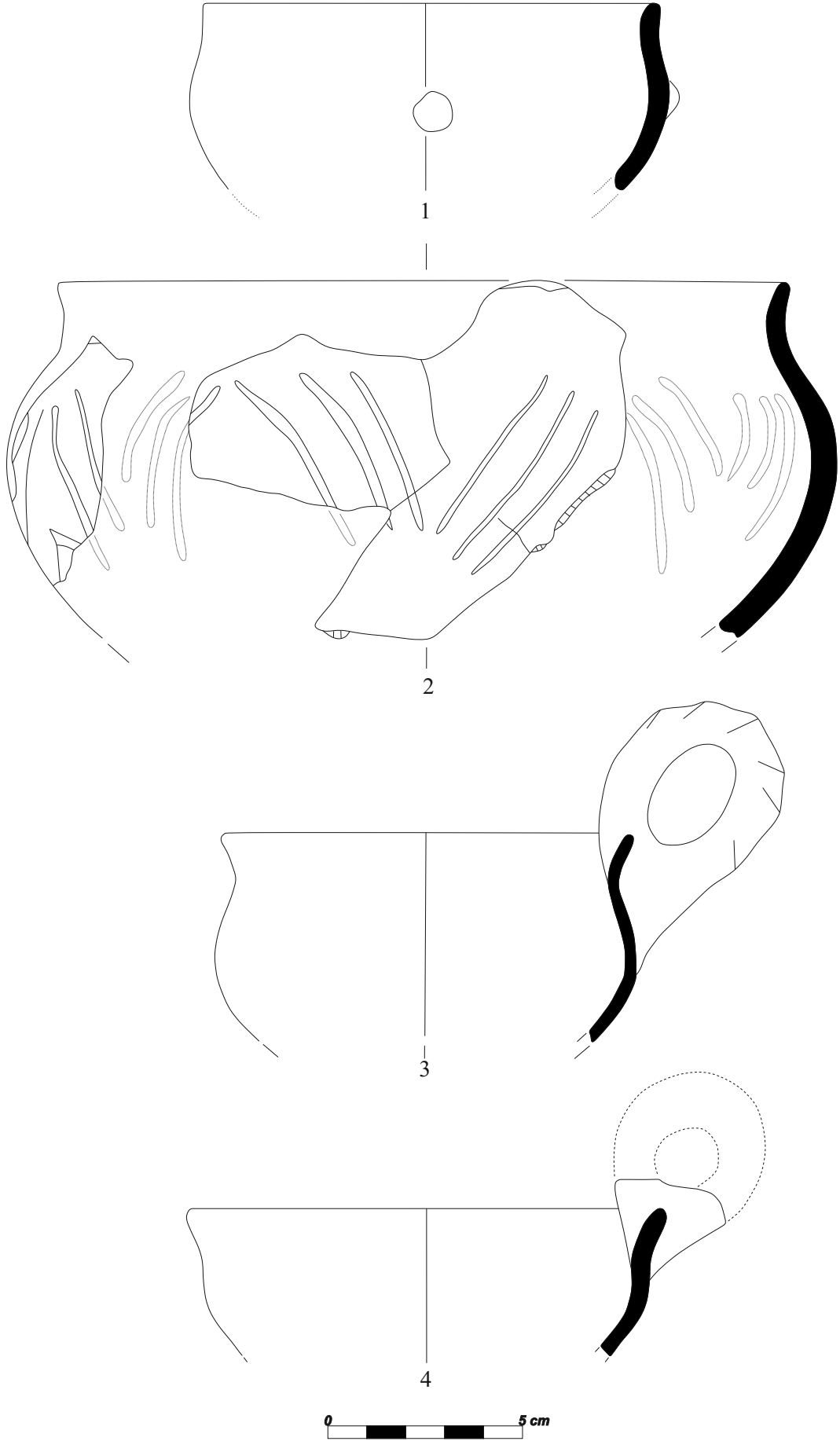

Form 3a: 1; Oluklu, 2; Kınık (Bilecik), 3; Karapazar, 4; Köprüören (BIAA Arşivi)

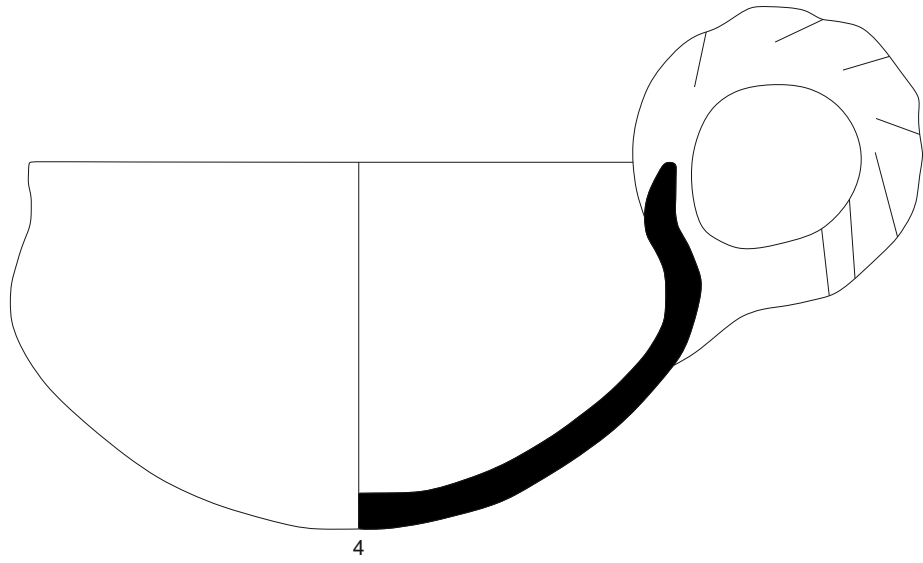
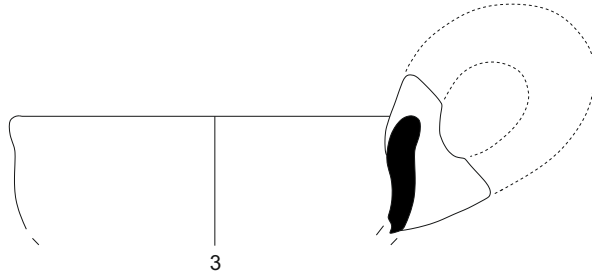
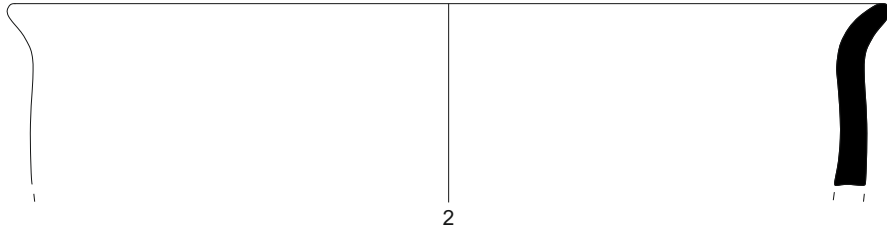
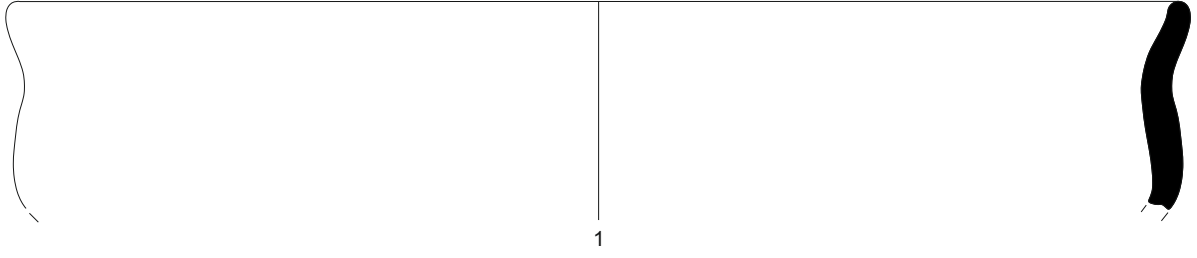

Form 3a: 1; Yazır Höyük (BIAA Arşivi), 2; Yeniköy (Orhangazi)

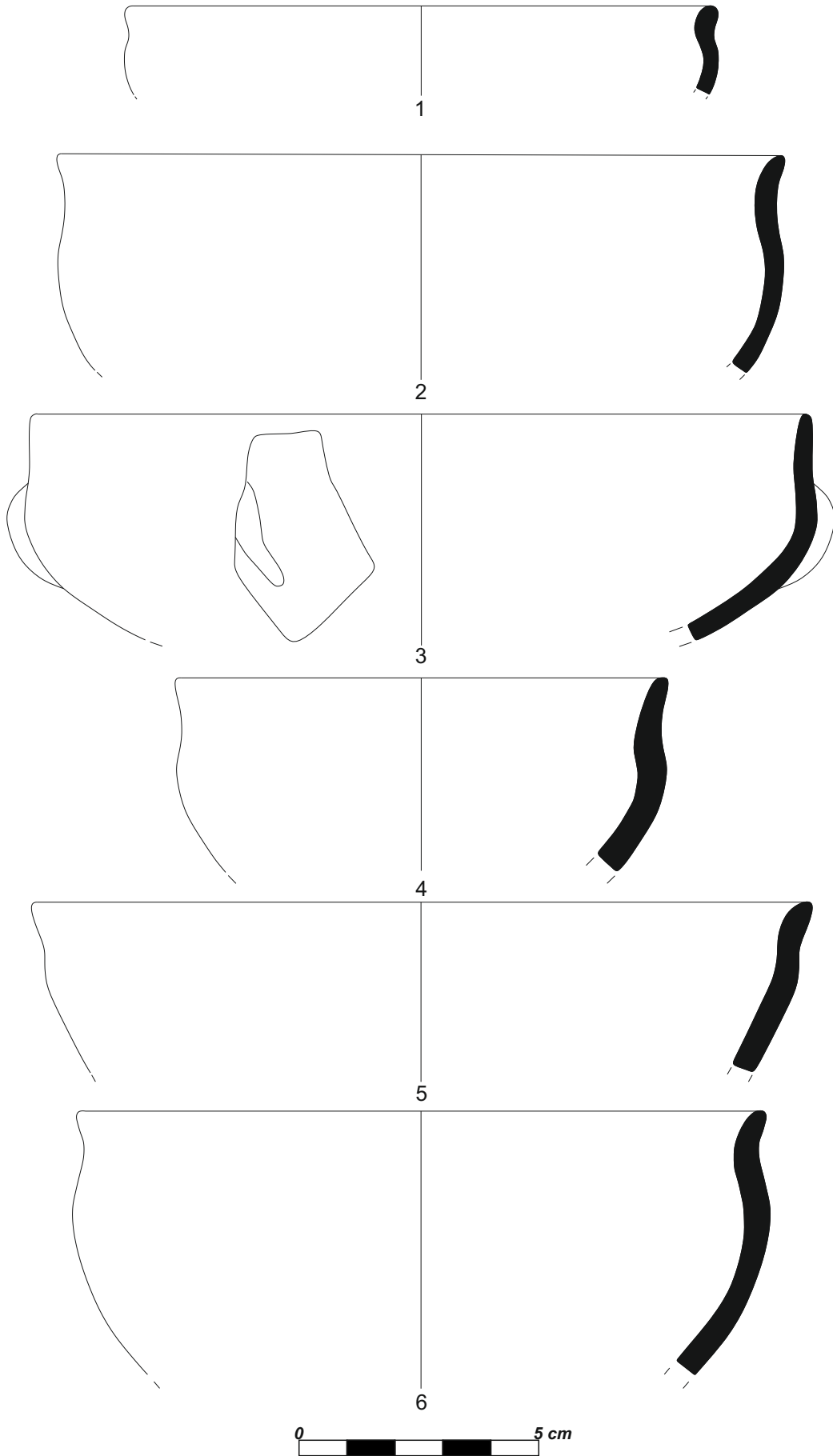

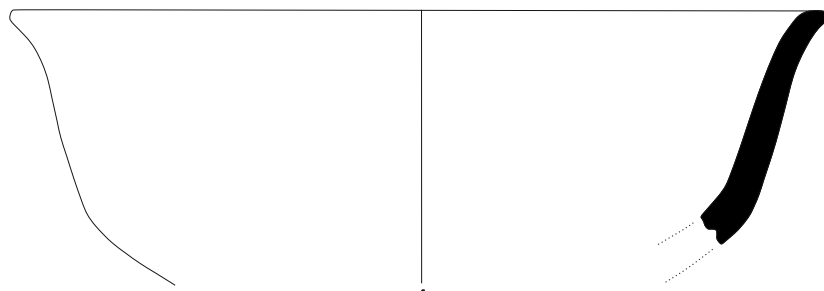
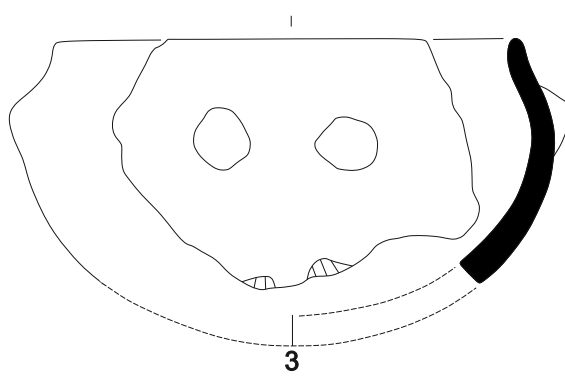
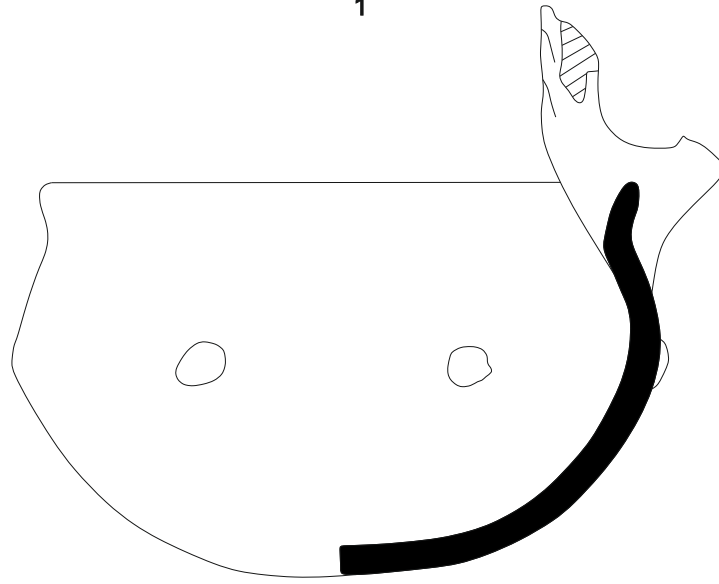
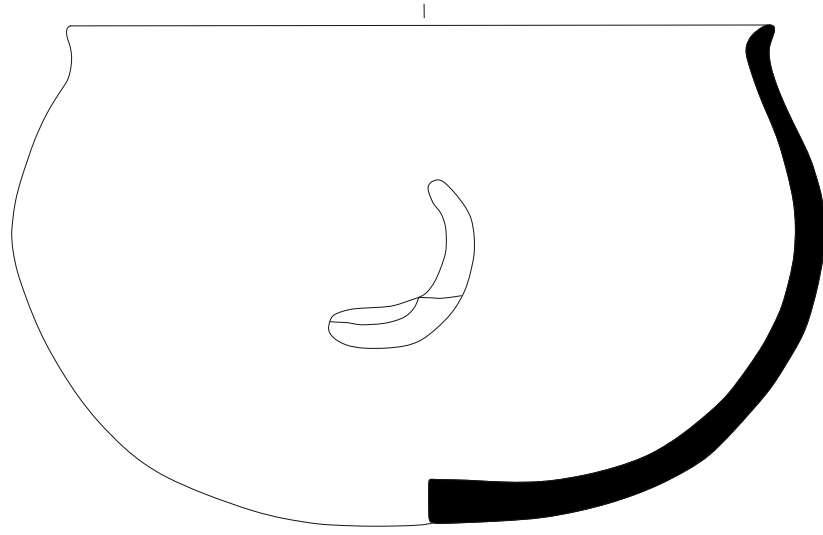
Form 4a: 1(L-M)-2; Demircihöyük İTÇ II, 3; Bozüyük (İTÇ IIIa), 4; Küllüoba İTÇ II (IVB)

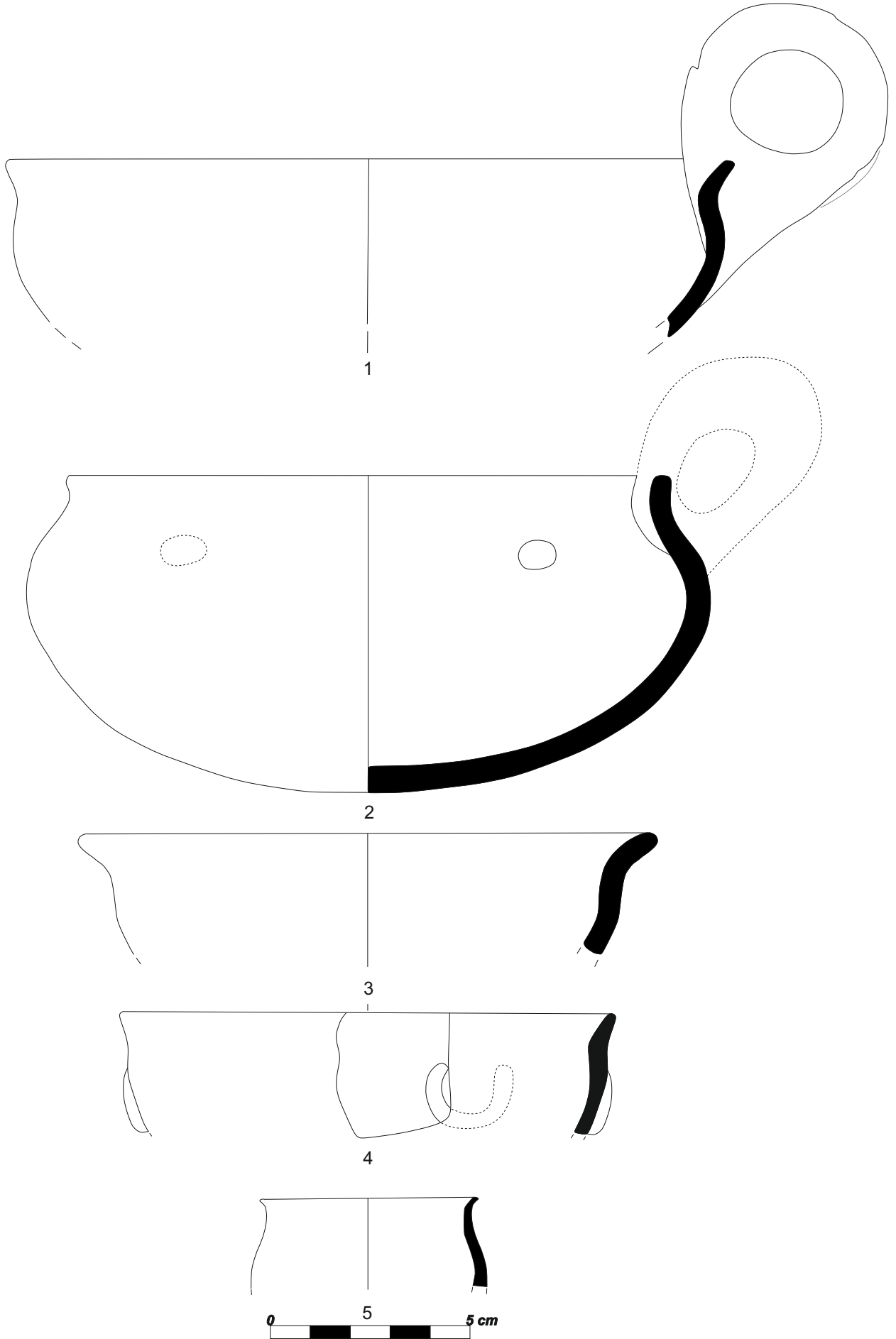
Form 4a: 1; Demirköy, 2-3; Killi, 4; Küçükhöyük

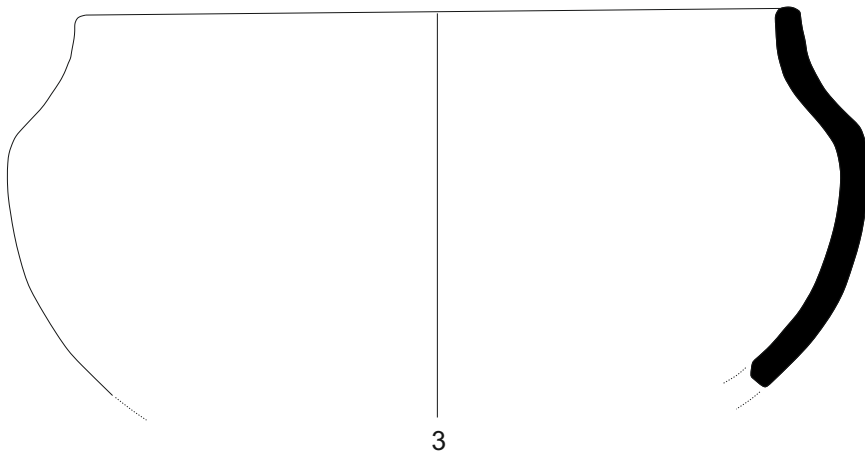
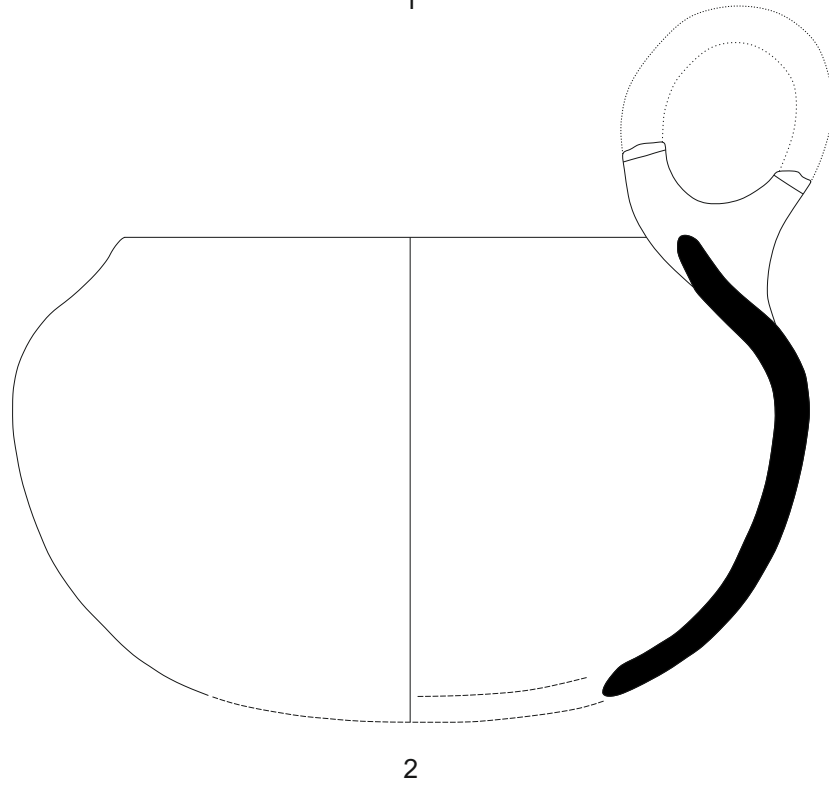
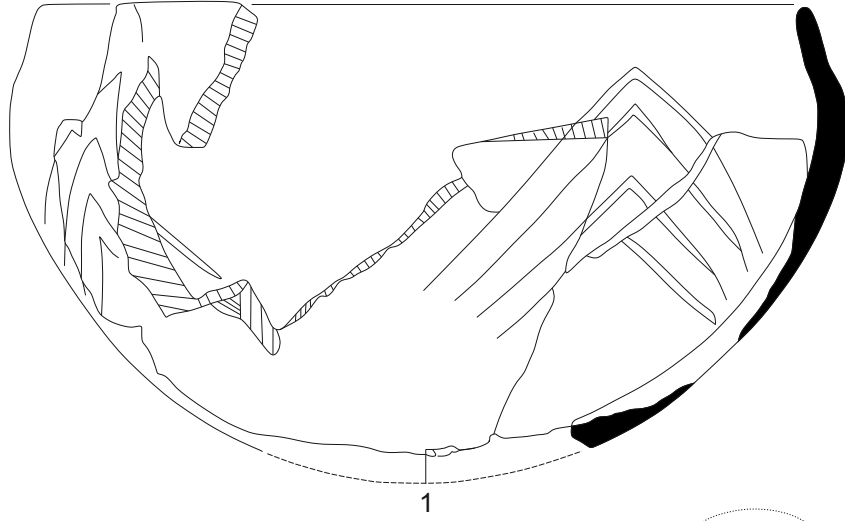
Form 4a: 1; Şarhöyük, 2-3; Demirköy, 4; Kınık, 5; Pazaryeri I, 6; Aşağı Kartal

Form 4b: 1-2 (O), 3, 4 (Q); Demircihöyük İTÇ II

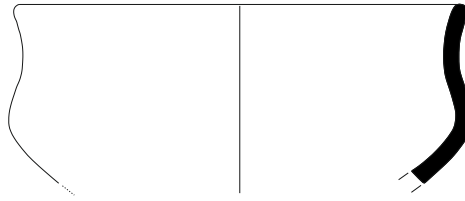
Form 4b: 1; Bozüyük, 2; Küçükhöyük, 3; Killi, 4; Demirköy, 5; Yalak

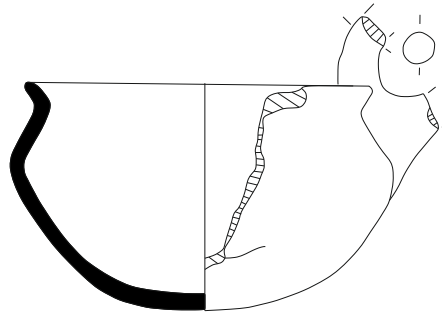
Form 4c: 1(L-M), 2(M-N), 3(O) Demircihöyük İTÇ II

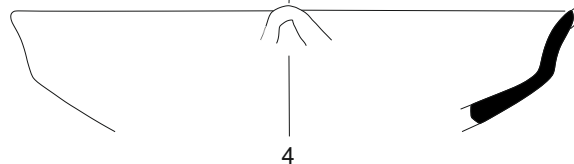
1

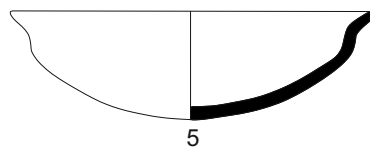
2

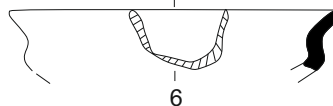
3

4

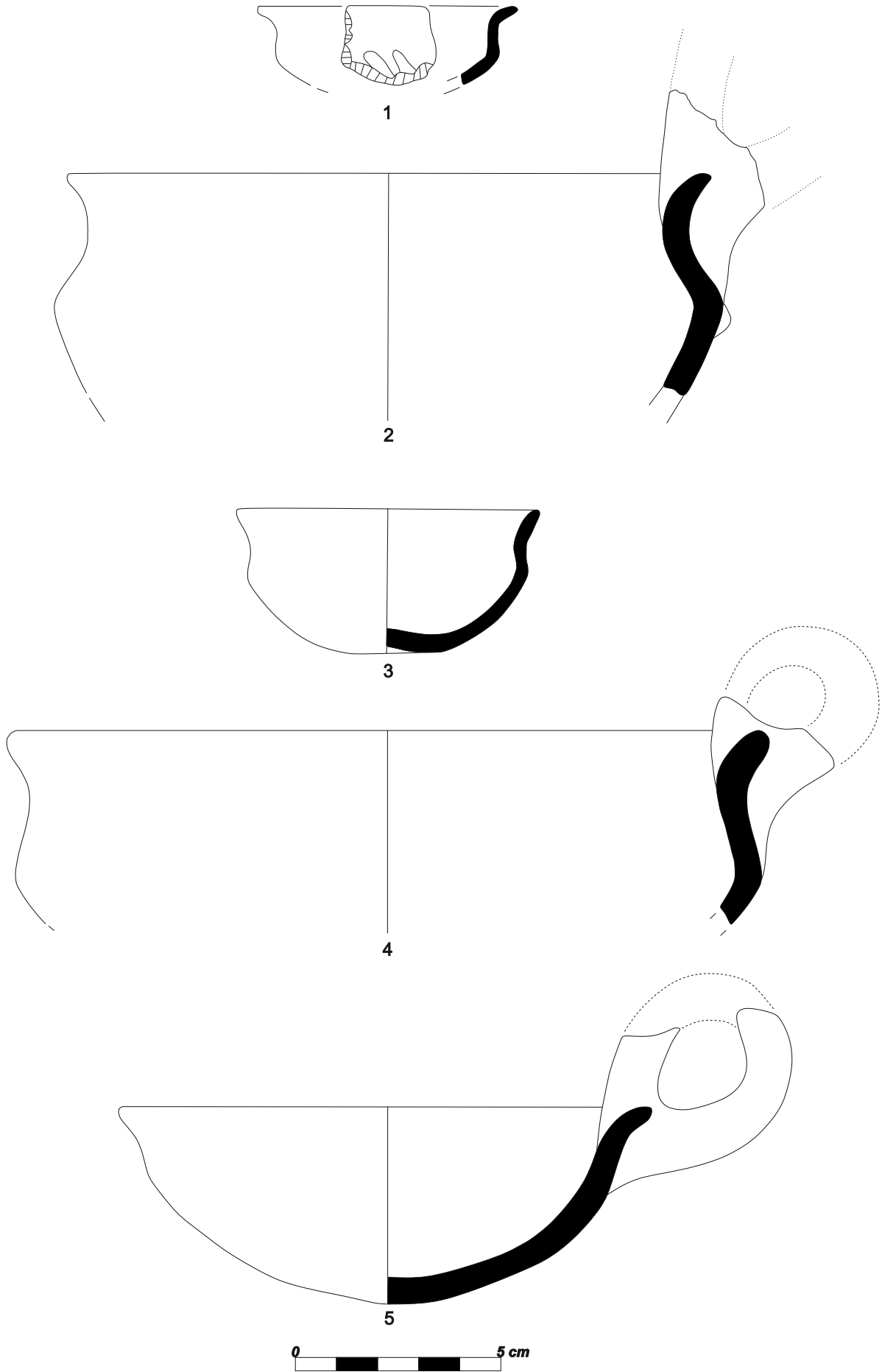
5

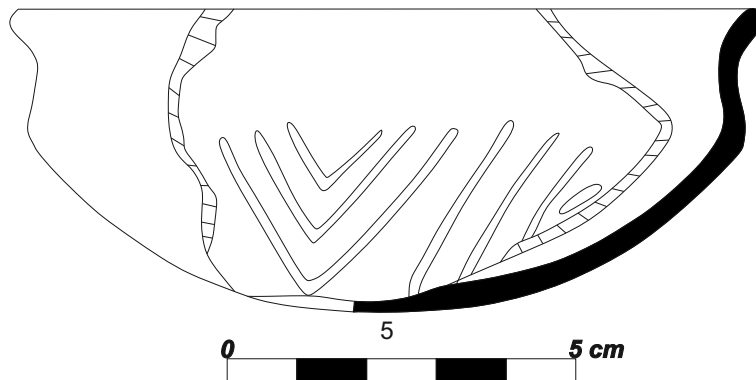
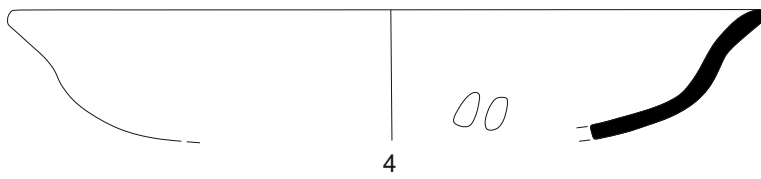
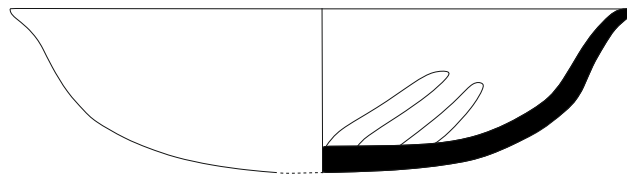
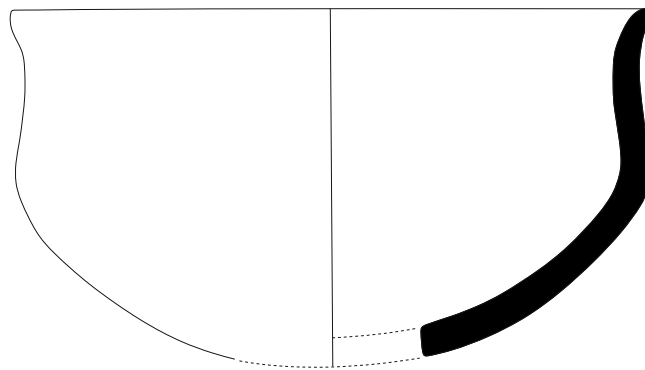
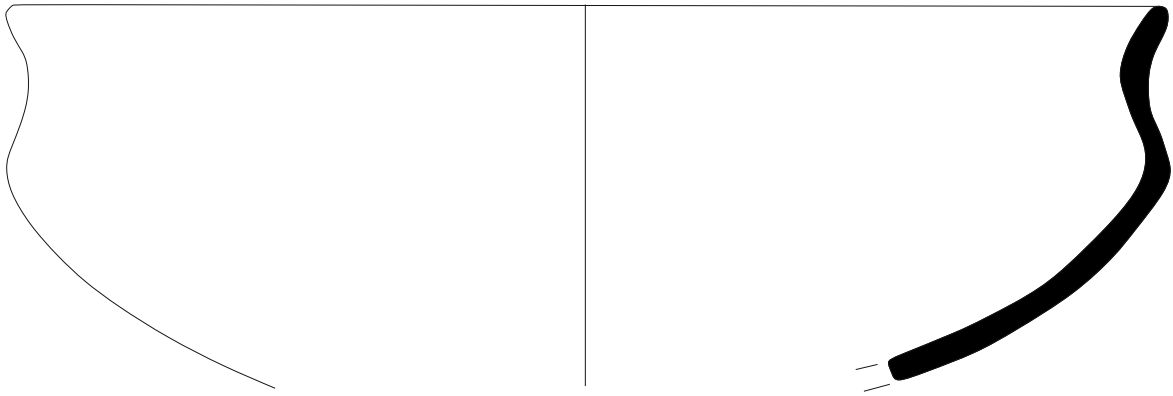
6

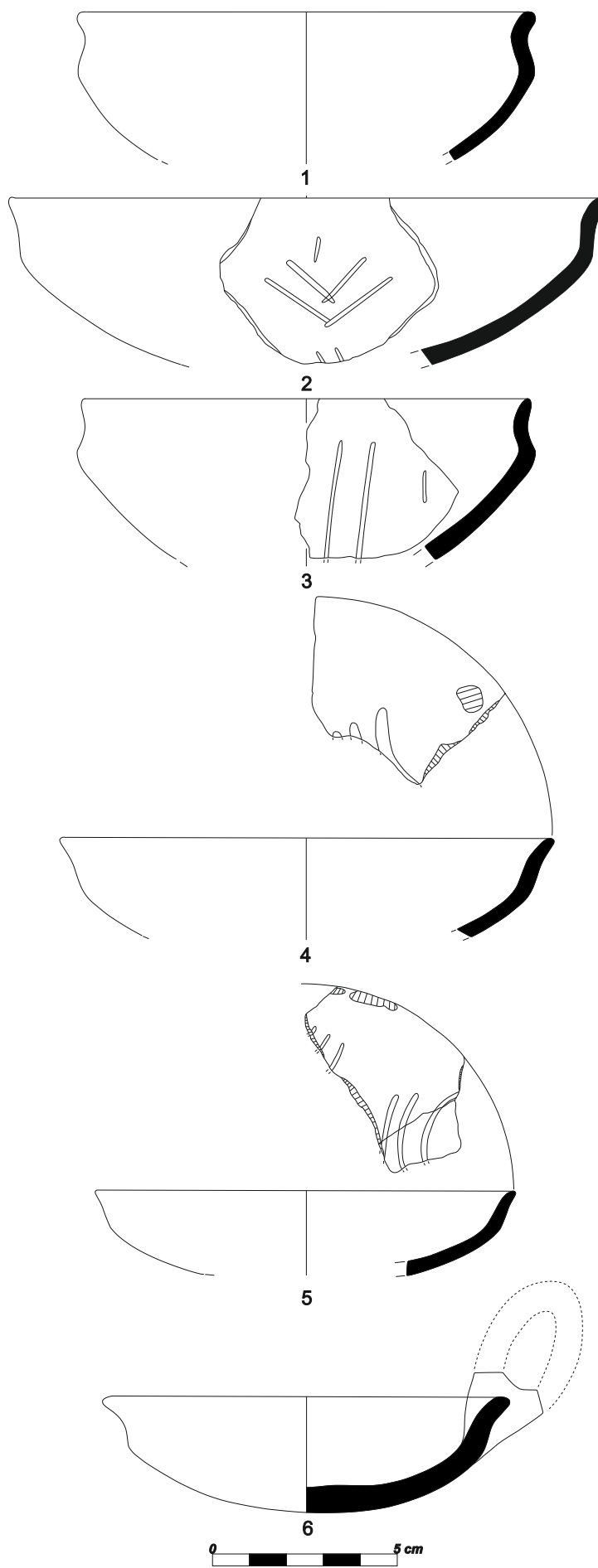
Form 4d: 1(N-O), 2(O-P), 3(P-Q), 4(P), 5(P), 6(Q); Demircihöyük İTÇ II

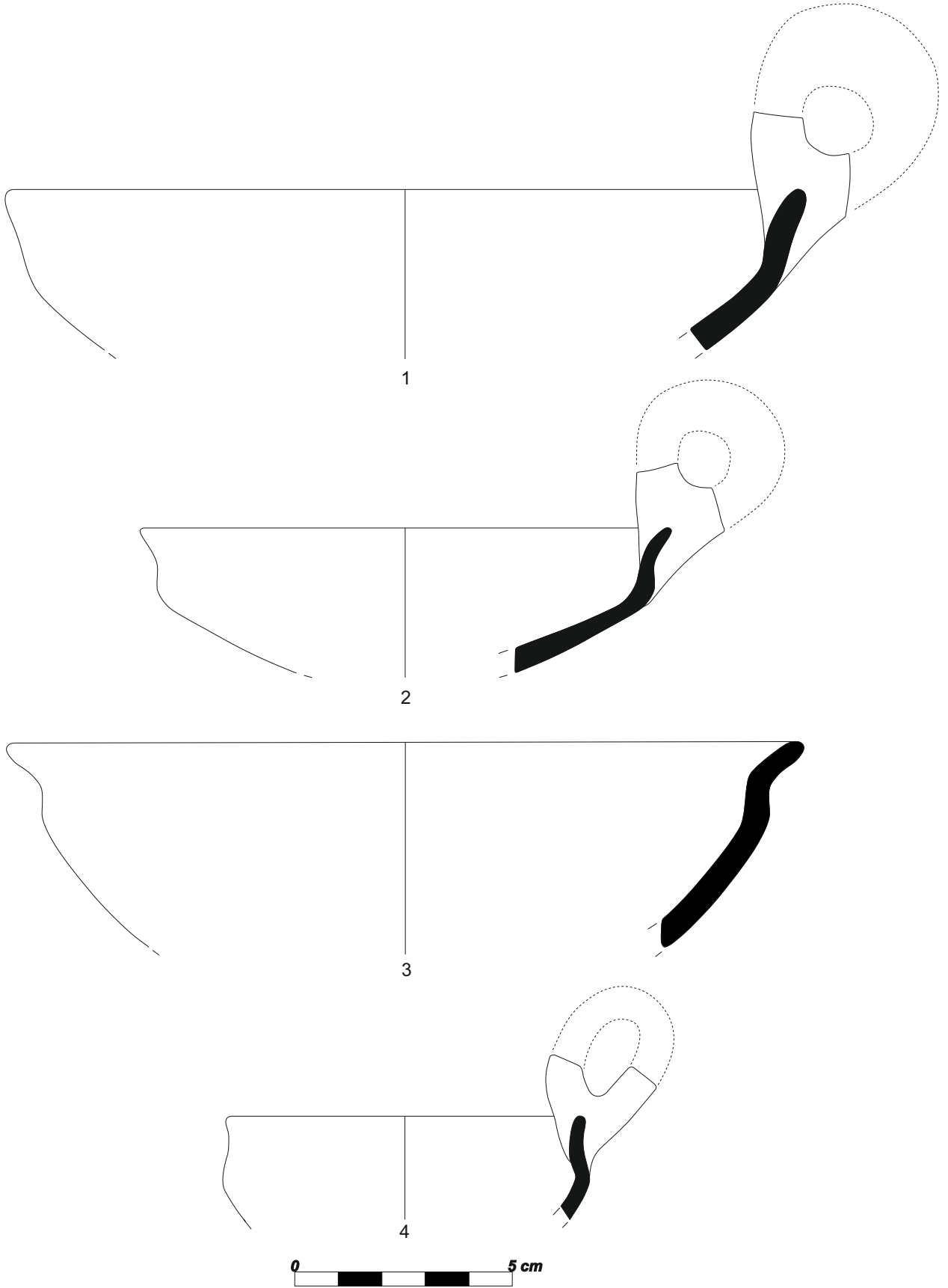
Form 4d: 1; Aharköy, 2-3; Bozüyük, 4; Killi, 5; Küçükhöyük

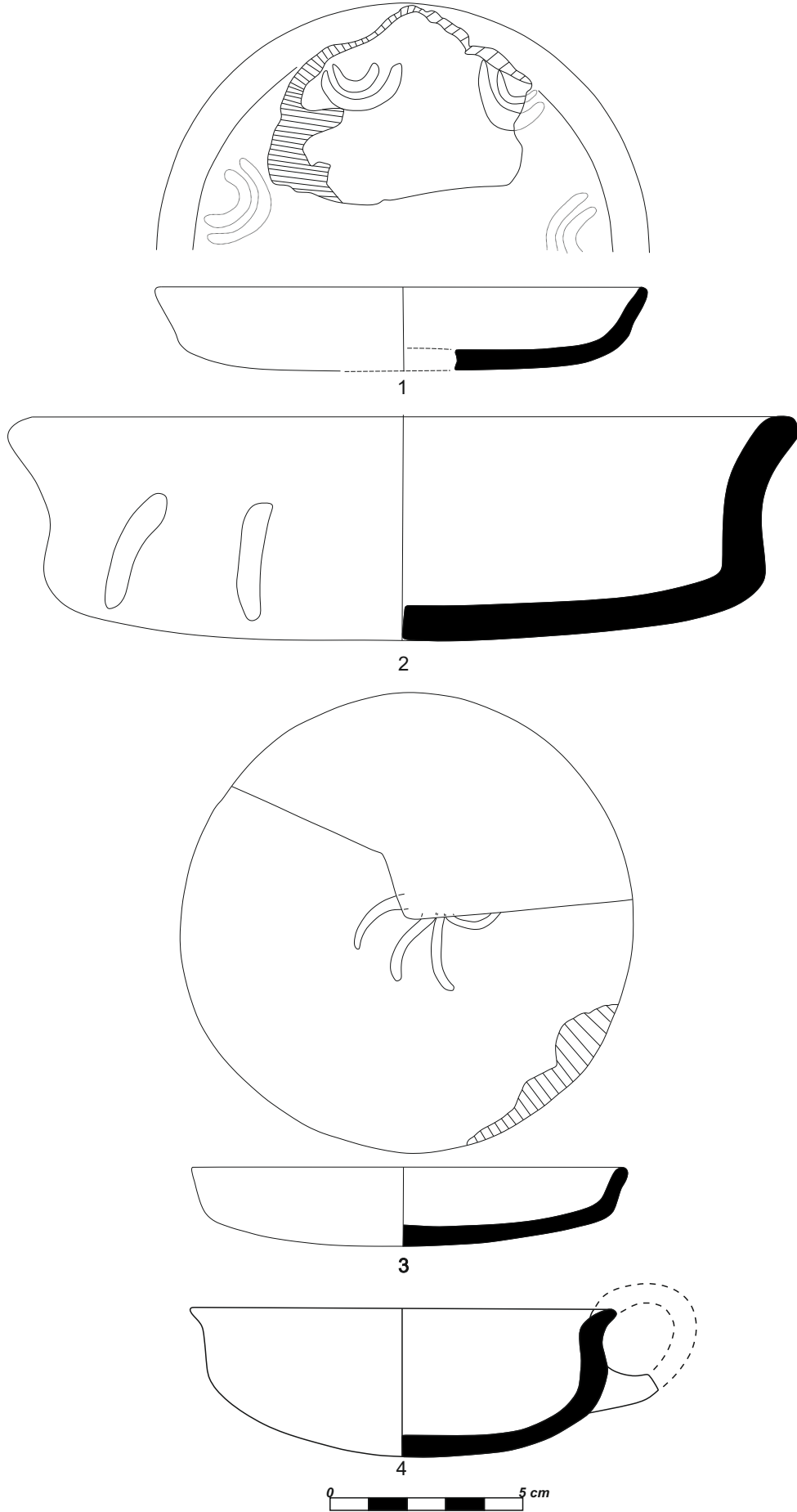
Form 4d: 1-2-3-4 (IVB), 5 (IVC); Küllioba İTÇ II

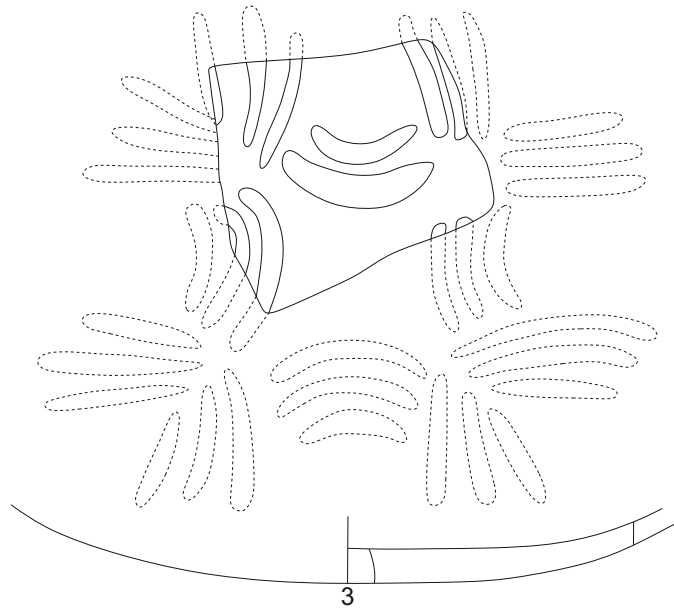
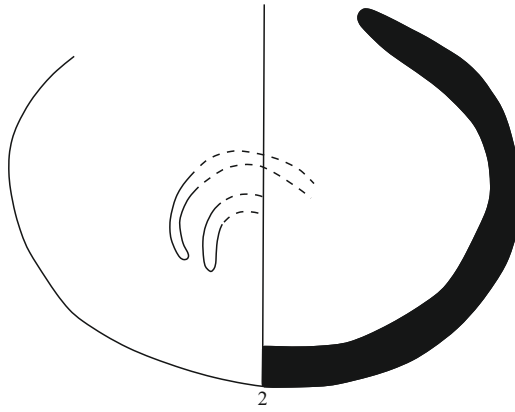
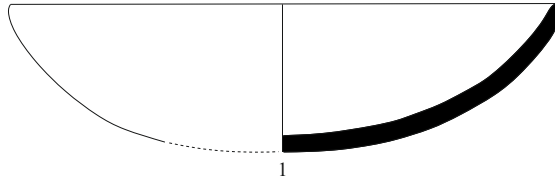
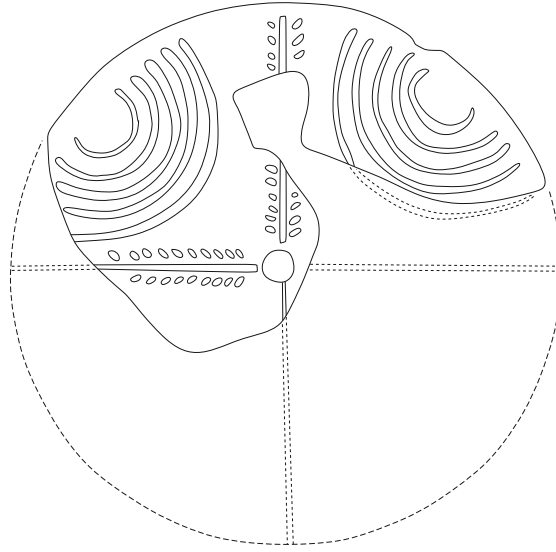
Form 4d: 1-2-3 (IVB), 4,5,6 (IVC); Küllüoba İTÇ II

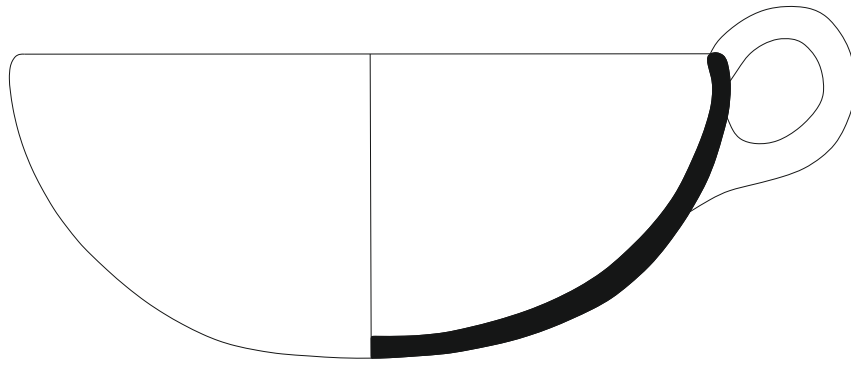
Form 4d: 1; Aşağı Kartal, 2; Kanlıpınar, 3; Killi, 4; Tepecik

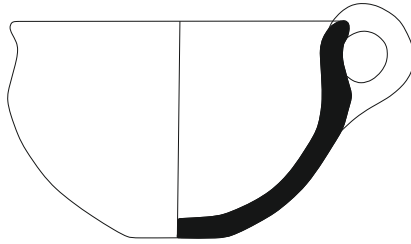
Form 4e: 1(N-O)-2 (N-P); Demircihöyük İTÇ II, 3; Küllüoba İTÇ II, 4; Küçükhöyük

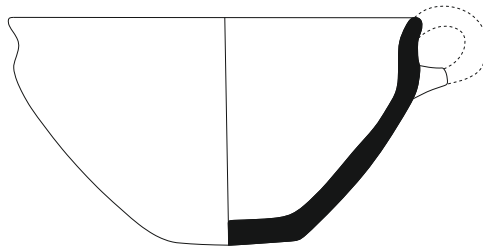
Küllüoba: 1; Form 2b, 2; Form 3a, 3; Yukarı Söğütönü I

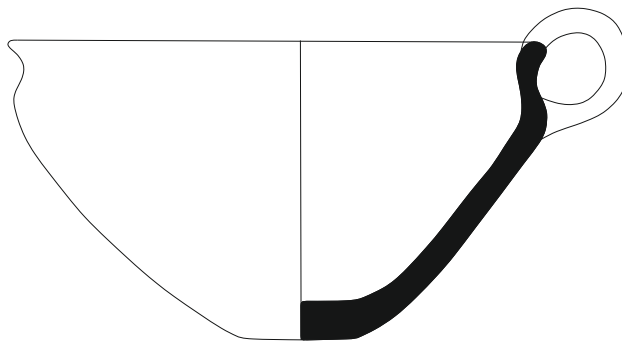
1

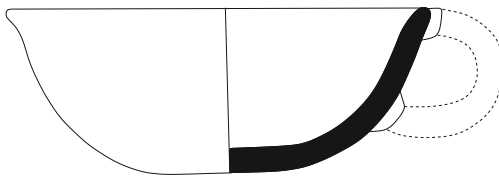
2

3

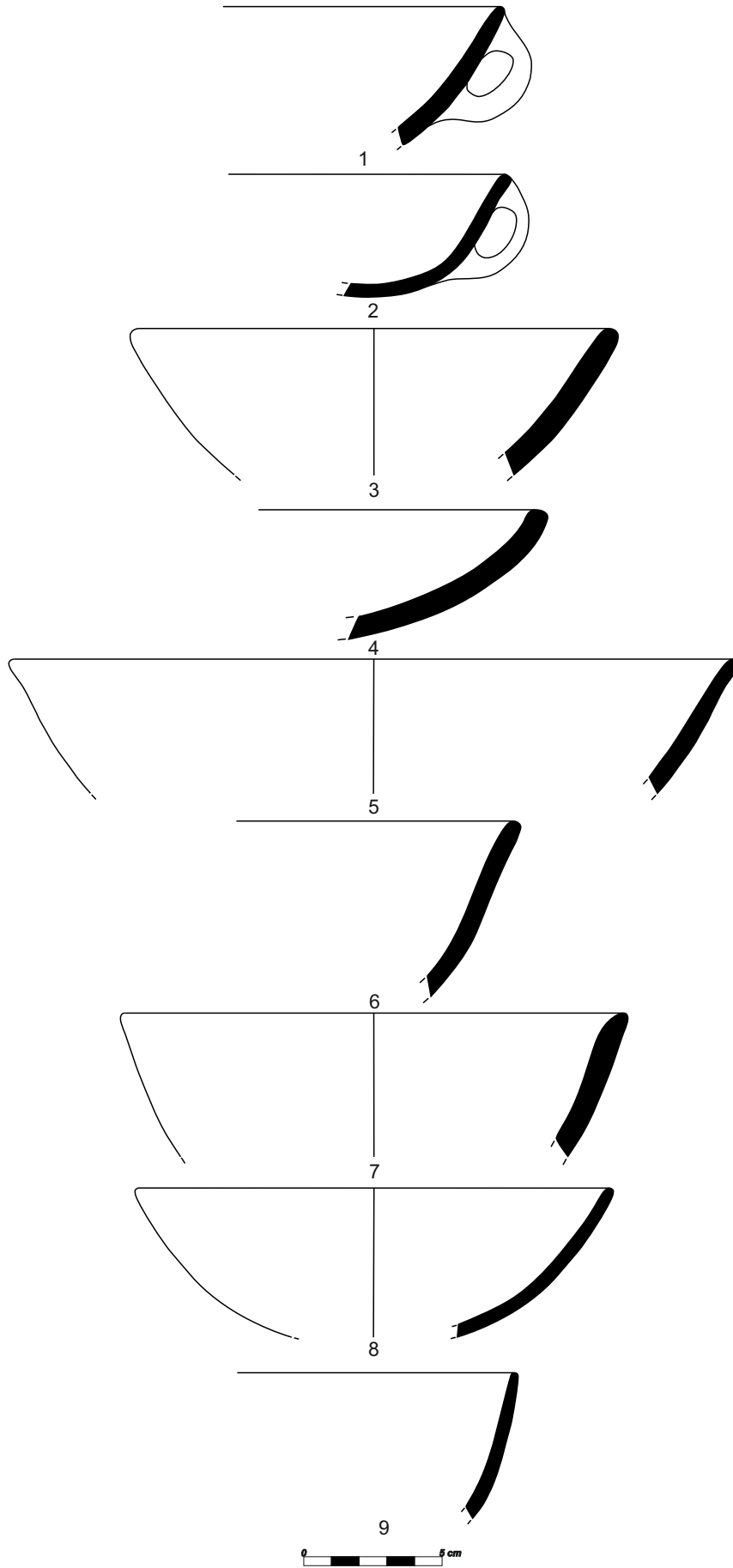

4

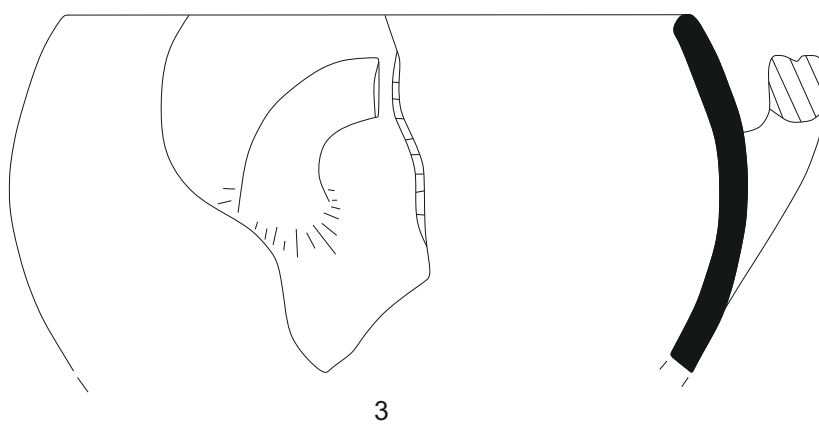
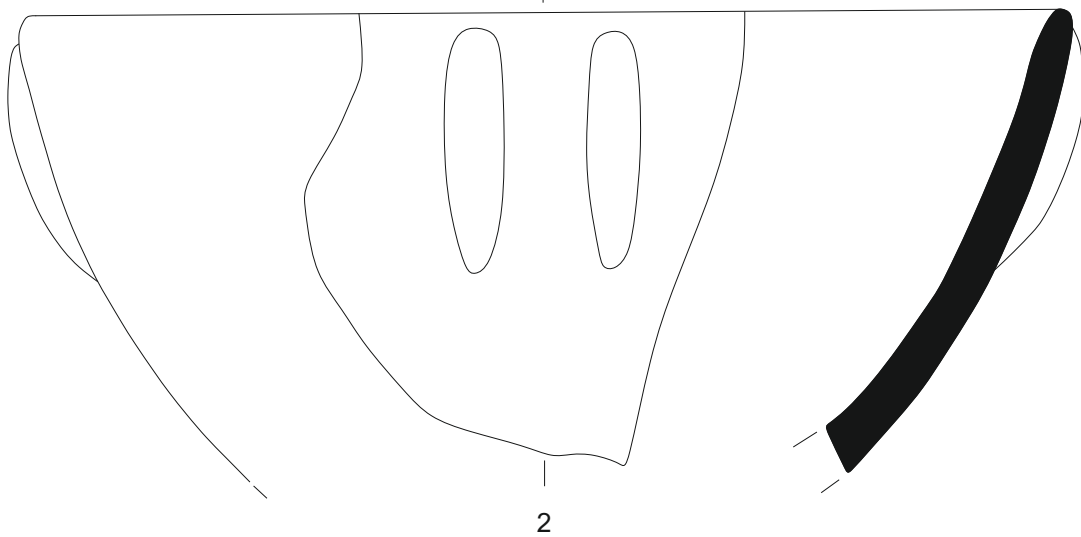
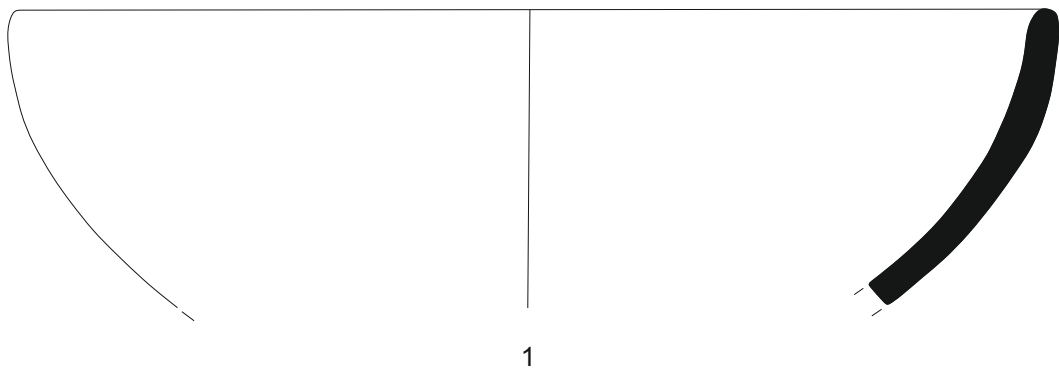

5

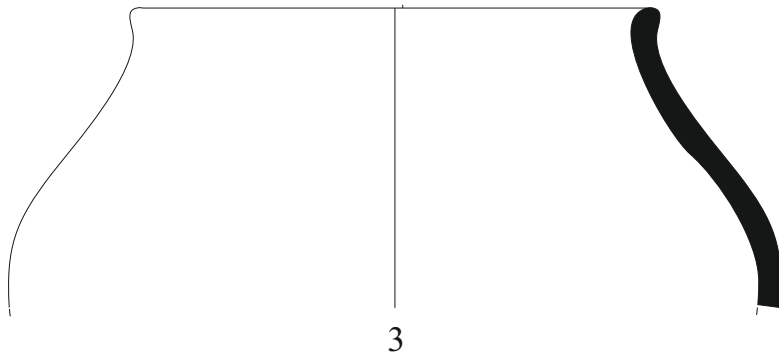
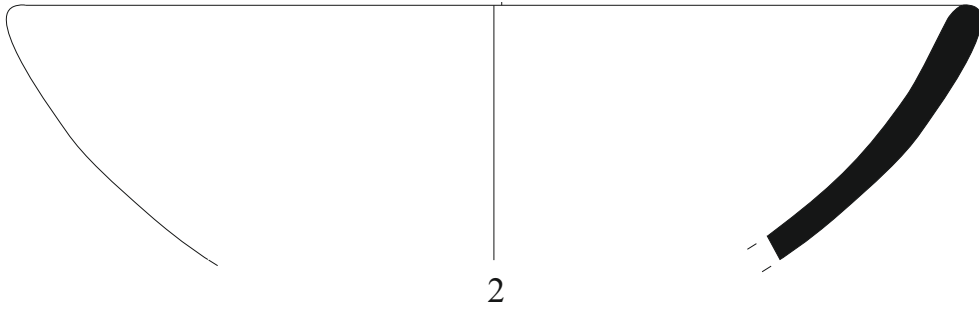
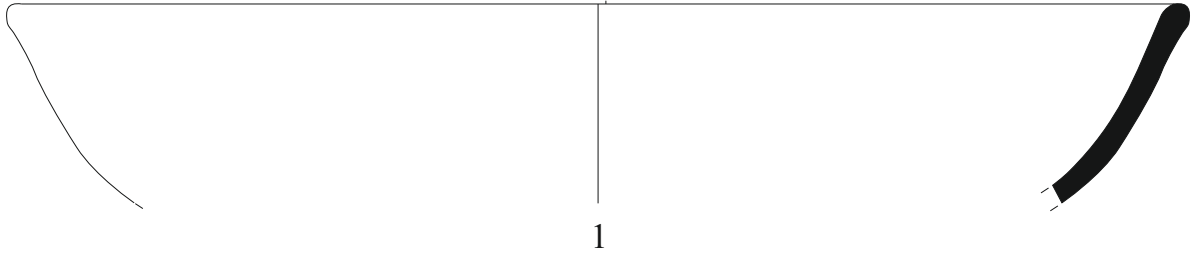

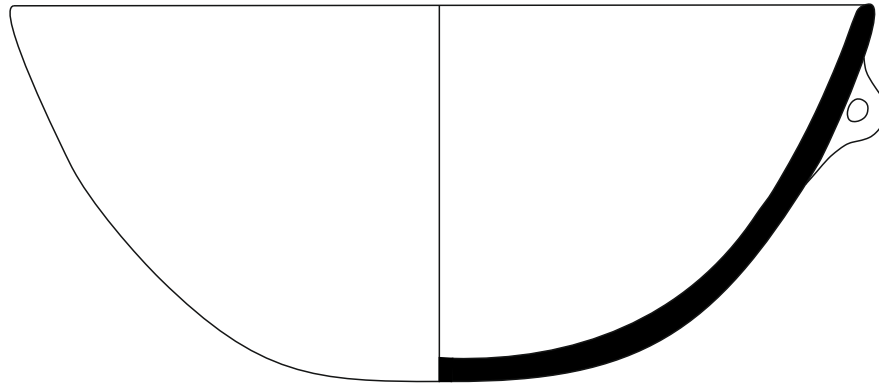
Bileç Höyük: 1-2-4; Form 2a, 3-5-7; Form 1, 6-8-9; Form 2b (Serdar Girginer arşivi)

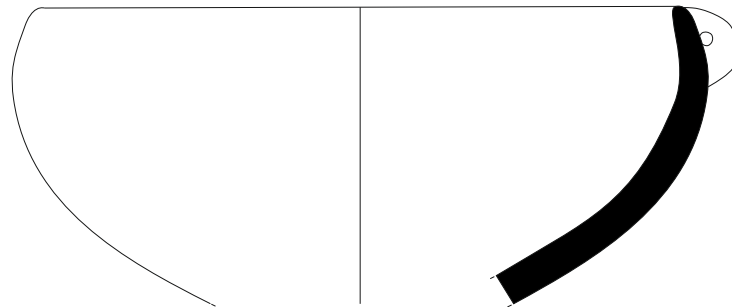
Asarcık (Ilca): 1-2; Form 2b, 3; Form 3a (Orthmann 1966b: s. 27)

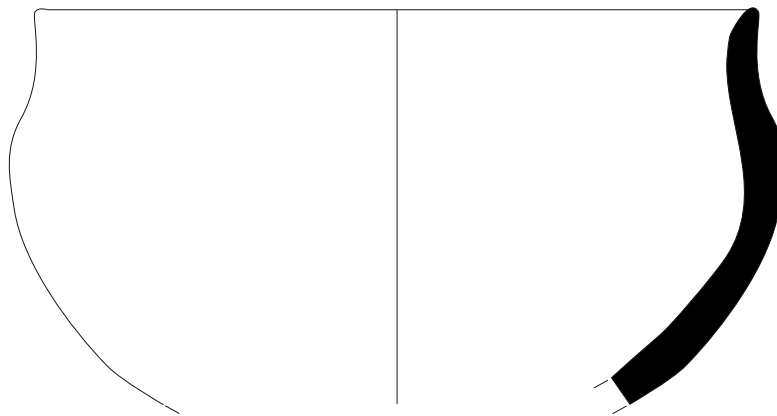
Çakılları: 1; Form 2a, 2; Form 2b, 3; Form 4b

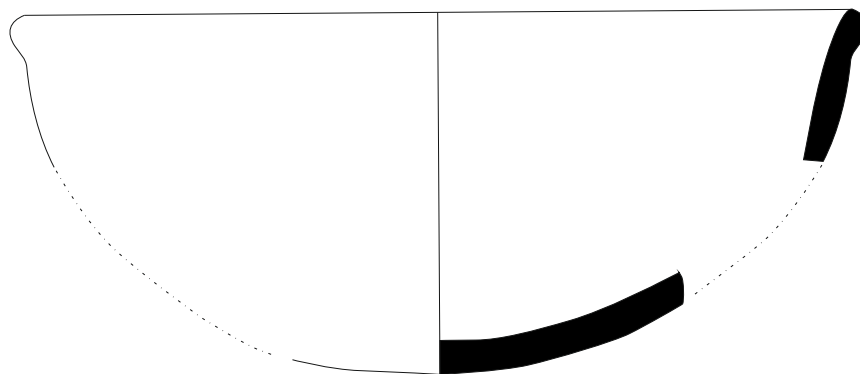
1

2

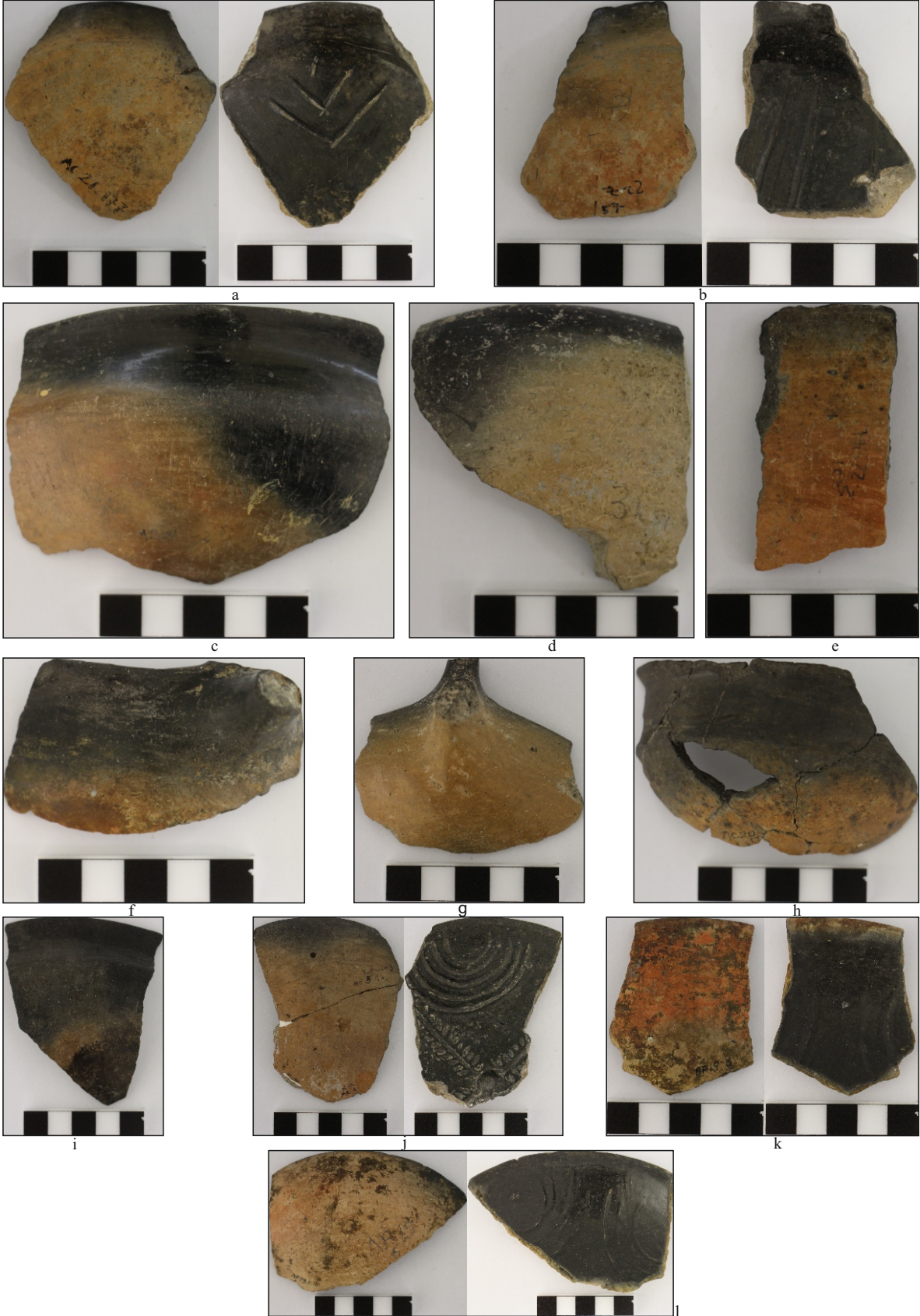
3

4

1; Arslantepe, 2; Kara Elbistan, 3; Emirilyas, 4; Malap (Brown 1967: Fig. 12)

Resim 1: Küllüoba İTÇ II Siyah Ağız Kenarlı Kaseleri

a

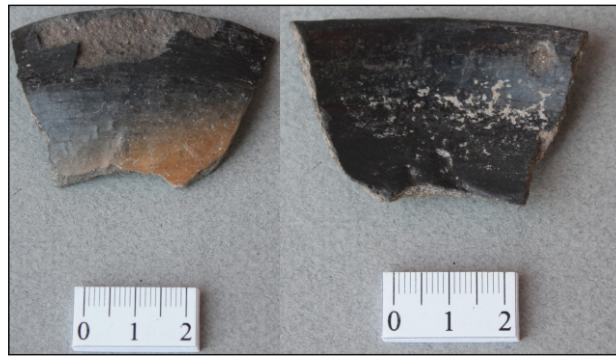
b

c

d

e

Resim 2: Küllüoba Siyah Ağız Kenarlı Kaseleri

a

b

c

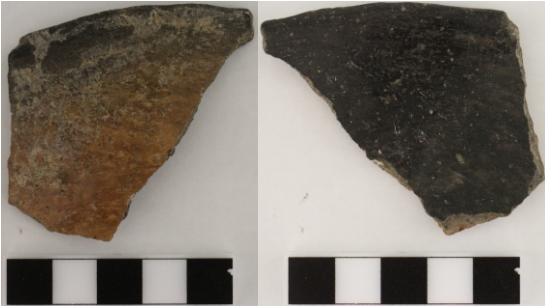

d

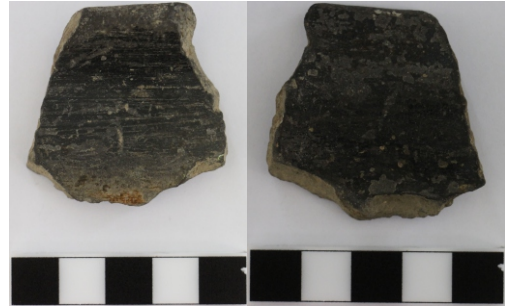
Resim 3: a; Demircihöyük, b; Köpekköyler Mevkii, c; Tepecik, d; Çakıllırası

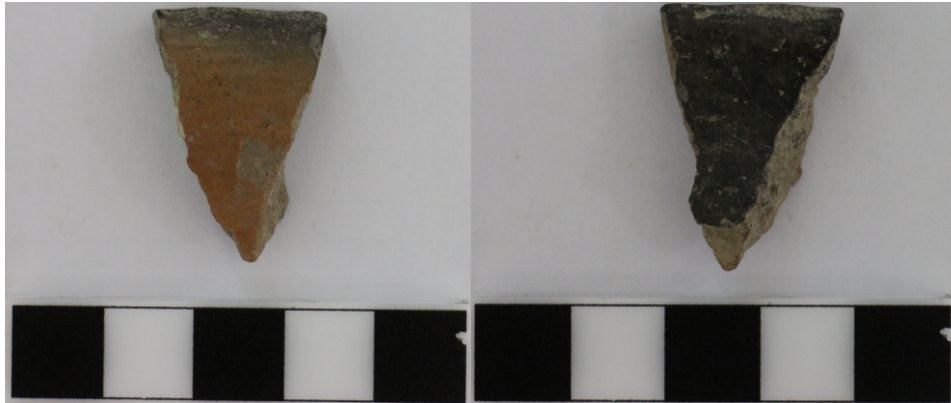
a

b

c

d

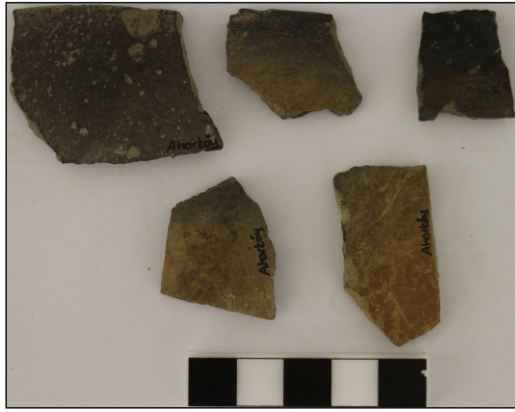
Resim 4: a; Killi, b; Gavurtepesi, c; Demirköy, d; Hüsümler

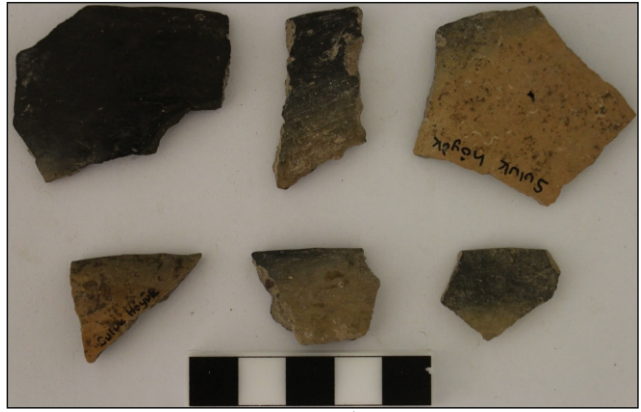
a

b

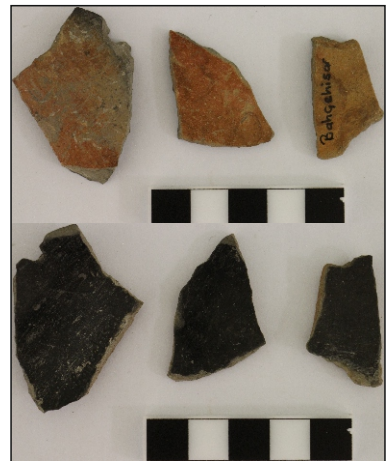
c

d

e

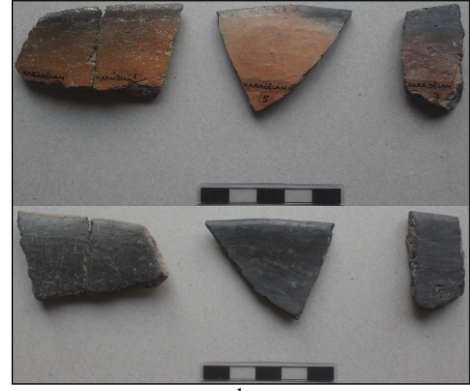

f

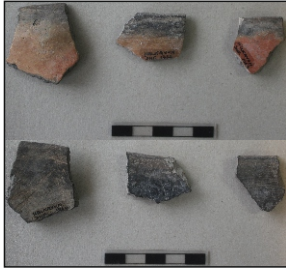
Resim 5: a; Kınık, b; Oluklu, c; Aharköy, d;Suluk Höyük, e; Beşpınar, f; Bahçehisar

a

b

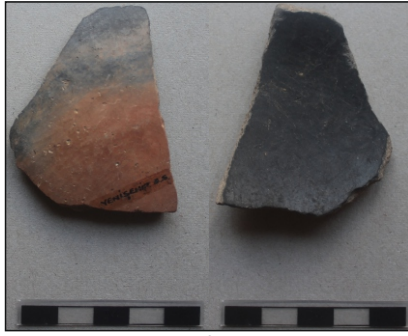
c

d

e

f

g

i

j

k

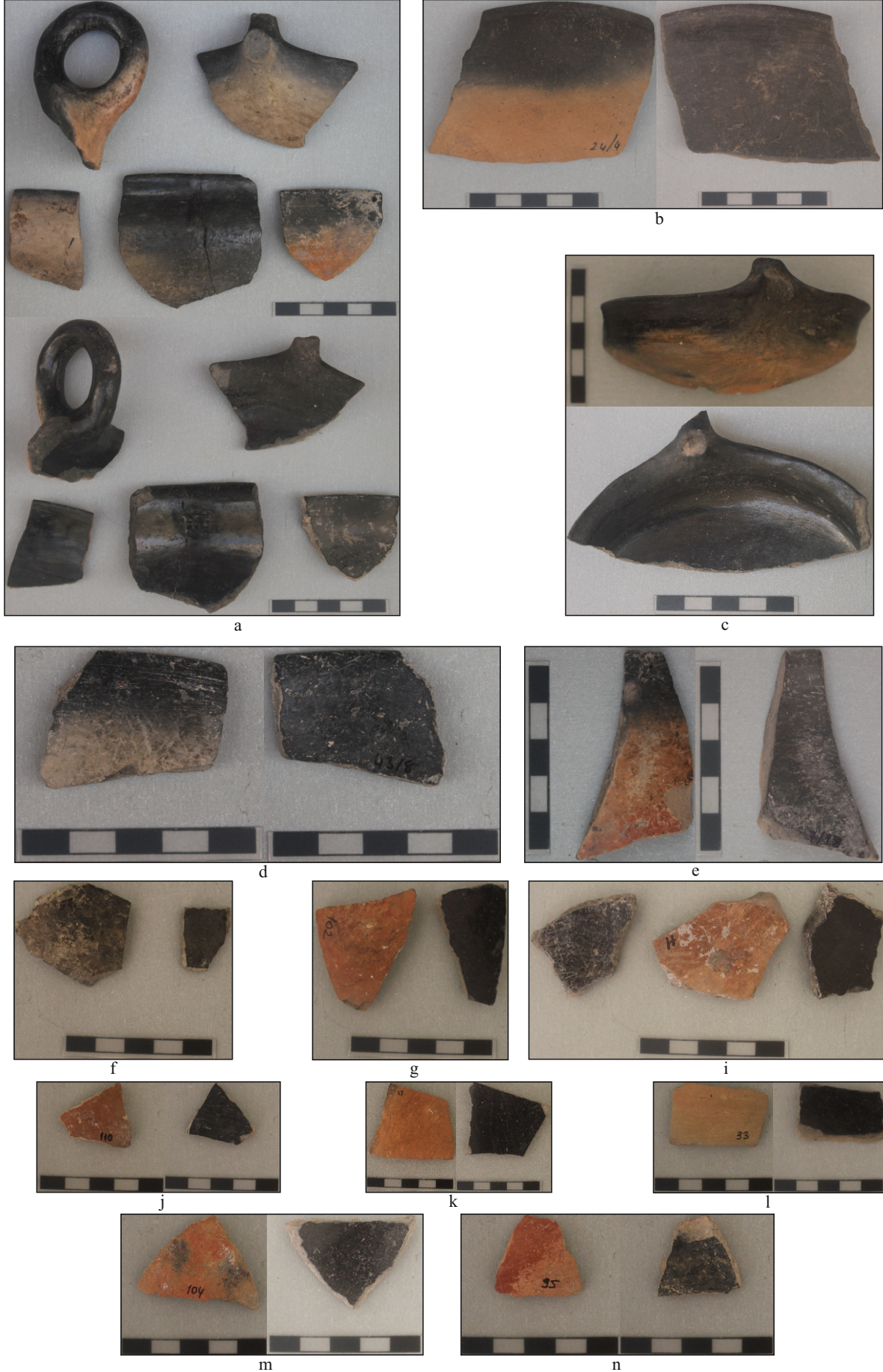

l

k

Resim 6: a;Koçumbeli, b;Karaoğlan, c;Halkavun, d;Yazır Höyük, e;İnegöl II, f;Yenişehir I, g;Köprüören, i;Y. Söğütönü I, j;Üyücek, k;Pazaryeri I, l;Bahçehisar (Kandilli) (BIAA Çanak Çömlek Arşivi)

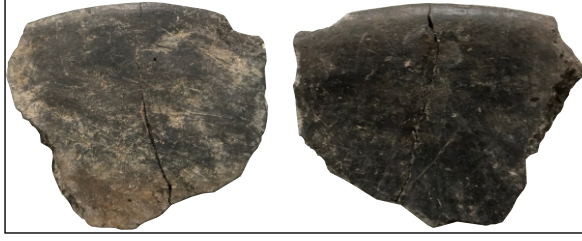
Resim 7: a;Aşağı Kartal, b;Y. Söğütönü I, c;Kanlıpınar, d;Kavaközü, e;Selakarı, f;Y. Söğütönü II, g;Dutluca, i;Nemli, j;Ada Höyük, k;İtburnu, l;Avdan, m;Sarı Kavak, n;Kurtlar Tepesi (Özlem Çakar Kılıç Tarafından Doktora Tezi Kapsamında Toplanan Malzeme)

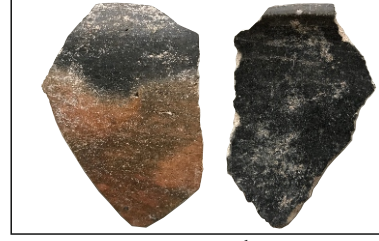
a

b

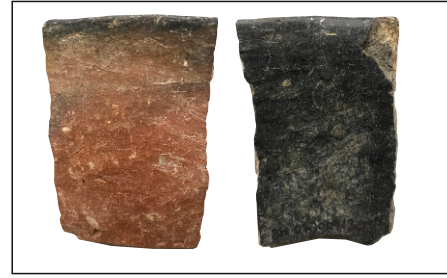
c

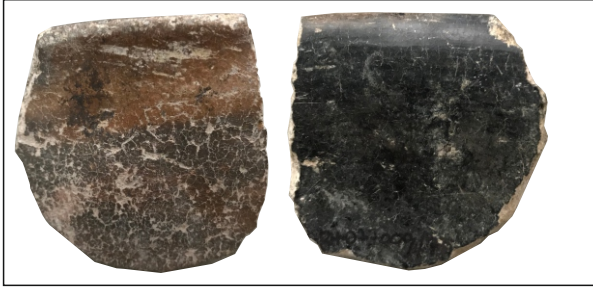
d

e

f

g

i

j

Resim 8: Bileç Höyük